

ԸՆԴԵՆՔԱՐԱՆ

Հասարակած Է
Հայաստանի
Հանրապետության
Լուսավորության
նախարարության
կողմից

«ՆՈՐ ԳՊՐՈՅ»
հրատարակչություն
ԵՐԵՎԱՆ 1995

Հարությունյան Մարգարիտ
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ
4 - րդ դասարան

ԵՐ.: «ՆՈՐ ԳՊՐՈՑ» 1995 272 էջ

Միրելի 4 - րդ դասարանցի,
քեզ եմ ներկայացնում մի ժողովածու, որտեղ դու
կժանորանաս Չախչախ քաղավորին, Քեֆչի Հասանին,
Անահիտ քաղուհուն, Ոսկի ձկնիկին... Չարմանալի
պատմություններ կկարդաս կենդանիների և քաջուկների՝
Թուխիկի, «Գիտնական» - ի, Չալանկի... մասին, կհանդիպես
քո հասակակիցներին՝ Թոմ Մոյերին, Անդրյին, Օգիին...
Հուսով եմ, որ գիրքը կօգնի քեզ ավելի լավ ճանաչելու
Մասունցի Դավթին:
Հաջողություն քեզ:

© «ՆՈՐ ԳՊՐՈՑ»
հրատարակչություն
1995

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

4 - րդ դասարան

ՉԱԽՉԱԽ ԹԱԳԱՎՈՐԸ

Լինում է, չի լինում մի աղբատ ջաղացպան: Մի պատռված ջուրք հագին, մի ալրոտ փոստալ գլխին՝ ապրելիս է լինում գետի ափին, իր կիսավեր ջաղացում: Ունենում է մի մոխրոտ բաղարջ ու մի կտոր պանիր:

Մի օր գնում է, որ ջաղացի ջուրը բողնի, գալիս է տեսնում պանիրը չկա: Մին էլ գնում է ջուրը կապի, գալիս է տեսնում՝ բաղարջը չկա: Էս ո՞վ կլինի, ո՞վ չի լինի: Մտածում է, մտածում ու ջաղացի շենքում բակարդ է լարում: Առափուղ վեր է կենում, տեսնում՝ մի աղվես է ընկել մեջը:

- Հը՞, գող անիծված, դու ես կերել իմ պանիրն ու բաղարջը, հա՞. կաց՝ հիմի ես քեզ պանիր ցույց տամ: - Ասում է ջաղացպանն ու լինգը վերցնում է, որ աղվեսին սպանի: Աղվեսը աղաչանք-պաղատանք է անում:

- Ինձ մի սպանի, - ասում է, - մի կտոր պանիրն ինչ է, որ դրա համար ինձ սպանում ես: Կենդանի բաց բող, ես քեզ շատ լավորյուն կանեմ:

Ջաղացպանն էլ լսում է, կենդանի բաց է բողնում:

Էս աղվեսը գնում է, էդ երկրի քաղափորի աղբանոցում ման է գալիս ման, մի ոսկի է գտնում: Վազ է տալիս քաղափորի մոտ:

- Թաղափորն ապրած կենա, ձեր կոտը մի տվեք: Չախչախ քաղափորը մի քիչ ոսկի ունի, չափենք ետ կբերենք:

- Չախչախ քաղափորն ո՞վ է, - զարմացած հարցնում է քաղափորը:

- Դու դեռ չես ճանաչում, - պատասխանում է աղվեսը:

- Չախչախը մի շատ հարուստ քաղափոր է, ես էլ նրա վեզիրն եմ:

Կոտը տուր, տանենք ոսկին չափենք, հետո կճանաչես: Կոտն առնում է տանում, աղբանոցում գտած ոսկին ամբացնում կոտի ճեղքում, իրիկունք ետ քերում, տալիս:

- Օֆ, - ասում է, - զոռով չափեցինք:

- Միրն ճշմարիտ սրանք կոտով ոսկի են չափել, - մտածում է քաղափորը: Կոտը բափ է տալիս, զրնգալեն մի ոսկի է վեր ընկնում:

Մյուս օրը աղվեսը ետ գալիս է, քե՛ Չախչախ քաղափորը մի քիչ

ակն ու մարգարիտ ունի. ձեր կոտը տվեք, չափենք կրեքները:

Կոտն առնում է տանում: Մի մարգարիտ է գտնում, կոխում է կոտի արանքը, էլ ետ իրիկունը ետ քերում:

- Օֆ, - ասում է, - մեռանք մինչև չափեցինք:

Թագավորը կոտը քափ է տալի, մարգարիտը դուրս է բռչում:

Մնում է զարմացած, քե էս Չախչախ քագավորն ինչքան հարուստ պետք է լինի, որ ոսկին, ակն ու մարգարիտը կոտով է չա-

փում:

Անց է կենում մի քանի օր: Մի օր էս աղվեսը գալիս է քագավորի մոտ խնամախոս, քե՛ Չախչախ քագավորը պետք է ամուսնանա, քու աղջիկն ուզում է:

Թագավորն ուրախանում է, աշխարհքով մին է լինում:

- Դե գնացեք, - ասում է, - շուտ արեք, հարսանիքի պատրաստություն տեսեք:

Թագավորի պալատում իրար են անցնում, հարսանիքի պատրաստություն են տեսնում, իսկ աղվեսը ջաղացն է վազում:

Վազում է ջաղացպանին աչքալուս տալի, քե՛ հապա քագավորի աղջիկը քեզ համար ուզել եմ: Պատրաստ կաց, որ գնանք հարսանիք անենք:

- Վա՛յ, քու տունը քանդվի, այ աղվես. էդ ի՞նչ ես արել, - ասում է վախեցած ջաղացպանը: - Ես ով, քագավորի աղջիկը ով: Ոչ սպորուստ ունեմ, ոչ տուն ու տեղ, թչ մի ձեռք շոր... Հիմի ես ի՞նչ անեմ...

- Դու մի վախենա, ես ամեն բան կանեմ, - հանգստացնում է աղվեսն ու ետ վազում քագավորի մոտ:

Վազելով ընկնում է պալատը: - Հայ-հարա՛յ, Չախչախ քագավորը մեծ հանդեսով գալիս էր, որ պսակվի: Ճամփին քշամփի գորքերը հանկարծ վրա տվին, մարդկանց կոտորեցին, ամեն բան տարան: Ինքը ազատվեց փախալ: Չորում մի ջաղաց կա, եկել է մեջը մտել: Ինձ ուղարկեց, որ գամ իմաց անեմ, շոր տանեմ, գա պսակվի, շուտով գնա իր քշամփներից վրեժն առնի:

Թագավորն իսկույն ամեն բան պատրաստում է, տալիս աղվեսին, հետո էլ շատ ձիավորներ է դնում, որ պատվով ու փառքով իր փեսին պալատ քերեն:

Գալիս են հանդեսով ջաղացի դռանը կանգնում: Ջաղացպանի քուրքը հանում, քագավորի շորերը հագնում, նստեցնում են նույն-գին: Շրջապատված մեծամեծներով, առջևից ձիավորներ, ետևից ձիավորներ - էսպես հանդեսով քերում են քագավորի պալատը: Իր օրումը պալատ չտեսած ջաղացպա՛ն. շշկված, քերանք բաց մին չորս կողմն է նայում, մին հագի շորերին է նայում, խշկոտում ու զարմանում:

- Էս ինչո՞ւ չտեսի նման դես ու դեն է նայում, աղվես ախպեր, - հարցնում է քագավորը: - Կարծես տուն չլինի տեսած, շոր չլինի հագած:

- Չէ, դրանից չի, - պատասխանում է աղվեսը: - Նայում է ու համե-

մատում իր ունեցածի հետ, քե իր ունեցածը որտե՞ղ, էս որտեղ...

Նստում են ճաշի: Տեսակ-տեսակ կերակուրներ են բերում: Ջաղացպանը չի իմանում՝ որին ձեռք տա կամ ինչպես ուտի:

- Ինչո՞ւ չի ուտում, աղվես ախպեր,- հարցնում է քազավորը:

- Գալոյ ժամանակ ճամփին որ կողոպտեցին, նրա համար միտք է անում: Չեք կարող երևակայել, տեր քազավոր, քե ինչքան բան տարան և, վերջապես, ի՞նչ անպատվություն էր էլ մեր քազավորի համար: Ի՞նչպես հաց ուտի, - պատասխանում է աղվեսը հառաչելով:

- Բան չկա, դարդ մի անի, սիրելի՛ փեսա, աշխարհք է, էղպես էլ կպատահի, խնդրում է քազավորը: - Այժմ հարսանիք է, ուրախանանք, քեֆ անենք:

Ու քեֆ են անում, ուտում, խմում, ածում, պար գալի, յոբն օր, յոբ գիշեր հարսանիք անում: Աղվեսն էլ դառնում է քավոր:

Հարսանիքից հետո քազավորը իր աղջկանը մեծ բաժինք է տալի ու հանդեսով ճամփա դնում Չախչախ քազավորի հետ:

- Կացե՛ք, էս առաջ գնամ տունը պատրաստեմ, դուք իմ ետևից եկեք, - ասում է քավոր աղվեսը ու վազ տալի:

Վազ է տալի վազ, տեսնում է մի դաշտում մեծ նախիր է արածում:

- Էս ո՞ւմ նախիրն է:

Ասում են. - Շահ-Մարիներ:

- Պա, Շահ-Մարի անունը էլ չտաք, քազավորը նրա վրա բարկացել է, գորքով իմ ետևից գալիս է. ով նրա անունը տվավ՝ գլուխը կտրել կտա: Որ հարցնի քե ումն է, ասեք՝ Չախչախ քազավորինը, քե չէ՛ վայն եկել է ձեզ տարել:

Վազ է տալի վազ, տեսնում է ոչխարի հոտը սարերը բռնել է:

- Էս ո՞ւմն է:

- Շահ-Մարիներ:

Հովիվներին էլ նույնն է պատվիրում:

Վազ է տալի վազ, տեսնում է ընդարձակ արտեր, հնձվորները մի-ջին հնձում են:

- Էս ո՞ւմ արտերն են:

- Շահ-Մարիներ:

Հնձվորներին էլ նույնն է պատվիրում:

Վազ է տալի վազ, տեսնում է անվերջ խոտհարքներ:

- Էս ո՞ւմն են:

- Շահ-Մարիներ:

Խոտ հարողներին էլ նույնն է ասում:

Հասնում է Շահ-Մարի պալատին:

- Շահ-Մար, ա Շահ-Մար, - գոռում է հեռվից վազելով: - Քու տունը չքանդվի, միամիտ նստել ես: Թազավորը քեզ վրա բարկացել է, մեծ գորքով գալիս է, որ քեզ սպանի, տուն ու տեղը քանդի, տակն ու վրա անի, ունեցած-չունեցածը էլ քազավորական գրի: Մի անգամ քեզ մոտ մի վառիկ եմ կերել. էն աղուհացը դեռ չեմ մոռացել: Վազեցի, եկա, որ քեզ իմացնեմ: Շուտ արա, գլխիդ ճարը տես, քանի չի եկել:

- Ի՞նչ անեմ, ո՞ր գնամ,- հարցնում է սարսափած Շահ-Մարը ու տեսնում է, որ ճշմարիտ, հեռվից փոշի բարձրացնելով գալիս է քազավորը:

- Փախի՛, շուտով ձի նստի փախի, էս երկրից կորի, էլ ետ չնայես:

Շահ-Մարը իսկույն նստում է իր լավ ձին ու փախչում էր երկրից:

Աղվեսի հետևից գալիս են հարսանքավորները: Գալիս են գոռոնով, քմբուկով, երգով, կորքով, հրացան արձակելով ու աղմուկով:

Գալիս են Չախչախ քազավորն ու իր կինը ոսկեգօծ կառքի մեջ, նրանց առջևից ու ետևից անհամար ձիավորներ:

Հասնում են մի դաշտի: Տեսնում են մեծ նախիր է արածում:

- Էս ո՞ւմ նախիրն է, - հարցնում են ձիավորները:

- Չախչախ քազավորինը, - պատասխանում են նախրապանները:

Անց են կենում: Հասնում են սարերին: Տեսնում են ոչխարի սպիտակ հոտը սարերը բռնել է:

- Էս ո՞ւմն է, - հարցնում են ձիավորները:

- Չախչախ քազավորինը, - պատասխանում են հովիվները:

Անց են կենում: Հասնում են ընդարձակ արտերի:

- Էս ո՞ւմ արտերն են:

- Չախչախ քազավորինը:

Հասնում են խոտհարքներին:

- Էս ո՞ւմն են:

- Չախչախ քազավորինը:

Ամենը մնացել են զարմացած, Չախչախ քազավորն ինքն էլ քիչ է մնում խեղք բռցնի:

Էսպեսով աղվեսի ետևից գալիս են, հասնում Շահ-Մարի պալատներին:

Քավոր աղվեսն էնտեղ արդեն տեր է դառել, կարգադրություններ

է անում: Ընդունում է խնամհիներին ու նորից սկսում են քեֆը: Յոբն օր, յոբն գիշեր էլ էստեղ են քեֆ անում, ու խնամհները վերադառնում են իրենց տեղը: Չախչախ քազավորը, իր կինն ու քավոր աղվեսը ապրում են Շահ-Մարի պալատներում:

Իսկ քազավորից վախեցած Շահ-Մարը մինչև էսօր էլ դեռ զնում է:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Բացատրի՛ր հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները. *բուրբ, փոստայ, ջրադացի ջուրը բողնել, գոռով, իրար անցնել, տուն ու տեղ, մեծ հանդեսով գալ, մեծամեծ, տակն ու վրա անել, աղուհացը չմոռանալ, հրացան արծակել, խոտհարք:*
2. Հեքիաթը մասերի բաժանի՛ր եւ այդ մասերը վերնագրի՛ր:
3. Հեքիաթը հումառոտ պատմի՛ր:
4. Հեքիաթի հերոսներին քվարկի՛ր:
5. Նկարագրի՛ր ջրադացպանին:
6. Ջրադացպանը ինչո՞ւ բաց բողեց աղվեսին:
7. Փորձի՛ր շարունակել հեքիաթը:
8. Հնձվորներից մեկը, տուն գալով, ինչպե՞ս կպատմի կնոջը պատահածի մասին:
9. Հորինի՛ր նոր հեքիաթ, բայց ոչ քե «Չախչախ», այլ «Չաղչաղ քազավորը» վերնագրով:
10. Գրի՛ր ինչպե՞ս կնկարագրողես «Չախչախ քազավորը» գրքի կազմը:

ՓԻԼՈՍԸ

Գյուղացու մեկն ունենում է մի հիմար տղա՝ անունը Փիլոս: Մի օր, հանդից վերադառնալիս, սա մի ասեղ է գտնում ճանապարհին, զգում է սայլի մեջ, որ բերի տուն: Ու, տուն հասնելով, մորն ուրախացնում է, քե քեզ համար ասեղ եմ բերել: Բայց որքան փնտրում է՝ ասեղը չի գտնում սայլի մեջ:

Այդ ժամանակ մայրը հանդիմանում է նրան.

- Հիմա՛ր, - ասում է, - գտած ասեղը շորի կուրծքը կամ քւքը կխւրեն, ոչ քե սայլի մեջ կզցեն:

- Լավ, մյուս անգամ էղպես կանեն, - ասում է Փիլոսը:

Մյուս անգամ մի կատվի ձագ է գտնում. աշխատում է կրծքին ամրացնել ու դրա համար այնքա՛ն է չարչարում կատվին - խեղճը սատկում է:

Գալիս է մորը պատմում: Մայրն ասում է.

- Հիմա՛ր, կատվին «փիսի-փիսի» կանեն, ոչ քե էղպես...

- Լավ, մյուս անգամ էղպես կանեն:

Մի քանի օր հետո նապաստակ է պատահում: Փիլոսը սիրով «փիսի-փիսի» է կանչում: Եվ քանի նա կանչում է, նապաստակը հեռու է փախչում:

Գալիս է մորը պատմում, քե ինչպես էր նապաստակը փախել:

- Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, ա՛յ, - ասում է մայրը, - նապաստակին փայտով ու հրացանով կխփեն, ոչ քե «փիսի-փիսի» կանեն:

- Եկող անգամ էղպես էլ կանեն, մայրիկ:

Եկող անգամ լաց լինելով գալիս է տուն:

- Ի՞նչ է պատահել, - հարցնում է մայրը:

- Գնացի դաշտ, մի հորք պատահեց, փայտով լսփեցի, ոտը կտորվեց. հնձվորները բռնեցին-ծեծեցին ինձ:

- Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, - ասում է մայրը: - Հորքին փայտով չեն լսփի, իսկ մարդի, հնձվորի պատահելիս՝ «բարի աջողում» կասեն:

- Լավ, մայրիկ, մյուս անգամ էղպես կանեն:

Մյուս անգամ հանդիպում է մի մեծ խումբ մարդկանց, որ մեռել էին տանում քաղելու:

- Բարի աջողո՞ւմ, բարի աջողո՞ւմ, - գոռում է Փիլոսը:

Մարդիկ բռնում են դրան՝ մի լավ ծեծում, և նա լալով գալիս է էլի մորը պատմում գլխով անցածը:

- Վա՛յ, տղա,- ասում է մայրը,- մեռելի պատահելիս՝ կտխրեն, լաց կլինեն, կասեն «աստուծով մխիթարվեք»:

- Լավ, էկող անգամ էղպես կանեն,- խոստանում է Փիլոսը:

Այի քանի ժամանակ հետո, գյուղով անցնելիս, տեսնում է հարսանիք, բակում մարդիկ, կանայք պարում են, ուրախանում:

Փիլոսը մոտենում է, ուրախությամբ ու պարի տաք ժամանակը գլխարկը վերցնում է ու բարձրաձայն լաց լինում:

- Աստուծով մխիթարվեք,- ասում է,- աստուծով մխիթարվեք...

Մարդիկ բռնում են դրան, մի լավ ծեծում ու հարսանիքից դուրս անում: Ճանապարհին պատահում է մի տերտերի. կարծում է՝ դա էլ է իրեն ծեծելու, «հայիույ» է անում, որ փախցնի:

Բայց տերտերը մոտենում, գավազանով խփում է դրան և ճանապարհը շարունակում:

Իսկ Փիլոսը գալիս է տուն ու բոլորը լալով պատմում մորը.

- Վա՛յ, Փիլոս, վա՛յ,- ասում է մայրը:- Տերտեր տեսնելիս՝ գլխարկը կվերցնեն, կչոքեն և կասեն. «Օրհնի, տեր հայր»:

- Մյուս անգամ, մայրիկ, էղպես կանեն:

Եվ շատ չի անցնում, մի օր Փիլոսը գնում է անտառ: Շատ է գնում անտառում, քիչ է գնում, մեկ էլ պատահում է մի արջի:

Փիլոս, դու Փիլո՛ս...

Արջին տեսնում է քե չէ՝ ծունկ է չոքում ու ասում.

- Օրհնի՛, տեր հայր, օրհնի՛...

Արջը քաթերով խփում է դրան, գցում գետին ու վրան նստում:

Փիլոսը վախից լռում է ու շունչը քաշում իրեն:

Արջը տեսնում է էլ ձայն- շունչ չկա՝ քողնում է հեռանում:

Իսկ Փիլոսը վեր է կենում ու մինչև տուն վազելը մեկ է անում:

Ու այդ օրվանից, ասում են, Փիլոսը խելոքացել է, էլ հիմարություններ չի անում:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները փոխարինի՛ր իմաստով մոտ այլ բառերով կամ արտահայտություններով.

գյուղացու մեկը, գլխով անցածը, պարի տար ժամանակը, «հայհույ» անել, շունչը իրեն քաշել, վագելը մեկ անել, հանդ, հանդիմանել, զավագան:

2. Համառոտ պատմի՛ր հեքիաքը:

3. Հեքիաքը բաժանի՛ր փոքրիկ մասերի եւ վերնագրի՛ր յուրաքանչյուր մասը:

4. Ի՞նչ դեպքեր կարող ես հանել, որ հիմնական բովանդակությունը պահպանվի:

5. Համոզո՞ւմ է քեզ հեքիաքի ավարտը: Ինչո՞ւ:

6. Հորինի՛ր նոր վերնագիր այս հեքիաքի համար եւ պատճառաբանի՛ր:

7. «Առածանի» բաժնից դո՛ւրս գրի՛ր հեքիաքին համապատասխան առածներ:

8. Խորհուրդ տո՛ւր Փիլոսին:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԲԵՖ ԱՆՈՂԻՆ ԲԵՖ ՉԻ ՊԱԿՍԻԼ

Ա

Ժամանակով Բաղդադ քաղաքում նստում էր Հարուն Ալ Ռաշիդ քազավորը: Հարուն Ալ Ռաշիդ քազավորը սովորություն ուներ՝ շորերը փոխած ման էր գալիս իմանալու, քե ինչ է կատարվում իր մայրաքաղաքում: Մի գիշեր էլ էսպես, դերվիշի շոր մտած, անցնելիս է լինում մի խուլ փողոցով: Մի աղքատ տնակից երգի ու նվագածության ձայներ է լսում: Կանգ է առնում, միտք է առնում միտք, հետաքրքրվում է ու ներս է մտնում: Ներս է մտնում տեսնում՝ դատարկ ու մերկ մի տնակ, կրակի դեմը փռած կարպետի վրա նստոտած տան տերն ու երաժիշտները: Աղքատ ընթրիքի շուրջը բոլորած նվագում են, երգում ու զվարճանում:

- Խաղաղություն ձեզ, ո՛վ ուրախ մարդիկ, - ողջունում է դերվիշն ու խոնարհություն է անում տան տիրոջը:

- Բարով եկար, դերվիշ բաբա, համեցեք, միասին ուտենք աստծու տված մի կտոր հացն ու միասին ուրախանանք, - խնդրում է տան տերը: Դերվիշին էլ նստեցնում են իրենց հետ ու շարունակում են քեֆը:

Գիշերվա մի ժամին տան տերը երաժիշտներին վճարում է իրենց հասանելիքն ու ճամփու դնում: Երբ երաժիշտները հեռանում են, դերվիշը տան տիրոջը հարցնում է.

- Անունդ ի՞նչ է, բարեկամ:

- Հասան:

- Ամոք չլինի հարցնելը, Հասան ախպեր, ի՞նչ արհեստի տեր ես դու, ի՞նչքան փող ես աշխատում, որ էսպես քեֆով ես անցկացնում քո ժամանակը:

- Բեֆը շատ փողով չի լինում, դերվիշ բաբա, - պատասխանում է տան տերը: Ամենաչնչին ապրուստն էլ կարող է մարդ ուրախ վայելել: Ես մի փինանջի եմ, չուստեր եմ կարկատում, օրը մի չնչին բան եմ վաստակում: Երեկոները բերում եմ մի մասը ապրուստի եմ տալիս, մյուս մասն էլ ես երաժիշտներին, որ տեսար: Նստում ենք, ու-

րախանում: Թե քեզ նման մի ազնիվ հյուր էլ աստված հասցնում է՝
ավելի լավ:

- Անպակաս լինի քո ուրախությունը, ո՛վ Հասան, բայց եթե հան-
կարծ աշխատանքիդ էդ բարակ աղբյուրն էլ կտրի՝ ի՞նչ պիտի ա-
նես:

- Ինչո՞ւ է կտրում, դերվիշ բաբա:

- Օրինակ, քազավոր է ու քազավորի քմահաճույք. հանկարծ
հրաման արավ, որ էլ փինաչությունը չպիտի լինի:

- Է՛հ, քազավորի դարդը կտրե՞լ է ընկնի փինաչիների ետևից...
կամ ի՞նչ են արել նրան փինաչիները: Երբ էդպես բան կպատահի,
էն ժամանակ կմտածենք. այժմ քնենք, դերվիշ բաբա: Աստված ո-
ղորմած է. քեֆ անողին քեֆ չի պակսիլ: Աշխարհքի բան է՝ ինչպես
բռնես՝ էնպես էլ կերբա:

- Լավ, աստված տա, որ էդպես լինի, - բարեմաղթում է դերվիշը,
ու քնում են:

Առավոտը վաղ դերվիշը գնում է: Նրա գնալուց հետո մունետիկներ-
ըրը լցվում են Բաղդադի փողոցներն ու հրապարակները, գոռալով
հայտարարում, քե քազավորի հրամանն է, փինաչիների խանութ-
ները փակ պիտի մնան. էսօրվանից էլ ոչ որ իրավունք չունի էդ ար-
հեստով պարապելու: Չանցառուների գլուխները կրոչեն:

Խեղճ Հասանի ձեռքից էլ բիզը խլում են, վզակոթին տալով դուրս
անում իր նեղիկ խանութից ու դուռը փակում:

Մյուս գիշերը, դարձյալ դերվիշի շոր մտած, Հարուն Ալ Ռաշիդ
քազավորը գնում է քաղաք շրջելու: Դարձյալ անցնում է էն փողո-
ցով, որ ապրում էր ուրախ Հասանը: Դարձյալ երգի ու երաժշտու-
րյան ձայներ է լսում նրա տանից: Ներս է մտնում:

- Օ, բարով, բարով, դերվիշ բաբա. համեցեք, նստիք քո տեղը:

Նստում են, ուտում, խմում, ածում, կրգում, ուրախանում մինչև
կեսգիշեր:

Կեսգիշերին երաժիշտներն իրենց վարձն առնում են հեռանում:
Մնում են տան տերն ու հյուրը:

- Գիտե՞ս ինչ պատահեց, դերվիշ բաբա:

- Ի՞նչ պատահեց:

- Հենց էն, ինչ որ դու գուշակեցիր երեկ իրիկուն: Էսօր քազավորը

հրաման հանեց - մեր արհեստն արգելեց...

- Ի՞նչ ես ասում, - զարմանում է հյուրը: - Հապա ո՞րտեղից փող
գտար, որ էս գիշեր էլ քեֆ սարքեցիր:

- Մի կավե կուժ եմ գտել, հիմի էլ ջուր եմ ծախում: Օրական ինչ
աշխատում եմ՝ մի մասը տալիս եմ ապրուստի, մյուսը՝ երաժիշտնե-
րին ու դարձյալ քեֆ եմ անում:

- Իսկ եթե քազավորը ջուր ծախելն էլ արգելի՝ էն ժամանակ ի՞նչ
ես անելու:

- Ջուր ծախելով քազավորին ի՞նչ վնաս ենք տալի, որ արգելի: Եվ
ինչո՞ւ էսօրվանից դարդ անեմ դրա համար: Երբ որ կարգելի, էն
ժամանակ կմտածեմ: Մի՛ վախենար, բարեկամ, երբեք չի պակսիլ
մի կտոր հաց ու մի անկյուն, որ ես էնտեղ ուրախանամ:

- Անպակաս լինի ուրախությունը քո օջախից, ով Հասան, - բարե-
մաղթում է դերվիշն ու հեռանում:

Առավոտը վաղ ամբողջ Բաղդադը քնդում է մունետիկների ձենից,
քե Հարուն Ալ Ռաշիդ քազավորն էսպես է հրամայում. ջուրը աստ-
ծունն է, և էսօրվանից ոչ որ իրավունք չունի փողով ծախելու: Պատ-
ռել բոլոր ջրկիրների տիկերն ու ջարդել նրանց կժերը:

Աղքատ Հասանի կուժն էլ ջարդում են ջրի ճամփին ու դատարկ
ետ դրկում:

Մյուս գիշեր քազավորը կրկին դերվիշի շոր է հագնում ու գնում
քաղաք շրջելու: Կրկին մոտենում է ուրախ Հասանի տանը: Դար-
ձյալ ուրախությամբ և երգի ձայներ: Ներս է մտնում:

- Ա՛, դերվիշ բաբա՛, համեցե՛ք, համեցե՛ք, նստիք քո տեղը, քեֆ
անենք, ցերեկը երկարացնենք, գիշերը կարճացնենք: Ուրախա-
նանք, դերվիշ բաբա, ավելի լավ է ուրախանալ, քան տրտմել:

- Իհարկե, ուրախությունը ավելի լավ է: Ամենքս էլ մեռնելու ենք,
ո՛վ կարող է բող ուրախանա, - բացականչում է դերվիշն ու նստում
Հասանի կողքին:

Գիշերվա մի ժամին երգիչներն իրենց վարձն առնում են ու հեռա-
նում: Մնում են դերվիշն ու տան տերը:

- Հասան ախպեր, էսօր ի՞նչ լսեցի. ասում են քազավորը արգելել է
ջուր ծախելը, ճշմարի՞տ է արդյոք:

- Ինչպե՛ս չէ, ինչպե՛ս չէ, ամենքիս ջրի ամաններն էլ ոչնչացրին: Ախպե՛ր, դու կատարյալ ծարգարե ես եղել. ինչ ասում ես՝ մյուս օրը կատարվում է:

- Հապա ինչպե՛ս է, որ դու դարձյալ քեֆ ես անում: Որտեղի՞ց ես գտել էս փողը:

- Երանի քե մարդու պակասը փողը լինի: Փողի գտները հեշտ է, դերվիշ բաբա: Գնացի մի գործատիրոջ մշակ մտա. օրական մի բան է տալիս. բերում եմ մի մասը ապրուստիս եմ անում, մյուսը երաժիշտներին եմ տալիս ու շարունակում եմ իմ քեֆը: Բանը մարդու սիրտն է, դերվիշ բաբա:

- Ես իմ հոգին, արժե, որ էդ սրտով քազավորի պալատական լինելիդ դու, - բացականչեց դերվիշը:

- Վահ, դերվիշ, քո ասածները կատարվում են ճշտությամբ, հիմի

որ էս խոսքդ էլ կատարվի՞:

- Ինչո՞ւ չի կատարվի, աշխարհքում անկարելի բան չկա, - պատասխանեց դերվիշն ու բաժանվեցին:

Առավոտը վաղ տերության պաշտոնյաները կտրեցին Հասանի աղքատ տնակի դուռը:

- Էստե՞ղ է կենում քեֆ սիրող Հասանը:

- Ես եմ, - պատասխանեց զարմացած Հասանը:

- Թազավորի հրամանով հետևիր մեզ:

Ուղիղ պալատը տարան Հասանին: Հայտնեցին, որ քազավորը իրեն պալատականի պաշտոն է տվել: Պալատականի զգեստ հագցրին, մի բուր կապեցին մեջքը ու կանգնեցրին պալատի մուտքերից մեկի առջև: Ամբողջ օրը էն մուտքի առջև պարապ կանգնեց Հասանը: Իրիկունը որ մթնեց, դատարկ ճամփու դրին տուն, քե՛զնա, առավոտը ետ կգաս քո տեղը կանգնելու:

Գիշերը դարձյալ դերվիշի շոր մտավ Հարուն Ալ Ռաշիդ քազավորն ու զնաց քաղաքը շրջելու:

Գնաց մոտեցավ Հասանի տանը: Ականջ դրեց: Չարմանքով լսեց, որ դարձյալ ինչում են երգն ու երաժշտությունը: Հասանը քեֆ է անում դարձյալ: Ներս մտավ:

- Դերվի՛շ, դերվի՛շ, քո տունը չբանդվի, արի է՛: Երեկվա խոսքդ էլ կատարվեց, քազավորն ինձ պալատում պաշտոն է տվել:

- Ի՛նչ ես ասում:

- Աստված վկա:

- Երևի շատ փող է տվել...

- Չէ՛, ինչ փող. մի գրոշ չտվին: Դատարկ տուն դրկեցին:

- Հապա որտեղի՞ց ես փող գտել, որ դարձյալ քեֆ ես անում:

- Նստի՛ր, ասեմ որտեղից: Մի բուր եմ կապել մեջքս: Իրիկունը տուն գալիս մտածեցի, քե՛ հո ես մարդ չեմ սպանելու: Տարա պողպատի-շեղբը (մեջք) ծախսեցի, պողպատի փոխարեն փայտե շինել տվի, մեջք դրի՛ եկա տուն: Եկա պողպատի փողով քեֆ սարքեցի: Լավ եմ արել, չէ՞, դերվիշ. ավելի լավ է ուրախություն ունենալ, քան մարդ սպանելու սուր:

- Հա՛, հա՛, հա՛, - ծիծաղեց դերվիշը: - Լավ անելը՝ լավ ես արել, Հա-

սան, բայց երև էգուց քեզ քազավորը հրամայի, քե՛ կտրի էս հանցավորի գլուխը՝ ի՞նչ ես՝աննու:

- Բերանդ բարի բաց արա, ա՛յ, չարագուշակ դերվիշ, - բարկացավ Հասանը: Հակառակի նման ինչ էլ ասում ես, կատարվում է. չե՞ս կարող մի լավ բան ասել...

Ու շատ վշտացավ Հասանը: Միրտը երկյուղ ընկավ, ամբողջ գիշերը չկարողացավ քնի:

Իրավ որ, մյուս օրը քազավորը կանչեց Հասանին ու ամբողջ արքունիքի առջև հանդիսավոր հրամայեց, որ մի հանցավորի գլուխը կտրի:

- Հանի բուրդ ու կտրի էս հանցավորի գլուխը:

- Ապրած կենաս, մեծ քազավոր, - պատասխանեց սարսափած Հասանը, - ես իմ օրում մարդու գլուխ չեմ կտրել, չեմ կարող: Փորձված մարդիկ շատ կան քո պալատում. հրամայիր մի ուրիշը կտրի...

- Ես քեզ եմ հրամայում, - սաստեց քազավորը, - եթե մի վայրկյան էլ ուշացրիր, գլուխդ կբռչի: Հանի՛ր բուրդ...

Էն խոսքի հետ քշված Հասանը մոտեցավ հանցավորին, ձեռքերը տարածեց ու աղաղակեց ղևպի երկինք.

- Տեղ աստված, արդարև ու մեղավորը դու գիտես: Եթե էս մարդը մեղավոր է, ինձ ուժ տուր, որ մի զարկով բռցնեմ սրա գլուխը, իսկ եթե արդար է, բող փայտ դառնա իմ բուրդ...

Ասավ, դուրս քաշեց բուրդ... Փա՛յտ: Հրաշքի վրա պալատականները մնացին ապշած: Էստեղ Հարուն Ալ Ռաշիդ քազավորը փառփառ ծիծաղեց ու ամեն բան բաց արավ, պատմեց իր պալատականների առջև: Ծատ ծիծաղեցին պալատականները ու շատ զոփեցին քե՛ ուրախություն սիրող Հասանին, քե՛ քազավորին: Ծիծաղեց մինչև անգամ էն դժբախտ հանցավորը, որ չոքած, վիզը մեկնած սպասում էր քրի զարկին: Թազավորը բաշխեց հանցավորին իր կյանքը, իսկ Հասանին դառնալով՝ հռչակեց նրան իր սիրելի մարդը ամբողջ տերության մեջ ու լավ պաշտոն լուծեց, որ միշտ աշխատի ու անպակաս, ուրախ ապրի, ուրիշներին էլ սովորեցնի ուրախ ապրել աշխարհում:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները փոխարինի՛ր նման իմաստ ունեցող այլ բառերով կամ արտահայտություններով.

դերվիշի շոր մտած, ամել, բարեմաղրել, չարագուշակ, սիրտը երկյուղ ընկնել, չնչին, ապրուստ, խուլ փողոց, ճամփա դնել, դատարկ ու մերկ տնակ, ընթրիքի շուրջը բոլորած:

2. Ի՞նչ արտահայտություններ է գործածել հեղինակը *արևս վկա, բարին ձեզ հետ, ուրախ մարդիկ, ներս եկեք, մեզ հետ կիսեք աստծո տված մի կտոր հացը, միշտ ուրախ եղիր, տունդ շինվի, ողջ լինես, տե՛ր քազավոր* արտահայտությունների փոխարեն:

3. Ըստ հետևյալ վ. նազրերի համառոտ պատմի՛ր՝

ա) Փինաչի Հասանը

բ) Զրավաճառ Հասանը

գ) Հասանը պատաստում

դ) Վերջին փորձություն:

4. Պատմի՛ր Հասանի վերջին փորձության մասին:

5. Ինչպե՞ս ես հասկանում հետևյալ արտահայտությունները՝

ա) *աշխարհքի բան է. ինչպես բռնես, էնպես էլ կերբա:*

բ) *երանի մարդու պակասը փողը լինի:*

6. Բնութագրի՛ր քազավորին:

7. Բնութագրի՛ր Հասանին՝ ասածներդ հաստատելով հեքիաթի համապատասխան հատվածներով:

8. Նկարագրի՛ր Հասանի տնակը՝ օգտվելով հեքիաթի համապատասխան հատվածներից:

9. Բացատրի՛ր հեքիաթի վերնագիրը:

10. Հորինի՛ր նոր վերնագիր այս հեքիաթի համար եւ պատճառաբանի՛ր:

ՀԱՄՈ ՄԱՀՅԱՆ

Ամեն, ամեն ինչ ոսկեգօծվել է,
 Ոսկի են քվում տերև ու ճյուղ,
 Ուր որ նայում ես, ղեղին բոցեր են,
 Դեղին հրդեհ է և ղեղին ծուխ:

Ջրվեժը, առուն, ծառը, ծտերը
 Աշնան քամուն են ծափահարում:
 Քամին է այս ծով գանձերի տերը,
 Այս ոսկու տերը՝ մեծահարուստ:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Ինչպե՞ս ես հասկանում հետևյալ պատկերը.
 Ջրվեժը, առուն, ծառը, ծտերը Աշնան քամուն են ծափահարում:
2. Ո՞ր պատկերն է քեզ ավելի շատ դուր գալիս: Ինչո՞ւ:
3. Ինչո՞վ է աչքի ընկնում բանաստեղծությունը՝ գույնո՞վ, ձայնո՞վ, թե՞ շարժումով: Դո՞ւրս գրիր այն տողերը որտեղ «գույն» կա:
4. Կարո՞ղ ես արձակ վերապատմել բանաստեղծությունը: Եթե ոչ՝ ինչո՞ւ:

ԱՎԵՏԻԸ ԻՄԱՀԱԿՅԱՆ

ՆՈՒԿԻՄ ԶԱՂԱՔԻ ԽԵԼՈՔՆԵՐԸ

Ժամանակով մի քաղաք է եղել Նուկիմ անունով: Անունը կա, բայց տեղը մինչև հիմա հայտնի չէ: Այդ քաղաքը շատ ցուրտ է եղել՝ երկու ձմեռ, մի ամառ: Մի օր ժողովուրդը հարա-հրոցով հավաքվում, ափ է առնում քաղաքի առաջավոր մարդկանց դռները.

- Էս քաղաքում էլ ապրել չի լինի, սառանք, ալսպե՛ր, սառանք: Ելեք պատգամ գնացեք քաղաքորի մոտ. գնացեք, քաղաքորին ասեք, թե որ երկու ամառ, մեկ ձմեռ չանի՝ մենք էս քաղաքում էլ մնացողը չենք:

- Ժողովրդի կամքը սուրբ է, - ասում են առաջնորդները, որ քաղաքի խելոքներն են լինում. խորհրդի են նստում և որոշում են քաղաքորի մոտ գնալ խնդրելու և քաղաքորի չարաչառ շահելու համար էլ մի քսակ ոսկի նվեր են տանում ժողովրդի կողմից: Ծինում են մի երկար նիզակ, նիզակի ծայրից կախում են քսակը և՝ «քաղաքոր, որտե՞ղ ես, գալիս ենք քեզ մոտ», ասում են քաղաքի առաջնորդներն ու ճամփա ընկնում: Մի ավանի միջով անցնելիս տեսնում են խանութպանի մեկը կրակի կարմիր բոցի պես մի բան է ծախում: Դրա տեսքը շատ է հրապուրում Նուկիմ քաղաքի պատգամավորներին:

- Էղ ի՞նչ ես ծախում, ալյուպեր, - հարցնում են նրանք:
 - Տաքդեղ, - պատասխանում է խանութպանը:
 Առաջին անգամն են տեսնում տաքդեղը, առաջին անգամն են լսում տաքդեղ անունը:

- Ուտելու բա՞ն է, - հաճցնում են նրան:
 - Ուտելու բան է, բա ո՞նց, - պատասխանում է խանութպանը:
 - Որ էդպես է, մի կշեռք էդ ասածիցդ տուր:

Ավագ պատգամավորը տաքդեղից մի հատ կծում է, բերանը մրմռում է, աչքերը արցունքոտվում են, նետում է մյուսին, սա էլ մի կտոր կծում է, նետում է մյուսին: Էսպես մինչև վերջին պատգամավորը: Բերանները մրմռալով, աչքերը արցունքոտելով, խանութպա-

նին հայիոյելով շարունակում են ճանապարհը:

Մի ուրիշ ավանով անցնելիս, տեսնում են խանութպանի առաջ սալաների վրա դարսված... չեն իմանում ինչ:

- Էդ ի՞նչ էս ծախսում, ավսպեր:

- Խաղող:

Առաջին անգամն են տեսնում խաղողը, առաջին անգամն են լսում խաղողի անունը:

- Ուտելու բա՞ն է,- հարցնում են նրան:

- Էն էլ ո՞նց,- պատասխանում է խանութպանը:

- Դե մի կշեռք տուր:

Վճարում են, առնում ուտում, համը բերաններն է մնում: Ծրքները լիզելով, խանութպանին օրհնելով, շարունակում են ճանապարհը:

Մի ուրիշ ավանով անցնելիս տեսնում են խանութպանի մոտ կտոր-կտոր ճերմակ բաներ:

- Էդ ի՞նչ էս ծախսում:

- Շաքար:

Շաքար... Ո՛չ տեսել էին, ո՛չ լսել:

- Ուտելու բա՞ն է,- հարցնում են նրանք:

- Էն էլ ո՞նց:

- Դե, մի կշեռք տուր:

Վճարում են, առնում, կոք-կոք ուտում, համը բերաններն է մնում: Գնում են, գնում, գիշերը վրա է հասնում, նիզակը տնկում են գետնի մեջ, իրենք էլ պառկում են նրա շուրջը, միամիտ բնում: Գողը ինչպե՞ս կարող է բարձրանալ վերև, նիզակի ծայրից կախված քսակը առնել, իսկի խելքի մոտ բա՞ն է:

Հակառակի պես, գիշերը մի ճամփորդ է անցնում էդ տեղերով, տեսնում է մի տնկած ձողի շուրջը մարդիկ անուշ քնել են: Վեր է նայում՝ ձողի ծայրից բան է կախված: Վար է բերում ձողը, բաց անում քսակը՝ մեջը դեղին ոսկի: Ոսկին լցնում է իր խորջիների մեջ, փոխարենը քսակի մեջ լցնում է խիճ ու ավազ, ձողը նորից կանգնեցնում:

Առավոտը Նուկին քաղաքի խելքները շարունակում են իրենց ուղին: Հարցնելով, հարցնելով հասնում են քաղաքապետի քաղաքը: Մայրաքաղաքի դռան մոտ նստում են, ծախսերի հաշիվ են տեսնում, որ գումարը իրար մեջ արդար բաժանեն:

Ավազ պատգամավորն ասում է.

- Էն կարմիր բանը, որ ես կերա, քեզ գցեցի, դու կերար, մեկելին գցեցիր՝ մեկ արծաթ. էն բանը, որ աստված շինել էր, մենք քանդեցինք՝ մեկ արծաթ. էն բանը, որ քանց ձյուն ճերմակ էր, քանց մոր կաթ անուշ՝ երկու արծաթ:

Հաշիվը տեսնելուց հետո գնում են քաղաքի պալատի դռանը կանգնում: Դռնապանը իմաց է տալիս պալատականներին, պալատականներն էլ իմաց են տալիս քաղաքիին, քե Նուկին քաղաքից պատգամավոր են եկել: Թագավորը հրամայում է ներս կանչել նրանց:

Պատգամավորները զլուխ են տալիս քաղաքիին և բարև քոնած կանգնում են առաջը:

Ավազ պատգամավորը քսակը մոտեցնում է քաղաքիին և ասում է.

- Թագավորն ապրած կենա, մենք Նուկին քաղաքի ժողովրդի կողմից ենք եկել խնդրանքով, էդ մի քսակ ոսկին էլ քեզ մվեր ենք բերել ժողովրդի կողմից: Մեր քաղաքը շատ ցուրտ քաղաք է՝ երկու ձմեռ, մեկ ամառ: Թե որ երկու ամառ, մեկ ձմեռ չանես, էլ մեր քաղաքում մենք մնացողը չենք, լավ իմացած լինես:

Մյուս պատգամավորները գլխով հաստատում են նրա ասածը:

Թագավորի գանձապահը, որ վերցրել էր քսակը, քաղաքիին ա-կանջին փսփսում է, քե ոսկու տեղ խիճ ու ավազ է:

Թագավորը մտածում է՝ սրանք նպատակո՞վ են ոսկու տեղ խիճ ու

ավագ բերել, քե՞ միամիտ սրտով: Փորձելու համար հրամայում է նրանց առաջ մի սինի սև սալոր դնեն, խառը սև բոլոճների հետ:

Պատգամավորները վրա են պրծնում. ավագ պատգամավորը անում է.

- Տղերք, առաջ ոտավորը ոտենք՝ չփախչեն, անոտը մեր ծառան է: Թագավորը տեսնում է նրանց խելքի չափը և դառնալով նրանց, ասում է.

- Գացեք ձեր տները, մինչև տեղ հասնեք՝ մեկ էլ ամառը եկած կլինի:

- Թախտիղ հաստատ մնաս,- ասում են պատգամավորները և ուրախ-զվարթ դառնում են իրենց քաղաքը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Բացատրի՛ր հետևյալ արտահայտությունները.
ափ առնել, պատգամ գնալ, մի կշեռք, իմաց տալ, հաշիվը տեսնել, խելքի մոտ բան, գոյիս տալ մեկին եւ բարեւ բռնած կանգնել, վրա պրծնել, խելքի չափը տեսնել:
2. Հեքիաթը բաժանի՛ր մասերի եւ վերնագրի՛ր յուրաքանչյուր մասը:
3. Համառոտ պատմի՛ր նուկիմցիների ողևորության մասին:
4. Թագավորի գանձապահի անունից պատմի՛ր Թագավորի պալատում պատգամավորների ընդունելության մասին:
5. Գտի՛ր այն հատվածները, որտեղ երևում է նուկիմցիների «խելք» լինելը:
6. Կարդա՛ այն հատվածը, որտեղ հանելուկներով են խոսում, գուշակի՛ր այդ հանելուկները:
7. Հորինի՛ր նմանատիպ հանելուկներ:
8. Կարդա՛ հեքիաթի առաջին պարբերությունը: Բո կարծիքով, ինչո՞ւ հայտնի չէ այդ քաղաքի տեղը:
9. Նուկիմցի պատգամավորները տուն վերադառնալիս ճանապարհից հեռագիր են ուղարկում իրենց ժողովրդին. շարադրի՛ր այն:
10. Շարունակի՛ր հեքիաթը:
11. Նկարագրի՛ր դեպքեր, երբ պատգամավորները առաջին անգամ կտեսնեն ընկույզ, նարինջ...

ՎԻՐԱՎՈՐ ԱՌՅՈՒԵՆ ՈՒ ԿՐԻԱՆ

Իմոտալուտ մահն զգալով՝ առյուծը մոռնում էր ցավից, երբ սողեսող նրան մոտեցավ կրիան ու հարցրեց.

- Ի՞նչդ է ցավում:

- Որսորդի գնդակն է դիպել ինձ, - պատասխանեց առյուծը: Կրիան սաստիկ զայրացավ, ասաց.

- Օր ու արև չտեսնեն այդպիսի մարդիկ, որոնք ձեռք են բարձրացնում երկնային այնպիսի մեծ արարածների վրա, ինչպիսին ենք ես և դու:

- Բույրի՛կ, - ասաց առյուծը, ներողամիտ եղիք. բայց պետք է քեզ ասեմ, թե այն վերքը, որ հասցրել է ինձ որսորդք, շատ ավելի քիչ ցավ է պատճառում, քան քո խոսքերը:

Այս ասելուց հետո առյուծն անմիջապես շունչը փչեց:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Բացատրիր հետևյալ արտահայտությունները. *ճերդամիտ եղիր, մոտալուտ մահը, օր ու արեւ շտեսնել, ցավ պատճառել, ձեռք բարձրացնել ինչ-որ մեկի վրա, վերք հասցնել, շունչը փչել:*
2. Ի՞նչո՞ւ կրիայի խոսքերը մեծ ցավ պատճառեցին առյուծին:
3. Ի՞նչ կարող էր ասել կրիան, որ չվիրավորվեր առյուծը:
4. Մեկ բառով բնութագրիր առակի
ա) առյուծին
բ) կրիային:
5. Ո՞րն է առակի իմաստը:
6. «Առածանի» բաժնից դուրս գրիր առակին համապատասխան առածներ:
7. Քո կարծիքով ինչո՞ւ է հեղինակը ընտրել հատկապես առյուծին եւ կրիային:
8. Հորինիր նմանատիպ առակ՝ ընտրելով ուրիշ կենդանիներ:

ԳԻՏԵ՞Ս, ՈՐ...

Առյուծը գազանների արքան է: Այդ «տիտղոսին» ոչ ոք չի կասկածում, և ոչ մեկը չի վիճարկում: Իսկ ինչո՞ւ՞ հատկապես առյուծին է շնորհվել այդ տիտղոսը: Նա գիշատիչներից ամենաուժեղն է: Հագիվ քե: Ուժով, կարելի է ասել, զիջում է վագրին: Ամենաճարպիկն է: Նույնպես՝ ոչ. նա զիջում է ընձառյուծին: Գիշատիչներից ամենախոշորն է: Գարձյալ ոչ. սպիտակ արջը՝ 700-800 կիլոգրամ է կշռում, նույնիսկ վագրը, որ 300 կիլոգրամ է, ավելի խոշոր ու ծանր է: Հասուն արու առյուծի առավելագույն քաշը 230 կիլոգրամից ավել չէ: Եվ, համեմայն դեպս, առյուծն է գազանների արքան: Եվ նա այդ տիտղոսը կրելու իրավունքն ունի: Ըստ երևույթին, առյուծին գազանների արքա են կոչել ոչ քե ուժի, այլ՝ կեցվածքի համար, վեհ ու հպարտ կեցվածքի և նույնքան վեհ ու հպարտ բնավորության համար: Առյուծը բաց տարածությունների բնակիչ է, չի քարճվում դարանում ու սպասում որսի: Նա որսի վրա բացահայտ է գնում՝ իր մոնչոցով բոլորին նախագզուշացնելով, որ գազանների արքան որսի է ելել: Եվ ամեն մի կենդանի էակ դողում է այդ «արքայական մոնչոցից»: Բայց առյուծը նաև մեծահոգի է, երբեք չի ոչնչացնում կենդանիներին, եթե կուշտ է: Եվ, կարծես քե իմանալով այդ բանը, նրա «հպատակները»՝ գերբերն ու անտիլոպները, կարող են համգիստ արածել որսն ուսող գիշատիչ կողքին:

ՎԱՆԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆ

ԸՆՏԱՆԻ ՕՁԵՐ

Արարատ գյուղում շատ ընտանիքներ ունեն «իրենց» օձերը: Ամառվա շոգին նրանք բաքնվում են բներում և երեկոները, երբ հովն ընկնում է, որսի ու ջուր խմելու են դուրս գալիս: Գյուղի կենտրոնով անցնող ասֆալտապատ ճանապարհին նրանք չեն երևում: Բայց մյուս փողոցներում, ուր երբևեկությունը քիչ է, ամեն երեկո օձեր են վխտում: Այնպես որ ամեն առավոտ բնակիչները, երբ դուրս են գալիս իրենց տներից, փողոցի փոշու մեջ ծռռու-մուռ հետքեր են տեսնում: Կարծես գիշերը մեկը պարաններ է բարշտվել փողոցի մի ափից մյուսը: «Ընտանի» օձեր են: Ապրում են տներում, պատերի ճեղքերում, հաճախ ման են գալիս սենյակում, բակում, սողում են հավերի հետևից, և նրանց ոչ ոք ձեռք չի տալիս: Նրանք էլ իրենց հերքին ոչ ոքի չեն խայրում:

- Տանու օձը իրեն տիրոջը ճանաչում է, վնաս չի տալիս,- համոզված ինձ ասաց գյուղի տարիքավոր բնակիչներից մեկը:

Ահա այդպիսի օձերից մեկի մասին այդ գյուղացի մի կին մի բան պատմեց, որ ավելի հեքիաթի է նման, քան իրականության: Բայց որովհետև այդ դեպքը որոշ խրատական իմաստ ունի, ուստի այն նկարագրում են պատմողի խոսքերով:

Գարունքը եկավ, մեր բակը տաքացավ, ու մի օր էլ տեսանք, ըրը, հրես մեր օձը ձմռան քնից վեր է կացել, դուրս եկել բակ ու պատի տակ արևակող է արել:

- Մայրիկ, մեր օձը ամբողջ ձմեռ ոչինչ չի՞ կերել,- հարցրեց իմ որդի Վաչիկը:

- Ո՞նց ուտեր, քնած է եղել:

- Հիմա ինչքա՞ն քաղցած կլինի, մա՛ն, մի բան տուր իրեն տանք...

Երեխայի խոսքը չկոտրեցի, մի կավե ամանով կաթ տվի իրեն: Վաչիկս վախվխտելով մոտեցավ օձին, ամանը նրանից քիչ հեռու դրեց ու ետ փախավ:

Օձը ոլոր-մոլոր պատկած է՝ աչքերը բաց, չգիտես քնա՞ծ է, քե արքուն: Ծարժվեց: Երևի կաթի հոտ առավ: Գնաց, զլուխը ամանի մեջ կոխեց ու խմեց:

Որ ասեմ Վաչիկս նրանից շատ ուրախացավ՝ հավատա:

Ես գնում էի բամբակի դաշտ՝ կոլխոզի աշխատանքին ու ամեն գնալիս մտքովս անց էր կենում՝ օձը չկծի՞ երեխային...:

- Չգույշ կաց, Վաչիկ ջան, մեր պապերն ասել են՝ «օձը տաքացնողին կկծի», դրանից հեռու կաց,- խրատում էի ես:

- Այնպես եմ կաշառել, իսկի կկծի՞ որ,- ծիծաղելով մի անգամ ինձ ասաց տղաս:

- Ինչո՞վ ես կաշառել,- հարցրի ես:

- Դու որ գնում ես գործի, ես իմ բաժին կաթից նրան եմ տալիս... Ինձ ճանաչում է, ազնիվ խոսք, այ, աե՛ս, կաթի ամանը ցույց տամ, տես ոնց է գալիս հետևիցս:

Ու Վաչիկը վերցրեց պտուկը կոտրված կավե ամանը, որով օձին կար էր տալիս, մեկնեց դեպի պատն ու շվվացրեց:

Գյուրզան գլուխը ճեղքից դուրս հանեց, բարկացած դես-դեն նայեց ու Վաչիկիս տեսնելով՝ մեղմացավ, սողաց դեպի նա ու գլուխը մեկնեց ամանին: Հետո, տեսնելով, որ ամանի մեջ բան չկա, գլուխը բարձրացրեց ու նայում է Վաչիկիս, կարծես հարցնում է. «Ինչի՞ ես ինձ խաբում»:

- Կար տուր, Վաչիկ ջան, կբարկանա, մի փորձանք կբերի մեր գլուխը, օձի հետ ընկերություն անել չի լինի,- ասացի ես: Բայց հետո պարզվեց ինձ համար, որ օձին մինչև ինքը վատություն չանես՝ նա քեզ վատություն չի անի: Հիմի ես դա կհաստատեմ մի դեպքով:

Այդպես գյուրզան մեզ հետ խաղաղ ապրում էր, երբ մի օր էլ նկատեցի, որ դա ֆշշացնելով ընկել է Վաչիկիս հետևից, իսկ նա լեղապատառ փախչում է: Երեխան տուն եկավ, ես՝ հետևից: Դուռը ներսից փակեցինք:

- Ի՞նչ է պատահել, այ տղա, ինչի՞ է բարկացել քեզ վրա,- հարցրի ես վախից փշաքաղված:

- Չգիտեմ, ոչինչ չեմ արել... - ասում է տղաս, բայց զգում եմ, որ մի բան կա:

Մյուս օրը, երբ դաշտից տուն եկա ու մտա ներս, տեսա Վաչիկը մի ինչ-որ բան է ուզում ինձնից պահի: Մի փոքրիկ տուփ էր: Չեռիցը լսեցի էդ տուփը, բաց արի՝ տեսնեմ միջին առանց կճեպի, փափուկ, փոքրիկ ձվեր են:

- Այ տղա, սրանք հո օձի ձվերն են, որտեղի՞ց ես վերցրել,- բարկացա ես:

- Այ, էն ավազի հետ խաղալիս դուրս եկան... մեջը բաղված էին:

- Վայ քոռանամ ես, դրա համա՞ր է քշնամացել հետո, ախր սրանք մեր օձի ձվերն են ... Արի, շուտ արի ցույց տուր, որտեղի՞ց ես վերցրել...

Երեխան ցույց տվեց, ես ձվերը դրի տաք ավազի մեջ ու ծածկեցի:

Տուն եկանք, բայց սենյակի դուռը բաց էինք բողել: Բաց դռնից տեսանք, որ օձը տխու՞ր, քույլ-քույլ սողաց դեպի կույտը, ավազը դնչով փորփրեց, հանկարծ ձվերը դուրս եկան և երևի դրանից շատ ուրախացավ: Այդ ժամանակ այդ կենդանին չտեսնված-չսված մի բան արավ, մի բան, որ ամեն անգամ հիշելիս մազերս փշաքաղվում են, սիրտս համ ահով է լցվում, համ ուրախությունով:

Ասա ի՞նչ արավ: Դա ձվերը բողեց բաց ու արագ եկավ, տուն ընկավ, հասավ պատին ու սկսեց բարձրանալ քարեքը, որի վրա բաժակով դրված էր Վաչիկի բաժին կաքը:

- Այ տղա, կաքը մինչև հիմի ինչի՞ չես խմել,- բարկացա ես երեսայի վրա, փայտը վերցրի ու գնացի օձի առաջը կտրեցի, որ չմտենա կաքին:

- Դե, արի վերցրու, խմի՛ր,- գոռացի ես:

Մինչև Վաչիկս տեղից կշարժվեր, օձը իմ փայտին էլ չնայեց, իմ բարկությունն էլ, արագ հասավ քարեքին, պոչը բափ տվեց օդում, լախտի նման խփեց բաժակին ու ցած գցեց: Բաժակը ջարդվեց, կաքը բափվեց: Իսկ օձը հանդարտված իջավ քարեքից և առանց շտապելու գնաց դուրս ու նոր միայն սկսեց իր ձվերը ծածկել ավազով...

Ես ու երեխաս քարացած - կանգնած նայում ենք, քե սա ի՞նչ հրաշք է, ինչի՞ քափեց կաքը:

Բայց շուտով հրաշքը պարզվեց, մեր ազահ կատուն այդ ժամանակ լակում էր բափված կաքը: Լակեց, լակեց, առաջ կաթոտ գետինը լիզեց, հետո իր շրթունքները ու վեր ընկավ ոտավ, ոտները գցեց ու սատկեց: Մի տես ի՞նչ բախտ եմ ունեցել, որ երեխան էդ օրը ժամանակին չէր կերել... Պարզվեց էս բարի լույսի պես, որ օձը

վրեժը հանելու համար քույն է քափել կարի մեջ...

Բայց դե ես օձին չեմ մեղադրում. ամեն մոր համար իր գավակներից բանկ բան չկա աշխարհքիս երեսին: Ու էդ գյուրգա մերը, որ արդեն գրկվել էր իր ձվերից, որոնց մեջ իր ապագա գավակներն էին, ինձ էլ էր ուզում գրկել իմ գավակից, որ սիրտը հովացնի:

Բայց մերը ինչքան որ կատաղի է վրեժի ժամանակ, էնքան էլ բարի է, երբ իր գավակները կան, ապրում են: Ու որ տեսավ իր ձվերը ետ են բերել, մի տեսնեիք, քե՛ն նց գլխապատառ եկավ, տուն ընկավ. չլինի՞ քե՛ր քունավորված կարը խմած լինեն...

Մի անգամ մամուլում երևաց մի փոքրիկ հողված այն մասին, քե՛ն ինդոնեզական կղզիներից մեկի մի բնակիչ բռնել է փոքրիկ մի վիշապ, ընտելացրել նրան: Մեծանալով՝ վիշապը դարձել է գյուղացու հավատարիմ բարեկամն ու օգնականը. նա բարձրանում էր կոկոսյան արմավենու վրա և քափ տալիս ընկույզները:

Հնուց հայտնի է, որ օձերի հիմնական սնունդը կրծողներն են: Եվ վաղուց արդեն մարդիկ դրանց օգտագործում են մկների ու առնետների դեմ պայքարելու համար: Աֆրիկայի ու Հարավային Ամերիկայի բնակիչները փոքրիկ վիշապներ են բերում տուն, մեծացնում, և նրանք ոչ միայն չեն հեռանում իրենց տերերից, այլև հիանալի կերպով փոխարինում են կատուներին:

Բրազիլիայում այդպիսի վարժեցրած օձեր վաճառում են նույնիսկ շուկաներում: Ի՞ դեպ, օձերին, իբրև կրծողներ ոչնչացնողների, օգտագործում են նաև Հեռավոր Արևելքում, որտեղ ապրում է հեշտ վարժեցվող ամուրյան վիշապ օձը: Երկմետրանոց օձը այստեղ հաճախ «ընտանիքի լիիրավ անդամ» է. նա ազատ սողում է տանը, բակում, ապրում է ցախանոցներում ու ամբարներում, երե այդտեղ մկներ են երևում: Իսկ եթե այնտեղ էլ պակասում են կրծողները, «հերթափոխի է ելնում» բանջարանոցներում:

Սակայն կրծողներին ոչնչացնելը նույնպես օձերի միակ ծառայությունը չէ մարդկանց հանդեպ: Կենդանիների հրաշալի գիտակներ ու սիրահարներ ամերիկյան հնդիկները վաղուց նկատել են, որ այնտեղ, որտեղ ապրում է վիշապը (կամ ինչպես նրան ավանում են Հարավային Ամերիկայում՝ արքայական վիշապը), բունավոր օձեր չկան: Հնդիկները օգտագործեցին այդ վարժեցրած վիշապները սկսեցին մարդկանց բնակավայրերը պահպանել բունավոր օձերի ներխուժումից: Եվ այնչափ բարեհաջող:

Հնդիկների փորձը ընդօրինակեցին Ամերիկա բնակչության եկած եվրոպացիները: Եվ այժմ Բրազիլիայի շատ տներում, այն շրջաններում, որտեղ շատ են բունավոր օձերը, հավատարմորեն ծառայում են արքայական վիշապները: Այդ հսկա, չորս մետրանոց սողունները, պարզվում է, շատ քնքուշ ու նվիրված սիրտ ունեն: Նրանք շատ են կապվում երեխաների հետ: Ընտելացված վիշապը, որն ապրում է այն տանը, որտեղ փոքրիկ երեխաներ կան, անընդհատ հետևում է նրանց, ուղեկցում զբոսանքի ժամանակ, և ծնողները կարող են միանգամայն հանգիստ լինել. ոչ միայն բունավոր օձերը, այլև մոտակայքում հայտնված ոչ մի գիշատիչ կենդանի չի համարձակվի մոտենալ երեխային, որին հսկում է վիշապը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր:
2. Պատմվածքը բաժանիր մասերի և վերնագրի՝ յուրաքանչյուր մասը:
3. Պատմի՛ր ընտանի օձերի մասին:
4. Գրի՛ր ինչո՞ւ է օձը ա) կարը բունավորում բ) կարը քափում:
5. Եթե համառոտելու լինես, ո՞ր հատվածները կհանես:
6. Ի՞նչ է խրատում այս պատմվածքը:
7. Ի՞նչ հետաքրքիր պատմություններ գիտես օձերի մասին:
8. Գրի՛ր դարձվածքներ «օձ» բառով:

ՀԱՄՈՒ ՄԱՀՅԱՆ

Մշուշների շղարշի տակ
Աշնան խաշամն է խշխշում,
Քամու ձեռքերն անհամարձակ
Ամպի փեշերն են քաշքշում:

Ամպը լեզուն կուլ է տվել,
Հնար չունի որոտալու:
Ցերեկն էլ է ցրտից կծկվել,
Չէ, երևի ձյուն է գալու:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Ինչպե՞ս են հասկանում հետևյալ պատկերները.

Մշուշների շղարշի տակ...

Ամպը լեզուն կուլ է տվել...

Ցերեկն էլ է ցրտից կծկվել...

2. Գու՞րս գրիր քեզ դուր եկած պատկերը:

3. Ի՞նչ գույներ կօգտագործես այս բանաստեղծությունը նկարագրողելիս:

ՎԱԽԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆ

«ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ»

Այո՛, մարտունեցի որսորդ Բալաբեկը ես եմ, որ կամ: Ո՞նց չես ճանաչում ինձ, ախր իմ մասին նույնիսկ մի գրքում գրել ես՝ «Աղվեսից խորամանկը...»: Հենց էդ աղվեսից խորամանկը ես եմ որ կամ. ձյունը մեր դաշտերը ծածկեց քե չէ՛՝ զնում եմ գիշերը հանդում մի սավան գցում գլխիս ու տակին կուչ եկած՝ ծվծվում եմ մկան նման: Հենց խաբված աղվեսը մոտենում է, սավանը ետ եմ շարտում ու դրմբացնում դրա հետևից՝ փռվում է:

Բա՛, աղվես չի պրծնում իմ ձեռքից, բոլորին էլ խաբում եմ, որի՛ն քակարողվ եմ բռնում, որի՛ն մկան ծվծվոցով մոտս կանչում: Բայց մի անգամ մի շատ փորձված աղվես ինձ խաբեց ու լավ խաբեց: Ասա՛՝ ո՞նց: Մի տարի մազեղեն մրերող գրասենյակը ինձ քույնի հաբեր տվեց, քե՛ տար աղվեսներին ուտեցրու, թող սատկեն, մորթիները բեր մեզ հանձնիր: Թույնով աղվես բռնելը դեռ չէին արգելել: Գյուղի մոտ մի կածան կա, որով ամեն գիշեր աղվեսները գալիս են ու հեռվից կարոտով նայում ֆերմայի հավանոցին... Էդ կածանում էստեղ-էնտեղ մի քսան հաբ քաղեցի և ուրախ-ուրախ տուն գնացի. դե ո՞նց լինի, որ էս գիշեր մի հինգ աղվես հաբ չուտի ու չընկնի...

Առավոտը գնացի տեսա ոչ մի աղվես չի երևում ձնի վրա պառկած: Ստուգեցի՝ հաբերը չկա: Ա՛յ քեզ հրաշք: Նայում եմ՝ աղվես է անցել կածանով: Ա՛յ մարդ, էս հաբերից մեկը որ հինգ աղվեսի ուտեցնեմ, բոլորն էլ կսատկեն տեղն ու տեղը, էս ո՞նց է քսանը կերել ու չի սատկել:

Գնացի բայազետցի որսորդ Գաբոյի Եփրեմի մոտ, պատմեցի գլխիս նկածը: Բեղի տակ ծիծաղեց, գլուխը տմբացրեց:

- Խելքդ ի՞նչ է կտրում, հաբերն ո՞վ է տանում,- հարցրի ես համբերությամբ հատած:

- Ո՞վ... գիտնական աղվեսը... բա՛, նրանց մեջ էլ գիտնականներ կան, որ գիտություն չունեն, բայց փորձ ունեն: Հավաքում է, տանում մի տեղ հորում: Հետքով գնա՛ կգտնես:

Գնացի էդ աղվեսի հետքը տարա, տեսնեմ մի տեղ ձյունը քանդել է, հաբերը հորել մեջը...

Նորից գնացի Գաբոյի Եփրեմի մոտ:

- Այ Եփրեմ քեռի, բա հիմի ի՞նչ անեմ, ախր ինձ վառեց քո գիտնական աղվեսը:

- Թույն չի ուտի, պիտի քալակով բռնես, ճար չկա,- խորհուրդ տվեց նա:

Թալակը տարա լարեցի դրա ճամփին՝ բերանը բաց: Լուսադեմին գնացի տեսա քալակի բերանը փակված:

- Այ քեռի Եփրեմ, սա ի՞նչ հրաշք է...

Ծիծաղում է բեղի տակ ու զլոժխը էլի դժբախտացնում:

- Այ մարդ, ախր ձմեռն անց է կենում՝ ես մազեղենի պլանս չեմ կատարում, մի հնար ցույց տուր:

- Հնար կա,- հանգիստ ասաց նա: - Գիտնական աղվեսը պոչով խփում է քալակիդ բերանը փակում ու միջի միսը վերցնում գնում: Գնա ստուգիր, տես՛, ճի՞շտ եմ ասում, նոր հնարը քեզ ցույց կտամ:

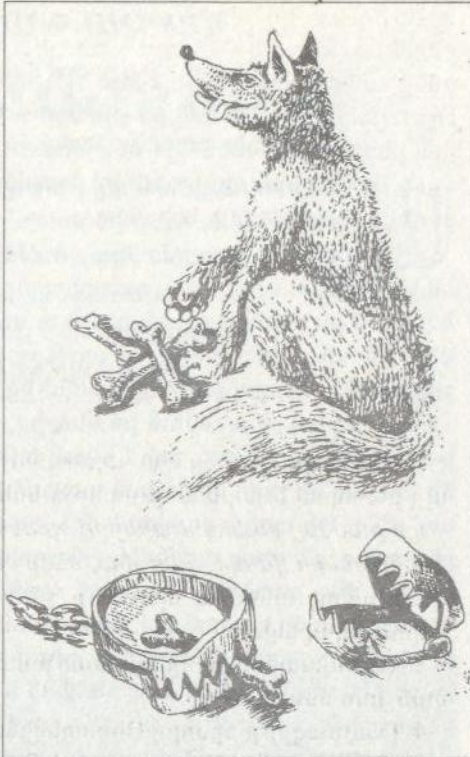
Մեկ էլ քալակներ շարեցի կաժանի երկայնքով, չաղ մսի կտորներ դրի, բայց լուսադեմին գնացի տեսա քալակները փակ, մսերը չկան: Լավ նայեցի՝ տեսնեմ մի քալակի բերանում մի փունջ մազ է մնացել: Ուրեմն ճիշտ է ասում քեռի Եփրեմը. էդ սրիկան պոչով խփում է, տրաքացնում քալակները:

Էլի գնացի Գաբոյի Եփրեմի մոտ:

- Բա հիմի ի՞նչ անեմ...

- Չորս քալակ կշարես իրար դիմաց, շախմատի նման: Հենց որ շուռ գա, որ պոչով խփի հետևից քալակին, առաջին ոտը կընկնի քալակներից մեկի մեջ...

Այդպես էլ արի ու մյուս օրը ծեղը ծեղին գնացի կաժանի կողմը:

Վա՛յ Գաբոյի Եփրեմ, ա՛յ մարդ, դու իմաստո՞ւն ես, քե աղվեսի բնում ես մեծացել... Նայեմ տեսնեմ «գիտնական աղվեսը» իրե քալակը ոտից քարշ տալով գնում է: Ո՞ր ես տանում, անտեր, ախր ես էդ քալակին փող եմ տվել... գոռացի ու հետևից որ չդրմբա՛ ցրի՝ Եփրեմ քեռու «գիտնականը» մեկնվեց...

Դ-ե, հիմի գնա, գրքերում գրի, աղվեսից խորամանկը ե՞ս եմ, քե բայազետցի Գաբոյի Եփրեմը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները փոխարինի՛ր այլ բառերով եւ արտահայտություններով.

դրմբացնել, մագեղեն մթերոդ գրասենյակ, խեղդ ի՞նչ է կարում, հորել, մեկին վառել, ճար չկա, ծեղը ծեղին, կաժան:

2. Աղվեսի անունից պատմի՛ր, քե ինչպես էր ինքը խաբում որսորդ Բալարեկին:

3. Այս պատմությունը բաժանի՛ր մասերի եւ վերնագրի՛ր յուրաքանչյուր մասը:

4. Բնութագրի՛ր որսորդ Բալարեկին:

5. Բնութագրի՛ր Գաբոյի Եփրեմին՝ օգտվելով համապատասխան հատվածներից:

6. Բացատրի՛ր վերնագիրը:

7. Հորինի՛ր վերնագիր այս պատմվածքի համար:

8. Օգնի՛ր «Գիտնականին»... Թող նա նորից խաբի որսորդին:

9. Ի՞նչ գիտես արգելանոցների եւ «Կարմիր գրքի» մասին:

10. Ի՞նչ գիտես աղվեսների մասին:

11. Գրի՛ր պատմություն «Խորամանկ աղվեսը երկու ոտքով քալարը կընկնի» վերնագրով (*կարելի է գրել ե՛լ ուղիղ, ե՛լ փոխարեքական իմաստով*):

12. «Առաժանի» բաժնից դո՛րս գրիք այն առածները, որտեղ օգտագործված է աղվես բառը: Փորձի՛ր բացատրել յուրաքանչյուրի փոխարեքական իմաստը:

ԹՈՒՍԻԿԸ

Ասում են, ժամանակով Երևան քաղաքում մի նշանավոր որսորդ-բժիշկ է եղել: Նա ազնավի բնից աղվամազով ծածկված մի ձագ է հանել բերել տուն:

Ժամանակ է անցել, ազնավը մեծացել է, գորշ փետուրները դարձել են բուխ, և նա բռչնային բնագողով կապվել է տիրոջ հետ:

Ասում են, նա բժշկի հետ սեղան էր նստում, իր համար պատրաստված արոռակից կտցում էր իր բաժին կերակուրը, «ղա՛-ղա՛» կանչելով շնորհակալություն էր հայտնում տիրոջն ու գնում քաղաքային այգու ծառերի վրա աղմկելու և զվարճանալու իր ցեղակիցների հետ: Երեկոյան դեմ տուն էր վերադառնում, իր կոշտ ձայնով բարի գիշեր մաղթում բժշկին և գնում քառելու:

Բժիշկն ազնավին հաճախ էր որսի տանում: Խելացի բռչունը երկնքից իր սուր հայացքով խուզարկում էր լեռան ձեռքերը, գտնում էր որսը և գալիս տիրոջ ուսին քառում՝ կտուցը որսի ուղղությամբ մեկնած: Գնում էր որսորդն ազնավի կտուցի ուղղությամբ, և այդ նրա լավագույն կողմնացույցն էր:

Իսկ քանձր մառախուղին, անտառում մոլորված ժամանակ, հավատարիմ ազնավը ցույց էր տալիս նրան ճանապարհը:

Բժիշկը դուրս էր գալիս քաղաքի գլխավոր փողոցը, և ընկերները բախանձում էին նրան.

- Դե՞, բժիշկ, ի՞նչ կլինի կանչես քո ազնավին:

Բժիշկը, շրջապատված հետաքրքիր բազմությամբ, մոտենում էր քաղաքային այգուն, ուր ծառերի վրա աղմկում էին ազնավները, և կանչում էր հեռվից.

- Թուխի՛կ, Թուխի՛կ...

- Ղա՛ ղա՛... լսվում էր պատասխանը՝ ծառին իջած երամի միջից: Հասարակությունը զարմանում էր ազնավային այդ պատասխանի վրա:

- Թուխի՛կ, քե՛զ են սպասում,- ձայն էր տալիս բժիշկը:

- Ղա՛, ղա՛... այսինքն՝ գալի՛ս են, գալի՛ս,- լսվում էր պատասխանը և երամից բաժանվում էր Թուխիկը, պտույտներ էր գործում ու նստում իր տիրոջ ուսին:

Մի անգամ էլ, երբ բժիշկը նստած էր այգու ճաշարանում, ընկերներից մեկը հարցրեց.

- Վաղուց ես նստած, ինչո՞ւ ճաշ չես պատվիրում:

- Ընկերոջս են սպասում...

Կարծեցին իրոք մարդու է սպասում:

Ապա նա տեղից վեր կացավ, բացեց ճաշարանի պատուհանն ու

նայեց երկինք: Քիչ անց ազնավների մի մեծ երամ էր անցնում:

- Թուխի՛կ, ինձ քաղցած սպանեցիր, անպիտան, այսր քե՛զ են սպասում, սրտնեղած ձայն տվեց նա:

- Ղա՛, ղա՛... լսվեց երկնքից, և երամից մի ազնավ բաժանվելով՝ պատուհանից ներս ընկավ, թառեց սեղանին: Ու այն ժամանակ միայն տերը ճաշ պատվիրեց:

Այնուհետև բժիշկը ամեն անգամ գնում էր այգու ճաշարանը և սպասում էր իր Թուխիկին:

Քաղաքում անելիք էր դարձել Թուխիկը:

Այդպես սիրով ապրեցին իրար հետ որսորդ բժիշկն ու իր փետրավոր ընկերը:

Բայց որովհետև ազնավը հաճախ մարդուց շատ է ապրում, ուստի տերը զառամեց ու մեռավ, իսկ ազնավը նրա դագաղի վրա տխուր ու զլխիկոր նստած, մարդկանց ուսերի վրա տարվեց մինչև զերեզմանատուն:

Դագաղն իջեցրին փոսը, բայց ազնավը թռչելու փորձ չարավ:

- Թուխի՛կ, դո՛ւրս եկ,- լացի միջից ձայնեց բժշկի այրին:

Չլսվեց պատասխան «ղա-ղա»-ն, կարծես բռնունը վշտից ուշքը կորցրել էր:

Նրան գերեզմանից հանեցին և բժշկի աճյունը հողով ծածկեցին:

Բարակ անձրև էր տեղում: Ժողովուրդը ցրվեց, բայց Թուխիկը մնաց քարմ հողաքմբին՝ վշտահար ու մոլոր կանգնած:

Հին, քարսիրտ աշխարհում մարդիկ տեսան այդ դեպքը, ականատես եղան այդ բոչունի արարքին, և ծերերը քրքմնջացին.

- Երանի չէ՞ր, որ բոլոր արարածներն էլ այն բոչունի չափ իրար հավատարիմ մնային...

Եվ երբ գերեզմանին պատվանդան կառուցեցին և վրան դրին անվանի բժշկի կիսանդրին, քանդակագործը չմոռացավ նրա հավատարիմ Թուխիկին քանդակել տիրոջ ուսին քառած:

Ասում են, մինչև այժմ էլ մի ծեր ագռավ տխուր-տրտում քառում է բժշկի կիսանդրու ուսին: Թուխիկն է. դար է անցել, բայց չի մոռանում իր տիրոջը...

Իսկ նրա ղիմաց, քաղաքային այգու հնամենի ծառերի տեղը կանգնած ջահել բարդիների վրա, ուրախ աղմկում են ծեր Թուխիկի երիտասարդ սերունդները...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Դո՞րս գրիր անձանոր բառերը և բառարանի օգնությամբ բացատրիր:
2. Համառոտ պատմիր:
3. Պատմվածքը բաժանի՞ր մասերի և վերնագրի՞ր յուրաքանչյուր մասը:
4. Պատմի՞ր բժշկի և Թուխիկի ընկերության մասին:
5. Բացատրի՞ր հետևյալ նախադասությունը՝ Քաղաքում ասելիք էր դարձել Թուխիկը:
6. Ո՞ր հատվածում է ավելի լավ երևում ագռավի հավատարմությունը:
7. Նկարագրի՞ր Թուխիկին:
8. Քո կարծիքով, իրակա՞ն է այս պատմությունը:
9. Գրի՞ր պատմություն «Իմ սիրած կենդանին» վերնագրով:

ՅՐԻՂՐԻԽ ՇԻԼԼԵՐ

ԸՈՎՎԻ ԸՐԱԺԵՇՏԸ

Մնաք բարով, դո՞ք, արտունե՞ր սիրուն,
Ամառն անց կացավ, հոտն իջնում է տուն:

Մենք ետ կգանք ձեզ նորից գարունքին,
Երբ գարքնեն ուրախ երգերը կրկին,
Երբ որ սարերը գուգվեն կանաչով,
Երբ որ ջրերը վազեն կարկաչով:

Մնաք բարով, դո՞ք, արտունե՞ր սիրուն,
Ամառն անց կացավ, հոտն իջնում է տուն:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Ի՞նչ տրամադրություն է արտահայտված բանաստեղծությունում:
2. Ո՞ր տողերում է հատկապես լավ արտահայտված այդ տրամադրությունը:
3. Բանաստեղծությունում գտի՞ր կրկնվող տողերը. ո՞րն է նրանց դերը բանաստեղծության մեջ:
4. Բարձրաձայն կարդա՞ր բանաստեղծությունը:

ԵՂՆԻԿԸ

«Մի անգամ իմ բարեկամ մի որսորդ մեր հանդի անտառուտ սարերից մի եղնիկ նվեր բերեց երեխաներիս համար»:

Այսպես սկսեց ընկերս աշնանային մի երեկո, երբ նստած միասին նրա պատշգամբում, հիացած նայում էինք հեքիաթական վերջալույսով վառվռուն սարերին, որոնց վրա մակաղած հոտերի նման մեղմօրոր հանգչում էին ոսկեգեղմ անտառ-ները:

«Այդ մի մատաղ ու խարտյաչ եղնիկ էր, խորունկ, սև ու ջինջ աչքերով, որ ծածկվում էին երկայն, նուրբ բարբիչների տակ: Երբ բռնում էի նրան՝ քնքուշ մարմինը կուչ էր գալիս գրկիս մեջ, և սիրտը քրքռում էր այնպես արագ, քիթոռի քևերի նման: Կամաց-կամաց մեր վրա սովորեց նա. էլ չէր վախենում մեզնից, մանավանդ շատ մտերմացել էր երեխաներիս հետ, նրանց հետ միասին վազվզում էր պարտեզում, նրանց հետ ճաշում էր, նրանց հետ քնում: Մի բան ինձ շատ էր զարմացնում: Եղնիկը քեև այնպես ընդունակ էր մեզ, սովորել էր մեզ, սովորել էր մեր տանն ու դռանը, բայց մեկ-մեկ մեզնից բաքուն բարձրանում էր պատշգամբը և ուշագրավ, լռիկ նայում էր հեռու՝ անտառներով փարսաբված սարերին. ականջները լարած՝ խորասույզ լսում էր անտառների խուլ ու անդուլ շառաչը, որ երբեմն ուժեղանում էր, երբեմն բարականում՝ նայելով հովերի թափին: Նայում էր նա այնպե՛ս անթարթ և այնպե՛ս ինքնամոռաց, որ երբ պատահում էր բարձրանում էի պատշգամբը, ինձ բավական միջոց չէր նկատում և երբ հանկարծ ուշքի էր գալիս, նետի պես ծկվում էր մտախցս:

Արդյոք գիտե՞ր նա, որ ինքը այդ դողանջուն անտառների ազատ երեխան է եղել, որ իր մայրը այնտեղ է կաթ տվել իրեն, որ այնտեղ է իր հայրը եղջյուրները խփել կաղնիներից: Արդյոք գիտե՞ր, որ այդ

խուլ շառաչը անո՛ւշ-անո՛ւշ օրորել է իրեն առաջին անգամ, և ո՞վ գիտև, գուցե երագներ է բերել իրեն, սիրուն երագներ...

Խեղճ եղնիկ... Կարոտ իր սիրած գուրգուրող անտառներից ու զանգակ աղբյուրներից, իր խարտյաչ մորից և շնկշնկան հովերի հետ վազող ընկերներից, հիմա տանջվում, տառապում է մեզ մոտ, մտածում էի ես: Եվ այնպես սրտանց ցավակցում էի նրան... Չէ՞ որ նա էլ մեզ պես մտածող և զգայուն հոգի ունի...

Ես շա՛տ էի հարգում նրան, խնդրեմ չծիծաղես վրաս, այո՛, այն-բան, որ երբ նա բարձրանում էր պատշգամբը, հեռացնում էի երեխաներիս, և բողնում էինք նրան մենակ իր ապրումների հետ...

Երբ գրկում էի նրան՝ այդ նագելի էակին, և նայում էի լեռնային աղբյուրների նման վճիտ աշուկների մեջ, տեսնում էի այնտեղ մի բախձալի երագուն կարոտ...

Մի գիշեր, մի քամի գիշեր, սարերից անսանձ փչում էր քամին, դռոն ու պատուհանները ծեծում ու ծեծկում: Պարզ լսվում էր, որ այնտեղ, անտառում, դարավոր կաղնիներն ու վայրի ընկուզենիները ճակատում էին հողմի դեմ, աղմկում ու գոռում: Եվ քամին բերում էր անընդհան անտառի այդ լիակուրծք խշշոցն ու մռումչը, ու քվում էր, քե հենց մեր դռան առջև և է աղմկահույզ, հողմածեծ անտառը:

Երեխաներս վախից կուչ էին եկել. մինչդեռ եղնիկը դողում էր մի խենթ սարսուռով: Աչքերը կայծակին էին տալիս: Անթարթ, ամբողջովին լսելիք դարձած՝ ականջ էր դնում նա անտառի հուժկու շառաչին, որ խոսում էր նրա հետ մայրենի լեզվով:

«- Անտառը կանչում էր նրան, ընկերների ազատ վագրն էր տեսնում նա մքին թավուտների մացառուտ ժայռերն ի վեր, - մտածում էի ես:

Մի փոքր հետո ավելի սաստկացավ քամին՝ փոքորիկ դառնալու չափ. մեկ էլ աղմուկով բացվեցին լուսամտաի փեղկերը, և մի ուժգին շառաչ միանգամից ներս խուժեց: Եղնիկը հանկարծակի մի ոստյունով ցատկեց լուսամտաի գոգը՝ աչքերը սուզելով շառաչուն խավարի մեջ: Ես իսկույն վրա վազեցի բռնելու նրան, սակայն նա մի ակնթարթի մեջ քռավ լուսամտաից պարտեզը և ծածկվեց խավարի մեջ: Դե՛հ, հիմա գնա ու գտիր նրան իր հայրենի անձայր անտառներում...»:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Դո՛ւրս գրիր անծանոթ բառերը եւ բառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր:
2. Պատմվածքը համառոտ պատմի՛ր:
3. Եղնիկին նկարագրի՛ր:
4. Դո՛ւրս գրիր Եղնիկի հոգեվիճակն արտահայտող նախադասությունները:
5. Դո՛ւրս գրիր այն հատվածները, որտեղ արտահայտված է հեղինակի վերաբերմունքը Եղնիկի նկատմամբ:
6. Դո՛ւրս գրիր պատմվածքի ամենահուզիչ հատվածը:
7. Ո՞րն է այս պատմվածքի հիմնական իմաստը:
8. Դո՛ւրս գրիր աշունը պատկերող հատվածը:
9. Ինչպիսի՞ն է անտառը փոքրիկի ժամանակ:
10. Ինչպիսի՞ն կլինե՞ր պատմվածքն առանց բնության պատկերների: Ինչո՞ւ:

ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ

ԵՐՋԱՆԻԿ ԽՐՃԻԹԸ

Չմրոխտյա գետակի վրա մի խեղճ ջրաղաց կար: Ջրաղացի դռան առջև, կանաչ ուռենու տակ, քիկն էր տվել ջրաղացպանը և չիրովսը գոհ ծխում: Կողքին նստել էր կինը, իսկ նրանց աչքերի առջև մի սիրուն մանուկ, նրանց երեխան, լսող էր անում: Մեղմիկ սոսափում էր ուռենին, և ջրաղացն անուշ մտմտալով, ասես հին օրերից մի հին հեքիաթ էր պատմում:

Ինչպես եղավ, մի օր այդ սիրուն մանուկը վազելով քիթեռնիկի հետևից, հեռացավ ջրաղացից, ընկավ մացառների մեջ, անցավ ձորակից ձորակ, կորցրեց ջրաղացի շավիղը ու գնաց, գնաց, հասավ մեծ ճանապարհին, նստեց եզերքին ու լաց եղավ:

Անցավ մի քարավան. մի ուղևոր տեսավ լացող մանուկին, լսեց, վեր առավ և իր հետ տարավ:

Տարավ իր տունը և, որովհետև զավակ չունե՞ր, որդեգրեց նրան:

Մանուկը մեծացավ, դարձավ մի շնորհալի երիտասարդ:

Ամենքը սիրում էին նրան և ուրախանում նրա վրա, բայց նա տխուր էր, միշտ տխուր:

Երբ երեկոները մենակ նստում էին իրենց շքեղ պատշգամբում, որի շուրջը բացվում էր պարտեզը՝ հովասուն ծառերով և կարկաշուն շատրվաններով, նրա հոգին սլանում էր մի ուրիշ վայր, որ հեռավոր երազի պես մեկ երևում էր, մեկ չքանում... Երևում էր մի խեղճ ջրաղաց գմբուխտյա գետակի վրա, որ օր ու գիշեր մանկության պես սիրուն մի հեքիաթ էր պատմում, տեսնում էր երկու հարազատ դեմքեր՝ նստած կանաչ ուռենու տակ. մեկը մտքի մեջ ընկած չիրովս է ծխում, մյուսը արցունքոտ աչքերով նայում է հեռուն:

- Ինչո՞ւ ես տխուր, ի՞նչ որդի, - ասում էր հարուստ հայրը նրան, - հայտնիք ի՞նչդ է պակաս, քե սեր ունիս մի աղջկա, հայտնիք, քե չէ, ի՞նչ կա...

Եվ խնջույք էր սարքել բարի հայրը՝ որդուն ուրախացնելու համար. դահլիճները լուսավորված էին ջահերով, նազելի աղջիկները պատել էին երիտասարդի շուրջը, ասում ու ծիծաղում:

Եվ երիտասարդը մի օր զգույշ դուրս եկավ դահլիճներից, անհայտացավ խավարի մեջ ու էլ չվերադարձավ:

Նա գնաց, շրջեց, բափառեց շա՛տ ու շա՛տ տեղեր, հարցուփորձ արավ և մի օր վերջալույսի շողերի տակ տեսավ գմբուխտյա գետակի վրա մի խեղճ ջրաղաց: Տեսավ՝ ջրաղացին կոնակը տվել է մի հին խրճիթ, որի բուխարիկից մարմանդ ծուխ է ելնում:*

Մոտեցավ խրճիթին, կամացուկ նայեց լուսամուտից ներս. նստել էր մի ալևոր մարդ և մտախոհ չիբուխ էր ծխում, մի երեբուն պառավ ցամաքած ձեռքերով սեղանն էր փռում: Երբ նրանք հացի նստան, պառավը վերցրեց մի կտոր հաց ու ասավ.

- Այս էլ որդուս բաժինը:

- Ա՛յ կնիկ, այս քանի տարի է, միշտ էլ որդուս բաժինն ես պահում ու առավոտն անձանոթ անցորդներին տալիս... հե՛յ վախ, մեր որդին էլ չի գա:

- Ա՛յ մարդ, աստված գիտե, մեր որդին հիմի ո՞ւմ պատի տակ է կուչ եկել, ուրիշի մոր ձեռքին է նայում. կարելի է այն մոր տղան էլ հեռու տեղ է, ու ես նրան իմ որդուս բաժինն եմ տալիս. ի՞նչ իմանաս, կարելի է նա էլ իմ որդուս իրենի բաժինն է տալիս...

Այդ միջոցին ներս ընկավ որդին, գրկեց մորն ու հորը, համբուրեց և լացեց:

- Ա՛ա, մեր որդին, - բացականչեցին ծերունիները և գրկների մեջ առան իրենց կորած, կարոտացած որդուն և լաց եղան:

Օջախի մեջ կարմիր կրակը ուրախ-ուրախ քեփն է տալիս, պայծառ ու տաք ժպիտով լցնում է երջանիկ խրճիթը:

Ջրաղացը անուշ-անուշ մտմտարով, մանուկ օրերից մի հեքիաթ է պատմում մանկության պես սիրուն, մանկության պես ոսկի...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերը, բառակապակցություններն ու արտահայտությունները փոխարինի՞ր իմաստով մոտ բառերով, բառակապակցություններով ու արտահայտություններով.

քիկն տայ, վեր առնել, մտքի մեջ ընկած, սեր ունենայ, այլևոր մարդ, մտախոհ, հացի նստել, պատի տակ կուչ գալ, ուրիշի ձեռքին նայել, բաժին տայ, գրկների մեջ առնել, կրակը քեփն տայ:

2. Կարդա՛ այն հատվածները, որտեղ երևում է խրճիթի երջանիկ լինելը:

3. Գտի՞ր պատմվածքում կրկնվող տողերը և բացատրի՞ր դրանց նշանակությունը:

4. Մանրամասն նկարագրի՞ր խրճիթն ու տունը, որտեղ մեծացավ տղան:

5. Ո՞րն է պատմվածքի արտահայտած հիմնական իմաստը:

6. Վերնագրի՞ր առանձնացված մասերը:

7. Կարեւո՞ր է պատմվածքի երկրորդ մասը: Ինչո՞ւ:

8. Գտի՞ր նոր վերնագիր այս պատմվածքի համար:

ՇԻՃՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Ծիծեռնակը բույն էր շինում,
Ե՛վ շինում էր, ե՛ւ երգում,
Ամեն մի շյուղ կպցնելիս՝
Առաջվա բույնն էր հիշում:

Մեկ անգամ էր նա բույն շինել
Եվ շատ անգամ կարկատել,
Բայց այս անգամ վերադարձին
Բույնն ավերակ էր գտել:

Այժմ նորից բույն էր շինում,
Ե՛վ շինում էր, ե՛ւ երգում,
Ամեն մի շյուղ կպցնելիս՝
Առաջվա բույնն էր հիշում:

Նա հիշում էր անցած տարին
Իր սնուցած ձագերին,
Որոնց ճամփին հափշտակեց
Արյունաբքու քշնամին:

Բայց նա կրկին բույն էր շինում,
Ե՛վ շինում էր, ե՛ւ երգում,
Ամեն մի շյուղ կպցնելիս՝
Առաջվա բույնն էր հիշում:

ՀԱՐՅԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Ի՞նչ տրամադրություն է արտահայտում բանաստեղծությունը:
2. Բացատրի՛ր կրկնվող տողերի նշանակությունը բանաստեղծության մեջ:
3. Ո՞րն է այս բանաստեղծության փոխաբերական իմաստը: Փորձի՛ր կապ տեսնել այս ծիծեռնակի և մարդու միջև:
4. Ինչո՞ւ է բանաստեղծությունը կոչվում «Հիշողություն»:

ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Ասում են, քե սա դարիք-դուրբանի (պանդուխտ) նման զարուճը բացվելուն պես գալիս է մեր կողմերը, իր համար տուն ու բույն շինում, ձագ հանում: Իսկ երբ վրա է հասնում ուշ աշունը, հավաքում է զերդաստանը և գնում Երուսաղեմի կողմերը: Ասածու անմեղ բռչունն է, մարդկանց բախտի ու հաջողության նշանը: Ով վնաս տա ծիծեռնակին, չի ապրի:

ՈՍԿԻ ԶԿՆԻԿ

(քարզմանությունը՝ Ղ. Աղայանի)

Ա

Մի ծերուկ ձկնորս և իր պառավ կին
Բնակվում էին Մեծ ծովի ափին.

Ծերը գնում էր ձուկ բռնում ծովից,

Պառավն էլ տանը քել մանում բրդից.

Այսպես միասին՝ մի հին գետնատան,

Երեսուներեք տարի ապրեցան:

Ահա մեկ օր էլ ծերը գնաց ծով,

Որ ձուկը որսա իր մաշված ցանցով.

Նա ուրախ-ուրախ ցանցը ծով ձգեց,

Առաջին անգամ միայն տիղմ հանեց.

Երկրորդ անգամը ցանցը ձգեց ծով,

Յանցը դուրս եկավ ծովային խոտով.

Իսկ երրորդ անգամ, որ ցանցը ձգեց,-

Ո՞վ կարե ասել, քե ի՞նչ դուրս հանեց.-

Նա բերավ իր հետ մի ոսկի ձկնիկ՝

Չկանց արքայի դուստրը գեղեցիկ.-

Ծերի ցանցն ընկավ, իբրև խեղճ գերի,

Ոսկի աղջիկը ձուկ-քագավորի:

Խեղճ ոսկի ձկնիկ, ինչպե՛ս է խնդրում,

Մարդկային լեզվով ծերին աղաչում.

«Թո՛ղ ինձ, քո՛ղ, ծերո՛ւկ, քո՛ղ ինձ անվտանգ,

Քեզ կվճարեմ քանկազին փրկանք,

Ինչ սիրտդ ուզի, ինչ որ կամենաս,

Ուղիղն եմ ասում, ինձնից կստանաս»:

Վախեցավ ծերը մնաց զարմացած:

Նա այնքան տարի ձկնորս էր եղած,

Բայց ձկան մասին երբեք չէր լսել,

Թե նա մարդու պես կարող է խոսել:

«Գնա՛, Տեր ընդ քեզ, - ասաց ծերունին,-

Ինձ հարկավոր չէ փրկանք քանկազին.
Գնա քեզ համար դու Ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»:

Այս դեպքից հետո ծերը տուն դարձավ,
Պատմեց պատավին, քե ինչ բան տեսավ.
«Այսօր ես ծովից, գիտե՛ս ինչ, ա՛ կնիկ,
Բռնեցի հանկարծ մի ոսկի ձկնիկ.
Ոսկի եմ ասում և ոչ քո գիտցած.
Այսպիսի հրաշք ոչ ոք չի տեսած:
Նա խոսիլ գիտեր ուղիղ մեր լեզվով,
Աղաչանք արավ, որ ետ ձգեմ ծով.
«Թո՛ղ, ասաց, խնդրեմ, քող ինձ անվտանգ,
Քեզ կվճարեմ քանկազին փրկանք».
Բայց ես ոչ մի բան չպահանջեցի,
Ոչինչ չեմ ուզում, գնա՛, - ասացի, -
Գնա՛ քեզ համար դու Ծիրանի ծով,
Ու այնտեղ ապրիր ազատ, ապահով»..

Պառավը, երբ որ այս բանը լսեց,
Խեղճ ալևորին շատ հանդիմանեց,
Թե ինչո՞ւ ձկնից փրկանք չի ուզել,
Ու այնպես ձրի ետ ծովն է ձգել:
«Ա՛յ հիմար, անմիտ, - հայհոյեց ծերին, -
Գոնե կասեիր դու ոսկի ձկին՝
Մի նոր տաշտակ տուր տանեմ իմ կնկան,
Մերը կտորած է, էլ չէ պետքական»...
Դարձավ ծերունին ծովի ափ գնաց.
(Տեսավ նա ծովը մեղմիկ ծածանված).
Մկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Չուկը լողալով՝ մոտեցավ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ», - հարցրեց.
Ծերը գլուխ տվավ ու պատասխանեց.
«Ողորմա՛ծ լինիս, Թագուհի-Չկնիկ,
Ինձ նախատում է իմ պառավ կնիկ,

Հանգիստ չի բողնում խեղճ ալևորիս,
Վրաս մրթմրթում, ուշուց է տալիս.
Մի նոր տաշտակ է հարկավոր իրան,
Մերը կտորած է, էլ չէ պետքական»...

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տեր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ, - ասաց,-
Թող քո պառավը շատ չնեղանա,
Այսօր նա մի նոր տաշտակ կունենա»...

Ետ դարձավ ծերը դեպի իր տնակ,
Տեսավ կնկա մոտ մի սիրուն տաշտակ.
Բայց կինը գոհ չէր. նա այս անգամ էլ
Մկսեց ծերին սաստիկ նախատել.

«Գնացիր, անխելք, տաշտակ ուզեցիր,
Ինչո՞ւ մի ուրիշ բան չխնդրեցիր.
Էլ մի՛ ուշանար, շուտով ե՛տ դարձիր,
Ե՛վ ոսկի ձկնից մեկ լավ տուն ուզիր»:

Ծերունին դարձավ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսավ ծովը պղտորված).
Մկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Չուկը լողալով՝ մոտեցավ ծերին.

«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ», - հարցրեց.
Ծերը գլուխ տվավ ու պատասխանեց.
«Ողորմա՛ծ լինիս, Թագուհի-Չկնիկ,
Ինձ շատ նախատեց իմ պառավ կնիկ.
Գնացիր՝ ասում է՝ տաշտակ ուզեցիր,
Ինչո՞ւ մեկ սիրուն տուն չխնդրեցիր»:

Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տեր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ, - ասաց,-
Թող լինի այնպես, ինչպես կամենա,
Այսօր նա մեկ լավ տուն էլ կունենա»...

Ծերը ետ դարձավ կրկին դեպի տուն՝
Էլ նա չգտավ իր հին գետնատուն.
Մի նոր տուն տեսավ լուսամուտներով,

Կտորից հանած ծխահաններով,
Պատ ու վառարան մաքուր սվաղած,
Կրով ու կավճով սպիտակացրած,
Վարպետի տաշած, կաղնի տախտակից,
Մեծ դուռն էլ կախած լայն բակի կողմից:
Պատուհանի տակ կինն ուռած նստել,
Իր չարությունից ուզում է տրաքել.
Ի՞նչ անե՞ծք ասես աշխարհքիս տակին՝
Բոլորն էլ քափեց խեղճ մարդի գլխին.
Վերջը՝ երբ փոքր-ինչ բարկությունն իջավ,
Մոտիքը կախած՝ ծերունուն դարձավ.
«Անշնորհք ծերուկ, տնա՛կ ուզեցիր,
Երևի քո մեջ մեծ բան կարծեցիր.
Ե՛տ դարձիր, անխելք, ե՛տ դարձիր գնա՛,
Ոսկի ձկնիկին իմ կողմից ասա,
Որ էլ չեմ ուզում մնալ գեղջկուհի,
Ուզում եմ լինել մեծ իշխանուհի»...

Ծերունին դարձյալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսավ ծովը վրդովված).
Մկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին.
Չուկը լողալով մոտեցավ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ», - հարցրեց.
Ծերը գլուխ տվավ ու պատասխանեց.
«Ողորմա՛ծ լինիս, Թագուհի-Չկնիկ,
Հանգիստ չի տալիս ինձ իմ չար կնիկ,
Էլ չի կամենում մնալ գեղջկուհի,
Ուզում է լինել մեծ իշխանուհի.
Չգիտեմ գլուխն ի՞նչ քամի մտավ,
Որ գեղջկությունից հանկարծ ձանձրացավ»...
Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տեր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ, - ասաց, -
Թող քո պառավը հենց այսօրվանից
Ազատ համարվի իր գեղջկությունից»...

Ետ դարձավ ծերը, և ի՞նչ է տեսնում.
(Կարծեց ցնորք է աչքին երևում).
Մի տուն հոյակապ, վերնասրահում
Պառավն է կանգնած ինչպես նոր խանում.
Հագին սամույրե բաճկոնակ սիրուն,
Գլխին դիպակե չարդաք գույնզգույն.
Վիզը զարդարած մարգարիտներով,
Մատներին մատնիք անգլին քարերով.
Մաշիկներն ինչպես կաս-կարմիր որդան,
Մյուս հագուստներն էլ մետաքս պատվական:
Ծառաներ ունի մի քանի տասնյակ,
Բոլորն էլ իրան հլու հպատակ:
Մարդին որ տեսավ՝ պառավը կատողեց,
Խեղճ ծառաներին ծեծել սկսեց.
(Կարծում էր խեղճը, որ իշխանուհին
Պետք է որ ծեծե իր ծառաներին).
Հայհոյանք քափեց ամենքի վրա,
Տեղի-անտեղի քոքկեց անխնա.
Մեկի մագերից բռնեց քաշքշեց,
Մյուսին էլ մի լավ ապտակներ գարկեց:
Ծերը մոտեցավ դող-դող քայլերով՝
Ասաց պառավին՝ խոր գլուխ տարով.
«Բարով գեղազնիվ խանում-խարունիս,
Հիմա խո՞մ գո՞հ ես, հանգի՞ստ կլինիս»...
Պառավ տիկինը այնպես բղավեց,
Որ խեղճ ծերունու լեղին պատառեց.
Նրան հրամայեց, որ իսկույն գնա
Գոմն ավիլ, քերե ու այնտե՛ղ մնա...

Մեկ-երկու շաբաթ հագիվ անց կացավ,
Պառավ խանումը նորից կատողեցավ.
«Շուտ կանես կեբբաս, - ասում է մարդին, -
Ու իմ կողմանե կասես ձկնիկին,
Որ էլ չեմ ուզում տիկնություն ամեն,

Ուզում եմ ազատ քազուհի լինել»...
Այս խոսքի վրա ծերունին սուկաց,
Եվ աղաչելով պառավին ասաց.
«Գժվե՞լ ես, ա՛ կնիկ, ես չեմ հասկանում,
Արդյոք դու գիտե՞ս ինչ ես ցանկանում.
Մեկ նայիր վրադ, շենք ու շնորհքիդ,
Լբլբան լեզվիդ, ծուռուծուռ քայլքիդ,
Ախր ի՞նչ ունիս քազուհու վայել,
Որ խելքիդ այդպես քամի է փչել.
Արի լսի՛ր ինձ, մի՛ անիլ այդպես,
Ամբողջ աշխարհքին կծիծաղացնես»...

Էլ չհամբերեց մեր պառավ տատը,
Որ վերջացներ մարդն իր խրատը.
Նա այնպես գոռաց, այնպես որոտաց,
Որ ամբողջ տունը հիմնովին քնդաց.
«Ինչպե՛ս քե այդպե՛ս, հանդու՛զն ստահակ», -
Գոչեց ու զարկեց մի ուժգին ապտակ,
«Համարձակվո՞ւմ ես, գռեհիկ անգետ,
Վիճել վեհանձն իշխանուհուս հետ.
Քեզ հրամայում եմ պատվավոր խոսքով,
Որ իսկույն գնաս քո հոժար կամքով,
Եթե ոչ՝ ահա ժողովված կշտիդ,
Սրանք կտանեն՝ խփելով վզիդ»:

Ծերունին դարձյալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ տեսավ ծովը սևացած).
Սկսեց կանչել ոսկի ձկնիկին,
Չուկը լողալով՝ մոտեցավ ծերին.
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ», - հարցրեց.
Ծերը գրոխ տվավ ու պատասխանեց.
«Ողորմա՛ծ լինիս, Թազուհի-Չկնիկ,
Էլի է կովում իմ պառավ կնիկ.
Ներիր ինձ, խնդրեմ, ես ամաչում եմ,
Որ չար պառավիս նոր ուզածն ասեմ.
Բայց ո՞ր ջուրն ընկնիմ, հանգիստ չի բողնում,
Կրակն է գցել, այրում, խորովում.
Գնա՛, ասում է, - ա՛խ, նզովյա՛լ կին, -
Շո՛ւտ գնա, ասա՛ ոսկի ձկնիկին,

Որ էլ չեմ ուզում տիկնություն անել,
Ուզում եմ ազատ քազուհի լինել»...
Ոսկի ձկնիկը ծերունուն խղճաց.
«Գնա՛, Տեր ընդ քեզ, մի՛ տխրիլ,- ասաց, -
Թող քո պառավի ուզածը լինի,
Թող գնա դառնա ազատ քազուհի»:

2

Ո՞վ կարե պատմել, քե ծերն ինչ տեսավ,
Երբ ձկան մոտից տուն վերադարձավ.
Էլ ի՞նչ տուն, ի՞նչ բան, դու արքայական
Ապարանք ասա, կամ հսկայական
Մեծ-մեծ պալատներ շարեշար կանգնած՝
Բարձր բուրգերով չորս կողմը պատած,
Շքեղ դահլիճներ, անքիվ սենյակներ,
Մարդ կշշկվեր, եթե մեջն ընկներ:
Ծերը բարձրացավ մարմար սանդուղքով,
Մի դահլիճ մտավ խիստ պատկառանքով.
Առջևը բացվեց մի նոր տեսարան,
Երբ այնտեղ գտավ իր պառավ կնկան.
Նա հիմա ազատ քազուհի դառած՝
Առոք ու փառոք ճաշի է նստած.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու քեզեր
Ոտի են կանգնած որպես ծառաներ.
Թազուհու համար գինի են ածում
Եվ ահողողով այք-ունքին նայում.
Շեմքում կանգնել են ահեղ զինվորներ.
Ոսերին բռնած կացնաձև սրեր.
Մենակ պառավն էր սեղանին բազմել,
Ո՞վ կհանդգներ նրա հետ նստել.
Բայց կերակուրներ այնքան շատ էին,
Որ հարյուր հոգի կկշտացնեին.
Եվ քանի՛ տեսակ անձանոք բաներ,
Ի՞նչ անուշեղեն, ի՞նչ տապականեր...
Պառավն ուտում էր մեծ ախորժակով,

Ու գինին դարսկում լիքը բաժակով.
Վերջն էլ մեղրահաց կերավ բավական,
Որ քաղցրացնէ շրթունք ու բերան:
Ծերն այս տեսնելով՝ մնաց շփոթված,
Ընկավ պառավի ոտքերն ու ասաց.
«Բարո՛վ քեզ, բարո՛վ, ահեղ քագուհի,
Քո մեծուքունը հավիտյա՛ն լինի»:
Այս խոսքից հետո կամաց շշուշաց
Ու փափսալով պառավին հարցրեց.
«Հիմա որ բախտի վերին ծայրումն ես,
Խո՞մ բավակա՞ն ես, ա՛ կնիկ, ի՞նչ կասես»:
Թագուհի դառած պառավն այս անգամ
Մարդի երեսին չնայեց անգամ.
Հրաման մոմռաց նա քրի տակին,
Որ դուրս վռնդեն մեր անկոչ հյուրին:
Հենց որ լավեցավ քագուհու հրաման,
Հնազանդ երևալ ամենքն ուզեցան.
Մեծ-մեծ իշխաններ, խաներ ու բեգեր,
Ինչպես որսորդի արնախում շներ,
Խփելով ծերի շնքակոթին՝
Շքեղ դահլիճից դուրս վռնդեցին.
Շեմքումը կանգնած պահապաններն էլ
Իրանց կացիններն էին պատրաստել.
Վրա վազեցին ամենքը մեկեն,
Ու քիչ մնաց որ՝ խեղճին խողխողեն:
Ինչպես որ եղավ, մի կերպ դուրս պրծավ,
Դուրսն էլ ամբոխի ծաղրի տակն ընկավ,
Որ կարծես նրան լիներ սպասում
Անձրևի տակին՝ ցելխտա փողոցում.
- «Ա՛յ քե լավ արին, ծերո՛ւկ, դու անգետ.
Ո՞ւմ հետ ես մեկնում անճոռնի ոտներդ,
Թող այդ քեզ համար լինի լավ խրատ,
Որ էլ չցանեն մանր կտավատ»...

Այս դեպքից հետո շատ օրեր չանցան,
Պառավի այծերն էլի մոտ եկան.
Ուղարկում է նա իր իշխաններին,
Որ գտնեն բերեն արտաքսած ծերին:
Եկավ ծերունին: Պառավն սկսեց.
«Դու պետք է գնաս ձկան մոտ, - ասաց, -
Կեքքաս խոր գլուխ կտաս դու նրան
Ու իմ փափագը կհայտնես իրան.
Կասես՝ չե՞մ ուզում մնալ քագուհի,
Ուզում եմ լինել ծովի տիրուհի.
Ուզում եմ օվկիան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձկնիկին ծառա ունենալ,
Որ իմ հրամանին միշտ պատրաստ լինի,
Եվ ինչ ուզե՞նամ, իսկույն կատարի»...
Պառավին լսեց ծերը լուռ ու մուռը,
Առանց հայտնելու որևէ տրտունջ:
Ծերունին դարձյալ ծովի ափ գնաց.
(Այս անգամ ծովը խիստ էր փոթորկված.
Փրփրած ալիքներ սարեր դառնալով՝
Իրար են զարկվում՝ ահեղ գոռալով).
Ողբաձայն կանչեց ոսկի ձկնիկին.
Չուկը լողալով՝ մոտեցավ ծերին,
«Ի՞նչ ես կամենում, ծերո՛ւկ», - հարցրեց.
Ծերը գլուխ տվավ ու պատասխանեց.
«Ողորմած լինիս, Թագուհի-Չկնիկ,
Իսպառ գժվել է իմ պառավ կնիկ.
Ի՞նչ անեն արդյոք այդ նգովյալին,
Մինչև ե՞րբ տանջվիմ քավքառի ձեռին.
Էլ չի կամենում քագուհի լինել,
Այլ, տես, անիծածն ի՞նչ է միտք արել՝
Իշխել է ուզում քուրք ջրերին
Ու իշխանուհի դառնալ ծովային.
Ուզում է օվկիան ծովումը կենալ,
Ոսկի ձկանդ ծառա ունենալ,
Որ իր հրամանին միշտ պատրաստ կենաս,
Ու ինչ ուզե՞նա, շուտ կատարում տաս»...

Ոսկի ձկնիկը լուռ ու մունջ լսեց,
Բայց էլ ծերունուն չպատասխանեց.
Ջրի երեսին շրմփեց պոչով
Ու անցավ, գնաց դեպի խորին ծով...

Շատ մնաց ծերը և շատ նայեցավ,
Բայց ոսկի ձկնիկն էլ չերևաց.
Դարձավ գլխիկոր, որ հայտնե կնկան,
Թե ի՞նչ փորձանքի մեջ գցեց իրան...

Եվ գնաց, տեսավ... (բայց ի՞նչ տեսնի լավ.
Որ արդար լինի և ոչ անիրավ).
Հին խողի շեմքում պառավը նստած,
Կոտրած տաշտակը առջևն ընկած...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հեքիաթը համառոտ պատմիր:
2. Հեքիաթի առանձին մասերը վերնագրիր:
3. Պատմիր ծեր ձկնորսի մասին հաստատելով ասածներդ համապատասխան տողերով:
4. Բնութագրիր պառավ կնոջը:
5. Բո կարծիքով, ինչո՞ւ պառավը միանգամից չուզեց ծովերի քազուիի դառնալ:
6. Ինչպե՞ս պատժվեց պառավը: Իսկ դու ինչպե՞ս կպատժեիր պառավին կամ զուցե չէի՞ր պատժի:
7. Դո՞րս գրիր հեքիաթին համապատասխան առածներ:
8. Ի՞նչ կապ ես տեսնում ծովի տրամադրության և հետո կատարվող դեպքերի միջև:
9. Հերոսներին բեր մեր ժամանակները և նոր հեքիաթ գրիր:
10. Հեքիաթից դո՞րս գրիր դարձվածքները և բացատրիր:
11. Նամակ գրիր ծեր ձկնորսին:

ՍԱՍՈՒՆՅԻ ԴԱՎԻԹԸ

I

Առյուծ Միերը, զարմով դյուցազուն,
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն.
Իշխում էր ահեղ, ու նրա օրով
Հավրն էլ չէր անցնում Սասնա սարերով:
Սասնա սարերից շա՛տ ու շատ հեռու
Թնդում էր նրա հոչակն ահարկու,
Խոսվում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր,
Հազար բերան էր - մի Առյուծ-Միեր:

II

Էսպես, ահավոր առյուծի նման,
Սասնա սարերում նստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ա՛խ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Բայց հիմի, երբ որ եկավ ծերացավ,
Էն անահ սիրտը ներս սողաց մի ցավ:
Սկսավ մտածել դյուցազուն ծերը.
- Հասել եմ կյանքիս աշնան օրերը,
Շուտով սև հողին կերքամ ես գերի,
Կանցնի ծխի պես փառքը Միերի,
Կանցնեն և՛ անուն, և՛ սարսափ, և՛ ահ.
Իմ անտեր ու որբ աշխարհքի վրա
Ոտի կկանգնեն հազար քաջ ու դև...
Մի ժառանգ չունեմ՝ իմ անցման ետև
Իմ բուրբ կապի, Սասուն պահպանի...
Ու միտք էր անում հսկան ծերունի:

III

Մի օր էլ՝ էն գորշ հոնքերը կիտած
Երբ միտք էր անում, երկնքից հանկարծ
Մի հուր-հրեղեն հայտնվեց քաջին,
Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:

- Ողջու՛յն մեծագոր Սասմա հսկային,
Քու ձենը հասավ աստծու գահին,
Ու շուտով նա քեզ մի գավակ կտա:
Բայց լավ իմանաս, լեռների՛ արքա,
Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տվել,
Էն օր կմեռնեք՝ քու կինն էլ, դու էլ:
- Իր կամքը լինի, - ասավ Մեերը, -
Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
Բայց որ աշխարհքում ժառանգ ունենանք,
Մենք էլ նրանով անմեռ կմնանք:

Հրեշտակն էստեղ ցոլացավ նորից,
Ու էս երջանիկ ավետման օրից
Երբ ինը ամիս, ինը ժամն անցավ,
Առյուծ-Մեերը գավակ ունեցավ:
Դավիթ անվանեց իրեն կորյունին,
Կանչեց իր ախպեր Չենով Օհանին,
Երկիրն ու որդին ավանդեց նրան,
Ու կինն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՁՆԵՐ

1. Գտիր կյանքի դաժան օրերը, ծխի պես անցնել, հոր-հրեղեն, ամպոտ ոտներ, գարմով դյուցազուն, ավանդել, իր կամքը լինի, անմեռ մնալ՝ բառերն ու արտահայտությունները եւ բացատրիր:
2. Դուրս գրիք Մեերին վերաբերող տողերն ու բառակապարցությունները:
3. Ինչու՞ Մեերը ընդունեց «հոր-հրեղենի» առաջարկը. կարծիքդ հիմնավորիր:
4. Առյուծ-Մեերի անունից պատմի՛ր այս հատվածը:

IV

Էս դարում Մար անհաղթ ու հզոր
Մարա-Մելիքն էր նստած քազավոր:
Հենց որ իմացավ՝ էլ Մեեր չկա,
Վեր կացավ կռվով Սասունի վրա:
Չենով Օհանը ահից սարսափած՝
Թշնամու առաջն էլավ գլխաբաց,
Աղաչանք արավ, ընկավ ոտները.
- Դու՛ եղիր, - ասավ, - մեր գլխի տերը,
Ու քու շվաքում քանի որ մենք կանք,
Քու ծառան լինենք, քու խարջը միշտ տանք,
Միայն մեր երկիր քարուքանդ չանես
Ու քաղցր աչքով մեզ մտիկ անես:
- Չէ՛, - ասավ Մելիք, - քու ամբողջ ազգով
Անց պիտի կենաս իմ քրի տակով,
Որ էգուց-էլօր, ինչ էլ որ անեմ,
Ոչ մի սասունցի բուր չառնի իմ դեմ:
Ու գնաց Օհան՝ բոլոր-բովանդակ
Սասունը բերավ, քաշեց քրի տակ,
Մենակ Դավիթը, ինչ արին-չարին,
Մոտ չեկավ դուշման Մելիքի քրին:
Եկան քաշեցին՝ քե գոռով տանեն,
Թափ տվավ, մարդկանց զցեց դես ու դեն.
Փոքրիկ ճկույթը մի քարի առավ,
Ապառաժ քարից կրակ դուրս բռավ:
- Պետք է սպանեն էս փոքրիկ ծուռին, -
Ասավ քազավորն իրեն մեծերին:
-Թազավոր, - ասին, - դու էսքան հզոր,
Թրիդ տակին.է ողջ Սասունն էսօր.
Ի՞նչ պետք է անի քեզ մի երեխա,
Թեկուզ իր տեղով հենց կրակ դառնա:
-Դու՛ք գիտեք, - ասավ Մարա քազավոր, -
Բայց քե իմ գլխին փորձանք գա մի օր,
Էս օրը վկա,
Սրանից կգա:

V

Էս որ պատահեց, մեր Դավիթ հսկան
Մի մանուկ էր դեռ յոր-նոր տարեկան,
Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
Որ նրա համար քե մարդ - քե մժեղ:
Բայց վա՛յ խեղճ որբին աշխարհքի վրա,
Թեկուզ Առյուծի կորյուն լինի նա:

Չենով Օհանին ուներ մի չար կին:
Մին-երկու լռեց, մի օր էլ կարգին
Իրեն մարդու հետ սկսավ կռվել.
-Ես մենակ հոգի, հազար ցավի տեր,
Ինչ ես ուրիշի եթմը բերել,
Նստեցրել գլխիս պարսպ հացակեր...
Հո՛ղեմ գլուխը... ես գերի հո չե՞մ՝
Ամենքի քեֆի ետևից քոչեմ...
Մի կուռ կորցրու՛; կարգի՛ր մի բանի,
Գնա իր համար աշխատանք անի...

Ու հետն սկսավ ողբալ ու կոծել,
Իր օրը սգալ, իր բախտն անիծել,
Թե անբախտ եղավ աշխարհքի միջում,
Ոչ մի տեր ունի, ոչ մարդն է խղճում...

Գնաց Օհանը երեխի ոտի
Մի գույզ ոտնաման բերավ երկաթի,
Երկաթի մի կոռ շալակին դրած,
Ու արավ Սասմա քաղքի գառնարած:

VI

Քչեց գառները մեր հովիվ հսկան,
Ելավ Սասունի սարերն անմման.

- Է՛յ, ջան սարե՛ր՝

Սասմա սարե՛ր...

Որ կանչեց, նրա ձենից ահավոր
Դողող-դմբդմբոցն ընկավ սար ու ձոր,
Վայրի գազաններ բներից փախան,
Քարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դավիթը ընկավ նրանց ետևից,

Որին մի սարից, որին մի ձորից -
Աղվես, նապաստակ, գել, եղնիկ բռնեց,
Հավաքեց, բերավ, գառներին խառնեց,
Իրիկվան քչեց ողջ Սասմա քաղաք:
Կաղկա՛նձ ու ոռնո՛ց, աղմու՛կ, աղաղա՛կ...
Քաղցցիք հանկարծ մին էլ էն տեսան՝
Գալիս են հրես անհամար գազան.

«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...»:

Մեծեր, երեխք

Մրտաճաք եղած,

Գործները քողած,

Որը տուն ընկավ, ո՛րը ժամ, խանութ,
Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:
Դավիթը եկավ, կանգնեց մեյդանում.
-Վա՛հ, էս մարդիկը ի՛նչ վաղ են քնում.

Հե՛յ ուլատեր, հե՛յ գառնատեր,

Ելե՛ք, շուտով բացեք դռներ.

Ով մինն ուներ - տասն եմ բերել,

Ով տասն ուներ - քսանն արել...

Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,

Չեր գառն ու ուլ գոմերն արեք:

Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնվեց քաղքի մեյդանում,
Գլուխը դրավ մի քարի՝ մնաց,

Ու մուշ-մուշ քնեց մինչև լուսաբաց:

Լուսին իշխաններ ելան միասին,

Գնացին Չենով Օհանին ասին.

-Տո՛ Չենով Օհան, տո՛ մահի տարած,

Էս խենքը բերիք, արիք գառնարած,

Ոչ գառն է ջոկում, ոչ գելն ու աղվես,

Գազանով լցրեց մեր քաղաքն էսպես,

Աստված կսիրես՝ դի՛ր ուրիշ բանի,

Թե չէ՛ էս խաղսին լեղանաք կանի:

VII

Ելավ Օհանը, Դավիթի մոտ գնաց.

-Հորեղբայր Օհան, հեռու՛ եկ, կամա՛ց,

Ուրեր կփախչեն: Մին էլ էնտեղից
 Մի բոգ նապաստակ, ականջները ցից,
 Խրտնեց ու ահից դուրս պրծավ հանկարծ:
 Դավիթն էր. ելավ, ետևից ընկած
 Էն սարը քշեց, ետ բերավ էս ձոր,
 Բերավ, ուրի՛ն խառնեց նորից նոր:
 -Օ՛ֆ, Ի՛նչ դժվար է, հորեղբայր Օհան.
 Աստված օխնել է էն սև-սև ուրեր,
 Ամա բոգալուկ էս ուրեր, որ կան,
 Փախչում են, ցրվում ողջ սարերն՝ ի վեր.
 Էնքան եմ երեկ վազեի, չնարչարվե՛լ,
 Մինչև հավաքել ու տուն եմ բերե՛լ...
 Նայեց Օհանը, որ Դավիթի հագին
 Ոտնաման չի էլ մնացել կարգին,
 Մահակն էլ մաշվել, մինչ բուռն է հասել,
 Մի օրվա միջում էնքան է վազեի:
 -Դավիթ ջան, - ասավ, - չեմ բողմի էսպես,
 Բոգալուկ ուրեր չարչարում են քեզ.
 Էգուց նախիրը կտանես արոտ:
 Ասավ Օհանը ու մյուս առավոտ
 Գնաց, նորից նոր մեր Դավիթի ոտի
 Մի ջուխտ նոր տրեխ բերավ երկաթի,
 Երկաթի մի կոռ հարյուր լորական
 Ու շինեց Մասմա քաղքի նախրապան:

VIII

Քշեց նախիրը մեր նախորդը հսկան,
 Ելավ Մասունի սարերն աննման:

«Է՛յ, ջան սարեր,
 Մասմա սարե՛ր,
 Ի՛նչ անուշ է
 Ձեր լանջն ի վեր...»

Որ կանչեց, նրա ձենից ահավոր
 Դողորդ-դմբդմբոցն ընկավ սար ու ձոր:
 Վայրի գազաններ բներից փախան,
 Զարեքար ընկան, դատարկուն եղան:
 Դավիթն էր. ընկավ նրանց ետևից,

Որին մի սարից, որին մի ձորից,
 Գեյ, ինձ, առյուծ, արջ, վագր բռնեց,
 Հավաքեց, բերավ, իր նախիրն խառնեց
 Ու առաջն արավ ղեպ Մասմա քաղք:
 Ոռնո՛ց, մռնչյու՛ն, աղմու՛կ, աղաղա՛կ...
 Վախկոտ քաղքցիք մին էլ ի՛նչ տեսան,
 Հենց քաղքի վրա անհամար գազան...

«Վա՛յ, հարա՛յ, փախե՛ք...»

Մեծեր, երեխեք

Սրտաճաք եղած,

Գործները քողած

Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,
 Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
 Դավիթը եկավ կանգնեց մեյդանում.

- Վա՛հ, էս քաղքցիք ի՛նչ վաղ են քնում:

Հե՛յ կովատեր, հե՛յ գոմշատեր,

Ելե՛ք, շուտով բացեք դռներ,

Ով մի՛նն ուներ - տասն եմ բերել,

Ով տասն ուներ - քսանն արել:

Շուտով ելե՛ք, եկե՛ք, տարե՛ք,

Ձեր եզն ու կով գոմերն արեք:

Տեսավ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,

Ինքն էլ մեկնվեց քաղքի մեյդանում,

Գլուխը դրավ մի քարի, մնաց,

Ու մուշ-մուշ քնեց մինչ լուսաբաց:

Լուսին իշխաններ ելան միասին,

Գնացին Չևնով Օհանին ասին.

-Ամա՛ն, քեզ մատաղ, ա՛յ Օհան ախպեր,

Մեր եզն ու մեր կով թող մնան անտեր,

Միայն սրանից ազատ արա մեզ:

Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմեշն ու եզ,

Մի օր էս քաղքին փորձանք կբերի,

Արջերոց կանի, կտա կավերի:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Պատմի՛ր այս հատվածը:
2. Կարդա՛ Մելիքին բնութագրող տողերը: Համեմատի՛ր նրան Միերի հետ:
3. Բնութագրի՛ր Չեռով Օհանին՝ օգտվելով համապատասխան բառերից ու արտահայտություններից:
4. Գտի՛ր այն տողերը, որտեղ երևում է մանուկ Դավիթի
ա) ուժը
բ) ծայնը
գ) ծառայությունը
դ) միամտությունը:
5. Ինչու՞ Մելիքը Դավիթին «ծուռ» անվանեց:
6. Նկարագրի՛ր զանաբարձ եւ նախրապան Դավիթի հագուստը:
7. Բնութագրի՛ր Դավիթին:
8. Թվարկի՛ր հերոսներին եւ բնութագրի՛ր նրանց դիպուկ բառերով:
9. Դու՛րս գրի՛ր կրկնվող հատվածները, ցույց տուր փոփոխությունները (երև կան) եւ բացատրի՛ր կրկնվող հատվածների նշանակությունը:
10. Դու՛րս գրի՛ր դարձվածքները եւ բացատրի՛ր:
11. Մի բնակչի անունից պատմի՛ր Դավիթի նախրապանության մասին:

IX

Դավիթ չդառավ, մի կրա՛կ դառավ:
ճարը կտրված՝ Օհանը բերավ
Նետ-աղեղ շինեց ու տվավ իրեն:
Գնա, որս անի սարերի վրեն:
Դավիթ նետ-աղեղն առավ Օհանից,
Հեռացավ Սասնա քաղքի սահմանից
Ու դառավ որսկան: Գնաց, մի կորկում
Լոր էր սպանում, ճնճողուկ էր զարկում,
Մքանը գնում իրեն հոր ծանոթ
Աղքատ, անորդի, մի ծեր կնկա մոտ,

Վիշապի նման, երկա՛ր, ահագի՛ն
Մեկնվում, քնում կրակի կողքին:
Մի օր էլ, երբ որ իր որսից դարձավ,
Պառավը վրեն սաստիկ բարկացավ.
-Վա՛յ Դավիթ, - ասավ, - մախ տանի քեզ,
Դու՞ պետք է էն հոր զավակը լինե՛ս:
Չեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին -
Ես եմ ու էն արտն աստծու տակին,
Ինչու՞ ես գնում, տափում, տրորում,
Իմ ամբողջ տարվան ապրուստը կտրում:
Թե որսկան ես դու - նետ-աղեղդ ա՛ռ,
Ծծմակա գլխից մինչև Սեղանասար
Քու հերը ձեռին մի աշխարհ ուներ,
Որսով մեջը լի որսի սար ուներ.
Եղնիկ կա էնտեղ, այժյամ ու պախրա.
Կարո՞ղ ես - գնա, էնտեղ որս արա:
- Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ինձ անիծում.
Ես ջահիլ եմ դեռ, ես նոր եմ լսում:
Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
- Գնա՛, հորեղբայրդ՝ Օհանը կասի:

X

Հորեղբոր շեմքում մյուս օրը ծեզին
Դավիթը կանգնեց աղեղ ձեռքին:
-Հորեղբա՛յր Օհան, ինչու՞ չես ասել՝
Իմ հերը որսի սար է ունեցել,
Այժյամ կա էնտեղ, եղջերու, կխտար.
Վեր կաց, հորեղբա՛յր, տար ինձ որսասար:
-Վա՛յ, - կանչեց Օհան, - էդ քու խոսքը չէր,
Էդ ով քեզ ասավ, լեզուն պապանձվեր:
Էն սարը, որդի՛, գնաց մեր ձեռից,
Էն սարի որսն էլ գնաց էն սարից,
Էլ չկան այժյամ, եղջերու, կխտար:
Քանի լուսեղեն քու հերը դեռ կար,
(Է՛յ գիղի օրեր - ո՛րտեղ էր կորել),
Ես շատ եմ էնտեղ որսի միս կերել ...
Քու հերը մեռավ, աստված խոռվեց,

Մտա քագավոր գորքեր ժողովեց,
Եկավ, մեր երկիր քարտուրանդ արավ,
Էս սարի որսն էլ քալանեց, տարավ.
Եղնիկը գնաց, եղջերուն գնաց...
Մեր գիրն էլ հալքաք էղպես էր գրած:
Անցել է, որդի, քու բանին գնա,
Մտա քագավոր ձենդ կիմանա...
- Մտա քագավոր ինձ ի՞նչ կանի որ...
Ես ինչ եմ հարցնում Մտա քագավոր.
Մտա քագավոր բող Մտ կենա,
Իմ հոր սարերում ինչ գործ ունի նա...
Վեր կաց, հորեղբայր, նետ-աղեղ առ,
Կապարճդ կապի՛ր, գնանք որսասար:
Ելավ Օհանը ճարը կտրված,
Գնացին տեսան՝ էլ ի՞նչ որսասար.
Անտառը ջարդած, պարիսպն ավերած,
Բուրգերը արած գետնին հավասար...

XI

Գիշերը հասավ, մնացին էնտեղ:
Չենով Օհանն էր, իր նետն ու աղեղ
Դրավ գլխի տակ, հանգիստ խոնփաց.
Դավիթը մնաց մտքի ծովն ընկած:
Մին էլ նկատեց, որ մուրը հեռվում
Մի քեժ, փայլիլուն կրակ է վառվում:
Էն լուսը բռնած՝
Վեր կացավ, գնաց,
Գնաց ու գնա՛ց, բարձրացավ մի սար,
Բարձրացավ, տեսավ մի մեծ մարմար քար
Կիսից պատռված,
Ու միջից վառված
Բխում է լուսը պա՛րզ, քուլա-քուլա՛,
Բարձրանում, իջնում ետ քարի վրա:
Վար իջավ Դավիթ էնտեղից կրկին,
Վար իջավ, կանչեց Չենով Օհանին.
- Ե՛լ, հորեղբայր, քանի՞ քնես,
Ե՛լ, էն պայծառ լուսը մի տես:

Լուս է իջել բարձր սարին,
Բարձր սարին, մարմար քարին:
Ե՛լ, հորեղբայր, անուշ քնից.
Էն ի՞նչ լուս է բխում քարից:
Ելավ, խաչ քաշեց Օհանն երեսին.
- Է՛յ, որդի՛, - ասավ, - մեռնեմ իր լուսին,
Էն մեր Մարտիա սարն է գորավոր:
Էն լուսի տեղը կանգնած էր մի օր
Մասմա ապավեն, Մասմա պահապան
Մեր սուրբ Տիրամոր վանքը Չարխափան:
Մշտական, երբ որ կռիվ էր գնում,
Էնտեղ էր քու հերն իր աղոթքն անում:
Քու հերը մեռավ, աստված խոռովեց,
Մտա քագավոր գորքեր ժողովեց,
Մեր վանքն էլ եկավ քանդեց էն սարում,
Բայց դեռ սեղանից լուս է բարձրանում...

XII

Դավիթը էս էլ երբ որ իմացավ,
- Անու՛շ հորեղբայր, հորեղբայր, - ասավ, -
Որք եմ ու անտեր աշխարհիքի վրա,
Հեր չունեմ՝ դու ինձ հերոսություն արա՛:
Էլ չեմ իջնի ես Մարտիա սարից,
Մինչև շինեմ մեր վանքը նորից:
Քեզանից կուզեմ հինգ հարյուր վարպետ,
Հինգ հազար բանվոր մշակ նրանց հետ,
Որ գան՝ էս շաբաբ կանգնեն ու բանեն,
Առաջվան կարգով մեր վանքը շինեն:
Գնաց Օհանը ու բերավ իր հետ
Հինգ հազար բանվոր, հինգ հարյուր վարպետ:
Վարպետ ու բանվոր եկան կանգնեցին,
Չրըխկ հա բրըխկ նորից շինեցին,
Առաջվան կարգով, փառքով փառավոր
Բարձր Մարտիա վանքը Տիրամոր:
Ցրված միաբանք ետ նորից եկան,
Նորից բնդացին աղոթք, շարական.
Ու երբ շեն արավ հոր վանքը նորից,
Ցած իջավ Դավիթ Մարտիա սարից:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Գտիր կրակ դառնայ, ճարը կտրված, վիշապի նման, ապրուստը կարել, լուսեղեն, մտքի ծովն ընկած, շեն անել, հայրաք բառերն ու արտահայտությունները եւ բացատրիր:
2. Առանձնացրո՛ւ բոլոր միջադեպերը:
3. Պատմիր որսկան Դավթի մասին:
4. Կարդա՛ արտատեր պառավի հանդիմանությունը: Ինչպիսի՞ն է պատավը քո կարծիքով:
5. Դու՛րս գրիր պառավին բնութագրող բառերն ու արտահայտությունները:
6. Ի՞նչ իմացար որսասարի մասին:
7. Դավթի անունից պատմիր Չարխափան վանքի մասին:
8. Կարդա՛ Դավթին բնութագրող հատվածները:

XIII

Համբավը տարան Մսրա Մելիքին.
- Հապա՛ չես ասիլ՝ Դավիթը կրկին
Հոր վանքը շինել, իշխան է դառել,
Դու օխտը տարվան խարջը չես առել:
Մելիք գայրացավ. -
Գնացե՛ք, ասավ,
Բաղին, Կոզբաղին,
Սյուղին, Չարխաղին,
Սասմա քար ու հող տակն ու վեր արեք,
Իմ օխտը տարվան խարաջը բերեք:
Քառսուն կույս աղջիկ բերեք արմաղան,
Քառսուն կարճ կնիկ, որ երկանք աղան,
Քառսունն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Իմ տանն ու դռան դարավաշ դառնան:
Ու Կոզբաղին առավ գորբեր.
- Գլխի՛ն վրա, - ասավ, - իմ տեր.
Գնամ հիմի քանդեմ Սասուն,

Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով դեղին ոսկի,
Տեղը ջնջեմ հայոց ազգի:
Ասավ, Մսրա աղջիկ ու կին
Պար բռնեցին ու երգեցին.
- Մեր Կոզբաղին գնաց Սասուն,
Կանայք բերի քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի բերի,
Մեր ճակատին շարան շարի,
Կարմիր կովեր բերի կքան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորբան:
Ջա՛ն Կոզբաղին, քաջ Կոզբաղին,
Սասմա Դավթին գարկեց գետին:
Ու Կոզբաղին փքված, ուռած,
- Շնորհակալ եմ, քույրե՛ր, - գոռաց, -
Մինչև գալս դեռ համբերեք,
Էն ժամանակ պիտի պարեք...

XIV

Էսպես երգով,
Չոռով-գորբով
Գոռ Կոզբաղին մտավ Սասուն.
Օհան լսեց՝ կապվեց լեզուն:
Աղ ու հացով,
Լաց ու քացով
Առաջն ելավ,
Խնդիրք արավ.
- Ինչ որ կուզես՝ առ, տա՛ր, ամա՛ն,
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,
Դառը դադած դեղին ոսկին,
Միայն քե գթա մեր խեղճ ազգին,
Մի՛ կոտորիր, մի՛ տար մահու,
Վերև՝ աստված, ներքև՝ դու...
Ասավ, բերավ շարան-շարան
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման:
Ու Կոզբաղին կանգնեց, ջոկեց,

Մարագն արավ, դուռը փակեց,
Քառսուն կույս աղջիկ, սիրուն, արմաղան,
Քառսուն կարճ կնիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
Դեզ-դեզ կիտեց դեղին ոսկին,
Սև սուզ կալավ հայոց ազգին:

XV

Հե՛յ, ու՞ր ես, Դավի՛թ, հայոց պահապան,
Քարը պատռվի - դու՛րս արի մեղան:
Քանդած հոր վանքը որ շինեց նորից,
Յած իջավ Դավիթ Մարութա սարից,
Ժանգոտած, անկոթ մի շեղբիկ գտավ,
Գնաց՝ պառավի շաղգամը մտավ:

Պառավն էր. եկավ՝ անե՛ծք, աղաղա՛կ.
- Վա՛յ, խելա՛ն Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կրակ ուտես, ցավ ուտես, - ասավ, -
Քու աչքն աշխարհքում մենակ ի՞նձ տեսավ.
Կոբեկս արիք գեռնի՞ն հավասար,
Էս էր մնացել ձմեռվան պաշար,
Էս էլ կտրում ես,
Էլ ո՞նց ապրեմ ես:
Թե կտրի՞ճ ես դու, աղեղդ ա՛ն գնա՛,
Քու հոր աշխարհքին տիրություն արա՛,
Քու հոր գանձը կե՛ր,
Թողել ես անտեր,
Մսրա Թագավոր դրկել է՝ տանի:
- Էլ ի՞նչ ես վրես բարկանում, նանի՛,
Էդ ի՞նչ ես ասում, ես չեմ հասկանում,
Մսրա քագավոր մեր ի՞նչն է տանում:
- Մսրա քագավոր մեր ի՛նչն է տանում...
Մսրա քագավոր քու աչքն է հանում,
Դանդալոշ Դավիթ. դրկել է հրեն,
Եկել են Սասնա քաղաքի վրեն •
Բաղին, Կոզբաղին,
Սյուղին, Չարխաղին,
Թալան են տալի բովանդակ Սասուն.
Քառսուն բեռ ոսկի խարաջ են ուզում,
Քառսուն կույս աղջիկ սիրուն, արմաղան,
Քառսուն կարճ կնիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մսրա Մելիքին դարավաշ դառնան:
- Ի՞նչ ես, ա՛յ պառավ, էլ ի՞նձ անիծում.
Յույց տուր մի տեսնեմ՝ ո՞րտեղ են ուզում:
- Որտե՛ղ են ուզո՞ւմ... Մահս տանի քե՛զ.
Դու՛ պետք է է՛ն հոր զավակը լինե՛ս...
Եկել ես՝ էստեղ շաղգամ ես լափում...
Ոսկին Կոզբաղին ձեր տանն է չափում,
Աղջիկներ փլեկ մարագն են լցրած:
Շաղգամը բողեց Դավիթ ու գնաց:
Տեսավ՝ Կոզբաղին իրենց տան միջին,

Չափում է ոսկին քեղած առաջին,
 Մյուտին, Չարխաղին պարկերն են բռնել,
 Չենով Օհանն էլ շիկերը ծռել,
 Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին:
 Տեսավ, աչքերը արնով լցվեցին:
 - Վեր կաց, Կոզբաղին, հեռու՝ կանգնիր դու,
 Իմ հոր ոսկին է - ես եմ չափելու:
 - Կոզբաղին ասավ. - Է՛յ, Չենով Օհան,
 Կտաս - տու՛ր խարջը ես օխտը տարվան,
 Թե չէ՝ կզնամ, միրուքս վկա,
 Մսրա-Մելիքին կպատմեմ, կգա...
 Չեր Սասմա երկիր քար ու քանդ կանի,
 Տեղը կվարի, բոստան կցանի:
 - Կորե՛ք, անզգամ-դուք Մսրա շներ,
 Բա չե՞ք իմացել դուք Սասմա ծռեր...
 Մեռա՞ծ եք կարծում դուք մեզ, քե՞զ վաք,
 Կուզեք մեր երկիր դներ խարջի տա՛կ...
 Բարկացավ Դավիթ, չափը շարտեց,
 Տվավ Կոզբաղնի գլուխը ջարդեց,
 Չափի փշրանքը պատն անցավ, գնաց,
 Մինչև օրս էլ դեռ գնում է քռած:
 Ու ելան՝ քափած ոսկին քողեցին,
 Հայոց աշխարհից փախան գնացին
 Բաղին, Կոզբաղին,
 Մյուտին, Չարխաղին:

XVI

- Վա՛յ, վա՛յ, հորեղբա՛յր, ի՛նչ ասեմ ես քեզ.
 Մենք ունենք էստեղ դեղին ոսկու դեզ.
 Դու արել ես ինձ քաղաքի ծառան,
 Դու քողել ես ինձ օտարի դռա՛ն...
 Հորեղբայրն ասավ, - Ա՛յ խենք, խելագար,
 Ոսկին պահել եմ Մելիքի համար,
 Որ քաղցր լինի աչքը մեզ վրա:
 Չտվիր, հիմի որ գորք առնի՛ գա,
 Սասմա քար ու հող հեղեղի, տանի,
 Ո՞վ դեմը կերթա, ո՞վ կռիվ կանի:

- Դու կա՛ց, հորեղբա՛յր, քող գա, ե՛ս կերթամ,
 Կերթամ, ե՛ս նրան պատասխան կտամ:
 Ու մութ մարագի դռանը զարկեց,
 Փակած աղջիկներ հանեց, արձակեց:
 - Գնացե՛ք, - ասավ, - ազատ ապրեցե՛ք,
 Մասունցի Դավիթն արև խնդրեցեք:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմի՛ր այս հատվածը:
2. Առանձնացրո՛ւ բոլոր միջադեպերը:
3. Կարդա՛ այն հատվածը, որտեղ զայրացած է Մելիքը: Ի՞նչն էր նրա զայրույթի պատճառը:
4. Նկարագրի՛ր Դավիթի հանդիպումը հարկահանների հետ:
5. Համեմատի՛ր հարկահաններ - Դավիթ եւ Մելիք-Դավիթ հանդիպումները:
6. Բնութագրի՛ր Կոզբաղնին՝ մեզ բերելով համապատասխան քառերն ու արտահայտությունները:
7. Առանձնացրո՛ւ Դավիթի եւ պառավի երկխոսությունը:
8. Դու՛րս գրի՛ր Չենով Օհանին բնութագրող հատվածները:
9. Դու՛րս գրի՛ր դարձվածքները եւ բացատրի՛ր:

XVII

Էսպես ջարդված, արյունվա
 Փախան, ընկան հողը Մսրա
 Բաղին, Կոզբաղին,
 Մյուտին, Չարխաղին:
 Մսրա կանայք հեռվից տեսան,
 Հեռվից տեսան, ուրախացան
 Ու ծափ տվին կտերներին.
 - Եկա՛ն, եկա՛ն, բերի՛ն, բերի՛ն...
 Մեր Կոզբաղին գնաց Սասուն,
 Կանայք բերավ քառսուն-քառսուն,

Կարծիր կովեր բերավ կրան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորքան...
Հենց մոտեցան, նկատեցին,
Ծափ ու խնդում ընդհատեցին,
Քրքջացին
Ու կանչեցին.
- Է՛յ, Կոզբաղին մեծաբերան,
Էղ ո՞րտեղից լերան-լերան,
Լերան-լերան կգաս փախած,
Հաստ գլուխդ կխսից ճղած:
Էն դու՞ չասիր՝ գնամ Սասուն,
Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի հանեմ,
Հայոց երկիր ավեր անեմ:
Գացիր Սասուն քանց գեղ գազան,
Ետ ես գալի քանց շուն վազան...
Ու Կոզբաղին խիստ բարկացավ.
-Մո՛ւս կացեք դուք, լորե՛ր, - ասավ. -
Ձեր մարդիկն եք տեսել, դուք դեռ,
Գուք չեք տեսել Սասմա ծոեր:
Սասմա ծոեր լերան-լերան,
Նետեր ունեն մի-մի գերան,
Սասմա երկիր քար ու կապան,
Դժար սարեր, ձոր ու ծապան,
Նրանց խտտեր - ինչպես կեռ քուր,
Չորք ջարդեցին երեք հարյուր...
Ասավ ու էլ չառավ դադար,
Վռագ-վռագ, գլխապատան
Վազեց իրեն թագավորին:
Խնդաց թագավորն իր արոռին:
- Ապրե՛ս, ապրե՛ս, քաջ Կոզբաղին,
Արժե՛ կախեմ ես քու ճտին
Մեր դուզդունի մեծ նշանը՝
Պարզև քու մեծ հաղթությանը:
Ու՞ր են, հապա առաջս բեր
Սասմա ոսկին ու աղջիկներ:
Ասավ Մելիք, ու Կոզբաղին

Գլուխ տվավ մինչև գետին.
- Ապրա՛ծ կենաս, մեծ թագավոր,
Չոռով փախա ես ձիավոր,
Ո՞նց բերեի Սասմա ոսկին:
Մի խենք ծնվեց հայոց ազգին,
Ոչ ահ գիտի, ոչ տեր ու մեծ,
Գլուխս էսպես տվավ ջարդեց,
«Չե՛մ տալ, ասավ, իմ հոր ոսկին,
Չե՛մ տալ կանայք իմ հայ ազգին,
Սասմա երկիր ձեզ տեղ չկա...
Բռ թագավոր, ասավ, թո՛ղ գա,
Թող գա՛ ինձ հետ կռիվ անի,
Թե դոչաղ է՛ գոռով տանի»:
Կատաղեց, փրփրեց Մարա թագավոր.
- Կանչեցե՛ք, ասավ, իմ գորքը բոլոր.
Հագար հագար մարդ նորելուկ մանուկ,
Հագար հագար մարդ անբեղ, անմորուք,
Հագար հագար մարդ նոր քախտից ելած,
Հագար հագար մարդ բուխ միրուքավոր,
Հագար հագար մարդ սիպտակ ալևոր,
Հագար հագար մարդ, որ փողեր հնչեն,
Հագար հագար մարդ, որ թմբուկ զարկեն...
Կանչեցե՛ք, թող գան, հագնեն գե՛նք, գրա՛հ,
Կռիվ տի գնամ ես Դավթի վրա,
Սասունն ավերեմ,
Հեղեղեմ, բերեմ:

XVIII

Էսպես անհամար զորքեր հավաքեց,
Եկավ Սասմա դաշտ, բանակը զարկեց
Ու ծանր նստեց Մարա թագավոր:
Էնքան ահագին թագմությունն էն օր
Բարմանա ջրին եկավ ու չոքեց.
Ով եկավ, խմեց - գետը ցամաքեց,
Սասմա քաղաքում մնացին ծարավ:
Չենով Օհանին զարմանքը տարավ:
Քուրքը ուսն առավ, սարը բարձրացավ.

Մարը բարձրացավ, տեսավ, ի՞նչ տեսավ.

Ճերմակ վրանից դաշտը ճերմակել,

Ասես՝ էն գիշեր ձմեռը եկել,

Սպիտակ ձյունով պատել էր Մասուն:

Լեղին ջուր կտրեց, կապ ընկավ լեզուն,

Հարա՛յ կանչելով՝ փախավ տուն ընկավ.

- Վա՛յ, փախե՛ք, եկա՛վ... հա՛յ, հարա՛յ, եկավ...

- Ի՞նչը, հորեղբայր, ի՞նչը, ի՞նչն եկավ...

- Ցավն ու կրա՛կը Դավթի պինճն եկավ:

Մտա բազավոր ելել է, եկել,

Եկել, մեր դաշտին բանակ է գարկել.

Թիվ կա աստղերին, քիվ չկա գորքին...

Վա՛յ մեր արևին, վա՛յ մեր աշխարհին...

Ե՛կ, ոսկին տանենք, աղջիկներ տանենք,

Չոքենք առաջին, պաղատանք անենք,

Գուցե քե գրա,

Մեզ սրի չտա...

- Դու կա՛ց, հորեղբայր, դու դարդ մի՛ անիր,

Գնա, քու օղում դու հանգիստ քնիր.

Հիմի ես կելնեմ, Մասմա դաշտ կերբամ,

Մտա-Մելիքին պատասխան կտամ:

Ու գնաց Դավիթ ծանոթ պառավին.

- Նանի՛ ջան, - ասավ, - ժանգոտած ու հին

Երկաթի կտոր, անբարոց, շամփուր,

Ինչ ունես չունես, հավաքի՛ր, ինձ տուր,

Մի էլ էլ գաիր, որ վրեն նստեմ,

Կռիվ տի գնամ Մտա գորքի դեմ:

- Վա՛յ, Դավիթ, ասավ, մահս տանի քեզ.

Դու՞ պետք է էն հոր զավակը լինե՛ս...

Քու հերն ուներ կռվի համար

Հրեղեն ձի, ոսկի քամար,

Ծալ-ծալ կապեն, գուրզը պողպատ,

Թամբ սաղափեն, կոռ սաղավարտ,

Խաչ պատրաստին իր աջ բազկին,

Ջրահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,

Դու եկել ես, ա՛յ խենք ու ծուռ,

Ինձնից կուզես էլ ու շամփո՛ւր...

- Ամա՛ն, նանի, չեմ լսել դեռ:

Ու՛ր են հիմի իմ հոր զենքեր:

- Հորեղբորդ գնա հարցուր.

Ու՛ր են, ասա, հանի՛ր, բեր, տուր:

Բան է, քե որ չտա սիրով,

Աչքը հանիր՝ խլիր գոռով:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Նկարագրիր հարկահաններին

ա) Մասունում

բ) Մտրում:

2. Կոզրադնի աչքերով պատմիր Մասունի եւ սասունցիների մասին:

3. Դու՛րս գրիր Կոզրադնին վերաբերող հատվածները:

4. Առանձնացրո՛ւ Մելիքի հրամանը՝ ուղղված իր ժողովրդին:

5. Դու՛րս գրիր Մելիքի գորքին բնութագրող հատվածը:

6. Կարդա՛ Դավթի եւ պառավի երկխոսությունը: Բնութագրիր Դավթին ու պառավին:

7. Թվարկիր Դավթի հոր՝ Մեղի զենքերը: Սովորակա՞ն էին, քե՞...

8. Դու՛րս գրիր դարձվածքները եւ բացատրիր:

XIX

Դավիթ զնաց հորեղբոր մոտ,

- Է՛յ հորեղբայր, - կանչեց հերստ, -

Իմ հերն ուներ կռվի համար

Հրեղեն ձի, ոսկի քամար,

Ծալ-ծալ կապեն, գուրզը պողպատ,

Թամբ սաղափեն, կոռ սաղավարտ,

Խաչ պատրաստին իր աջ բազկին,

Ջրահ շապիկ, Թուր-Կեծակին,

Կտաս - բեր տուր...

- Վա՛յ, Դավիթ ջա՛ն, -
Ահից գոռաց Չենով Օհան. -
Քու հոր մահվան տարուց-օրից
Դուք չեմ հանել ձին ակտռից,
Ոչ սնդուկից թուր-Կեծակին,
Չրահ շաապիկ, ոսկի գոտին...
Ինձ բող, ամա՛ն, մի՛ սպանիր,
Կուզես- հրեն, զնա հանիր:

XX

Հագավ Դավիթ զենքն ու գրահ,
Կապեց գոտին թուր-Կեծակին,
Խաչն էլ իր հաղթ բազկի վրա,
Ելավ, հեծավ Առյուծ հոր ձին,
Հոր ձին հեծավ ու մտրակեց.
Չենով Օհան լայով երգեց.
- Ափսո՛ւ, հագա՛ր ափսոս հրեղեն մեր ձին,
Ա՛յս, հրեղեն մեր ձին,
Ափսո՛ւ, հագա՛ր ափսոս մեր ոսկի գոտին,
Ա՛յս, մեր ոսկի գոտին.
Ափսո՛ւ, բանկ կապեն, որ հագին տարավ,
Ա՛յս, որ հագին տարավ...

Դավիթ բարկացավ,
Չին բշեց, դարձավ,
Օհանը վախեց,
Իր երգը փոխեց,
«Ափսո՛ւ, նորելով Դավիթս կորավ,
Ա՛յս, Դավիթս, կորավ»:
Էս որ իմացավ,
Դավիթ մեղմացավ,
Իջավ, Օհանի ձեռքը համբուրեց:
Չենով Օհանն էլ, ինչպես հայր ու մեծ,
Օրհնեց, խրատեց նրան հայրաբար,
Դեպի Սասնա դաշտ դրավ ճանապարհ:

XXI

Սասունցի Դավիթն ուներ մի քեռի,
Անունը Թորոս, անեղ ածղահա:
Սա էլ իմացավ համբավը կովի,
Մի բարդի ուսին գալիս է ահա:
Գալիս է՝ հեռվից բարձր գոռալով.
- Ի՛նչ եք վեր եկել էս դաշտի միջում,
Քանի գլխանի մարդիկ եք կամ ո՞վ,
Սասունցի Դավիթն որ չեք ճանաչում...
Բա չե՞ք իմանում, որ էստեղ է նա
Գալու՝ խաղացնի իր ձին քևավոր,
Չքվեցե՛ք, հիմի ուր որ է կգա,
Եկել եմ սրբեմ մեյդանը էսօր:

Ասավ ու քաշեց իր ուսի բարդին,
Սրբեց բանակից մի քսան վրան...
Դավիթն էլ ահա սարի գագարին
Կանգնած՝ գոռում է վիշապի նման.

- Ով քնած եք՝ արթուն կացե՛ք,
Ով արթուն եք՝ ելե՛ք, կեցե՛ք,
Ով կեցել եք՝ զենք կապեցե՛ք,
Չենք եք կապել՝ ձի քամբեցե՛ք,
Չի եք քամբել, ելե՛ք, հեծե՛ք.
Հետո չասեք՝ քե մենք քնած -
Դավիթ գող-գող եկավ, զնաց...

Էսպես կանչեց, ասպանդակեց,
Ու, ինչ ամպից կեծակ զարկի,
Մտրա գորքի մեջտեղ զարկեց,
Շողացնելով թուր-Կեծակին:

Ջարդեց, փշրեց մինչև կեսօր.
Կեսօր արինն էլավ հեղեղ,
Քշեց, տարավ հագարավոր
Մարդ ու դիակ ողջ միատեղ:

Կար գորքի մեջ մի ակտոր,
Աշխարհք տեսած ու բանազետ,
- Տղերք, ասավ, ճամփա տվեք,
Գնամ խոսեմ ես Դավթի հետ:

Գնաց՝ կանգնեց Դավթի առաջ,
Էսպես խոսեց էն ծերունին.
- Դավար կենա՛ կուտղ, ո՛վ քաջ,
Սուրդ կտրուկ միշտ քո ձեռին:

Մի ծերունուս խոսքին մտիկ,
Տե՛ս, քու խելքը ինչ է կտրում:
Ի՞նչ են արել քեզ էս մարդիկ,
Հե՞ր ես սրանց դու կուտորում:

Ամեն միևը մի մոր որդի,
Ամեն միևը մի տան ճրագ,
Որը կինն է բողել էնտեղ
Աչքը ճամփին, խեղճ ու կրակ,

Որը մի տուն լիք մանուկներ,
Որը ծնող աղքատ ու ծեր,
Որը լացով, քողն երեսին,
Նորասպակ ջահել հարսին...

Թագավորը գոռով-թրով
Հավաքել է, էստեղ բերել:
Խեղճ մարդիկ ենք՝ պակաս օրով,
Մենք քեզ վնաս ի՞նչ ենք արել:

Թագավորն է քո բշնամին,
Կռիվ ունես - իր հետ արա,
Հե՞ր ես քաշում թուր-Կեծակին
Էս անճարակ խալխի վրա:

- Լավ ես ասում դու, ծերունի՛,
Ասավ Դավիթն ակտորին,
Բայց քագավորն ու՞ր է հիմի,
Որ սև կապեմ նրա օրին:

- Մեծ վրանում քնած է նա,
Է՛ն, որ միջից ծուխը կելնի.
Էն ծուխն էլ հո ծուխ չի որ կա,
Գոլորչին է իր բերանի:

Ասին. դեպի մեծ վրանը
Ասպանդակեց Դավիթն իր ձին,
Քշեց, գնաց ու դռանը
Գոռաց կանգնած արարներին.

- Ու՞ր է, ասավ, ի՞նչ է կորել,
Դուք կանչեցե՛ք, գա ասպարեզ,
Թե մահ չունի՛ մահ եմ բերել,
Գրող չունի՛ գրողն եմ ես...

- Մելիքն, ասին, քուն է մտել,
Օխտը օրով պետք է քնի.
Երեք օրն է դեռ անցկացել,
Չորս օր էլ կա, քունը առնի:

- Ի՛նչ, բերել է աղքատ ու խեղճ
Խալխին լցրել ծովն արյունի,
Ինքը մտել վրանի մեջ՝
Օխտը օրով հանգիստ քնի՛...

Քնել-մնել չեմ հասկանում,
Վե՛ր կացրեք շու՛տ, դուրս գա մեյդան,
Էնպես դրան ես քնացնեմ,
Որ չզարթնի էլ հավիտյան:

Ելան՝ մարդիկ ճարահատված
Շամփուր դրին քեժ կրակին
Ու գարկեցին խոր սրափած
Մարա-Մելքի բաց կրնկին:

- Օ՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Էս անիծված լլի ձեռից, -
Խոր մռնչաց հսկան հանդարտ
Ու շուտ եկավ, քնեց նորից:

Ելան, բերին մեծ գուրանի,
Խոփը՝ դրին քեժ կրակին,
Ու կաս-կարմիր, կեճկձալի,
Շիկնած տվին մերկ քիկունքին:

- Օ՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Ես անիրավ մոծակներից, -
Աչքը բացավ հսկան հանդարտ,
Ուզում էր ետ քնել նորից,

Տեսավ Դավթին: Գլուխն ահեղ
Վեր բարձրացրեց մոնչալով,
Փչեց վրեն, որ քոցնի
Էն ածղիին մի փչելով:

Տեսավ, տեղից ժած չի գալի,
Չարմանքն ու ահ պատեց հոգին:
Արնոտ աչքերն սպառնալի
Հառեց խոժոռ Դավթի աչքին:

Նայեց քե չէ, զգաց՝ իր մեջ
Տասը գոմշի ուժ պակասեց:
Պառկած տեղից վրա նստեց
Ու ժպտալով հետը խոսեց.

- Բարո՛վ, Դավիթ, հոգնած ես դեռ.
Եկ, մի նստի՛ր, խոսենք կարգին,
Հետո դարձյալ կռիվ կանենք,
Եթե կռիվ կուզես կրկին...

Իր վրանում բռնակալը
Քառսուն գազ խոր հոր էր փորել,
Ցանցով փակել մութ բերանը,
Վրեն փափուկ խալի փռել:

Ում որ հաղթել չէր կարենում,
Շողոմելով կանչում էր նա,
Նստեցնում էր իր վրանում
Էն կորստյան հորի վրա:

Իջավ Դավիթ ձիուցը ցած,
Գնաց նստեց ... ընկավ հորը,
- Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, - քահ-քահ խնդաց
Մարա դաժան քազավորը:

- Դե, բող հիմի գնա՛ խավար
Հորում փտի, Լնքան մնա:
Ու ահագին մի ջաղացքար
Բերավ, դրավ հորի վրա:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ փոխադրի՛ր այս հատվածը:
2. Ինչպե՞ս տիրացավ Դավիթը իր հոր գեներին:
3. Կարդա՛ ծերունու խնդրանքը: Բնութագրի՛ր նրան՝ հիմնավորելով ասածների համապատասխան տողերով:
4. Նկարագրի՛ր ծերունուն: Գտի՛ր նմանություններ արտատեր պառավի եւ ծերունու միջև:
5. Համեմատի՛ր Չենով Օհան- Մելիք եւ Դավիթ-Մարա ծերունի հանդիպումները:
6. Ո՞ր հատվածներում է երևում Մելիքի
ա) ուժը
բ) վախկոտությունը
գ) նենգությունը:
7. Պատմի՛ր Դավթի մասին՝
ա) կռվի պատրաստվելիս
բ) կռվի գնալիս
գ) կռվի դաշտում:
8. Դու՛րս գրի՛ր քեռի Թորոսին վերաբերող հատվածը:
9. Դու՛րս գրի՛ր Դավթին բնութագրող տողերը:
10. Պատմի՛ր Մասունցի Դավթի եւ Մարա Մելիքի հանդիպումը իբրև ականատես:

Քնեց էն գիշեր Չենով Օհանը:
 Գիշերն երագում երևաց ծերին՝
 Մտրա երկնքում արև ճառագած,
 Սև ամպ էր պատել Սասնա սարերին:

Մաստիկ վախեցած վեր բռավ տեղից:
 - Վա՛յ, կնի՛կ, - ասավ, - մի ճրագ արա՛,
 Գնա՛ց մեր անփորձ Դավիթը ձեռից,
 Սև ամպ էր իջել Մասունի վրա:

- Հողե՛մ գլուխդ, - ասավ կնիկը, -
 Ո՞վ գիտի՝ Դավիթն ու՛ր է քե՛ֆ անում...
 Դու էլ քեզ համար քու տանը քնած՝
 Ուրիշի համար երագ ես տեսնում:

Քնեց Օհանը: Վեր կացավ դարձյալ.
 - Կնի՛կ, Դավիթը նեղ տեղն է ընկած.
 Մտրա վառ աստղը շողում էր պայծառ,
 Մեր աստղը հիվանդ ցոլքում դալկացած:

- Ի՞նչ եղավ քեզ, մա՛րդ, գիշերվան կիսին, -
 Բարկացավ վրեն կնիկն աղմուկով:
 Խաչ քաշեց էլ ետ Օհանն երեսին,
 Շուտ եկավ, քնեց խռոված հոգով:

Մի ուրիշ պատկեր ավելի ահեղ.
 Տեսավ՝ երկնքի բարձր կամարում
 Վառվում էր Մտրա աստղը փառահեղ,
 Մասնա աստղիկը սուզվեց խավարում:

Չարքնեց վախեցած: - Տու՛նդ քանդվի, կի՛ն,
 Ես ո՛նց լսեցի քու էդ կարճ խելքին.
 Կորավ մեն-մենակ մեր ջահելն անտեր.
 Վե՛ր կաց, շու՛տ արա, զենքերս մի քե՛ր...

Ելավ Օհանը, գոմը մտավ,
 Չարկեց ճերմակ ձիու մեջքին.
 - Է՛յ, ճերմակ ձի, մինչ է՞րբ, - ասավ, -
 Կհասցնես Դավթի կովին:

«Մինչև լուսը կհասցնեմ».
 Ու ձին տվավ փորը գետին:
 - Մեջքդ կոտրի՛, լուսն ի՞նչ անեմ.
 Լաշին հասնեմ ես, քե՞՞ն ցաշին:

Կարմիր ձիու մեջքին զարկեց.
 Մա էլ երեստ փորը գետին:
 - Չա՛ն կարմիր ձի, մինչ է՞րբ դու ինձ
 Կհասցնես Դավթի կովին:

«Մի ժամի մեջ, կարմիրն ասավ,
 Կհասցնեմ Դավթի կովին»:
 - Լեղի դառնա, սև մահ ու ցավ,
 Ինչ տվել եմ քեզ՝ է՛ն զարին:

Հերբը եկավ սևին հասավ.
 Գետին չերեստ փորը սև ձին:
 - Է՛յ, ջան Սևուկ, մինչ է՞րբ, - ասավ, -
 Կհասցնես Դավթի կովին:

«Երև ամուր մեջքիս մնաս,
 Ոտդ դնես ասպանդակին,
 Մինչև մեկել ոտդ շուտ տաս,
 Կհասցնեմ», ասավ սև ձին:

Սև ձին քաշեց Չենով Օհան,
 Չախը դրավ ասպանդակին,
 Աջն էլ մինչև շուտ տար վրան,
 Կանգնեց Մասնա սարի գլխին:

Տեսավ՝ Դավթի նծույզն անտեր
Սարերն ընկած խրխնջալով,
Ներքև Մսրա գորքը չորած,
Ինչպես անծեր ծփուն մի ծով:

Օխտը գոմշի կաշի հագավ,
Որ չպատռի իրեն գոռից,
Կանգնեց Օհան, ամպի նման
Գոռաց Մասնա սարի ծերից:

• - Հե՛յ-հե՛յ Դավի՛թ, որտե՛ղ ես դու.
Հիշի՛ր խաչը քո աջ քեի,
Մուրք Տիրամոր անունը տու՛ր,
Ու դուրս արի լուսն արևի...

Չենը գնաց դմբդմբալով՝
Դավթի ականջն ընկավ հորում.
- Հա՛յ-հա՛յ, - ասավ, - հորեղբայրս է,
Մասնա սարից ինձ է գոռում:

Ո՛վ Մարութա Աստվածածին,
Ո՛վ անմահ խաչ պատարագի,
Չե՛զ եմ կանչել, - հասե՛ք Դավթին...
Կանչեց, տեղից ելավ ոտքի,

Էնպես զարկեց ջաղացքարին՝
Քարը եղավ հագար կտոր,
Կտորները երկինք բռան,
Ու գնում են մինչև էսօր:

Ելավ հորից, կանգնեց ահեղ.
Մարսափ կալավ դև Մելիքին:
- Դավիթ ախպեր, ե՛կ դեռ էստեղ,
Մեղան նստե՛նք, խոսենք կարգի՛ն....

- Էլ չեմ նստիլ ես քու հացին,
Դու տմարդի, վախկոտ ու նենգ.

Շու՛տ, զենքդ առ, հեծիր քո ձին,
Դու՛րս եկ մեյդան, կռիվ անենք:

- Կռիվ անենք, - ասավ Մելիք, -
Իմն է միայն զարկն առաջին:
- Բռնն է, զարկի՛ր, - կանչեց Դավիթ,
Գնաց, կեցավ դաշտի միջին:

Ելավ, կանգնեց Մսրա-Մելիք,
Իր գուրզն առավ, հեծավ իր ձին,
Քշեց, գնաց մինչ Դիարբեթիր
Ու էնտեղից եկավ կրկին:

Երեք հագար լիոր էր քաշում
Հսկայական իր մկունդը.
Եկավ, զարկեց. կորավ փոշում
Ու երեքաց երկրի գունդը:

- Երկիր քանդվեց կամ ժածք եղավ, -
Ասին մարդիկ շատ աշխարհքում:
- Չէ՛, - ասացին, - արնի ծարավ
Հսկաներն են իրար զարկում:

- Մեռավ Դավիթ էս մի զարկից, -
Ասավ Մելիք իրեն գորքին:
- Կենդանի ե՛մ, - ամպի տակից
Գոռաց Դավիթ Մսրա-Մելիքին:

- Հա՛յ-հա՛յ, մոտիկ տեղից եկա,
Տե՛ս, ո՛ր տեղից հիմի կգամ:
Ու վեր կացավ, կանգնեց հսկան,
Իր ձին հեծավ երկրորդ անգամ:

Երկրորդ անգամ քշեց Հալար
Ու քաց բողեց ձին Հալարից.
Բուք վեր կացավ, տեղ ու տարափ,
Արար աշխարհ դողաց քափից:

Եկավ, զարկեց, զարկի ձեռնից
Մոտիկ մարդիկ ողջ խլացան:
- Գնա՛ց Դավիթ Մասմա տանից, -
Գուժեց գոռոզ Մսրա արքան:

- Կենդանի՛ եմ, - կանչեց Դավիթ,
Մին էլ արի՛ - հերքն ինձ հասավ:
- Հա՛յ-հա՛յ, մոտիկ տեղից եկա, -
Կանչեց. Մելիք ու վեր կացավ:

Երրորդ անգամ հեծավ իր ձին,
Գնաց մինչև հողը Մսրա,
Ու էնտեղից, գուրզը ձեռին
Քշեց, եկավ Դավիթի վրա:

Եկավ, զարկեց բոլոր ուժով,
Ծանր զարկով հսկայական,
Փռչին ելավ Մասմա դաշտից,
Բռնեց երեսն արեգական:

Երեք գիշեր ու երեք օր
Փռչին կանգնեց ամպի նման,
Երեք գիշեր ու երեք օր
Բոքը տվին Դավիթի մահվան:

Երբ որ անցավ երեք օրը,
Էն ամպի պես կանգնած փռչում
Կանգնեց Դավիթ, ինչպես սարը,
Գրգռոտ սարը մեզ-մշուշում:

- Մելիք, - ասավ, - ո՞ւմն է հերքը:
Մարսափ կալավ գոռ Մելիքին:
Մահվան դողը ընկավ սիրտը
Ու տապ արավ գոռոզ հոգին:

Գնաց, խորունկ մի հոր փորեց.
Իջավ, մտավ վիհն էն խավար,

Վրեն քաշեց քառսուն կաշի
Ու քառասուն ջաղացի քար:

Մռնչալով ելավ տեղից
Էն առյուծի առյուծ որդին,
Իր ձին հեծավ ու փոթորկեց,
Խաղաց, շողաց թուր-Կեծակին:

Առաջ վազեց մազերն արձակ
Մերթի պառավ մայրը ջաղու.
- Դավի՛ք, մազս ա՛ն ոտիդ տակ,
Էդ մի զարկը ի՛նձ բաշխիր դու:

Երկրորդ անգամ բուրբ քաշեց.
Էս անգամ էլ եկավ բուրբ.
- Դավի՛ք, երև կուզես, - կանչեց, -
Իմ սրտին զա՛րկ երկրորդ բուրբ...

Վերջին զարկի ժամը հասավ,
Ելավ Դավիթ երրորդ անգամ.
- Էս մի զարկն ու աստված, - ասավ,
Էլ մարդ չգա, պետք է որ տամ:

Ասավ, ելավ ու փոթորկեց,
Թռավ, ցուաց Դավիթի հոր ձին,
Չին փոթորկեց, փայլատակեց
Ու ցած իջավ թուր-Կեծակին:

Անցավ քառսուն գոմշի կաշին,
Անցավ քառսուն քարերը ցած,
Միջից կտրեց ժանտ հրեշին,
Օխտը գազ էլ դենը զնաց:

- Կենդանի՛ եմ, մին էլ արի՛, -
Գոռաց Մելիք հորի տակից:
Դավիթ լսեց, շատ զարմացավ
Իրեն զարկից, թուր-Կեծակից...

- Մելիք, - ասավ, - քա՛փ տուր մի քեզ,
Ու քափ տվավ Մելիքն իրեն,
Միջից եղավ ճիշտ երկու կես,
Մեկն ընկավ դեսն ու մյուսը՝ դեն:

Էս որ տեսավ Մսրա բանակ,
Ջուր կտրվեց ահ ու վախից:
Դավիթ կանչեց. - Մի՛ վախենաք,
Ակա՛նջ արեք հալա դեռ ինձ:

Դուք ռանչպար մարդիկ, ասավ,
Չուրկ ու խավար, քաղցած ու մերկ,
Հազար ու մի կրակ ու ցավ,
Հազար ու մի հոգսեր ունեք:

Ի՛նչ եք առել նետ ու աղեղ,
Եկել քափվել օտար դաշտեր.
Չէ՞ որ մենք էլ ունենք տուն-տեղ,
Մենք էլ ունենք մանուկ ու ծեր...

Չանձրացե՞լ եք խաղաղ ու հաշտ
Հողագործի օր ու կյանքից,
Թե՞ զզվել եք ձեր հանդ ու դաշտ,
Չեր հուճ ու փունջ, վար ու ցանքից...

Դարձե՛ք եկամ ճանապարհով
Չեր հայրենի հողը Մսրա.
Բայց քե մին էլ զենք ու զոռով
Վեր եք կացել դուք մեզ վրա,

Հորում լինեն քառսուն զազ խոր,
Թե ջաղացի քարի տակին, -
Կելնեն ձեր դեմ, ինչպես էսօր,
Սասմա Դավիթ, Թուր-Կեժակին:

Էն ժամանակ, աստված գիտի,
Ով մեզանից կլնի փռշման.
Մե՞նք, որ կելնենք ահեղ մարտի,
Թե՞ դուք, որ մեզ արիք դուշման...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Բաժանի՛ր այս հատվածը մասերի եւ վերնագրի՛ր:
2. Պատմի՛ր այս հատվածը:
3. Առանձնացրո՛ւ Չենով Օհանի երազները: Ինչպե՞ս էր մեկնա-
բանում Չենով Օհանը իր երազները:
4. Ո՞ր հատվածներում է երևում Մելիքի եւ Դավթի հսկա լինելը:
5. Գտնելով համապատասխան քառատողերը՝ բնութագրի՛ր
ա) Սասունցի Դավիթն
բ) Մսրա Մելիքին:
7. Կարդա՛ Դավթի խոսքը՝ ուղղված Մսրա զորքին: Բո կարծիքով
ճի՞շտ վարվեց Դավիթը Մսրա զորքի հետ:
8. Թվարկի՛ր բոլոր հերոսներին եւ բնութագրի՛ր դիպուկ բառե-
րով:
9. Դու՛րս գրի՛ր դարձվածքները եւ բացատրի՛ր:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

1. Վերնագրի՛ր առանձնացված մասերը:
2. Պոեմից առանձնացրո՛ւ
ա) ամենահետաքրքիր
բ) ամենածիժաղելի
գ) ամենահուզիչ
միջադեպերը:
3. Թվարկի՛ր հերոսներին:
4. Պատմի՛ր այս պոեմը:

ՄԱՐԱԿԸ

Շատ տարիներ առաջ մեր աշխարհում մի աղքատ փայտահատ է լինում իր կնոջ հետ: Այս փայտահատը ամեն օր կացինը վերցնում, չվանը քեփն է գցում, գնում անտառ, փայտ կտրում-բերում, ապրուստ անում: Մի օր էլ, երբ սա գնում է անտառ, տեսնում է հրես մի մեծ կոճղ է ընկած ծառերի տակ:

«Ա՛յ լավ վառելիք», - մտածում է նա ու երբ կացինը հանում է գոտուց և մեկ-երկու խփում է կոճղին, ճերմակ միրուքով մի մարդ դուրս է գալիս կոճղից:

- Ախպեր ջան, ասում է, տունս մի՛ քանդի: Տեսնում եմ խեղճ մարդ ես, ա՛ն էս սուփրեն, տար քեզ: Բայց ճամփին չասես՝

Սուփրա ջան, սուփրա,
Քեզ տեսնեն, սուփրա...

Փայտահատը վերցնում է այդ սփռոցն ու ճանապարհ ընկնում, բայց ճամփի կիսին մտածում է, քե ինչու ծառաքնակ մարդն արգելեց իրեն սփռոցի հետ խոսել: Ու այդ բանն այնպես է հետաքրքրում նրան, որ էլ չի համբերում և ասում է.

Սուփրա ջան, սուփրա,
Քեզ տեսնեն, սուփրա...

Ասում է քե չէ՛ զարմանալի մի բան է կատարվում իսկույն. ծալված սփռոցը բացվում է հանկարծ, վրան շարվում են ուտելիքներ ամեն տեսակ և խմիչքներ՝ մեկը մյուսից քաղցր ու համեղ:

Փայտահատը նստում է այդտեղ, ուտում - խմում է ուզածի չափ և վերջը նորից կրկնում.

Սուփրա ջան, սուփրա,
Քեզ տեսնեն, սուփրա...

Ասում է - սփռոցն ինքն իրեն հավաքվում է նորից, ծալվում: Փայտահատը վերցնում է ուրախ-ուրախ ու բերում տուն:

- Այ կնիկ, - ասում է, - մի սփռոց եմ բերել անտառից, մի զարմանալի սփռոց: Առ պահի, բայց երբեք չասես՝

Սուփրա ջան, սուփրա,
Քեզ տեսնեն, սուփրա...

Կինն էլ (այդ որ կինն է մարդու պատվերը կատարում), հենց որ

մարդը դուրս է գալիս, մտածում է, քե ինչու մարդն ասաց՝ սփռոցի հետ չխոսես, ու մոտենում է սփռոցին.

Սուփրա ջան, սուփրա,
Քեզ տեսնեն, սուփրա...

Սփռոցը բացվում է իսկույն ու, աչքդ բարի տեսնի, ամեն ինչով

լիքը: Մենակ թռչունի կաթն է պակաս: Փայտահատի կիճն ուտում-
լսում է ուզածի չափ և հետո վերցնում-դնում մի կողմ:

Եվ այդպես, մարդ ու կին ուզած ժամանակ մոտենում են սփռո-
ցին, այդ խոսքերն ասում - սփռոցը բացվում է միշտ ուտելիքներով
լիքը, և նրանք ճաշում են կուշտ, հետո դնում մի կողմ ու գրուցում ու-
րախ, որ ազատվեցին դառն աղքատությունից ու հացի հոգսից:

Բայց մի օր փայտահատն ասում է կնոջը, քե՛ս այսպես սփռոցն ու-
նեցողն ուրիշ լավ բան էլ կունենա, գնամ մի բախտս փորձեմ:

Ու մի քանի օր հետո նորից գնում է անտառ, նորից գտնում է կոճ-
ողը ու կացնով խփում՝ քր՛խկ, հա՛ քրր՛խկ...

Նորից կոճղի միջից դուրս է գալիս ճերմակմորուս ծերունին:
- Ես քեզ, ախպեր ջան,- ասում է,- սփռոց տվի, որ տունս չքանդես,
ինչո՞ւ ես եկել նորից քխկացնում: Դե, այս անգամ էլ քեզ մի երկանք
կտամ, գնա: Էլ չգա՛ս...

- Երկանքը տանեմ ի՞նչ անեմ,- հարցնում է փայտահատը:
- Երբ կարիք կունենաս, կտեսես.
Երկանք ջան, երկանք,
Քեզ տեսնեմ, երկանք...

Փայտահատը երկանքը բերում է տուն ու ծառաբնակ ծերունու
խոսքերն ասում է քե՛ չէ, երկանքն իրեն-իրեն պտտվում, բան է ընկ-
նում ու ալյուր անում: Մի ժամում այնքան ալյուր է քափում, որ
փայտահատի կինը չի իմանում ո՞րտեղ լցնի այդքան ալյուրը: Իր
պարկերն ու տունը լցնելուց հետո հարևաններից է պարկեր
խնդրում ու հետո սկսում ծախե՛լ, ծախե՛լ... Մի կողմից ծախում է,
մյուս կողմից երկանքը քափում է, հա՛ քափում: Ինչքան ծախում է,
երկու այնքան երկանքը քափում է:

Հարստանում, անքուն կրակի տեղ է դառնում փայտահատը:
Բայց անցնում է մի քիչ ժամանակ, նա մտածում է՝ մեկ էլ գնա ան-
տառ, տեսնի այս անգամ ինչ կտա ծառաբնակ ծերունին:

«Նա որ, ասում է, այդպես սփռոց ուներ ու այդպես զարմանալի
երկանք, ուրիշ ավելի լավ բաներ էլ կունենա»:

Մտածում է փայտահատը և, չնայած հարստացած, բայց կացի-
նը նորից գտնի է խրում, չվանը քևին գցում ու գնում:

Գնում կանգնում է կոճղի մոտ ու նորից կացինը վրա բերում.
քր՛խկ, հա՛ քրր՛խկ...

Թխկոցի վրա կոճղից իսկույն դուրս է բռչում ճերմակահեր ծերու-
նին.

- Հը, էլի՞ եկար: Չե՞ որ քեզ սփռոց տվի, երկանք տվի, որ էլ կարիք
չունենաս փայտ կտրելու: Նորից ինչո՞ւ ես ուզում տունս քանդել:
Դե, առ, էս հավն էլ քեզ, ու ինձ հանգիստ թող: Տար, բայց ճամփին
չասես.

Հավիկ ջան, հավիկ,
Քեզ տեսնեմ, հավիկ...
Փայտահատը հավն առնում, գնում է տուն. բայց, ինչպես միշտ, չի
համբերում, ճամփի կիսին դառնում է հավին ու ասում.

Հավիկ ջան, հավիկ,
Քեզ տեսնեմ, հավիկ...
Ասում է, հավն իսկույն նրա ձեռքի մեջ մի ոսկե ձու է անում:
Փայտահատն ուրախացած հավն ու ձուն բերում է տուն:

- Կնի՛կ, ոչ քե՛ս հավ եմ բերել, այլ մի իսկական գանձ...
Ու մի տարվա մեջ հավն այնքան ոսկե ձու է անում, որ փայտա-
հատը հարստանում, ծառաներ ու սպասավորներ է պահում, այգի-
ներ ու պարտեզներ է գցում, պալատաման տներ է շինում, աշ-
խարհի ընտիր բաներն առնում, բերում-լցնում է տուն ու վայելում:

Իսկ կինը, որ առաջ աքար էր քխում, խաս ու մետաքս է հագնում,
րևերին ու պարանոցին լալ ու մարջան է կապում, մատները զար-
դարում է քանկ մատանիներով և նոր սեր է տալիս մարդուն ու նոր
սեր առնում:

Բայց այդ բոլորը փայտահատին կարծես չի գոհացնում, նորից մի
օր վեր է կենում նա, հին հագուստները հագնում, կացինը գոտին
խրում, չվանը քևին գցում ու գնում անտառ:

Գնում գտնում է հին կոճողը. կացինը հանում ու վրա բերում. քր՛խկ,
հա՛ քրր՛խկ...

Մեկ-երկու - կոճղից իսկույն դուրս է գալիս ճերմակ ծերունին և ա-
սում՝ ճերմակ միտուքը բռնած.

- Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ... Դու էլի եկել ես իմ տունը քանդելո՞ւ: Երեք բարու-
բյուն արի քեզ, հերիք չի՞, որ նորից ես եկել: Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ... Դե, որ
այդպես է, այս անգամ էլ այս մահակը վերցրու քեզ: Բայց ճանա-
պարհին չասես.

Մահակ ջան, մահակ,
Քեզ տեսնեմ, մահակ...
Ու փայտահատն ուրախանում է, որ այս անգամ էլ ծերունին մի
նոր բան նվիրեց իրեն, փախ-մահակը վերցնում, վերադառնում է
տուն՝ կնոջն ուրախացնելու: Բայց, ինչպես միշտ, էլի չի համբերում

ու կես ճամփին խոսում է մահակի հետ.

Մահակ ջան, մահակ,
Քեզ տեսնեմ, մահակ...

Ասում է... Բայց խոսքի կեսը դեռ բերանում, մահակը դուրս է պրծնում նրա ձեռքից, գետնովն է դիպչում ու նորից բարձրանում: Փայտահատն սպասում է, քե ահա մի նոր հրաշք կպատահի և, ո՛վ գիտի, ինչե՛ր քափվեն փայտի միջից: Բայց մահակը, գետնից վեր բռնելով, զարկում է նախ փայտահատի գլխին, ապա մեջքին ու կրծքին: Եվ փայտահատը ո՛րքան էլ ուզում է նրան բռնել-խանգարել՝ ոչինչ չի օգնում: Մահակը շարունակում է զարկել նրա ոտներին, ձեռքերին, մեջքին ու գլխին...

Այնքան է զարկում՝ փայտահատն ուշաքափ ընկնում է գետին:

Անցորդ մարդիկ գտնում են նրան, ուշքի բերում և տանում տուն:

Բայց տունն էլ այն հարուստ տունը չի լինում, այլ առաջվա խրճիթը: Իսկ խրճիթում էլ ոչ ոսկե ձու ածող հավն է լինում, ոչ երկանքը, ոչ էլ ինքն իրեն բացվող սփռոցը: Կինն է միայն, առաջվա հին շորերը հազած՝ ճախարակ մանում...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հեքիաթը բաժանի՞ր մասերի եւ վերնագրի՞ր յուրաքանչյուր մասը:

2. Ծառաբնակ մարդու անունից պատմի՞ր հեքիաթը:

3. Բնութագրի՞ր փայտահատին:

4. Փոխի՞ր հեքիաթի ավարտը.

ա) գտի՞ր ուրիշ պատիժ փայտահատի համար

բ) այնպես արա՛, որ փայտահատը չսպառօժի:

6. Ինչպե՞ս ես հասկանում.

- Սփռոցը բացվում է իսկույն - աչքդ բարին տեսնի - ամեն ինչով լիքը: Մենակ բռնունի կարն է պակաս:

7. Բացատրի՞ր.

Հարստանում, անքուն կրակի տեր և դառնում փայտահատը:

8. Հորինի՞ր նոր վերնագիր այս հեքիաթի համար:

9. Դո՛ւրս գրի՞ր այս հեքիաթին համապատասխան առածներ:

10. Գրի՞ր պատմություն՝ գրածդ առածներից մեկը դարձնելով վերնագիր:

ԲԱՐՈՆ ՄՅՈՒՆԽՆՇԱՌԻՋԵՆԻ ՉԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

(փոխադրությունը՝ Ե. Թումանյանի)

Ափսոս, որ դուք չէիք ճանաչում իմ պապին: Մի հազվագյուտ մարդ էր ու աննման որսկան: Ծաբաքներով սար ու ձոր ընկած որսի էր ման գալի ու ոչ հոգնում էր, ոչ քնում, ոչ ուտում էր, ոչ խմում: Եվ անվերջ, անվերջ պատմություններ էր անում իր որսորդական կյանքից:

Իրիկունները չիբուխը սարքում էր, վառարանի դիմացը նստում ու պատմում:

Մի անգամ էլ, պատմելու ժամանակ, մեզանից մի չարածին ընդհատեց.

- Հը՛, պապի, էդ մինը ավելացնում ես...

- Փահ, - սասավ, - ինձ որ ասում եք ավելացնում ես, հապա ինչ կասեիք, եթե իմ ընկեր բարոն Մյունխհաուզենին լսեիք:

- Ո՞վ է Մյունխհաուզենը, պապի:

- Մյունխհաուզենը... Մյունխհաուզենը իր ժամանակին մի որսկան էր որ... Պետք է նրան լսեիք, քե ինչ զարմանալի բաներ էր պատմում...

- Ի՞նչ էր պատմում, պապի, պատմի մենք էլ լսենք:

- Չէ՛, չեմ պատմիլ, ընդհատում եք:

- Չէ՛, պապի ջան, պապի, էլ չենք ընդհատիլ:

- Լա՛վ, որ խոսք եք տալի՝ կպատմեմ: Միայն քե խոսքը խոսք պետք է լինի: Ով չի ուզում, քող նա չսի, իսկ ով լսում է՝ չընդհատի:

- Իմ բարեկամ Մյունխհաուզենը մեռած է վաղուց, բայց էս բուպեին էլ կարծես աչքիս առաջ է նրա բարձր ու մի քիչ կորացած հասակը, միշտ ուժեղ ու առողջ:

Նա հայտնի էր որպես լավ պատմող: Չարմանալի պատմություններ էր անում, բայց ինչ էլ որ պատմում էր, բոլորը բվում էր և՛ կարելի, և՛ հավանական:

Իհարկե, նրա նման ես չեմ կարող պատմել, բայց նրա անունից կպատմեմ, որ ավելի կենդանի դուրս գա պատմությունս:

Էստեղ պապս հազաց, կոկորդը մաքրեց ու սկսեց, իբրև քե բարոն Մյունխհաուզենն է ինքը:

- Իմ քանկագին հյուրեր, բարեկամներ ու ընկերներ: Էսօր ես ձեզ մի քան պետք է պատմեմ վաղուց ինձ հետ պատահած արկածներից: Էն ժամանակ ես դեռ քսանհինգ տարեկան երիտասարդ էի, առողջ, ջահել, բարձրահասակ:

Մի անգամ, ինչպես եղավ, որսի գնացի ու ամբողջ երեք օր առանց հանգստանալու ման եկա: Ճշմարիտ է, խորջինս որսով լիքը վերադարձա, բայց էնքան էի հոգնել, որ հագիվ էի կենում քամքի վրա:

Իմ նժույգ Այաքսն էլ նույնպես հագիվ էր ոտները փոխում: Ես քամքի վրա ննջում էի: Այաքսն էլ, տեսնելով, որ սանձը բողած է, մեծ ճամփից դուրս է գալի, ընկնում մի նեղ շավիղ, մի երկու վերստ գնում ու կանգնում: Չարքնում եմ, աչքերս տրորում, չորս կողմս մտիկ եմ անում ու տեսնում՝ կանգնած ենք մի ահագին ճահճի եզերքին:

Դե, հիմի արի ետ դառ:

Չէ, ինչ ուզում է լինի, ետ չեմ դառնալ. անց եմ կենալու: Վճռեցի ու ասպանդակեցի իմ Այաքսին: Այաքսը ծառս եղավ, ամբողջ քափով բռավ ու՝ մին էլ տեսնեմ՝ մենք ճահճի վերև կախված ենք օդում: Հենց էդ բուպեին միտս ընկավ, որ Այաքսը շատ է հոգնած: Էդ օրը մենք 25 քե 30 նապաստակի ետևից ենք ընկել ու բռնել... Էլ երկար միտք չարի, օղի մեջ ձիուս գլուխը շուռ տվի ու հո՛ւպ, դարձյալ կանգնեցինք ճահճի ափին, ճիշտ էն տեղը, որտեղից Այաքսը բռել էր:

Ասի ավելի լավ է ձիս չափ գցեմ ու էնպես բռցնեմ ճահճի վրից: Նա սովորաբար հեշտությամբ բռչում էր քսան քայլ լայնությամբ արգելքների վրից, իսկ ճահճի լայնքը, աչքի չափով, 20 քայլից ավելի չէր բվում ինձ:

Մի քիչ ետ գնացի, Այաքսի վիզը շոյեցի, մին էլ ասպանդակեցի, ու նորից մենք ճախրեցինք օդում: Մակայն ճահճը քսան քայլից լայն դուրս եկավ, ու ափից մի քանի քայլ հեռու՝ երկուսս էլ ընկանք ցեխի մեջ: Ես զգում էի, ոնց էին ոտներս խրվել, Այաքսը հո ամբողջովին քաղվել էր տիղմի մեջ, միայն գլուխն էր, որ մնացել էր դուրս ցցված... Էլ երկար ու բարակ միտք անելու ժամանակը չէր, հարկավոր էր ձեռաց մի ճար մտածել: Ծնկներս ամուր սեղմեցի ձիու կողքերին, ձախ ձեռով սանձը պահեցի, աջ ձեռս տարա՝ բռնեցի իմ մազերից, ձիգ տվի ու ցեխից դուրս հանեցի ինձ ու ձիուս միասին:

- Պա՛հ, պապի, էդ ինչ տեսակ մարդ է եղել քու ընկեր Մյունխհաուզենը...

- Հայա՛ր՝ մի հնարագետ, համարձակ ու վճռական մարդ: Ինչպես տեսնում եք, նեղուքյան մեջ գիտեր իրեն ազատելու ճարը գտնել: Բայց մի մեծ շնորհք չէ նեղուքյան մեջ ճար անելը, երբ միջոցներ կան ձեռքիդ տակ. շնորհքը էն տեսակ դրությունից դուրս գալն է, երբ ձեռքիդ չկա ոչ մի միջոց... Դե հիմի դուք դենը տեսեք, ինչ է պատմում:

- Մի առավոտ անջարանիս լուսամուտից նայում եմ, տեսնեմ վայրի բաղնիքի մի ամբողջ երամ լճի վրա պտտվում է: Իսկույն շորերս հագա, հրացանս վերցրի, վազեցի: Բայց շտապելուց ճակատս էնպես ուժով զարկեցի շեմքափետին, որ աչքերիցս կայծեր դուրս բռան: Էլ ժամանակ չունեի վերքի մասին մտածելու, վազելով սկսեցի հետը ճակատս շփել, հետն էլ նշան դնել բաղնիքին: Դու մի ասիլ, սաստիկ զարկվելուց հրացանիս կայծաքարը վեր է ընկել, ուրիշ բան էլ չկա, քե հրացանս արձակեմ... Ի՞նչ անեմ, ո՞նց անեմ: Առաջս բաղնիքը լողում են, հրացանը ձեռքիս կանգնած եմ ու չեմ կարող արձակել: Բայց մարդը եթե մարդ է, ամենամեղ դրություն մեջ էլ հնարը գտնում է: Միտս ընկավ, քե ինչպես մի քիչ առաջ ճակատս, որ դուռն է շեմքափետին զարկեցի, աչքերիցս կայծեր դուրս բռան, ու իսկույն օգտվեցի իմ էղ նոր գյուտից: Հրացանիս ոտը վեր քաշեցի, վառողը բաց արի, հրացանը երեսս կալա, որքան ուժ ունեի շրթ լսկ, զարկեցի ճակատիս... Իսկույն՝ աչքերիցս կայծեր դուրս բռան, մի քանիսն ընկան վառողի վրա ու, տրա՛ք, հրացանը բացվեց: Գնամ տեսնեմ՝ մի տասը բաղ մնացել են տեղն ու տեղը:

Մի անգամ էլ՝ դաշտ եմ դուրս եկել, որ նոր հրացանս փորձեմ: Ծատ որս պատահեց, ինչ գնդակ ունեի բոլորն արձակեցի: Մին էլ հանկարծ տեսնեմ կաքավի մի ամբողջ երամ: Ախորժակս բացվեց: Ասի, ինչ ուզում է լինի, ընթրիքի համար մի քանիսը պետք է զարկեմ: Բայց ինչո՞վ զարկես. ոչ մի հատ գնդակ չի մնացել: Այ քեզ փորձանք: Էստեղ գլխումս մի հրաշալի միտք ծագեց: Իսկույն հրացանս լցրի ու գնդակի տեղ շամփուրը դրի մեջը: Նշան դրի օդում բռնող կաքավներին, հրացանը բացվեց, շամփուրը կայծակի արագությամբ սլացավ, յոթը հատ կաքավ շամփուրեց ու ընկավ ներքև: Հենց էնպես ուսիս դրի՝ եկա տուն:

Բայց էս դեռ ոչինչ:

Մի անգամ Լիֆլանդիայում որսի էի ման գալի, ճամփին մի մեխ գտա: Հրացանն ուսիս, էղ մեխն էլ ձեռքիս, մտքիս ետևից ընկած, հանգիստ գնում եմ անտառում: Մին էլ տեսնեմ մի քանի քայլ հեռու

մի բուխ քավամազ աղվես, մի չամի ծառի տակ մտած՝ քիթը վեր է քաշել ու օդի մեջ հոտոտում է:

Կողքիս քփի տակը մտա, նշան դրի որ զարկեմ, հանկարծ հիշեցի, որ մի քանի օր առաջ էլ կոտորակի զարկով մի հիանալի աղվեսի մորքի փչացրեցի: Չէ, ասիտս է էս տեսակ մորքին փչացնեմ, պետք է մի ուրիշ միջոց գտնել: Աչքս ընկավ մեխի վրա: Եվ ասի ինչ միջոց: Գնդակը հանեցի, մեխը դրի հրացանի մեջ, արձակեցի. աղվեսը մնաց տեղը: Գնամ տեսնեմ տեղն ու տեղը մեխել եմ ծառին: Դնչի մորքին խաչածև կտրեցի, մի ճիպոտ առա ու սկսեցի սրան բխել, ոնց որ գիտես: Սա էնպես իրեն կորցրեց, որ իր մորքուցը դուրս պրծավ ու հայտե՛ր, փա՛խավ...

Ես էս ընչի՛ համար եմ ասում, նրա համար եմ ասում, որ տեսնեք, քե էն դատարկ մեխն ինչ է, տեղն ընկած տեղը է՛ն էլ կարող է պետք գալ:

Բայց ձեռքդ երբ որ իսկի մեխ էլ չկա, էն ժամանակ ի՞նչ պետք է անես, ա՛յ, սրա պատասխանը տուր:

Էս դեպքից մի քանի օր անց՝ գնդակս ու վառողս վերջացրած՝ որսատեղից տուն եմ գալի: Հանկարծ մի քփի տակից դուրս եկավ ու վրես հարձակվեց մի վայրի վարագ: Իհարկե, շատ էլ ախորժեկի բան չէ էս տեսակ մի կատաղի գազանին հանդիպելը, մանավանդ երբ հրացանդ էլ դատարկ է: Էստեղ, ինչ քաքցեմ, քաջությամբս մի կողմը դրի ու վազեցի բարձրացա հենց առաջին պատահած ծառին: Ծառն էլ դուրս եկավ մի ջահել ծառ: Չոռով վրեն տեղավորվել եմ ու ոտներս բարձրացրել: Վարագը հասավ, ամբողջ քափով որ ծառին զարկեց՝ ժանիքները ծառի էս կողմից մտան էն կողմից դուրս եկան: Էլ ժամանակ չտվի գազանն ուշքի գար, ներքև քռա, մի քար վեր կալա ու ինչպես որ մեխի ծայրերը ետ են ձեռում, սրա՛ ծառի մյուս կողմից դուրս եկած ժանիքների ծայրերը ետ ձեռեցի, որ իսկի էլ չկարենա հանի:

Եկա տուն, հաց կերա, քնեցի, առավոտը վեր կացա, մարդիկ վերցրի հետս, սայլը լծեցի, հրացանս լցրի ու գնացի: Գնացի հրացանը քաշեցի՝ առ հա կտաս՝ սրա ճակատի մեջտեղը: Բերքեցինք, քաշեցինք, դուրս եկավ վաթսուն փութ՝ ու՛ լավ չի միտս՝ քանի գրվանքա՞:

Բայց դեռ էս էլ ոչինչ: Դուք շարունակությունը լսեք...

¹ փութ = 40 ֆունտ = 16 կգ

² գրվանքա = 409,5 գ = 1 ֆունտի

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները փոխարինի՞ր ուրիշ բառերով կամ արտահայտություններով.

*որեն դրությունից դուրս գալ, ծառա լինել, ճարք գտնել, ճար ա-
նել, հազիվ ռոտները փոխել, միտն բնկնել, ձին չափ զցել, ձևաց,
մտքի ետեւից բնկած, ուրիշ միջոց գտնել, տեղն ու տեղը, բխել, աս-
պանդակել:*

2. Մյունիսհատուզների անունից հեքիաքը պատմի՞ր ըստ հետևյալ վերնագրերի.

ա) Փրկություն ճահնից

բ) Բաղերի որսը

գ) Կարավների որսը

դ) Թանկագին մորթու փրկությունը

ե) Վարագի որսը:

3. Ինչո՞ւ էր պապը Մյունիսհատուզների անունից պատմում:

4. Բնութագրի՞ր Մյունիսհատուզներին:

5. Ի՞նչ չպատմեց պապը Մյունիսհատուզների մասին. ինքդ հորի-
ցի՞ր:

ՎԱԽԸ

Մի օր Վախը, աներևույթ ու անտես մի արարած, իր համար սպառնով տեղ չգտնելով, զմաց մտավ մի քաղաքի սիրտ:

«Մա շատ զենք ու գորք ունի, ինձ կպաշտպանի», - մտածեց:

Եվ Վախն, իսկապես, չէր սխալվում: Տեղավորվեց դա քաղաքի սրտում քե չէ՝ քաղաքի շատ անհանգստացավ ու, առանց պատճառի, սկսեց մարդկանց բռնոտել, բանտերը զցել, արտրել, սպանել:

«Էս ինձ պաշտպանելու համար է անում», - մտածում էր Վախը և ավելի էր դողում քաղաքի սրտում:

Իսկ նրա դողից քաղաքը ավելի էր անհանգստանում և կասկածոտ դառնում. նրան քվում էր, քե ամեն տեղ քչնամիներ կան, դարան մտած մարդիկ... Դրա համար պալատը շրջապատեց բարձր պարիսպներով, ամրակուռ բերդով ու ինքը փակվեց մեջը. փակվեց ու սկսեց ատել մարդկանց, հեռու մնալ նրանցից, չերևալ նրանց աչքին, որ հանկարծ չվնասեն, չսպանեն իրեն: Այդ պատճառով էլ պալատից դուրս էր գալիս զինակիրներով, զինված թիկնապահներով. անգամ իր բակում, պալատի ներսը, իր զահասրահում թիկնապահներ էր կարգել, մինչև իսկ ննջարանում առանց թիկնապահի չէր քնում:

- Նայեցե՛ք վերև, նայեցե՛ք ներքև, տեսեք օտար մարդ չի՞ մտել պալատ, - հրամայում էր նա ամեն երեկո, քնելուց առաջ:

Եվ ծառաները, պալատականները հնազանդ կատարում էին նրա հրամանը և գալիս հայտնում, քե ոչինչ, ոչ մի օտար մարդ չկա ոչ մի տեղ:

Նա պառկում էր, բայց նրան էլի քվում էր, քե իր սպանած, արտ-րած մարդկանց հարազատները ամեն տեղ հետևում են իրեն. քվում էր, քե փորում են գետից, որ անցք բացեն դեպի պալատ և գան իրեն սպանեն... Ու դրա համար նորից էր բռնոտում մարդ-կանց, նորից բանտերը զցում, նորից արտրում, կախում...

«Էս ինձ պաշտպանելու համար է անում», - դարձյալ մտածում էր Վախը և ավելի դողում բռնապետի սրտում:

Իսկ բռնապետը դրանից նորից էր անհանգստանում, կասկածում. պարիսպները բարձրացնում էր, բերդը ամրացնում, թիկնապահներ

ըն շատացնում ու ծառաներին հրամայում.

- Գնացե՛ք, շրջեցե՛ք, նայեցե՛ք ամբողջ իմ մայրաքաղաքը, երկիրը, և որտեղ կասկածելի մարդ տեսնեք, բռնեցեք: Բռնեցեք նրան, ո՛վ խոսում է և դատում: Բռնեցեք և նրան՝ ո՛վ լռում է: Խոսողները վտանգավոր են, լռողները՝ ավելի...

Բայց ի՞նչ էլ արավ այդ բազավորը իրեն պաշտպանելու համար՝ ոչինչ չօգնեց: Նրա բռնությունից զայրացած ժողովուրդը մի օր հարձակվեց նրա պալատի վրա, խորտակեց դրա պարիսպները, բշեց քիկնապահներին և սպանեց նրան:

Իսկ Վախը... ի՞նչ եղավ Վախը...

Վախը սարսափով դուրս թռավ սպանված բազավորի սրտից և փախավ մտավ մի հարուստի սիրտ:

2

Ո՞վ էր այդ հարուստը:

Հարուստները լինում են, իհարկե, ամեն տեսակի, իսկ այդ հարուստը մի մարդ էր, որ ի՞նչ ձեռն էր ընկնում՝ իսկույն դարձնում էր

նսկի և պահում իր գանձատանը՝ իր տան նկուղում, երկաթից շինած մի հատուկ տեղ, որ միայն ինքը գիտեր և ինքն էր մտնում:

Բայց ամեն անգամ այդտեղ մտնելուց առաջ՝ ծառաներին ու հարազատներին գործով հեռացնում էր տնից, որ չտեսնեն ո՛ր է մտնում ինքը կամ ինչպե՛ս է մտնում: Իսկ ինքը, մտնելով իր գաղտնի գանձարանը, սիրով, խնամքով շոշափում էր այդտեղ կուտակած ոսկիները՝ դրամները, անոթները, զարդերը: Նայում էր հաճույքով, երբեմն առնում ավերի մեջ և հիանում նրանց փայլով, գեղեցկությամբ և լիակշիռ ծանրությամբ:

Եվ ահա մի օր, այն օրը, երբ Վախը մտավ նրա սիրտը, նա բոլոր տնեցիներին ու ծառաներին գործով ուղարկեց զանազան կողմեր, և ինքը իջավ գանձատուն՝ ստուգելու ոսկիներն իրենց տե՞ղն են, քե գողեր են մտել տարել:

Մտավ ու սովորականի պես սկսեց հափշտակված դիտել իր հարստությունը, հաշվել, համրել ու ձեռքով չափել նրանց կշիռը:

Բայց դա նրան չէր հանգստացնում. մտածում էր, քե ինչպե՛ս անի, որ գանձատան դուռն ավելի պինդ լինի, և ոչ ոք չիմանա իր գանձի տեղը:

Մտածեց և որոշեց գանձատան դուռն ավելի ամրացնել, որ երե մի օր գող մոտենա՝ չկարողանա բացել: Ու այդ միտքը այնքան պաշարեց նրան, որ սկսեց ինքը իր ձեռքով ամրացնել դուռն փակերը քե՛ ներսից, քե՛ դրսից... Մի փակը ամրացնում էր, անցնում մյուսին. դա էլ ամրացնում էր, անցնում երրորդին... Հետո, ներս մտնելով, ցանկացավ բոլոր փակերը փակել մի բանալիով, մի այնպիսի բանալիով, որ ոչ մի գող չէր կարող շինել:

Թե որքան տևեց այդ աշխատանքը՝ նա ինքն էլ չիմացավ: Բայց, երբ ցանկացավ դուրս գալ, տեսավ՝ գանձատան դուռը չի բացվում:

Ի՞նչ էլ արավ՝ երկաթե դուռը մնաց փակ:

Հանգստացավ մի քիչ ու նորից փորձեց բանալ:

Չէ, դուռը դարձյալ չբացվեց:

Բայց, արի տես, նա չէր էլ ուզում ձայն տալ, իմացնել, քե ինքը փակվել է, որովհետև Վախը շարունակ շշնջում էր.

- Մի՛, մի՛ անի: Եթե տնեցիները, ծառաները ոսկու տեղը իմանան՝ վատ կլինի... Ու անխոս աշխատում էր դուռը բացել ինքը:

Բայց ինչ էլ անում էր՝ դուռը դարձյալ չէր բացվում:

Եվ այդպես երկու-երեք օր, մի շաբաթ շարունակեց դուռը բանալու իր փորձերը: Իզո՞ւր...

Դուռը չբացվեց:

Իսկ տնեցիները այդ օրերին, սաստիկ անհանգստացած, փնտրում էին նրան այստեղ-այնտեղ, տան ներսը, դուրսը...

Չկար:

Շատ փնտրելով՝ եկան հասան գաղտնի գանձարանի դուռը:

Հարուստի կինը հրամայեց բացել այդ երկաթե դուռը և նայել ներս:

Ծառաները կատարեցին նրա հրամանը:

Երբ դուռը խորտակեցին ու մտան ներս, տեսան իրենց տերը մեռած, ոսկիների ու ոսկե իրերի մեջ ընկած, ձեռքին՝ մի թուղթ:

Հետաքրքրված ու զգուշությամբ վերցրին ու կարդացին.

«Այսքան փողի, այսքան ոսկու մեջ ես մեռա սովից ու վախից...»:

Այստեղ Վախը, իր անունը լսելով, աննկատելի իրեն գցեց փողոց և մտավ առաջին պատահած մարդու սիրտը:

Հետո պարզվեց, որ այդ մարդը քաղաք եկած մի գյուղապետ էր:

3

Ո՞վ էր այդ գյուղապետը և ինչո՞ւ էր եկել քաղաք:

Դրա պատմությունը մի քիչ հեռվից է սկսվում:

Սուրբանը մի ծեր փիղ ուներ իր կենդանաբանական այգում. ծնությունից դա այնքան էր տգեղացել, կնճռտվել, որ սուրբանը միշտ տհաճություն էր զգում նրան տեսնելիս, այդ պատճառով մի օր կարգադրեց իր վեզիրներից մեկին.

- Այս պառավ փղին ուղարկեցեք մի գյուղ. բո՞ղ այնտեղ կերակրեն, պահեն մինչև սատկելը:

Այդպես էլ արին: Ուղարկեցին փիղը հենց այս գյուղապետին, որ եկել էր քաղաք:

Բայց նրա գյուղը շատ աղքատ էր, և գյուղացիք, որ հացն ու պանիրը հազիվ էին իրար անում, ստիպված էին օրական քսան փոք կեր տալ փղին...

Այդպես կերակրեցին հազիվ մի երկու ամիս, իսկ երրորդ ամսին, տեսնելով գյուղի պաշարը հատնում է և չեն կարող իրենց բերանից կտրել՝ փղին կերակրել, որոշեցին քսան հոգով գալ քաղաք՝ նահանգապետի մոտ և խնդրել, որ փիղը տանեն իրենց գյուղից, որովհետև գյուղը չի կարող կերակրել:

Ու ահա այդ քսան հոգին գյուղապետի զխավորությամբ եկել էին քաղաք և փողոցով գնում էին նահանգապետի՝ վալիի տուն, երբ Վախը մտավ գյուղապետի սիրտը:

Գնացին այդպես գյուղացիք նահանգապետի տունը և խնդրե-

ցին, որ նա ընդունի իրենց:

- Սպասեցե՛ք, - ասաց նահանգապետը:

Գյուղացիները սպասեցին երկար, և երբ, վերջապես, նա եկավ՝ տասնինը գյուղացին ետ կանգնեցին, գյուղապետին առաջ գցեցին, որպես քաջ մարդու, որ նա ինքը խոսի նահանգապետի հետ:

- Ի՞նչ եք ցանկանում, - դիմեց վալին գյուղապետին:

Գյուղապետը պատմեց, թե ինչպես մեծ սուրբանը պատիվ է արել և իրենց գյուղն է ուղարկել իր ազնիվ փիղը՝ պահելու և կերակրելու...

- Ե; լավ. ես այդ գիտեմ, - ընդհատեց նրան նահանգապետը: - Հիմա ի՞նչ եք ուզում: Դժգո՞հ եք այդ պատվից:

- Ո՛չ, ո՛չ, վալի է. ֆենդի, - շփոթվեց գյուղապետը: - Ընդհակառակը, գյուղը խնդրում է, որ մեծ սուրբանը այդ փղի կնոջն էլ ուղարկի, որ... որ... ազնիվ փիղը մենակ չտխրի...

Գյուղապետն այդ ասաց այնքան հուզված, որ Վախը չկարողացավ իրեն պահել և ծիծաղեց նրա սրտում:

Թե այնուհետև ո՞ր գնաց Վախը, ի՞նչ մարդկանց սրտեր մտավ և ինչե՞ր արավ՝ այդ մասին ուրիշ անգամ:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետևյալ բառերն ու արտահայտությունները փոխարինի՛ր իմաստով մոտ բառերով եւ արտահայտություններով.

ձայն տալ, միտքը պաշարել, ձեռքն ընկնել, հացն ու պանիրը հազիվ իրար անել, բերանից կտրել, պատիվ անել, արարած, առաջ գցել, բռնուտել, հատնել, արտրել:

2. Վերնագրի՛ր հերիարի առանձնացված երեք մասերը:

3. Համառոտ պատմի՛ր վալիի պատճառած դժբախտությունների մասին:

4. Ի՞նչ ես կարծում, ինչո՞ւ չփրկվեցին բազավորն ու հարուստը:

5. Ումի՞ց էր ուզում պաշտպանվել վախը՝ քո կարծիքով:

6. Թվարկի՛ր հերոսներին եւ բնութագրի՛ր նրանց:

7. Ինչպե՞ս կարելի է փրկվել վախից, հաղթել նրան:

8. Ի՞նչ է վախը: Որտե՞ղ է նա սուրբան:

10. Գրի՛ր դարձվածքներ *վախ* բառով:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՄՈՇԱԿՆ ՈՒ ՄՐՋՅՈՒՆԸ

Գիծ մոծակի պարի ժամին
Ձարկեց հանկարծ աշնան քամին,
Ուժը խլեց, ուշքը տարավ:
Գիծը մին էլ մտիկ արավ,
Որ էն արև

Աշխարհքն արդեն պատած ողջ սև,
Լացով, քացով սուգ է անում,
Դողում, պաղում ու դալկանում...
Շուտիկ, շուտիկ իրեն կինն էլ
Մուսիկ-փուսիկ կողքից կորեւ,
Ով գիտի՝ ինչ ծակ էր գտել,
Մինչև գարուն մեջը մտել:
Մոված, սառած

Ու սալարած
Վեր բռավ՝ վար, դես ընկավ, դեն
Ժիր Մրջյունի տարուկ ու շեն
Բունը հիշեց, ելավ գնաց,
Դռան առաջ տխուր սոգաց.

- Բա՛ց արեք, բա՛ց...

Էս տարածամ՝ քշվառ ձենից
Կոպիտ, քովս-քովս,
Հաստագլովս
Մի պահապան գարքնեց քնից,
Ներսի մքնում մի կերպ արավ,
Փակած դուռը նեղ ծերպ արավ,
Տեսավ՝ սևով, քևով գուգված՝

Դռան առջև մինը տնկված,
Ոտները քեյ,
Ինքը մի գեյ:
- Հե՛յ, ո՞վ ես դու,
Ախպերացու՛:
- Տը՛գ-պը՛զզ, - ասավ, - Մոծակն եմ ես.
Բա չե՞ս ասիլ՝ էսպես, էսպես.
Ամառն ամբողջ,
Ուրախ, առողջ,
Պայծառ ու տաք
Արևի տակ
Կինս աշխույժ սագ էր ամուսն,
Ես էլ անհոգ խնդում, ցնծում,
Տեսակ-տեսակ պարեր պարում,
Մրա նրա թուշն համբուրում
Ու վայելում ամեն բանից,
Ամեն բարուց ու սեղանից,
Լիքը այգում,
Ճահճոտ մարգում,
Ճոխ տներում,
Պալատներում...
Մի անգամ էլ, երբ որ էսպես
Պարում էի, մինը անտես
Էնպես զարկեց՝ ուշքս անցավ:
Ուշքի որ գամ՝ ի՛նչ տեսնեմ լավ,-
Երկինքը թուխպ, երկիրը սև,
Դառը քամի, սառը անձրև,
Արար աշխարհի պաղել, փոխվել,
Կողքիցս էլ կինս է փախել...
Էլ ի՞նչ ասեմ, ողջը մի-մի
Էն ի՞նչ լեզու կարա պատմի
Կամ ի՞նչ քերան,
Չտեսնվա՛ծ, հրաշք մի բան...
Հիմի էսպես՝ սոված, մենակ,
Մնացել եմ պատերի տակ,
Տեղ չի ունեմ, կեր չի ճարվում:
Ես էլ եմ հո շատ մճրվում.

Բայց ի՞նչ անեմ, ո՞ր գնամ էլ,
Երեսս էի ձեզ եմ արել:
Աստծու սիրուն, մի՛ խնայեք,
Էս մի ձմեռ շահեք, պահեք,
Մինչև նորից գարուն բացվի,
Աշխարհքն էլ ետ բարով ցվի:
- Դե լավ, դու կաց, ներս գնամ ես,
Տեսնենք ներսից ի՛նչ կասեն քեզ:
Ասավ պահնորդն ու մեջեմեջ
Կոկ սենյակներն անցավ անվերջ,
Մինչև հասավ ներսի տունը,
Ուր ապրում էր մեծ Մրջյունը
Առատ կյանքով,
Իր համայնքով:
Գնաց իրենց լեզվով հայտնեց,
Մրջյունը լուռ լսեց, մքնեց,
Ու ետ դարձավ
էսպես ասավ.
- Գիժ Մոծակի համա՞ր եմ ես
Ողջ ամառը արևակեզ՝
Էնքան ջանքով
Ու տանջանքով
Տուն-տեղ դրել, ճամփա հարքել,
Ամբար շինել, պաշար կիտել,
Որ ամառը ծույլ պտտի,
Չմեռը զա նստի ուտի՞...
Մեր ծույլերին ջարդել ենք մենք,
Ուրիշ ծույլի՞ քերենք պահենք...
Կերբաս կասես էդ անպետքին.
Բանի, գործի ժամանակին
Ով փոխանակ աշխատելու,
Ուշք ու միտքը տա խնդալու,
Պարապ շրջի, երգի, պարի,
Մրա նրա թուշն համբուրի,
Էս կուռ վագի, էն կուռ ցատկի,
Վերջը էդպես պիտի սատկի:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Դո՛ւրս գրիր անձանոթ բառերը և բառարանի օգնությամբ բացատրիր:
2. Առակը համառոտ պատմիր:
3. Մեջ բերելով հեղինակի խոսքերը՝ մո՞տակին բնութագրիր
ա) *ամռանը*
բ) *ձմռանը*:
4. Պահապան մրջյունին նկարագրիր:
5. Մեծ մրջյունի տունը նկարագրիր:
6. Գտի՛ր առակի իմաստն արտահայտող հատվածը:
7. Դո՛ւրս գրիր առակին համապատասխան առածներ:
8. Մրջյունի և մո՞տակի միջև այնպիսի երկխոսություն գրի՛ր, որ մրջյունը մո՞տակին ներս բողնի:
9. Դո՛ւրս գրիր համ ու հոտ ունեցող արտահայտություններն ու նախադասությունները:
10. Դո՛ւրս գրիր առակի հերոսների երկխոսությունները:
11. Համեմատի՛ր «Մո՞տակն ու մրջյունը» և «Ճպրու՞ն ու մրջյունը» առակները:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԾՂՐԻԴԸ

Ճ ըռո... ճը՛ռո... ճը՛ռճը՛ռ, ճը՛ռո...
Լսե՛լ եք է՛ն քախժալի ճրոռոցը, որ ծաղկի բուրմունքի ու կանաչի քարմության հետ խառնված հոսում է գարնան դաշտերի երեսով:

Իհարկե լսել եք, և ինչքա՛ն եք լսել: Դեռ ով գիտի, գուցե էդ ժամանակ մի ծառի կամ քփի տակ էլ պառկած խորասուզվել եք ջինջ, կապույտ երկնքի խորության մեջ, մաքուր, քեթև երագների մեջ, իսկ չորս կողմերդ ծավալվում է համատարած՝ ճըռ՛ո՛... ճըռ՛ո՛...:

Հանդի կամ դաշտի ծղրիդն է իր անքիվ ու անհամար ընկերներով: Կամ գուցե հիշում եք է՛ն մելամաղձոտ ճրոռոցը, որ ամառվան իրիկունները մենակ ու միալար հնչում է գյուղական խաղաղ տան մի որևէ անկյունից: Եվ ի՛նչ դուրեկան քախժ՝ է բերում մարդու հոգուն, ի՛նչ խաղաղություն, ու մանկության օրերից, մանկության իրիկուններից, նրանցից էլ կարծես քե դենը՝ հեռավոր ու անորոշ հիշողություններ:

Էս էլ տան ծղրիդն է: Ապրում է տաք անկյուններում, սովորաբար բուխարու կողքին կամ վառարանի ետևը, մի որևէ փոքրիկ ճեղքում: Գիշերները իր քաքսոցից դուրս է գալիս, հացի, պանրի և ուրիշ ուտելիքների փշրանքներ է որոնում, նրանով ապրում ու երգում ամբողջ տարին: Նրա տան մեջ լինելն ու երգելը մեր տատերը բախտի նշան էին համարում:

Ճշմարիտ, որ բախտ է էս տեսակ երգիչ ունենալ տանը: Հին հույները ծղրիդներին բռնոտում, ամուսն էին փոքրիկ վանդակներն ու կախում իրենց լուսամուտների շրջանակներին, որ երգեն:

Եվ, օրական մի քերթ սարսք ստանալով, գերության հետ հեշտ հաշտվում են ծղրիդներն ու երգում, ու ավելի էլ շատ են ապրում, քան ազատ ժամանակը, երբ ենթակա են հազար ու մի փորձանքի:

Մի մեծ միջատագետ, որ և մեծ քանաստեղծ է միաժամանակ, ասում է՝ ես ծղրիդին հաճույքով կդնեի գարնան վերածնության երգիչների գլուխը:

Եվ սրանով՝ միջատ սոխակը քիչ է մնում խլի բռչուն սոխակի

փառքը:

Բայց դուք գուցե էս էլ եք փորձել: Ուզել եք գտնել, տեսնել մեր փոքրիկ ու նշանավոր երգչին ու չեք կարողացել: Առաջիդ երգում է, ձենի վրա զնում ես, մին էլ տեսնում ես կտրեց ու սկսեց հեռվից: Էն կողմն ես զնում, հանկարծ լսում ես, որ աջից է երգում, ձախից, ետևից...

Չարմանում ես, շշկլում ես: Որտե՞ղ է վերջապես:

Ինչ ուզում ես՝ արա, ձենով չես գտնիլ նրան, շարունակ էսպես խաբս կտա:

Բայց ինչու՞մն է հնարքը, ո՞նց է անում, որ էսպես խաբս է տալիս: Շատ հասարակ ու պարզ բան:

Երկու դողդոջուն, սպիտակ, բարակ, չոր ու քափանցիկ արտաքին քևեր ունի, որոնց եզերքները իջնում են ցած: Մրանց աջը միշտ գալիս է ձախի վրա, ու արմատում տակից մի կոշտ ունի: Էդ կոշտից հինգ փայլուն ամուր երակներ են ձգվում, երկուսը վերև, երկուսը ներքև, իսկ հինգերորդը, որ շեկավուն է և փշփշառ՝ մեջտեղով:

Նենց սա է էն գործիքը, որ քևին քսելով ձեն է հանում ու նվագում ծղրիղը: Կընտրնտոցի պաշտոն է կատարում:

Ներքևի ձախ արտաքին քևն էլ նույն կազմն ունի, միայն քե սրա կընտրնտոցն ու մյուս երակները վերևի կողմիցն են: Էնպես որ վերևի ու ներքևի արտաքին քևերի երակները խաչաձև գալիս են իրար վրա:

Կընտրնտոցներն իրար քսելիս, նայած քե որ երակին կամ քևի ինչ տեղին է քսում - նրա համեմատ էլ ձենը փոխում է:

Մրա հետ միասին, եթե նվագելիս քևերը բարձրացնում է - ձենը ազատ ու լիահնչուն է տարածվում, իսկ եթե քևերն իջեցնում է, կպցնում է մարմնին, քևի ձենը խլանում է, էնպես, ինչպես եթե մատդ սեղմես զրնգող ամանին - ձենը խլանա: Եվ նայած, քե որ կողմից ու ինչպես է քևը սեղմում, նրա համեմատ էլ մին բույլ է գալիս ճրռռոցի ձենը, մին ուժեղ, մին զվարթ, մին ճնշված, մին էս կողմից, մին էն:

Դրա համար էլ ձենը լսում եք, բայց չեք կարողանում նրան գտնել:

Նրան գտնելու համար պիտի գտնեք նրա բույնը: Գրեթե միշտ իր բնումն է կամ բնի առաջը ու չի հեռանում:

Ահա, տեսե՛ք, բնից դուրս հանած նրա սև զլուխը. դես ու դեն է շարժում երկար շոշափուկները, որ մենք բեղեր ենք ասում: Իմացավ՝ մոտենում ենք - շտապով ետ ետ գնաց, ներս մտավ, քաքնվեց: Էլ դուրս չի գալ: Բայց ես գիտեմ նրան դուրս բերելու ձևը: Էսպես դեպքերում, երեխա ժամանակ, չոփ էինք առնում, կոխում ծղրիղի՝ մատնաչափ երկարությամբ ունեցող բույնը, խառնում ու ետ հանում: Էլ չէինք իմանում, զարմացած քե զարհուրած, ծղրիղը շշկլած դուրս էր գալիս ու դես դեն ընկնում: Իսկ եթե նորից ներս էր մտնում, կամ իսկի դուրս չէր գալիս, ավելի հիմնավոր բան գիտեինք - ջուր էինք լցնում նրա փոքրիկ բույնը, կամ տումը: Էս անգամ արդեն ուզեք-չուզեք մեր երգիչը դուրս էր գալիս արևի տակ:

Տունը ջրով լցվեց:

Տուն որ ասում եմ - հանաք չիմանաք: Ես չեմ եղել նրա տանը, բայց հայտնի միջատագետների ասելով, ծղրիղի տունը քե մաքրու-

բյան, քե գեղեցկության և քե առողջապահության կողմից ավելի լավն է ու հարմար, քան մարդկանցից շատ շատերի տները:

Տեղն ընտրում է արեգունի ու ջրփախ մի կանաչ տեղ. արևոտ, առողջ ու դիրքը գեղեցիկ: Բնի մուտքի վրա սովորաբար կախված է լինում մի փունջ խոտ կամ ծաղիկ, որ համ դուռը ծածկի չար աչքերից, համ հովանի լինի շոգի դեմ: Մուտքի առաջ փոքրիկ ավլած բալկոն:

Ինչպես մուտքը, էնպես էլ ներսը - սենյակը, պարզ, մաքուր ու չոր: Իսկ ներսի սենյակի պատերը կոկ ու հղկած, դեռ սենյակում էլ պահարան: Ու միշտ էլ քանի կենդանի է ու ապրում է իր բնում, աշխատում է ավելի ու ավելի գեղեցկացնի, կատարելագործի: Եվ իր ցեղակից - ուղղաթևների մեջ մենակ ինքն է, որ էսպես բույն է շինում իր համար, նստակյաց կյանքի, մշտական բնակության համար: Համ բակ, համ նախասենյակ, համ սենյակ, համ պահարան:

Ասացեք խնդրեմ, ի՞նչով է տանից պակաս: Ինքն էլ համ հիանալի նվագում է, համ էսպես տուն է շինում. ինչո՞վ է մարդուց պակաս: Գլխին էլ որ լավ մտիկ անեք, պառավ մարդի գլխի նման է: Երևի էդ շնորհքի ու էդ գլխի պատճառով էս տեսակ մի ավանդություն էլ կա: Ասում է. «Ճղրիդ մի ժամանակով մարդ է եղել: Շատ ուրախ ու կյանքը սիրող մարդ է եղել: Աստծուն խնդրել է, որ իրեն հավիտենական կյանք տա, բայց մոռացել է հավիտենական կյանք խնդրելիս էն էլ խնդրի, որ միշտ ջահել մնա: Աստված նրա կիսատ խնդիրքը կատարել է: Էս մարդն ապրել է, ծերացել, ծերացել, էնքան ծերացել, կորացել, չորացել ու կուչ եկել, փոքրացել, որ վերջը ծղրիդ է դարձել»:

Ինչպես բոլոր արտիստ մարդիկ - ծղրիդն էլ ատում է ամբոխը և սիրում է մենակությունը: Մենակ ապրում է իր գեղեցիկ տանը ու շատ էլ ծույլ է, ինչպես առհասարակ երգիչները: Մայիսը գալիս է քե չէ - տուն ու տեղը սարքում է քե չէ - սկսում է երգել: Եվ միշտ իր շեմքում: Իրիկնապահերին դուրս է գալիս վերջալուսի դիմաց կամ խաղաղ լուսնյակ գիշերները լուսնի լուսի տակ, իր մաքուր շեմքում նվագում, կամ ինչպես ընդունված է ասել՝ երգում - ճրճ... ճրճ... ճրճ...:

Սկզբում երգում է իրեն համար, փառաբանում է զարման գիշերների գեղեցկությունը, նոր կյանքի քաղցրությունը: Մի քիչ հետո սկսում է սեր երգել ու քնքշալով կանչել իր դրկից հարևանուհուն՝ տան առջևը կախված ծաղկի կամ խոտի փնջի տակ գտնվող մաքուր բակում - լուսնյակի լուսի տակ ժամանակ անցկացնելու:

Հարևանուհին երգել չգիտի ու երբեք չի երգում, սակայն սիրում է երգը, մանավանդ երբ երգում իրեն են գովում ու կանչում: Լսում է երգչին, և լսում է իր առաջին ծնկներով, ու էդ ձենի վրա գալիս է հրավերքին:

Գալիս է, գուրգուրում, գգվում են իրար, սիրում են իրար, սիրելով էլ իրար հետ կապում են իրենց կյանքը: Բայց շատ կարճատև ու դժբախտ է լինում առհասարակ նրանց էդ բարեկամությունը: Մի տասը տեսակցությունից հետո հաճախ մեռնում է մեր ուժասպառ երգիչը: Էն էլ է պատահում, որ էս ամենից հետո իր նախկին ընկերուհին է վրեն հարձակվում, ծեծում, ծվատում, ուտում, դեն շարտելով անբախտ երգչի փալաս դարձած ջուրակը: Էն ջուրակը, որ էնքան սրտառու էղանակներ էր նվագել իրեն համար:

Եթե կերպարանափոխության շրջանումն է պատահում, որ ծղրիդը կորցնի իր մարմնի որևէ մասը, նորից պոկված անդամը դուրս է գալի, ինչպես բույսի կտրած ճյուղը դուրս գա:

Տան ծղրիդը իր ապահով տեղը, իր տաք անկյունում սովորաբար երկար է ապրում, իսկ հանդիմը ենթակա է հազար ու մի փորձանքի: Բարաբոթոշ կա, մողես կա, մեղու կա, վերջապես էն չարածնի ծտերը կան, որ անդադար բռնկոտում են չորս կողմը, մին էլ տեսար մինը մոտակա բփի վրից պըժժ զարկեց, կտցեց մեր տկար երգչին ու տարավ շամփրեց մամխի բփի փշերին - իրեն համար ձմեռվա պաշար:

Բայց եթե դրանից էլ ազատվի - բնությունից ու՞ր պիտի փախչի: Հասնում են աշման ցրտերը: Հոկտեմբերյան մի ցուրտ օր էլ, վերջին անգամ իր շեմքի առաջ, աշման սառը վերջալուսի դեմ, երգում է ծղրիդն իր վերջին երգն ու բնում հավիտենական քնով: Սառը քամին չորացած խոտերով ու քառամած ծաղիկներով ծածկում է նրա անհայտ գերեզմանը, իսկ մի քիչ հետո, անհետ քաղում է ձյունի տակ ու վրեն սուլում է ձմռան բուրբ - Վու՛... ու՛... Էսպես է բնության կարգը: Ծնվեց, ապրեց ու մեռավ, ետևից բողբոջով իր սերունդը - 300-600 ծղրիդ, ինչպես ասում են գիտնականները:

Մարիկ ծղրիդը էսքան ձու է ածել մի էն տեսակ հարմար ու ապահով տեղ, որ համ վտանգից ու փորձանքից ազատ լինեն ձվանը, համ էլ, երբ ձագերը դուրս գան, հենց տեղն ու տեղը կերակուր լինի նրանց համար:

Չարմանում են գիտնականները, քե ո՞րտեղից է ծղրիդին էսքան լսելը ու բանականություն, որ առաջուց ամեն բան հոգում է իր ձա-

գերի համար: Չէ որ ինքը՝ ծղրիդը, երբեք ոչ մեր է տեսնում, ոչ ձագ, որ սովորած լինի, փորձով գիտենա: Երբ որ զարնանը ձվից աշխարհք է դուրս գալիս - մերն արդեն մեռած է լինում անցյալ աշնանը, ինքն էլ երբ ձու է ածում - դրանից հետո մեռնում է նույն աշնանը, ու չի տեսնում, քե էն ձվից ինչ է դուրս գալիս եկող զարնանը: Հապա ինչպես է, որ ամեն բան հասկանում է. նախատեսում ու հոգում: Եվ դրան մի պատասխան են տալի, քե դա կյանքի, բնության անգիտակից քելադրությունն է, բնագղն է, ինստինկտն է:

Բայց ով գիտի, մի՞թե չի կարող պատահել, որ բացի բնագղից ուրիշ բնությունակություն էլ ունենա մեր փոքրիկ երգիչը, օրինակ՝ գիտակցություն, դատողություն: Հեշտ կարող է պատահել, որ էդպես լինի, քեև ինքը բնագղն արդեն շատ մեծ բան է, և շատ կենդանիների մեջ ավելի է զարգացած, քան քե մարդու մեջ:

Ահա էսպես հոգում է ծղրիդն իր ապագա սերնդի համար, ապահովում է նրա ծնունդն ու ապրուստը և նոր զարունքին հայտնվում են նրա ձագերը: Նորելուկ ձագերը ձվից դուրս գալուց հետո չորս անգամ իրենց կաշին ու կերպարանքը փոխում են ու չորրորդ կերպարանափոխությանը դուրս են գալիս կատարյալ ծղրիդներ: Անմիջապես իրենց բնակարանի հոգսն են քաշում, և իրար հետ կռվում են ծնողական օջախին տիրելու համար, որն էս կռվում մեռնում է անժամանակ, որը տիրում է, մյուսներն էլ գնում են իրենց աշխատանքով նոր բնարական են շինում, և դարձյալ նույն կապույտ, ժպտուն երկնքի տակ, նոր կանաչ ծաղկոտ դաշտերի մեջ խնդալով ու բնդալով շարունակվում է նույն կյանքն ու նույն երգը - ճը՛ռռ... ճը՛ռռ...

Կարծես քե ոչինչ չի փոխվել:

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ ԴՊՐՈՅՈՒՄ

Ձիմ անունով մի փոքրիկ տղա, բժիշկ Լուի Դ-իի անդրանիկ ու միակ որդին, առաջին անգամ դպրոց գնաց: Նրա հայրը ֆրանսիացի էր, քառասնամյա քիկնեղ մի տղամարդ, որի պատանեկության տարիներն անցել էին աղքատության, ձախորդությունների ու փառամոլ երազանքների մեջ: Ձիմի մայրը մեռել էր տղայի ծնվելու ժամանակ, և միակ կինը, որին մտերիմ էր, շվեդուհի Էմիլն էր՝ իրենց տնտեսուհին: Հենց նա էլ Ձիմին տոնական զգեստ հագցրեց ու տարավ դպրոց: Ձիմը սիրում էր Էմիլին, բայց դադարեց սիրելուց, որովհետև նա իրեն դպրոց էր տանում: Ձիմն այդպես էլ ասաց նրան: Ամբողջ ճանապարհին նա այդ էր կրկնում:

- Ես քեզ չեմ սիրում, - ասում էր նա: - Էլ չեմ սիրում քեզ:
- Իսկ ես քեզ սիրում եմ, - պատասխանում էր տնտեսուհին:
- Բա էլ ինչո՞ւ ես ինձ դպրոց տանում:

Նա առաջ էլ էր զբոսնում Էիի հետ, մի անգամ նույնիսկ կիրակնօրյա ցերեկային համերգ գնացին քաղաքային զբոսայգում, սակայն դպրոց գնալը բոլորովին այլ բան էր:

- Ինչո՞ւ ես ինձ դպրոց տանում, - ասաց նա:
- Բոլորն էլ պետք է դպրոց գնան, - ասաց տնտեսուհին:
- Իսկ դու գնացե՞լ ես:
- Չէ:

- Բա ես ինչո՞ւ պիտի գնամ:
  - Այնտեղ քեզ դուր կգա, - ասաց տնտեսուհին:
- Ձիմը մի քանի քայլ լուռ անցավ, բռնած տնտեսուհու ձեռքից:
- Ես քեզ չեմ սիրում, - ասաց նա: - Էլ չեմ սիրում քեզ:
  - Իսկ ես քեզ սիրում եմ, - ասաց տնտեսուհին:
  - Բա էլ ինչո՞ւ ես ինձ դպրոց տանում, - նորից ասաց նա: - Ինչո՞ւ: Տնտեսուհին հասկանում էր, քե փոքրիկ տղայի համար որքան սարսափելի կարող է լինել առաջին անգամ դպրոց գնալը:
  - Այնտեղ քեզ դուր կգա, - ասաց նա: - Դու երևի երգեր կսովորես

ու զանազան խաղեր կլաս-
դաս:

- Չեմ ուզում, - ասաց Ջիմը:
- Ես ամեն օր կգամ քո ե-
տևից, - ասաց տնտեսուհին:
- Ես քեզ չեմ սիրում, - կրկնեց
տղան:

Տնտեսուհու սիրտը ցավում
էր, որ տղան պետք է դպրոց
գնա, բայց ինչ արած, նա
պարտավոր էր գնալ:

Դպրոցի շենքը երկուսին էլ
մի տեսակ անճոռի երևաց:
Տնտեսուհին իրեն վատ զգաց,
և երբ աստիճաններով վերև
էին բարձրանում, հանկարծ
ուզեց, որ տղան իսկապես դպրոց
չգնար: Նախասրահներն ու դա-
սասենյակները վախեցնում էին
նրանց, այնտեղից ինչ-որ օտար-
տի ու տհաճ հոտ էր գալիս:

Տնօրեն միտոր Բարբբը տղային
դուր չեկավ: Էմին արհամար-
հանքով վերաբերվեց նրան:

- Ինչպե՞ս է ձեր որդու անունը, - ասաց
միտոր Բարբբը:
- Սա բժիշկ Լուի Դևիի որդին է, - ասաց
Էմին: - Անունը Ջիմ է: Ես
բժիշկ Դևիի տանը աշխատում եմ
իբրև տնտեսուհի:
- Ջե՞մս, - ասաց միտոր Բարբբը:
- Ոչ, Ջեմս չէ, - ասաց Էմին: - Պարզապես
Ջիմ:
- Շատ լավ, - ասաց միտոր Բարբբը: - Իսկ
երկրորդ անուն ունի՞:
- Ոչ, - ասաց Էմին:
- Նա դեռ շատ փոքր է: Ուղղակի
Ջիմ Դևի:
- Շատ լավ, - ասաց միտոր Բարբբը: - Մենք
նրան կփորձենք առաջին դասարանում:
Եթե զրույս չհանի, կփոխադրենք
մանկապարտեզ:

- Բժիշկ Դևին ասաց՝ տալ նրան
դպրոցի առաջին դասարան և ոչ
քե մանկապարտեզ, - ասաց Էմին:

- Շատ լավ, - ասաց միտոր Բարբբը:

Տնտեսուհին հասկանում էր, քե տղան
ինչպես էր վախեցած, երբ
նստեց արձույն, տնօրենի առաջ,
և ջանում էր զգացնել տալ, քե ին-

քը ինչպես է սիրում նրան և ինչպես է
ցավում այս ամենի համար:
Նա ուզում էր որևէ քնքույ խոսք
ասել տղային, բայց չգիտեր, քե
ինչ: Եվ նա իրեն հպարտ զգաց,
տեսնելով, քե Ջիմին ինչպիսի քե-
րև ուրյամբ ցած բռավ արձույն
ու կանգնեց միտոր Բարբբի կողքին,
որպեսզի նրա հետ դասարան
գնա:

Տուն դառնալիս նա այնպես
հպարտ էր տղայով, որ նույնիսկ
արտասվեց:

Առաջին դասարանի ուսուցչուհի
միսս Բիննին բոլորովին չարա-
ցած պառավ մի լեղի էր: Դասարանը
լիքն էր փոքրիկ տղաներով ու
աղջիկներով: Առաջվա պես ինչ-որ
օտարտի ու սրտնեղիչ հոտ էր
գալիս: Ջիմը նստեց նստարանին
և սկսեց ուշադիր լսել:

Նա լսում էր, քե ոնց է ուսուցչուհին
անունները տալիս՝ Չարլզ, Օլ-
վին, Էրնեստ, Նորման, Բետտի,
Հաննա, Ջուլիետ, Վիոլա, Պոլլի:

Նա ուշադիր լսում էր, և ահա
միսս Բիննին ասաց.

- Հաննա Վինտեր, այդ ի՞նչ ես
ծամում:
- Ջիմը տեսավ, քե ոնց Հաննա
Վինտերը կարծրեց: Հաննա Վին-
տերն իսկույն դուր եկավ
նրան:

- Ծամոն, - ասաց Հաննան:

- Գցիր աղբարկղը:

Ջիմը տեսավ, քե ոնց փոքրիկ
աղջիկը գնաց դեպի դռան մոտի
անկյունը, ծամոնը հանեց
բերանից ու գցեց աղբարկղը:
Նա լսեց, քե ինչպես միսս Բիննին
ասաց.

- Էրնեստ Հասկին, իսկ դո՞ւ
ինչ ես ծամում:

- Ծամոն, - ասաց Էրնեստը:

Էրնեստը նույնպես դուր
եկավ Ջիմին:

Նրանք հանդիպեցին դպրոցի
բակում, և Էրնեստը զանազան
զվարճալի բաներ սովորեցրեց
Ջիմին:

Էմին նախասենյակում սպասում
էր դասերը վերջանալուն: Նա
մռայլ կիտել էր հոնքերը և չարացած
էր ամենքի դեմ, մինչև որ տե-
սավ Ջիմին: Նրան ապշեցրեց,
որ տղան բնավ չի փոխվել,
որ նա ողջ-առողջ է, ոչ որ չի
սպանել ու չի հաշմել նրան:
Դպրոցը և այն ամենը,
ինչ կապված էր դրա հետ,
մահու չափ վախեցնում էր
Էմին: Նա բռնեց տղայի ձեռքը
և դուրս եկավ դպրոցից
հպարտ ու բարկացած:

Ջիմն ասաց.

- Հինգն ու մեկը ինչքա՞ն
կանի:

- Վեց:

- Երեսիդ մութ քավեց:

Ընթրիքի ժամանակ հայրը լուռ նստել էր:

- Հինգն ու մեկը ինչքա՞ն կանի, - ասաց տղան:

- Վեց, - ասաց հայրը:

- Երեսիդ մութ քավեց, - ասաց Ջիմը:

Առավոտյան նա հորից հինգ սենյակ խնդրեց:

- Փողն ինչի՞նչ է հարկավոր, - ասաց հայրը:

- Ծամոնի համար, - ասաց տղան:

Հայրը մի հինգսենյականոց տվեց նրան: Դպրոց գնալիս Ջիմը կանգ առավ միսիս Ռայլի կրպակի մոտ և մի տուփ «Անանուխի» ծամոն առավ:

- Ուզո՞ւմ ես մի հատ, - հարցրեց նա Էմիին:

- Իսկ դու ուզո՞ւմ ես ինձ տալ, - ասաց տնտեսուհին:

Ջիմը մտածեց ու ասաց.

- Այո:

- Դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

- Սիրում եմ, - ասաց Ջիմը: - Իսկ դո՞ւ ինձ: - Այո, - ասաց տնտեսուհին:

- Դպրոցը քեզ դո՞ւր է գալիս:

Ջիմը հաստատ ասել չէր կարող, միայն գիտեր, որ ծամոնի խաղն իրեն դուր է գալիս: Հանճա Վինտերն էլ: Էրնըստ Հասկինը նույնպես:

- Չգիտեմ, - ասաց նա:

- Երգեր երգո՞ւմ եք, - ասաց տնտեսուհին:

- Չէ, չենք երգում:

- Իսկ խաղեր խաղո՞ւմ եք:

- Խաղում ենք: Միայն ոչ քե դպրոցում, այլ բակում:

Ծամոնի խաղն անչափ դուր էր եկել նրան:

Միսս Բիննին ասաց.

- Ջիմ Դևի, այդ ի՞նչ ես ծամում:

«Հա-հա-հա», - մտածեց նա ու ասաց.

- Ծամոն:

Նա գնաց դեպի աղբարկղն ու վերադարձավ իր տեղը. Հանճա Վինտերը նայում էր նրան, Էրնըստ Հասկինը՝ նույնպես: Դպրոցում եղածի լավն էլ հենց այդ էր:

Իսկ հետո ավելի ևս լավ եղավ:

- Էրնըստ Հասկին, - բղավեց նա դպրոցի բակում, - այդ ի՞նչ ես

ծամում:

- Փղի հում միս, - ասաց Էրնըստը, - Ջիմ Դևի, այդ ինչ ես ծամում:

Ջիմն ուզեց դրև է ծիծաղելի բան մտածել, բայց չկարողացավ:

- Ծամոն, - ասաց նա:

Եվ Էրնըստ Հասկինը ավելի բարձր ծիծաղեց, քան Ջիմը, երբ ինքը խոսեց փղի հում մսի մասին:

Ինչ էլ պատասխանեիր, մեկ է, ծիծաղելի էր ստացվում:

Բակից վերադառնալիս Ջիմը նայասարահում տեսավ Հանճա Վինտերին:

- Հանճա Վինտեր, - ասաց նա, - այդ ի՞նչ ես ծամում շարունակ:

Աղջիկը շփոթվեց: Նա ուզում էր մի հաջող սրամիտ պատասխան տալ, այնպես որ երևա, քե որքան հաճելի է, որ Ջիմն իրեն անունազգանունով կանչեց և ծիծաղելի հարց տվեց, տնազելով ուսուցչուհուն, բայց չկարողացավ ոչինչ մտածել, որովհետև արդեն համարյա դասարանի դռան էին, և նա ժամանակ չուներեցավ:

- Տուտտի-ֆրուտի, - շտապով ասաց նա:

Ջիմին քվաց, քե երբեք այդպիսի հոյակապ խոսք չէր լսել, և ամբողջ օրը կրկնում էր ինքն իրեն:

- Տուտտի-ֆրուտի, - ասաց նա տնտեսուհուն տան ճամփին:

- Էմի Լարսոն, - ասաց նա, - այդ ի՞նչ էք ծամում:

Ընթրիքի ժամին Ջիմին այդ ամենը պատմեց հորը:

Նա ասաց.

- Չորս կողմ ավազ, մեջը ակ: Էդ ի՞նչ եղավ:

- Չգիտեմ, - ասաց հայրը: - Ի՞նչ է:

- Ավազակ, - ասաց տղան:

Տնտեսուհին հիացած էր:

- Ավազակ, - ասաց Ջիմը: - Տուտտի-ֆրուտի:

- Իսկ դա ի՞նչ է, - հարցրեց հայրը:

- Ծամոն, - ասաց Ջիմը: - Ծամոնի մի տեսակ, որ ծամում է Հանճա

Վինտերը:

- Ո՞վ է այդ Հանճա Վինտերը, - ասաց հայրը:

- Մեր դասարանցի է, - ասաց Ջիմը:

- Օ՛, - ասաց հայրը:

Ընթրիքից հետո Ջիմը պառկեց հատակին, վերցնելով իր կարմրա-կապտա-դեղնավուն փոքրիկ հողը, որը պտտեցնելիս բզզում էր: «Ամեն ինչ կարգին է», - մտածում էր Ջիմը: Ընչու է, դպրոցում նա դեռևս տխրում էր, բայց ծամոնի խաղը ծիծաղելի էր, իսկ Հանճա

Վիճակները շատ լավիկն էր: «Փոյի հում միս», - հանկարծ հիացմունքով հիշեց նա:

- Փոյի հում միս, - բարձրաձայն ասաց նա հորը, որը երեկոյան քերթն էր կարդում:

Հայրը ծալեց քերթն ու նստեց հատակին՝ նրա մոտ: Տնտեսուհին նրանց տեսավ կողք-կողքի նստած և, չզիտես ինչու, նրա աչքերում արցունքներ երևացին:

ՀԱՐՅԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր այս պատմվածքը:
2. Ինչպիսի՞ վերաբերմունք ունեն էմին Ջիմի հանդեպ: Ասածներդ հաստատիր համապատասխան հատվածներով:
3. Ի՞նչ էր մտածում Ջիմը դպրոցի մասին.
ա) մինչև դպրոց գնալը
բ) հետո:
4. Կարդա՛ քեզ դուր եկած հատվածը: Հիմնավորիր քո բնորոշյունը:
5. Բնութագրիր հորը:
6. Թվարկի՞ր հերոսներին:
7. Բո կարծիքով, ինչպիսի՞ն էր միսս Բիննին:
8. Համեմատիր նրան քո ուսուցիչների հետ:
9. Ինչպե՞ս կրնաքան հետազայում Ջիմի գործերը դպրոցում, քո կարծիքով:
10. Ընդհանրական բացիկ ուղարկիր Ջիմին դպրոց գնալու առթիվ:
11. Եթե Ջիմը գրաճանաչ լիներ, ի՞նչ կգրեր օրագրում այս երկու օրվա մասին:
12. Գրի՛ր շարադրություն «Իմ առաջին օրը դպրոցում» վերնագրով:
13. Գրի՛ր, քե ինչն է ուրախացնում, ինչն է տխրեցնում քեզ դպրոցում:

ԹՈՍ ՍՈՅԵՐԻ ԱՐԿԱՅՆԵՐԸ

Երկուշաբթի առավոտյան Թոմն իրեն շատ դժբախտ զգաց: Նա միշտ իրեն դժբախտ էր զգում, որովհետև այդ օրով էին սկսվում մի նոր շաբաթվա տանջանքները դպրոցում: Նա այդ օրը ցանկանում էր, որ ընդհանրապես կիրակի չլիներ. գերուրյան մեջ լինելը դրանով ավելի ատելի էր դառնում: Թոմը պատկած մտածում էր: Հանկարծ նա ցանկացավ հիվանդ լինել. այդպիսով կարող էր դպրոց չգնալ և տանը մնալ: Այստեղ ինչ-որ անորոշ հնարավորություն կար: Նա ինքն իրեն ստուգեց: Ոչ մի տեղը չէր ցավում: Նորից ստուգեց: Այս անգամ քվաց, քե փորացավի նշաններ կան, և նա դրանց հետ որոշակի հույս կապեց: Բայց շուտով այդ նշանները քուլացան և հետզհետե ամբողջովին անհետացան: Թոմը նորից սկսեց մտածել: Հանկարծ մի նոր բան հայտնաբերեց: Վերևի առամներից մեկը շարժվում էր: Դա արդեն մեծ բախտ էր: Որպես սկիզբ նա ուզում էր տնքալ, երբ մտածեց, որ եթե սկսի այդ պատճառաբանություն, մորաքույրն այդ ատամը կքաշի, և դա ցավ կպատճառի: Նա որոշեց ատամը պահել որպես պահեստի ցավ և ուրիշ պատրվակ փնտրել: Որոշ ժամանակ ոչ մի բան չգտավ, հետո հիշեց բժշկի պատմած մի հիվանդության մասին, որ մեկին մի քանի շաբաթով անկողին էր զցել՝ միաժամանակ սպառնալով մատի կորստով: Նա վերմակի տակից հանեց ոտքը, սկսեց ուսումնասիրել վիրավոր մատը: Բայց այդ հիվանդության նշանները չզիտեր: Այնուամենայնիվ, արժեք փորձել, և նա սկսեց եռանդով տնքալ: Իսկ Միդը շարունակում էր անտեղյակ մնալ ու քնել: Թոմն ավելի խորը տնքաց և նրան քվաց, որ մատն իրոք ցավում է: Ոչ մի արձագանք Միդի կողմից: Մինչ այդ Թոմի շունը կտրվեց: Նա մի փոքր հանգստացավ, ուժ հավաքեց ու տնքոցների հիանալի մի շարք արձակեց: Միդը շարունակեց խոմփալ: Թոմի համբերությունն սպառվեց: Նա կանչեց. «Մի՛ղ, Մի՛ղ» և եղբորը շարժեց: Դա ազդեց, և Թոմն սկսեց դարձյալ տնքալ: Միդը հառաչեց, ձգվեց, հենվեց արմունկին և Թոմին նայեց: Թոմը շարունակում էր տնքալ:

Միդը կանչեց նրան.

- Թո՛ւմ, լսի՛ր, Թո՛ւմ:

Պատասխան չկար:

- Լսի՛ր, Թո՛ւմ, ի՞նչ է պատահել, Թո՛ւմ:

- Նա շարժեց եղբորը՝ մտահոգ նայելով դեմքին:

Թոմը հառաչեց.

- Թո՛ղ, Մի՛ղ, հանգիստ բող ինձ:

- Ի՞նչ է պատահել, Թո՛ւմ, զնա՞մ մորաքույրին կանչեմ:

- Ո՛չ, հարկավոր չէ. գուցե կամաց-կամաց անցնի: Ոչ որի մի կան-

չիր:

- Բայց ես պարտավոր եմ: Այդպես մի՛ տնքա, Թո՛ւմ, սարսափելի է: Ինչքա՞ն ժամանակ է, որ դու այդ վիճակում ես:

- Ժամե՛ք, ա՛խ, օ՛հ, ինձ ձեռք մի տուր, Մի՛ղ, սպանում ես:

- Թոմ, ինչո՞ւ ինձ ավելի շուտ չարքնացրիր: Օ՛հ, Թո՛ւմ, մի արա, մարմինս փշաքաղվում է: Թո՛ւմ, ի՞նչ է պատահել:

- Ես քեզ ամեն ինչ ներում եմ, Մի՛ղ: (Տնքոց:) Ամեն ինչ, որ արել ես ինձ: Ես էլ չեմ լինի...

- Օ՛յ, Թո՛ւմ, մի՞քե մեռնում ես, Թո՛ւմ. մի՛ մեռիր, օ՛յ, մի՛ մեռիր: Գուցե...

- Ես բոլորին ներում եմ, Մի՛ղ: (Տնքոց:) Նրանց ասա, Մի՛ղ: Հետո, Մի՛ղ, իմ լուսամտի շքջանակը և միաչքանի կատուն տուր այն աղջկան, որը նոր է քաղաք եկել: Ասա նրան...

Բայց Միդը իր հագուստները վերցրել ու զնացել էր: Այժմ Թոմն իսկապես տառապում էր. այնպես լավ էր նրա երևակայությունը աշխատում, և այնքան բնական էին նրա տնքոցները: Միդը սանդուղքներից ցած բռավ և ասաց.

- Մորաքու՛յր, արի, Թոմը մեռնում է:

- Մեռնո՞ւմ է:

- Այո՛, մի՛ կանգնիր, շտապի՛ր:

- Հիմաբություն է, չեմ հավատում: Բայց և այնպես նա վազեց վերև, Միդն ու Մերին՝ նրա հետևից: Պառավի դեմքը սպիտակել էր, շրթները դողում էին: Երբ հասավ մահճակալին, նա հագիվ կարողացավ արտասանել:

- Թո՛ւմ, Թո՛ւմ, ի՞նչ է պատահել քեզ:

- Օ՛հ, մորաքու՛յր, ես...

- Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ է պատահել, տղաս:

- Օ՛հ, մորաքու՛յր, իմ վիրավոր մատը բունավորված է:

Պառավ լեղին ընկավ արոտին և ծիծաղեց, հետո լաց եղավ, հետո՝ երկուսը միաժամանակ: Այդ հանգստացրեց նրան, և նա ասաց.

- Թո՛ւմ, ի՞նչ խաղ խաղացիր գլխիս: Դե՛, վերջ տուր այդ հիմարությունը, վերջացրու:

Տնքոցները դադարեցին, և ցավը մատից չքացավ: Տղան փոքրին շնորհակցեց և ասաց.

- Մորաքու՛յր Պոլի, ինձ քվաց, քե բունավորվել է և այնպես ցավում էր, որ ատամիս ցավը բոլորովին մոռացա:

- Ատա՛մդ: Ի՞նչ է պատահել ատամիդ:

- Մեկը շարժվում է և սարսափելի ցավում:

- Դե՛, դե՛, հերիք է, այդ տնքոցը նորից մի՛ սկսի: Բերանդ բաց: Այո, ատամդ իրոք շարժվում է, բայց դրանից չես մահանա: Մերի, մետաքսե քելը և մի խանձող բեր խոհանոցից:

Թոմն ասաց.

- Խնդրում եմ, մորաքու՛յր, մի քաշիր, այլևս չի ցավում: Եթե նույնիսկ ցավի, էլ չեմ տնքա: Խնդրում եմ, մորաքույր, չեմ ուզում տանը նստել և դպրոցից բացակայել:

- Ուրեմն այդպես, հա՞: Ուրեմն ամբողջ այս աղմուկը նրա համար էր, որ դպրոց չզնայիր և ձո՞ւկ որսայիր: Թո՛ւմ, Թո՛ւմ, ես քեզ շատ եմ սիրում, իսկ դու ամեն կերպ քո չարություններով աշխատում ես իմ ծերացած սիրտը կտորել:

Մինչ այդ ատամ քաշելու գործիքները պատրաստ էին: Ծեր լեղին մետաքսե քելի մի ծայրը օղակ արեց ու անցկացրեց Թոմի ատամին, իսկ մյուս ծայրը կապեց մահճակալի ոտքին: Հետո վերցրեց խանձողը և համարյա կպցրեց տղայի դեմքին: Եվ ահա ատամը կախված է մահճակալի ոտքից:

Բայց չկա չարիք, առանց բարիք: Երբ Թոմը նախաճաշից հետո դպրոց գնաց, բոլոր տղաներն սկսեցին նախանձել, որովհետև վերևի ատամնաշարի մեջ գոյացած բացը նրան հնարավորություն էր տալիս մի նոր ու հիանալի ձևով քթել: Նա իր շուրջը հավաքեց բազմաթիվ տղաների, որոնց հետաքրքրում էր այդ երևույթը: Մի տղա, որ մատը կտրել էր ու մինչ այդ ընդհանուր ուշադրության և հարգանքի կենտրոնում էր գտնվում, հանկարծ իրեն զգաց համակրանքից ու փառքից զրկված: Նա շատ վշտացավ և արհամարհանքով ասաց, քե մեծ բան չէ Թոմ Մոյերի պես քթելը, բայց մի ուրիշ տղա պատասխանեց. «Խաղողը խակ է»: Տղան հեռացավ փառքից զրկված հերոսի նման:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր այս հատվածը:
2. Ի՞նչ վերաբերմունք ունեն մորաքույրը Թոմի նկատմամբ: Կարդա՛ այդ հատվածները:
3. Քո կարծիքով ինչպիսի՞ տղա էր Թոմը:
4. Հետևյալ դարձվածքները փոխարինիր ուրիշ դարձվածքներով. *հույսը կապել, շունչը կտրվել, ուժ հավաքել, համբերությունը սպառվել, գլխին խաղ խաղալ, սիրտը կտրել, պատրվակ փնտրել:*
5. Մի փոքրիկ պատմություն հորինիր՝ օգտագործելով 4-րդ առաջարկանքի դարձվածքները:
6. Գրիր քո մեկ օրվա օրագիրը:

* * *

Շուտով Թոմը հանդիպեց գյուղի շրջնովիկ Հեքլերի Ֆինին, հարբեցողի տղային: Բոլոր մայրերն ամբողջ հոգով ատուս էին Հեքլերիին և միաժամանակ վախենում, որովհետև նա ծույլ, սանձարձակ, գռեհիկ ու վատ տղա էր, մինչդեռ բոլոր երեխաները համակրում էին նրան, սիրում նրա արգելված ընկերությունը, ցանկանում նմանվել նրան: Թոմը մյուս հարգարժան ընտանիքների տղաների նման նախանձում էր Հեքլերիի ազատ վիճակին: Նրան ևս խստորեն պատվիրել էին չխաղալ այդ տղայի հետ: Հենց դրա համար էլ Թոմը խաղում էր նրա հետ ամեն անգամ, երբ առիթ էր ունենում: Հեքլերին միշտ հազնում էր տարեց մարդկանց հնացած հագուստները, որոնք սովորաբար լինում էին պատառոտված և ծածկված տարբեր գույնի բծերով: Նրա գլխարկը մի մեծ ճմռված բան էր, որի ծայրից պոկվել, կախ էր ընկնում մի մեծ կտոր: Բաճկոնը, երև բաճկոն հագնում էր, համարյա կախվում էր մինչև կրունկները, իսկ ետևի կոճակները տեղավորված էին լինում մեջքից ցած: Միայն մի ուսակապ էր պահում շալվարը, որի նստատեղը նույնպես կախ էր ընկնում: Շալվարի ծոպավոր ծայրերը քարշ էին գալիս ցելսի մեջ, երև դեպի վեր չէին ծալվում:

Հեքլերին բափառում էր ինչպես խեղճին փչեր: Լավ եղանակներին քնում էր դռների առաջ, իսկ ցուրտ օրերին՝ դատարկ տակառ-

ներում: Նա ստիպված չէր դպրոց կամ եկեղեցի գնալ, չուներ տեր ու տնօրեն և ոչ ոքի չէր հնազանդվում: Նա կարող էր ծուկ որսալու գնալ կամ լողալ երբ և որտեղ ուզեճար, մնալ այնտեղ, ինչքան ուզեճար: Ոչ ոք չէր արգելում նրան կռվել. նա կարող էր ուշանալ ինչքան ուզեճար: Նա միշտ առաջին տղան էր, որ գարնանը բոքիկ էր ման գալիս և վերջինը աշնանը կոշիկ էր հագնում: Նա երբեք պարտավոր չէր լվացվել կամ մաքուր հագուստ հագնել: Կարող էր հրաշալի հայտնել: Մի խոսքով՝ ամեն ինչ, որ կյանքը քանկազին է դարձնում, այդ տղան ուներ: Այդպես էր մտածում Սենտ-Պիտերսբուրգի յուրաքանչյուր հարգարժան ընտանիքի պատկանող լավ դաստիարակված տղա: Թոմը ողջունեց ռոմանտիկ բափառաշրջիկին.

- Հելո, Հեքլեր:
- Բարև քեզ, եթե ուզում ես:
- Այդ ի՞նչ է ձեռքիդ:
- Սատկած կատու:
- Մի տուր տեսնեմ, Հեք: Տես, է՛, ի՞նչ սիրուն է: Որտեղի՞ց ես գտել:
- Մի տղայից գնել եմ:
- Ի՞նչ տվիր:
- Մի կապույտ տոմս և սպանդանոցում գտած մի եզան փուշիկ:
- Որտեղի՞ց ճարեցիր կապույտ տոմսը:
- Երկու շաբաթ առաջ Բեն Ռոջերսից գնեցի՝ շրջանակ քաշելու մի ձողով:
- Լսիր, ինչի՞ եմ պետք սատկած կատուները:
- Ինչի՞. գորտնուկը բուժում եմ:
- Հա՞: Ես ավելի լավ միջոց գիտեմ:
- Գրագ կգամ, որ չգիտես: Ի՞նչ միջոց:
- Հոտած ջուրը:
- Հոտած ջուրը: Հոտած ջուրը դատարկ բան է:
- Դատարկ բա՛ն, դատարկ բա՛ն: Փորձե՛լ ես:
- Ո՛չ, չեմ փորձել, բայց Բոբ Տանըրը փորձել է:
- Ո՞վ ասաց:
- Նա ինքն է ասել Ջեֆ Թեչըրին, իսկ Ջեֆն ասել է Ջոնի Բեքրիին, Ջոնին ասել է Ջիմ Հոլեսին, Ջիմն ասել է Բեն Ռոջերսին, Բենն ասել է մի նեգր տղայի, իսկ այդ նեգր տղան ինձ է ասել: Հավատո՞ւմ ես այժմ:
- Է՛, հետո ինչ: Բոլորն էլ ստում են: Բոլորը, բացի նեգրից: Ես

նրան չեմ ճանաչում, բայց չեմ տեսել մի նեգր, որ չստի: Դատարկ քան է: Այժմ ինձ ասա, քե ինչպես է արել Բոբ Տանըրը, Հեք:

- Դե, մատը քարախել է փչակում հավաքված անձրևաջրի մեջ:

- Յերե՞կը:

- Անշու՛շտ:

- Դեմքը դեպի ծառի բո՞ւնը:

- Այո՛, հապա ինչպե՞ս:

- Որևէ բան ասե՞լ է:

- Չեմ կարծում, չգիտեմ:

- Տեսա՞ր. էլ ինչպես կարող ես հոտած ջրով գորտնուկը բուծել այդքան սխալ ձևով: Դա ոչ մի օգուտ տալ չի կարող: Պետք է մե- նակ գնալ անտառ, գտնել մի տեղ, որտեղ անձրևաջրով լցված փչակ կա և ճիշտ կեսգիշերին, մեջքդ փչակին, ձեռքդ պիտի քարա- խես ջրի մեջ և ասես.

Ցորեն-գարի, ցորեն-գարի, այլուր տուր:

Հոտած ջուր, հոտած ջուր, գորտնուկս առ:

Հետո փակ աչքերով, արագ, տասնմեկ քայլ պիտի հեռանաս, հե- տո երեք անգամ տեղումդ շուռ գաս և տուն գնաս առանց որևէ մե- կի հետ խոսելու: Որովհետև, եթե խոսես, կախարդանքը կկորչի:

- Այո՛, երևում է, որ դա լավ ձև է, բայց Բոբ Տանըրի ասած ձևի նման չէ:

- Այո՛, գրագ կգամ, որ այդպես չի արել, քանի որ քաղաքի ամենա- շատ գորտնուկ ունեցող տղան է: Եվ ոչ մի գորտնուկ չէր ունենա, ե- քե իմանաք հոտած ջրով բուծվելու գաղտնիքը: Ես ձեռքիցս հագա- րավոր գորտնուկներ եմ հանել, Հեք: Ես այնքան շատ եմ գորտերի հետ խաղում, որ միշտ գորտնուկներ եմ ունենում: Երբեմն ես դրանք հանում եմ լոբով:

- Այո՛, լոբին լավ է. ես այդ արել եմ:

- Ճի՞շտ: Ինչպե՞ս:

- Վերցնում և լոբին քաժանում ես: Գորտնուկը կտրում ես այն- քան, որ մի քիչ արյուն դուրս գա, հետո արյունը դնում ես լոբու մի կտորի վրա, հետո էլ, կեսգիշերին, նորած լուսնի լույսով փորում ես մի խաչմերուկ և լոբու կեսը քաղում: Մյուս կեսն այրում ես: Այն կտորը, որի վրա արյուն կա, կսկսի քաշել, քաշել, փորձելով գտնել մյուս կտորը և այսպես օգնում է, որ արյունը քաշի գորտնուկը: Շու- տով գորտնուկը դուրս է գալիս:

- Այո՛, այդպես է, Հեք, այդպես է, բայց քաղելիս եթե ասես՝ գնա լո-

բի, տար գորտնուկը: Թող նա երբեք չգա ինձ մոտ, ավելի լավ կլի- նի: Այդպես է ամուս Ջո Հարպըրը, իսկ նա համարյա Կունվիլ է հա- սել կամ եղել համարյա ամեն տեղ: Բայց լսիր, սատկած կատվով ինչպե՞ս ես բուծում:

- Վերցնում ես քո կատուն և կեսգիշերից առաջ գնում գերեզմա- նատուն, երբ այնտեղ արդեն քաղված է որևէ մեծ հանցագործ: Կեսգիշերին կգա մի սատանա, կամ երկուսը, կամ երեքը, բայց դու նրանց չես տեսնի. կարող ես լսել քամու նման մի ձայն, կամ գուցե նրանց խոսելը, երբ այդ մարդուն տանելիս լինեն: Բո կատվին դրանց ետևից կողարկես և կասես. սատանան հետևում է դիակին, կատուն հետևում է սատանային, գորտնուկը հետևում է կատվին, դուք այլևս ինձ պետք չեք: Դա կոչնչացնի որևէ գորտնուկ:

- Խելքի մոտ քան է: Երբևէ փորձե՞լ ես, Հեք:

- Ո՛չ, ինձ Հոակինս մայրիկն է պատմել:

- Ուրեմն՝ ճիշտ է, որովհետև ասում են, քե նա կախարդ է:

- Ասում են: Իսկ ես, Թո՛մ, հաստատ գիտեմ, որ նա կախարդ է: Նա կախարդել է հորս: Հայրս ինքն է ասում: Մի անգամ տուն գալիս նա տեսել է, որ այդ կինն իրեն կախարդում է: Հայրս մի քար է վերց- նում, և եթե տեղից չարժվեր, նրան կխփեր: Եվ հենց այդ գիշեր, հայրս հարբած քնած է լինում ծածկի տակ, ընկնում ու ձեռքն է կտրում:

- Դա սարսափելի է: Ինչպե՞ս է հայրդ իմացել, որ նա կախարդ է:

- Այ քեզ բան: Հայրս ասում է, որ դա հեշտ է: Նա ասում է, եթե քեզ նայում են չոած աչքերով, և եթե միաժամանակ փնթփնթում են, ու- րեմն՝ կախարդում են: Եթե փնթփնթում են, նշանակում է՝ աստծո ա- դորքը հակառակ կողմից են ասում:

- Լսի՛ր, Հե՛ք, ե՞րբ ես փորձելու կատուն:

- Այս գիշեր: Ես կարծում եմ, որ սատանաներն այս գիշեր ծեր Ուիլյամսի ետևից գալու են:

- Բայց նրան շարաք օրը քաղեցին, Հեք: Շարաք օրն իսկ նրան տարած չե՞ն լինի:

- Ինչեր ես ասում: Ինչպե՞ս կարող էին նրան մինչև կեսգիշեր տա- նել, իսկ կեսգիշերից հետո արդեն կիրակի էր: Ես չեմ կարծում, որ սատանաները կիրակի օրերը շրջեն:

- Մտքովս չանցավ: Այդպես է: Հե՛ք, քույլ կտա՞ս հետդ գամ:

- Անշու՛շտ, եթե չես վախենում:

- Վախենա՞լ, չէ մի: Կմխալե՞ս:

- Այո՛, իսկ դու պատասխանիր մլավոցով, երև հնարավոր լինի: Վերջին անգամ դու ինձ այնքան մլավել տվեցիր, որ ձեր Հեյսը սկսեց քարեր գցել վրաս և ասել. «Անհիծվի այս կատուն»: Դրա փոխարեն աղյուսով ես նրա լուսամուտը ջարդեցի, բայց ոչ ոքի չասես:

- Չեմ ասի: Այդ գիշեր ես չկարողացա մլավել, որովհետև մորաքոթրս հետևում էր ինձ, բայց այս գիշեր կմլավեմ: Լսի՛ր, Հե՛ք, դա ի՞նչ է:

- Ոչինչ, տիգ է:
- Որտեղի՞ց ճարեցիր:
- Անտառից:
- Ի՞նչ տամ:
- Զգիտեմ: Չեմ ուզում ծախել:
- Դե լավ, այնքան էլ փոքր է:
- Էհ, քոնը չէ, դրա համար էլ չես հավանում: Ես գոհ եմ: Ինձ ձեռք է տալիս:
- Անտառը լիքք տիգ է: Կարող եմ հազարներով բերել, երև ուզեմ:
- Բա էլ ինչո՞ւ չես ուզում: Ծառ լավ գիտես, որ չես կարող: Սա

չատ սիրուն տիգ է. առաջինը, որ այս տարի տեսել եմ:

- Լսի՛ր, Հե՛ք, ատամս կտամ դրա փոխարեն:

- Տուր տեսնեմ:

Թո՛մը մի բուրբ հանեց և զգուշությամբ բացեց: Հեքլերին ուշադիր նայեց: Փորձությունը շատ մեծ էր: Ի վերջո, նա ասաց:

- Իսկակա՞ն է:

Թո՛մը բարձրացրեց շրթուները և ցույց տվեց ատամի դասերով տեղը:

- Դե լավ, - ասաց Հեքլերին, - տվեցի:

Թո՛մը տիգը դրեց տուփի մեջ, որտեղ բզեզն էր բանտարկված, ու տղաները բաժանվեցին, յուրաքանչյուրն իրեն ավելի հարուստ զգալով, քան առաջ:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Այս հատվածը մասերի բաժանի՛ր և վերնագրի՛ր յուրաքանչյուր մասը:

2. Ի՞նչ վերաբերմունք ունեին Հ.Ֆինի նկատմամբ

ա) ծնողները

բ) երեխաները

գ) Թո՛մը:

Իսկ դո՞ւ:

3. Կարդա՛ր քեզ դուր եկած երկխոսությունը:

4. Նկարագրի՛ր Հեքլերի Ֆինին:

5. Բնութագրի՛ր Հեքլերի Ֆինին:

6. Ո՞վ էր Հոակինս մայրիկը: Հավատո՞ւմ ես, որ նա կախարդ էր: Ինչո՞ւ:

7. «Առածանի» բաժնից դո՛ւրս գրի՛ր առածներ սնահավատության մասին:

8. Հ.Ֆինի և Թո՛մի անուններից լրագիր հրատարակի՛ր (լրագրում բող լինեն «Կախարդանքների մասին» և «Խորհուրդներ բռնորին» բաժինները):

Հասնելով առանձնացած դպրոցի հին շենքին, Թոմն արագ ներս մտավ, շտապող բարեխիղճ մարդու նման: Գլխարկը մեխից կախեց և գործնական արագությամբ գնաց դեպի իր նստարանը: Ուսուցիչը իր բարձր բազկաթոռին քիկնած՝ ննջում էր դաս սերտող աշակերտների մոռոցի տակ: Թոմի գալը արթնացրեց նրան:

- Թոմա՛ս Մոյեր:

Թոմը գիտեր, որ երբ իր անունը արտասանվում էր լրիվ, դա արդեն գլխացավանք է:

- Լսում եմ, սըր:

- Այստեղ եկեք: Իսկ այժմ ասացեք, սըր, ինչո՞ւ նորից ըստ սովորության, ուշացել եք:

Թոմն ուզում էր մի սուտ ասելով պրծնել, բայց երբ տեսավ խարտյաշ մազերի երկու հյուս՝ կախված մի մեջքի վրա, որը ճանաչեց սիրո էլեկտրական ուժով, երբ տեսավ, որ դրա կողքին էր աղջիկների շարքի միակ ազատ տեղը, բնագոյաբար ասաց.

- Ես կանգնեցի Հեքլերի Ֆինի հետ խոսելու:

Ուսուցչի շունչը կտրվեց, և նա անօգնական սառեց-մնաց: Դաս սովորողների մոռոցը դադարեց: Աշակերտները զարմացան. այս տղան հո խելքը չի՞ կորցրել: Ուսուցիչն ասաց.

- Դուք... դուք ի՞նչ էիք անում:

- Կանգնեցի Հեքլերի Ֆինի հետ խոսելու:

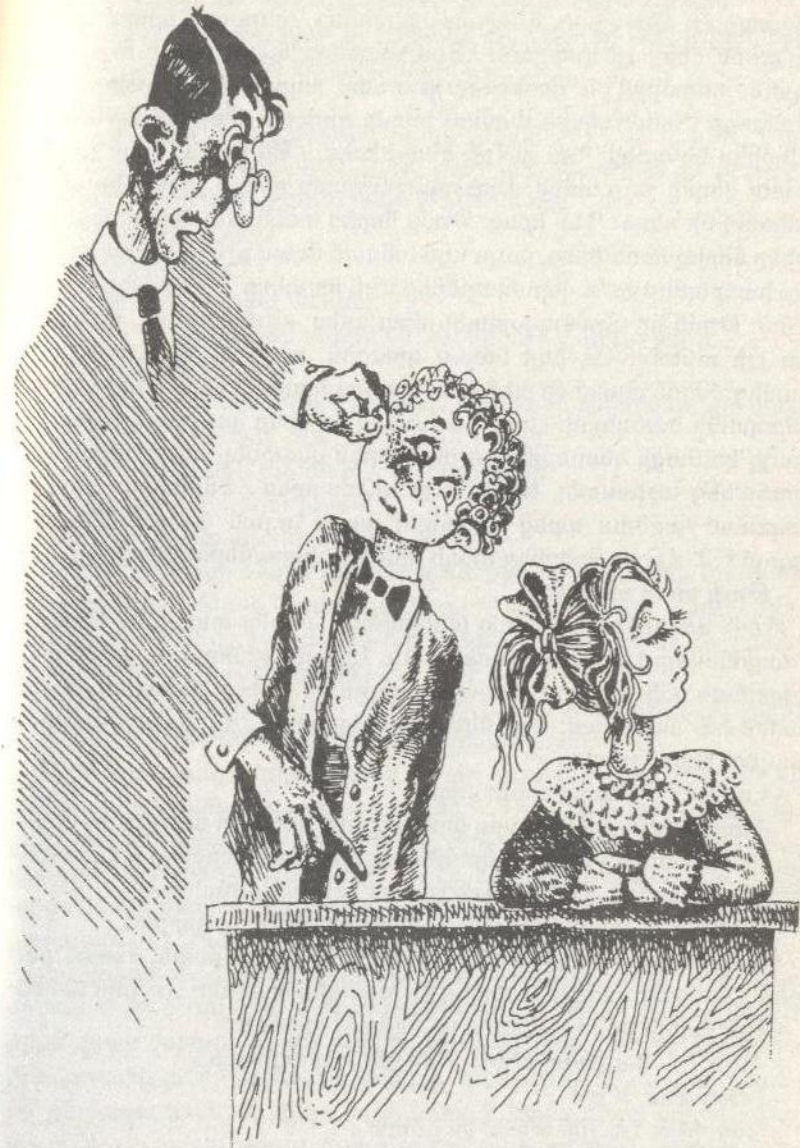
Դժվար էր այդ բառերի իմաստը սխալ հասկանալ:

- Թոմա՛ս Մոյեր, դա ամենազարմանալի խոստովանությունն է, որ ես երբևէ լսել եմ: Այդպիսի անպատկառության համար զավագանը քիչ է: Հանեցեք ձեր բաճկոնը:

Ուսուցչի ձեռքն այնքան աշխատեց, որ հոգնեց: Գավազանների կապուկը զգալի չափով պակասեց: Հետևեց հրամանը.

- Իսկ այժմ, սըր, գնացեք և աղջիկների հետ նստեցեք: Եվ դա բողձե՞գ խրատ լինի:

Մենյակում բարձրացած հռիռոցը կարծես տղային ամոքահար արեց, բայց իրականում շփոթության պատճառն այլ էր: Նա իր պաշտամունքի առարկայի նկատմամբ զգում էր վախ և երկյուղածություն: Տղան բախտավոր էր: Նա նստեց նստարանի ծայրին, իսկ աղջիկը գլուխը քափ տվեց և մի կողմ քաշվեց: Փսփսոցները,

հրմշտոցն ու քմծիծաղներն անցան սենյակով մեկ, բայց Թոմը նստած էր հանգիստ, ձեռքերը երկարած, հայացքը նստարանին, կարծես զիրք էր կարդում: Աշակերտները նրան այլևս ուշադրություն չդարձրին, և նորից ծայր առավ դպրոցական սովորական մոռոռոցը: Տղան սկսեց աղջկա կողմը գողումի հայացքներ նետել: Աղջիկը նկատեց: Նա դեմքը ծամածռեց և մի րոպեի չափ գլուխը մյուս կողմը շուռ տվեց: Երբ զգուշությամբ դեմքը շրջեց, իր առջև տեսավ մի դեղձ: Դեռ հրեց: Թոմը նորից հանգիստ մոռոռոցեց: Աղջիկը նորից հեռացրեց, բայց այս անգամ նվազ թշնամությամբ: Թոմը համբերությամբ վերադարձրեց այն իր տեղը: Աղջիկը բողեց, որ մնա: Թոմն իր գրատախտակի վրա գրեց. «Խնդրում եմ, վերցրեք, ես էլի ունեմ»: Աղջիկը նայեց գրածին, բայց ոչ մի նշան ցույց չտվեց: Տղան սկսեց մի բան գրել գրատախտակի վրա՝ ձախ ձեռքով նկարածը ծածկելով: Որոշ ժամանակ աղջիկը դա չուզեց նկատել, բայց կանացի հետաքրքրությունը իրեն զգացնել տվեց: Տղան շարունակեց աշխատել, առերևույթ անտարբեր ձևանալով: Աղջիկը ակամա շարժում արեց տեսնելու, բայց տղան ցույց չտվեց, քեզ զգում է: Ի վերջո, աղջիկը տեղի տվեց և վարանելով հարցրեց.

- Թույլ տուր տեսնեմ:

Թոմը մասամբ բաց արեց նկարածը: Դա քեք տանիքով մի տան ծաղրանկար էր: Ծխնելույզից ծուխ էր բարձրանում, որը նման էր խցանահանի: Աղջկա հետաքրքրությունն սկսեց մեծանալ, և նա ամեն ինչ մոռացավ: Երբ նկարն ավարտված էր, աղջիկը մի պահ նայեց, հետո շշնջաց.

- Լավն է: Մի մարդ էլ նկարիր:

Նկարիչը բակում մի մարդ նկարեց, որը նման էր ամբարձիչ մեքենայի: Նա կարող էր տան վրայով քայլել: Բայց աղջիկը խստապահանջ քննադատ չէր: Նա գոհ էր այդ հրեշից և փափսաց.

- Շատ գեղեցիկ մարդ է: Այժմ ինձ նկարիր նրա կողքին:

Թոմը նկարեց արևի ժամացույց, վերևում լիալուսին, ծղոտե ոտքեր: Չոսած մատների մեջ դրեց մի ահագին հովիհար: Աղջիկն ասաց.

- Մա ավելի լավ է: Ափսոս, որ նկարել չգիտեմ:

- Հեշտ է, - փափսաց Թոմը, - ես քեզ կսովորեցնեմ:

- Իսկապես, ե՞րբ:

- Կեսօրին: Դաշին տո՞ւն ես գնում:

- Չեմ գնա, երև ուզում ես:

- Լավ, պայմանավորվեցինք: Անունդ ի՞նչ է:

- Բեքի Թեչըր: Քո՞նն ինչ է: Ասենք զիտեմ. Թոմաս Մոյեր է:

- Դա այն անունն է, որով ինձ ծեծում են: Ես Թոմ եմ կոչվում, երբ լավն եմ: Դու ինձ Թոմ անվանիր, լա՞վ:

- Լավ:

Թոմը նորից սկսեց գրատախտակի վրա ինչ-որ բան գրոտել, բաները աղջկանից բացցնելով: Բայց այժմ աղջիկն այլևս մի կողմ չէր քաշվում: Նա խնդրեց ցույց տալ: Թոմն ասաց.

- Է՛, կարևոր բան չէ:

- Ո՛չ, ցույց տուր:

- Չէ՛, դու չես ուզեմ տեսնել:

- Ուզում եմ, իսկապես ուզում եմ: Խնդրում եմ, ցույց տուր:

- Ուրիշներին կասես:

- Չէ՛, չեմ ասի. իսկապես, իսկապես, կրկնակի իսկապես, չեմ ասի:

- Ոչ ոքի չե՞ս ասելու. մինչև մահդ չե՞ս ասի:

- Ո՛չ, երբեք ոչ ոքի չեմ ասի: Չէ՛, ցույց տուր:

- Բայց, այս, նայելու բան չէ:

- Որ այդպես ես անում, կնայեմ, Թո՛մ:

- Եվ նա իր փոքր ձեռքը դրեց նրա ձեռքին, և կարճատև պայքար տեղի ունեցավ. Թոմը ձևացնում էր, քե իբր դիմադրում է, բայց բողնում էր, որ իր ձեռքը աստիճանաբար սահի, մինչև հետևյալ բառերը երևացին. «Ես ձեզ սիրում եմ»:

- Այլ, ինչ զգվելին ես, - և նա պինդ խփեց Թոմի ձեռքին, բայց կարմրեց և այնուամենայնիվ իրեն շոյված զգաց:

Ծիշտ այդ պահին տղան զգաց, որ մի գորավոր ձեռք բռնում է իր ականջից և դանդաղ վեր բարձրացնում: Ուսուցիչն այդ ձևով, ամբողջ դպրոցի հռչոցի կրակի տակ, նրան դասարանի միջով տարավ նախկին տեղը: Ուսուցիչը նրա գլխավերևը կանգնեց մի քանի սարսավիելի րոպե և ի վերջո շարժվեց դեպի իր գահը առանց որևէ խոսք ասելու: Թոմի ականջն այրվում էր, բայց սիրտը ցնձում էր:

Երբ դասարանը հանդարտվեց, Թոմը ազնվորեն ճիգ գործ դրեց պարապելու, բայց նրա ներքին հուզումը շատ մեծ էր: Ընթերցանության դասի ժամանակ նա բառերը իրար խառնեց, աշխարհագրության դասին լճերը վերածեց լեռների, լեռները՝ գետերի, իսկ գետերը՝ ցամաքամասերի, մինչև աշխարհում նորից քառս տիրեց: Թելադրության դասին նա աղավաղեց ամենահասարակ, անգամ երեսաներին հայտնի բառերը: Նրա ձեռքից վերցրին անագյա այն մեղալը, որը հպարտությամբ մի քանի ամիս կրում էր:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր:
2. Ի՞նչ վերաբերմունք ունեն թո՞ւմ Բեքի թեչրի նկատմամբ: Ասածներդ հատուտի՞ր համապատասխան հատվածով:
3. Նկարագրիր Բեքի թեչրին:
4. Բնութագրիր ուսուցչին:
5. Համեմատի՞ր թո՞մի դպրոցը քո դպրոցի հետ (ուսուցիչներին, աշակերտներին, դասի ընթացքը):
6. Համեմատի՞ր այս հատվածը «Առաջին օրը դպրոցում» պատմվածքի հետ:
7. Դո՞ւրս գրիր դարձվածքները եւ բացատրի՞ր:
8. Գրի՞ր քո դասարանի մասին:

Ամփոփում

1. Տրված երեք հատվածները վերնագրի՞ր:
2. Գրի՞ր քո մտերիմ ընկերոջ մասին:
3. Մտի՞ր քեզ հետաքրքրեն թո՞մի արկածները, վերցրո՞ւ Մարկ Տվենի «Թո՞մ Սոյերի արկածները» գիրքն ու կարդա ամբողջությամբ:

ՀԱՄ ՄԱՀՅԱՆ

ՄԱՅՐԱՍՈՒՏ

Մարն առել վրան ծիրանի մի բող,
Ննջում է կարծես ծաղկե անկողնում,
Անտառն արևի բեկբեկուն մի շող
Ծոցի մեջ պահել ու բաց չի բողնում:

Ժայռի ստվերը գետակին չոքել,
Վիզը երկարել ու ջուր է խմում,
Հովն ամպի քիչց մի փետուր պոկել,
Ինքն էլ չգիտե, քե ուր է տանում:

Քարափի վրա շողում է անվերջ
Ոսկե բոցի պես քե ը ծիծառի...
Կանգ առ, հողագունդ, քո պտույտի մեջ
Թող մայրամուտը մի քիչ երկարի:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդա՛ր բանաստեղծությունը:
2. Գեղեցի՞կ է հնչում բանաստեղծությունը: Ինչո՞ւ:
3. Դո՞ւրս գրիր բանաստեղծական գեղեցիկ պատկերները:
4. Նկարագրի՞ր քո տեսած մայրամուտը:
5. Օրվա ո՞ր պահն ես ավելի շատ սիրում: Նկարագրի՞ր այն:

ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌԸ

Յուլիսիս Մարտին շատ վաղ արքնացավ և արևի առաջին ճառագայթների տակ բռնկոտելով՝ գնաց կով ունեցող հարևանի բակի ուղղությամբ: Բակ հասնելով, Յուլիսիսը տեսավ կովը: Փոքրիկ տղան կանգնեց և երկար դիտում էր: Վերջապես կովատերը դուրս եկավ տնակից՝ ձեռքին մի դույլ և մի արոռակ: Մարդը մոտեցավ կովին և սկսեց կրել: Յուլիսիսը ավելի մոտեցավ և կանգնեց մարդու ճիշտ ետևը: Եվ, որովհետև դեռևս լավ չէր տեսնում, նա ծունկի եկավ համարյա կովի տակ: Մարդը տղային տեսավ, բայց ոչինչ չասաց: Նա շարունակեց կրել: Իսկ կովն ահա շրջվեց և նայեց Յուլիսիսին, Յուլիսիսն էլ նայեց կովին: Ըստ երևույթին կենդանուն դուր չեկավ տղայի այդքան մոտ լինելը: Յուլիսիսը ելավ կովի տակից, հեռացավ և շարունակեց դիտել: Կովը իր հերքին նայում էր Յուլիսիսին այնպես, որ փոքրիկ տղան հասկացավ, որ իրենք բարեկամացան:

Տուն վերադառնալու ճանապարհին Յուլիսիսը կանգ առավ դիտելու, թե ինչպես է մյուս հարևանը ամբար շինում: Այդ մարդը շատ բարձրահասակ էր, նյարդային և անհամբեր. նա չպետք է ձեռնարկեր այդպիսի աշխատանք: Նա կատաղությամբ էր աշխատում, ամեն տեսակ սխալներ թույլ տալիս, Յուլիսիսը դիտում էր նրան ու ոչինչ չէր հասկանում:

Յուլիսիսը Սանբա Կլարա պողոտա վերադարձավ ճիշտ այն ժամանակ, երբ միսոր Արեման հեծանիվով աշխատանքի էր գնում: Մերի Արեման դռնից ձեռքով հրածեշտ տվեց հորը և տուն մտավ:

Շաբաթ էր, Իրաքայի դպրոցների ամենասիրելի օրը: Փոքր-ինչ հեռու գտնվող մի տնից դուրս եկավ ուր-ինը տարեկան մի տղա: Յուլիսիսը ձեռքով ողջունեց այդ տղային և տղան պատասխանեց: Այդ տղան Լայոնել Զերտոն էր, որին թեև հարևանները հիմար էին համարում, սակայն մարդկային մի մեծ էակ էր, հավատարիմ, բարի և վեհանձն: Մի պահ հետո Լայոնելը նորից նայեց Յուլիսիսին և, չիմանալով անելիքը, դարձյալ ձեռքով ողջունեց: Յուլիսիսը պատասխանեց: Այսպես այդ փոխադարձ ողջույնը շարունակվեց կանոնավոր ընդմիջումներով, մինչև որ Արայի մթերային խանութի

կողքի տնից դուրս եկավ Օգյուստ Գորլիքը:

Օգին բաղի երեխաների առաջնորդն էր դարձել այն օրվանից, ինչ Հոմեր Մարտին, տասներկու տարեկան դառնալով, հրաժարվել էր այդ դիրքից: Նոր առաջնորդը նայեց շուրջը, տեսնելու համար, թե հետևորդներից ովքեր են ներկա: Նա արհամարհեց Լայոնելին՝ իբրև հիմարի և Յուլիսիսին՝ իբրև փոքրի, սակայն ողջունեց երկուսին էլ: Ապա գնաց փողոցի կենտրոնը և սուլեց՝ լրագրավաճառ տղաներին հատուկ ռոճով: Դա մի զիլ սուլոց էր, շատ հեղինակավոր, խիստ հրամայական ու անպայմանորեն վճռական: Օգին սպասեց այն մարդու վստահությամբ, որը գիտի, թե ինչ է անում և ինչ արդյունքի պիտի հասնի: Ամոթալիս լուսամուտներ բացվեցին և պատասխան սուլոցներ լսվեցին: Շուտով մի խումբ երեխաներ վազելով եկան փողոցի անկյունը: Մի քանի թուլեում խումբը հավաքված էր: Օգի Գորլիքը՝ առաջնորդը, Նիքի Փալոդան, Ալֆ Ռայֆը և Շեկ Մանուկյանը:

- Ո՞ր եք գնում, Օգի, - ասաց Նիքին:
- Գնում ենք տեսնելու, թե Հենդերսոնի ծիրանները հասե՞լ են, - ասաց Օգին:
- Ես կարո՞ղ եմ գալ, Օգի, - հարցրեց Լայոնելը:
- Արի, Լայոնել, - ասաց Օգին, - եթե հասած լինեն, մի քիչ կգողանա՞ս:
- Գողանալը մեղք է, - ասաց Լայոնելը:
- Ճիշտ է, բայց դա չի վերաբերում ծիրաններին, - հանդիսավոր ասաց Օգին, իսկ դու, Յուլիսիս, - ասաց նա, - գնա տուն: Սա փոքր տղաների գործը չէ: Վտանգավոր է:
- Յուլիսիսը երեք քայլ հեռացավ, կանգնեց և դիտեց: Նա վիրավորված չէր Օգիի հրամաններից: Նա հասկանում էր օրենքը: Նա պարզապես դեռ պետք եղածին չափ մեծ չէր: Ու թեև ուզում էր հարգել օրենքը, բայց չէր կարողանում դիմանալ խմբի մեջ լինելու ցանկությունը:
- Տղաները շարժվեցին դեպի Հենդերսոնի այգին: Փոխանակ փողոցներով ու մայրերով գնալու, նրանք անցնում էին դատարկ բակերով, մազցում էին ցանկապատերի վրայով: Նրանք ուզում էին այդտեղ հասնել դժվարին, արկածախնդրական ճանապարհով: Ըրոշ հեռավորությունից նրանց հետևում էր Յուլիսիսը:
- Հասած ծիրանը աշխարհի ամենահամեղ միթո՞ւ է, - ասաց Օգին իր խմբի անդամներին:

- Մի՞քե ծիրանը մարտին է հասնում, - հարցրեց Նիքի Փարոդան:

- Նախ, համարյա քե ապրիլն է, - ասաց Օգին, - և երկրորդ, վաղահաս ծիրանը շատ կարճ ժամանակում հասնում է, եթե արև է լինում:

- Վերջերս անձրև էր գալիս, - ասաց Ալֆ Ռայֆը:

- Բո կարծիքով, որտեղի՞ց է ծիրանը սնունդ առնում, - ասաց Օգին, - ջրից և անձրևից: Ծիրանի համար անձրևը նույնքան անհրաժեշտ է, որքան արևը:

- Ցերեկը՝ արև, գիշերը՝ անձրև, - ասաց Շեկ Մանուկյանը, - տաքացրու և ջուր տուր: Ես գրագ կգամ, որ այդ ծառի վրա բազմաթիվ հասած ծիրաններ կլինեն:

- Երանի այդպես լինի, - ասաց Ալֆ Ռայֆը:

- Ծիրանների համար դա դեռ շատ շուտ է, - ասաց Նիքի Փարոդան: - Անցյալ տարի հունիսին հազիվ հասան:

- Դա անցյալ տարի էր, - ասաց Օգին, - այս տարին ուրիշ է:

Շուրջ հարյուր մետր հեռավորության վրա տղաները կանգնեցին՝ հիանալու այդ հռչակավոր ծիրանի ծառով, որը ամբողջությամբ կանաչ էր, գեղեցիկ, շատ հին՝ շատ մեծ: Այն կանգնած էր Հենդերսոնի բակի անկյունում: Տասը տարի էր, ինչ քաղի տղաները հար-

ձակվում էին ծերուկ Հենդերսոնի ծիրանի ծառի վրա: Հին, կիսաբանդ տան մեջ միսոր Հենդերսոնը ամեն զարնան ուրախ անհամբերությամբ սպասում էր նրանց գալուն, միշտ գոհացնելով մանուկներին, որովհետև երևում էր վերջին բուպեին ու վախտեցնելով, վախցնում էր նրանց: Եվ հիմա էլ, լուսամուտի վարագույրի ետևից, միսոր Հենդերսոնը գլուխը բարձրացրեց գրքից.

- Օհո՛, մի տեսեք, - ասաց նա ինքն իրեն: - Մարտի մեջ, համարյա ծնունդը, ծիրան գողանալու են գալիս: Մի սրանց նայեցեք: - Նա նորից նայեց տղաներին, շշջալով, կարծես քե ինքը դրանցից մեկը լիներ: - Գալիս են ծերուկ Հենդերսոնի ծառից ծիրան գողանալու, - ասաց նա: - Ահա, գալիս են, կամացուկ մոտենում են, հա, հա, - ծիծաղեց նա, - մի դրանց նայիր, նայիր այդ պուճուրից: Հավատացնում եմ՝ չորս տարեկանից մեծ չի լինի: Նորեկուկ է: Եկեք, եկեք, մոտեցեք իմ հրաշալի ծառին: Եթե կարողանալի այս պահին ձեզ համար ծիրանները հասցնել, անպայման կանեի...

Միսոր Հենդերսոնը դիտում էր, քե ինչպես Օգին հրահանգում, ուղղությամբ էր տալիս տղաներին, առաջնորդում էր հարձակումը: Տղաները աչալոջությամբ շրջապատեցին ծառը: Նրանց սրտերում վախի ու հույսի խառնուրդ կար: Եթե նույնիսկ ծիրանները խակ լինեին, գործի էությունը չէր փոխվում, նշանակություն չունեի իրենք հասած ծիրանի գողության էին եկել, քե՛ խակ: Իհարկե, լավ կլիներ, որ ծիրանները հասած լինեին: Նրանք վախենում էին Հենդերսոնից, վախենում էին մեղքից, բռնվելու վտանգից և հանցանքից, վախենում էին, որ մի քիչ շուտ են եկել, և ծիրանները կարող են խակ լինել:

- Գուցե տանը չէ, Օգի, - շշջաց Նիքի Փարոդան, երբ տղաները համարյա հասել էին ծառին:

- Տանն է, - ասաց Օգին, - նա միշտ տանն է: Պարզապես բարբրվում է: Դա ծողակ է: Նա ուզում է մեզ բռնել: Բոլորը ուշադիր եղեք: Դժվար է ասել, քե նա որտեղ կլինի: Իսկ դու, Յուլիսիս, անմիջապես տուն գնա:

Յուլիսիսը հնազանդությամբ երեք քայլ ետ գնաց և կանգնեց՝ դիտելու արտասովոր մենամարտը արտասովոր ծառի հետ:

- Հասա՞՞մ են, Օգի, - ասաց Շեկը, - ինչ-որ դեղնավուն բան տեսնո՞ւմ ես:

- Միայն կանաչ, - պատասխանեց Օգին: - Դրանք տերևներ են: Ծիրանները տակն են լինում: Բոլորը հանգիստ մնացեք: Որտե՞ղ է

Լայոնելը:

- Ես այստեղ եմ, - շնջաց Լայոնելը: Նա սարսափելի վախեցել էր:

- Լավ, - ասաց Օգին, - պատրաստ եղեք: Հենց որ ծերուկ Հենդերտոնին տեսնեք, փախեք:

- Իսկ որտե՞ղ է նա, - ասաց Լայոնելը այնպես, կարծես Հենդերտոնը կարող էր անտեսանելի լինել և կամ նապաստակից ոչ մեծ մի բան, որը կարող է խոտերի միջից հանկարծ վրա ցատկել:

- Ի՞նչ է նշանակում որտեղ է, - ասաց Օգին, - նա հավանաբար տանն է, բայց երբեք չի կարելի հասկանալ Հենդերտոնին: Կարող է բաքնված լինել դրսում, ինչ-որ տեղ, սպասելով, որ մեզ անակնկալի բերի:

- Դո՞ւ ես ծառը բարձրանալու, Օգի, - հարցրեց Ալֆ Ռայֆը:

- Հապա էլ ո՞վ, - ասաց Օգին, - իհարկե ես, բայց նախ գոնե տեսնենք ծիրանը հասած է:

- Հասած քե խակ, - ասաց Շեկ Մանուկյանը, - մենք պետք է գոնե մի քանի հատ գողանանք:

- Անշուշտ, - ասաց Օգին: - Անշուշտ պետք է գողանանք: Իսկ եթե հասած է, պետք է շատ գողանանք:

- Իսկ վաղը, կիրակնօրյա դպրոցում, ի՞նչ պետք է ասես, Օգի, - հարցրեց Լայոնելը:

- Ծիրան գողանալը այն գողությունը չէ, որ գրված է Ավետարանում, - ասաց Օգին: - Սա ուրիշ բան է:

- Այդ դեպքում ինչո՞ւ ես վախենում, - հարցրեց Լայոնելը:

- Ո՞վ է վախենում, - ասաց Օգին: - Մենք պետք է պարզապես զգույշ լինենք և վերջ: Ինչո՞ւ բռնվենք, երբ կարող ենք փախչել:

- Ես ոչ մի հասած ծիրան չեմ տեսնում, - ասաց Լայոնելը:

- Դու ծառը տեսնում ես, չէ՞, - հարցրեց Օգին:

- Ծառը շատ լավ տեսնում եմ, - ասաց Լայոնելը, - բայց միայն այդքանը: Պարզապես մի մեծ ծառ է, ամբողջությամբ կանաչ: Բայց, իրոք, շատ գեղեցիկ ծառ է, այնպես չէ՞, Օգի:

Խոսքն արդեն ծառի տակ էր: Յուլիսիսը, մի քիչ հեռվից, հետևում էր նրանց: Նա բոլորովին չէր վախենում: Նա ամենևին բան չէր հասկանում, բայց վստահ էր, որ սա շատ կարևոր գործ է՝ և կապված է ծառի հետ, և ծիրանի: Տղաները ուսումնասիրեցին ծիրանենու ճյուղերը, որոնք կանաչ էին, մատղաշ տերևներով: Ծիրանները բոլորն էլ փոքր էին, շատ խակ և հավանաբար շատ պինդ:

- Դեռ չեն հասել, - ասաց Ալֆ Ռայֆը:
- Ճիշտ է, - ընդունեց Օգին: - Ինձ բվում է, որ մի քանի օր էլ պետք է սպասել: Գուցե հաջորդ շաբաթ:

- Հաջորդ շաբաթ, անպայման, - ասաց Շեկը:

- Բայց շատ առատ է, - ասաց Օգին:

- Մենք չենք կարող դատարկ ձեռքով վերադառնալ, Օգի, - ասաց Շեկը: - Գոնե մի հատ պիտի քաղենք, խակ քե հասած, գոնե մի հատ, անպայման:

- Օ քեյ, - ասաց Օգին: - Ես մի հատ կքաղեմ, իսկ դուք պատրաստ եղեք փախչելու: - Օգին բռավ, կախվեց մի ցածր ճյուղից: Խոսքը, միտքը Հենդերտոնը և Յուլիսիսը հետևում էին նրան հիացումով, զարմանքով ու հափշտակությամբ: Այդ պահին միտքը Հենդերտոնը տնակից դուրս եկավ ու կանգնեց աստիճանների վրա: Բոլոր տղաները ճնճողակների նման շաղ եկան:

- Օգի, - բղավեց Շեկ Մանուկյանը, - Հենդերտոնը:

Ինչպես վախեցած օրանգուտանը ջունգլիում, Օգին ծառի վրայից նայեց շուրջը, կախվեց մի ճյուղից և իրեն ցած գցեց: Նա վազել սկսեց ոտքը դեռ գետնին չառած, բայց նկատելով Յուլիսիսին, հանկարծ կանգ առավ և գոռաց տղայի վրա.

- Յուլիսիս, վազի՛ր, փախի՛ր:

Սակայն Յուլիսիսը տեղից չշարժվեց: Նա ոչինչ չէր հասկանում: Օգին ետ դարձավ, վազեց դեպի տղան, գրկեց նրան ու ետ վազեց, իսկ Հենդերտոնը նայում էր: Երբ տղաները անհայտացել էին, ու ամեն ինչ նորից խաղաղվել էր, ծերունին ժպտաց, նայեց ծառին: Հետո շրջվեց ու տուն մտավ:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Մանրամասն պատմիր տղաների «գողություն» մասին: Գողություն²ը և տղաների արածը:
2. Կարդա՛ այն հատվածները, որտեղ երևում է երեխաների նկատմամբ Հենդերսոնի վերաբերմունքը:
3. Բացատրիր հետևյալ նախադասությունները.
ա) Նա արհամարհեց Լայոնելին՝ իբրև հիմարի և Յուլիսիսին՝ իբրև փոքրի, սակայն ողջունեց երկուսին էլ:
բ) Այդ տղան Լայոնել Քերտան էր, որին քեւ հարևանները եհմար էին համարում, սակայն մարդկային մի մեծ էակ էր, հավատարիմ, բարի և վեհանձն:
4. Լայոնելին բնութագրիր՝ գտնելով համապատասխան տողերը:
5. Յուլիսիսին բնութագրիր՝ հաստատելով ասածներդ համապատասխան հատվածներով:
6. Կարդա՛ առաջին պարբերությունը և մեկնաբանիր: Բո կարծիրով ինչպե՞ս են բարեկամանում:
7. Համեմատիր տղաներին քո քաղի տղաների հետ:

ԲՐՈՒՏԻ ՏՂԱՆ

Քամին հալածում է մատախուղի քանձր քուլաները: Նրանք խրտնած ոչխարի պես փախչում են ձորերով: Մատախուղի փեշերից ցցվում են պղնձագույն ժայռերի կոճուղները: Քարափոր տներից կապույտ ծուխը ձգվում է դեպի վեր և լիզում խոնավ ժայռերը:

Լուսանում է, լեռան հետևից ելնում է արևը, մամուռից պոկվում են անձրևի կաթիլները և ջինջ արցունքի նման շողշողում:

Տերրասաձև բարձրանում են ժայռերը՝ մեկը մյուսից խոժոռ և ահռելի: Ահա մեկը՝ ոնգեղջյուրի մոտրը հառել է մի ուրիշի, որ նման է վիթխարի գորտի: Նրանց մոտ մի ժայռ՝ կարծես ծագող արևի դեմ խոնարհվել է հերանոս քրմուհին: Նրանցից բարձր քարե արձիվը ճիգ է անում քևերը քափահարելու և չի կարողանում:

Այս մեր գյուղի, մեր Գյունեյ քաղի քիկուճքն է, մի խավար լաբիրինթ, որի խոր ձորերում բարակ առուն վշտում է փրփրած հեղեղի նման, որ ծոխ ոտքի տակից գլորված ավազը խուլ արձագանքում է:

Ավելի խորը Դրնգանն է, լռակյաց, հիվանդոտ և աղքատ մարդկանց բնակավայրը, որ ամառվա երկար արևը հագիվ մի ժամ ջերմացնում է: Տարին բոլոր այդ ձորերում ստվեր է, խոնավություն: Մարդիկ ապրում են քարանձավներում և բարձրանում են քարե սանդուղքներով: Ուռենու մամուռտած փչակով ժայռից ժայռ ջուր են բերել ու քարերի վրա բազմացրել ընկուզենի: Հորդ անձրևին ավազախառն հեղեղը ահագին վշտոցով իջնում է ժայռերից, աղմկում, քամուց ընկուզենիները խշշում են, ձգում են արմատները և կռանում ձորի վրա:

Մեր Գյունեյ քաղն արևոտ է, գետի ափին: Դանապարիք ձգվում է գետի եզրով, անցնում կամուրջի հին կամարների վրայով և քարափի լանջով գնում դեպի քաղաքը: Ջրաղացները սահմանն են: Քարափի ափին նավթի պահեստն է, որի ստորոտով ջուրը շառաչելով իջնում է ջրաղացների վրա:

Արևը չորացնում է ժայռերի խոնավությունը: Տաք ու փափուկ գոլորշի է բարձրանում արարի դեզերից, բակերից ու բոստաններից:

Անա զիզին,¹ փեշերը շաղաքաքախ, քաղում է կանաչ պոմիդորը, գոգը լցնում: Շենքի առաջ չոր խսիրի վրա մեկնվել է կատուն, մոռում է, աչքերը կիսախուփ անելով: Անա զիզին կուզեկուզ բարձրանում է քարի վրա և կանաչ պոմիդորները շարում պատուհանի փայտերին, որ ավելի շուտ կարմրեն...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Նկարագրի՞ր Գյունեյ քաղը և Դրնգանը՝ օգտվելով համապատասխան հատվածներից:
2. Դո՞ւրս գրի՞ր
  - ա) ամենագեղեցիկ հատվածը
  - բ) ժայռերը նկարագրող հատվածը
  - գ) բնության գեղեցիկ պատկերները:
3. Գտի՞ր այն հատվածը, որտեղ երևում է գյուղացի կինը. փորձի՞ր նկարագրել նրա ապրելակերպը:

* * *

Յ որ-ուք տարեկան երկու մանուկ բարձր ժայռի գլխից նայում են Գյունեյ քաղին, դողդողացող գոլորշուն, Անա զիզու բուտանին, արարի դեգերին... Դիմացը, ընդարձակ տափարակի վրա, քաղաքն է: Արևի տակ շողշողում են քիթեյա կտուրները, կարծես տները ծածկված են ապակիով: Ապակեշող տների մեջ ցուլանում է «ռուսաց ժամի» ոսկեգօծ գմբեթն ու խաչը: Արևի ճառագայթներն արտացոլում են այնպես փառահեղ, կարծես գմբեթն է արևը, որ հրդեհվում է տների ու կանաչ պարտեզների մեջ:

Գետի ափին կանաչք ցորեն են լվանում: Նրանք կռացել են և ձեռքերը ջրի մեջ ետ ու առաջ են տանում: Մի քանի կտուրների վրա դեղնին են տալիս դդումները. ամայի բակերում օրորվում է արևի տակ փռած գույնզգույն լվացքը:

Մանուկները միատեսակ են հագնված՝ երկուսն էլ տրեխավոր, չքե հասարակ շապիկ: Նրանցից մեկի գոտին ծոպավոր է կապույտ փնջերով:

¹ զիզի - մորաքույր

Աջ ու ձախ խոր ձորեր են... Ահա Գայլաբունի ձորը՝ հատակը մուր ու խոր. վշռոց է գալիս ներքևից, ջո՞ւր է վազում, քե սառը քարանձավներում շաչում է քամին: Քար են գցում և կռացած ականջ դնում: Ապա լուռ իրար են նայում. նրանք չեն կարողանում որոշել ջո՞ւրն է վշռում, քե՞ քամին:

Վայրի աղավնիների երամը փռռոցով անդունդից դուրս է բռչում և գլորվող քարի աղմուկից վախեցած, ճախրում արևի տակ, ապա նորից իջնում մուրը: Արևի տակ փայլվում են նրանց ճերմակ քիււերը: Հետո ներքևից հարյուրավոր քիււեր քափահարում են և հետզհետե սուզվում անդունդը: Մանուկները լսում են լուռ և երբ այլևս ձայն չի գալիս ներքևից, կամաց հարցնում են:

- Ո՞ւր կորան...

Վեր են կենում մանուկները, հացի կապոցն առնում և բարձրանում դեպի բրուտի քարանձավները: Մարդկանց ոտքերը և ձիերի սմբակները փորել են նեղ արահետ: Որտեղ քարը փոխար է, փոս է ընկել: Իսկ կարծր տեղերը պսպրում են կապույտ փայլով: Այդ արահետի կապերն են՝ սանդուղքաձև, որոնց հասնելիս ձին գլուխը կռացնում է, հոտոտում և ապա զգուշորյաձև ռաքը փոխում, ինչ-

պէս սառույցի վրա:

Եվ ինչ շատ են արահետները, որ կոչուացած ձեռքի երակներին
նման ցանց են կապել քարափների, ժայռերի ու քերծերի վրա, ճյու-
ղավորվում են, բաժանվում իրարից, մեկը մի ձոր է իջնում, մյուսը
բարձրանում մի քարափ, մի տեղ լայնանում, մյուս տեղը բարա-
կում, և դարձյալ խառնվում իրար:

Կա ձմեռվա ճանապարհ, որ անցնում է արևկող տեղերով, վտակ-
ների ավազուտ հունով, կա գարնան ճանապարհ, կա այծի արա-
հետ, որ բանուկ է, երբ կանաչում են քարափի ձերպերին բուսած
բփերը: Այծերը ժայռի ողորկ լանջով քայլում են, դուռնի մեկնում են
մի ծաղկի, որ գլուխը կախել է անդունդի վրա:

Մանուկները գնում են ծանոթ արահետով. մյուս կածանները
նրանց անձանոթ են և երկյուղալի: Ո՞վ գիտե ինչ մութ ձորեր են մտ-
նում. ա՛յ, հենց այս մեկը, որ կեռամաններով իջնում է Հյուսիսային ձո-
րը, այնտեղ, ուր ապրում է լիսեմնը¹, գանգուր մազերով այն կենդա-
նին, որ գալի նման չորեքքաթ է գնում, իսկ ծիծաղում է ինչպես
մարդը:

Ձինջ ուրախություն է պատում ինձ, երբ գրում եմ այս տողերը
ժայռերի մեջ կորած երկու մանուկների, գանգուր մազերով լիսեմնի
և բրուտների քարանձավի մասին, որի կիսամբում բրուտը ոտքով
պտտեցնում է փայտե «չարխ»² -ի կլոր տախտակը և դեղին կավից
կերտում զավար ու կուծ:

Ես և իմ ընկեր Անդոն հաց ենք տանում նրա հոր՝ բրուտ Ավագի
համար: Գունավոր աղլուխի մեջ Անա զիզին փաթաթել է լավաշ,
խորոված սիմինդր,³ սխտորած լոբի, մի քանի վարունգ և մի քիչ
պանիր:

Բրուտի քարանձավը երկու մասից է՝ առաջինն ավելի ցածր, երկ-
րորդը՝ բնմի չափ բարձր: Առաջին մասում «չարխն» է, ջրի կուծը և
կավե ցեխը. երկրորդ մասում բերնի վրա շարված են դեռ չքրծած
կժեր, կուլաներ, գավաթներ և դարակներ: Քարանձավը դուռ չունի:
Տուն գալուց բրուտ Ավագը մի քանի քար է դարսում իրար վրա, վե-
րևն էլ դնում ցաքի փուշ, որպեսզի, ինչպես ինքն է ասում, «քամին
խաղա» և չորացնի ամանները:

- Ա՛յ արևնիդ կծեմ, եկա՛ք,- կանչում է բրուտ Ավագը քարանձա

¹լիսեմն - լուսան

²չարխ - ճախարակ, իր առանցքի շուրջը պատվող անիվ

³սիմինդր - եգիպտացորեն

վի ներսից: Իսկ մենք հեկիև ներս ենք մտնում: Էլ սարսափելի չեն
ժայռերը, երբ հնչում է այդ քավ, կրծքային ձայնը:

- Ա՛յ ձեզ մատաղ, էս կողմը նստեք, էդտեղ փոս է...

Դրսի արևից հետո մեր աչքերը դժվար են տեսնում քարանձավի
ներսը: Իսկ բրուտը կարծես ուրախացած մեր ներկայությունից, ա-
վելի արագ է շարժում ձեռքերը: Նրա ոսկրոտ մատների արանքից
լայրծուն կավը հոսում է անընդմեջ, ապա մատները գրկում են կավե
սյունը: Դառնում է չարխը, ձգվում է կավե սյունը, բարակում, ապա
նստում նրա բռունցքի տակ: Այս անգամ ձեռքը քարախում է կա-
վաջրի մեջ և կոխում կավե գնդի մեջ: Անորոշ է ձևը, բայց ձեռքերը
այդ հարափոփոխ զանգվածին կերպարանք են տալիս:

- Էս ա հա՛,- և ճղփում է կավը, կարծես ճահճուտում բաղ է
կռնչում: Թռչում են ցեխաջրի շիթերը:

- Էս կուծն էլ պրծնեմ,- և տնքում է բրուտը, ամբողջ ուժով սեղմում
կուծի ներսը, - վեր եմ կենալու:

Արդեն չարխի վրա ֆոռում է կժի նման մի բան: Ոսկրոտ մատները
սեղմում են վիզը, և հլու կավը ձգվում է, բարակում է կժի վիզը:
Մնաց ունկը՝ շիճի և ոսկրով նախշի կողերը:

- Հե՛-հե՛-հե՛յ, Եգոր, հե՛յ,- դմբդմբալով, պատեպատ գնում է նրա
կանչի արձագանքը: Բոլոր կժերը, դորակները՝ զվզվում են: Եգորը
նրա հարևան բրուտն է, ապա լսվում է պատասխանը, կարծես ար-
ձագանքը ետ է գալիս՝ «հո՛ւ-հո՛ւ...»:

- Անդո՛, վագի սաս գա, հաց ուտենք...

Ես մնում եմ մենակ: Տեսնում եմ ինչպես է հագցնում ունկը, քա-
րանձավի ճեղքից հանում է հին ոսկորները, որոնցով նրանց պա-
պերը դորակների և կժերի վրա գծել են նույն նախշերը: Բրուտը ոս-
կորի ծայրը սրբում է քևերով և գծում ո՞վ գիտի որպիսի քարանձա-
վաբնակ մարդու խազ:

Իսկ չարխը շարունակ դառնում է:

Բրուտի աջ ոտքը իջնում է փոսը, բարձրանում, մարմինն օրոր-
վում է: Ապա հանկարծ չրխկում է մի բան չարխը դանդաղում է,
ձեռքերը պոկում են կուծը և բարձր պահում: Այդ բոլորը տեսնում է մի
ակնբարբ:

- Բարի վայելում,- նույն ակնբարբում ասում է բրուտ Ավագը և
բարից բռնելով՝ դուրս գալիս փոսից:

¹ունկ - կանք

²դորակ - փարշ, կավե ջրաման

Գինի^օ պիտի խմեն այդ կժից, քե^օ աղջիկը հարսանիքի ջուրը պիտի տանի, և ո՞վ է այն հարսը, որ մեջքը օրորելով, այդ կուժը պիտի կրի. բոլորին, այդ անհայտ հարսներին և աղջիկներին է ասում բրուտ Ավագը պապերից լսած խոսքը:

- Հո՛ - հո՛ - հո՛ - հո՛ հռռում է Եզորը՝ փակելով մուտքը: Նա հանկարծակի է հայտնվում, և հռնդոցը սարսուռ է մաղում ինձ վրա:

Արև ենք դուրս գալիս: Չոր ցեխից տախտակ դարձած գոգնոցը քխքխկացնելով, մեր հետևից լոք-լոք է անում Եզորը՝ կաղ ոտը քարշ տալով:

- Հը, բաջօղի,¹ Գյունեյ քաղը ո՞նց ա... Մեռնո՞ղն ա շատ, քե^օ սպրողը:

Ես աչքերս բարձրացնում եմ նրա կողմը և չեմ պատասխանում: Նա նորից է հռնդում՝ «հո-հո-հո», բայց արևի տակ սարսափելի չէ նրա ծիծաղը: Խղճահարություն է իջնում ինձ վրա, երբ տեսնում եմ նրա զգզված մազերը և ցեխի շիբը այտի վրա: Նա ինձ քվում է բարի մարդ, ինչպես բրուտ Ավագը, և ես մտածում եմ, քե ինչո՞ւ նա գյուղում չի երևում, ինչո՞ւ նրան անվանում են «շաշ»:

- Անդո, աշխարհում խելո՞քն է շատ, քե^օ սարսաղը...

- Մարսաղը: - Իսկ բրուտը բաց է անում Անա զիզու պաշարը:

- Այ՛ մախղեց,- բղավում է նա: - Պահ, պահ, խիա՛ր, կանաչ խիա՛ր,- և առողջ առամներով կիսում է վարունգը:

Այժմ էլ, երբ գրում եմ մեր հին Գյունեյ քաղի մասին, օրերի մշուշից մոտենում է ինձ չորախ Եզորը, ելնում է, ինչպես մեր ժայռերը՝ սպիտակ մառախուղի միջից: Ես տեսնում եմ նրա ցեխոտ մեջքը, խոնավությունից փտած շապիկը և կավի նման մաշկը, որ դեղնել էր քարանձավի խոնավությունից: Եվ նորից հռնդում է անասնական խրխիհնչով, ցցվում են մազերը, ինչպես տատասկի բուփը:

¹բաջօղի (բուրբ.) - քրոջորդի

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր այս հատվածը:
2. Գտիր այն հատվածը, որտեղ նկարագրված են ա) քաղաքը
բ) բրուտի քարանձավները տանող ճանապարհները
գ) Հյունբարի ձորը
դ) Գայարունի ձորը:
3. Գտիր բրուտի քարանձավը նկարագրող հատվածը:
4. Ինչպե՞ս է պատրաստվում կուժը:
5. Պատմիր տղաների մասին: Դու՛րս գրիր նրանց նկարագրող հատվածը:
6. Ինչո՞ւ էին Եզորին «շաշ» անվանում, քո կարծիքով:
- 7 Բնութագրիր բրուտներին՝ օգտվելով համապատասխան տողերից:

* * *

Ահա մեր գետը, մեր զուլալ գետը: Կարող ես ջրի տակ խիճերը մեկ-մեկ համբել: Հորբերը վախվխելով, պոչները վեր պահած, մտնում են ծանծաղուտը, ջուր խմում, սարսռալով ետ գալիս: Մառն է ջուրը, բարձր սարից է գալիս, ուր միշտ մռայլ ամպ է նստում, ամպի տակ սառույցի հաստ շերտեր:

Իսկ երբ վարարո՞ւմ է... Կոճղեր է բերանն առնում, գազազած բաշը մեկ այս ափին տալիս, մեկ այն, նոր հուն ճեղքում՝ ավերելով բոստան ու մարգագետին: Հին կամուրջի գերանները դողում են շյուղի նման, գետը ծանր քարեր է շարտում կամարի հիմքերին, ասես գայրանում է, որ կամուրջն իր հոսանքը բաժանում է ճյուղերի:

Գարնան մրկկա զիշերներին ջրի վշշոցը ահարկու սարսափ է տարածում գետափի տներում, Դրնգանի ձորերում: Ջաղացները լռում են, ջաղացպանը վառած լապտերը ձեռքին զիշերը մոտենում է՝ գետին՝ տեսնի չի՞ քարակել:

Գյուղից ներքև, մի բարձր ժայռի մոտ գետն արմունկ է կազմում ու կորչում ժայռերից պոկված հսկա քարերի արանքում: Ամեն տարի հեղեղն այդ քարերի վրա կիսում է ջարդված ծառեր, կոճղեր, քփեր, բռչունների քանդված բներ: Գետը հասնում է քարե այդ մա-

դին քե չէ, կորչում է, ջրերը շառաչով ներքև են քափվում և կատա-
ղած դուրս գալիս Նեղը:

Նեղը, Լաստի խութի կարանը!... Բնական այդ մեծ քարայրում,
որից սև ջուր է դուրս հոսում, իբրև քե ապրում է օձերի քագավորը,
գոհարապատ քազը գլխին: Անա զիզին ձեռքերը ծնկներից է
խփում և աղաչում, որ Նեղում չլողանանք, ոչ էլ կարանի մոտ, այլ
բաց տեղերը, ուր գետը փոփում է և հանդարտ հոսում ավազուտի
վրայով:

- Հա՛, զիզի, հա՛... Մոտիկ տեղ ենք գնում:

Եվ Անդոն, ծաղկատար երեսով իմ ընկերը, նայում է ինձ, շարժում
հաստ ու կարմիր շրթունքները, ձեռքով նշան է անում դեպի ներքև,
դեպի գետի արձունկը, փրփուր ջրվեժների մոտ:

Կործքը սպիտակ ջրածտերը բռչում են քարից քար, պոչը երե-
րում, ծվծվում ու գնդակի պես իրենց նետում ջրի երեսին պտույտ
անող մծեղների երամբ: Մեզ հաճելի է դիտել, քե ինչպես նրանք
բռչում են փրփուրի վրայով, կորչում ջրվեժի փոշու մեջ, նստում ցից
քարերի ծայրին և անվախ ծվծվում, այնինչ շուրջը գետը կատա-
ղուրջամբ կրծում է քարերը:

- Անդո, ա՛յ էն մեկին կարա՞ս խփես...

Անդոն կուզեկուզ մոտենում է, քարը բռան մեջ: Քարի հետ ջրածի-
տը բռչում է և կորչում փրփուրի մեջ:

- Թե իմացա՞ր նրանք որտեղ են քնում...

- Նրանք չեն քնում:

Իսկ Անդոն օրորում է գլուխը:

- Նրանք ջրի վրա ճոճ են շինում, մեջը քնում... Թե զիզին բողբո
մքնով գայի, բոլորին կբռնեի...

- Բա լիսե՞մնը :

- Լիսեմնը էտեղ չի գա: Նրա տեղը վերի ձորն է:

Ժայռերի ստվերոտ կողերը պատած են մամոտով: Ջրի ցնցուղնե-
րը բռչում են վերև, հասնում նրանց: Ու եք ժայռի տակով անցնում
ենք, մամուռի ջուրն արձճի ծանրուրջամբ կարում է մեր բաց գլխին:

- Էն ի՞նչ էր ֆշշաց...

- Մո՛ւս, օձ կլի՞նի... Էտեղ օձի բներ են: Որտեղ քեղ՞ կա, էնտեղ էլ
օձը:

Ու տարաստիով, վախից զգույշ կոխելով, ցատկում ենք քարից

1 կարան - քարայր

2 քեղ - բույսի մի տեսակ, որի միջուկը բքու կամ աղ են դնում

քար, ընկնում գետափի բանուկ ճանապարհը:

- Անդո, քեղն ո՞վ է տնկում:

- Օձը,- լրջուրջամբ և մեծի շեշտով պատասխանում է ընկերս: Եվ
համոզում, որ օձը հողի մեջ քաղում է քեղի սերմը, ինչպես զիզին՝
կոտեմը, ու հետո ծլում և մեծանում է լայնեզր, ճեղքված տերևնե-
րով քեղը, որի տերևի կպած տեղը մրմռում է. այդ համոզումն ար-
մատանում է իմ մեջ:

- Անդո՛, էդ քեզ ո՞վ է ասել:

- Չուխա Եգորը:

- Բա նրան ո՞վ է ասել:

- Ո՞վ պիտի ասի: Իրա գլխից է դուրս բերել:

Ու Նեղը չհասած, շորերս հանում ենք, կոճատակին դրած վա-
զում: Արդեն փրփուրների միջից մեզ են կանչում արևից խանձված
մանուկները: Անդոն քարից գցում է իրեն, օղի մեջ պտույտ անում
և քաղվում փրփուրի ամենախոր տեղը: Ապա գորտի նման դուրս է
բռչում, պառկում տաքացած քարերի վրա:

- Անդո՛, կովը քեղ կուտի՞:

- Չէ՛, կատկի:

- Գոմե՞ջը:

- Չէ:

- Չի՛ն:

- Չէ՛... Մենակ ուղտը կուտի:

- Բա նա չի սատկո՞ւմ:

- Չէ՛, ուղտը ոչ օձից կվախի, ոչ քեղից: Նրա բուրբ լեղի է, օձի
կծածի նման կվառի:

- Ո՞վ ասեց է՛դ:

- Ուղտապանը,- և մեջքի վրա ընկնում է ջուրը:

Իսկ ես նայում եմ ամառվա հստակ երկնքին: Մի ծուռվիզ ամպ լո-
ղում է, կարծես տափարակում արածում է և տկլոր ուղտը: Նայում
եմ ամպին և մտածում, քե Անդոն ե՞րբ է հարցրել ուղտապանից: Ե-
րևի նավթ առնելուց. պահեստի առաջ հաճախ չորում են ուղտերը,
որոնք տիկերով նավթ են բերում:

Մեր լողալու չափը կապտելն էր: Խշրտոցով իրար էին կպչում մեր
ատամները, և ինչքան էլ սեղմում էինք ծնոտներս, չէր հաջողվում
ատամների կտկոտցին վերջ տալ: Արևը քերվում էր, ստվեր էր ընկ-
նում գետի վրա, ու սկսվում էր բարակ քամին:

- Է հերի՛ք... Դո՛ւրս եկ:

Վերադառնում ենք այգիների ճանապարհով: Քար ենք գցում այս քրեկուն, այն ընկուզենուն, ցանկապատի վրա կախ ընկած մոշ ենք ուտում, ամեն աղբյուրից ջուր խմում, մինչև հասնենք կամուրջի գլուխը:

- Անդր՛, Անա զիզին հրեն դանը:

- Դու առաջ անցի: Որ հարցնի, ասա մեծ ապոր բաղում բուր էինք ուտում:

Իսկ Անա զիզին երեկոյան դեմ մեր բակն էր գալիս ու մորս հանդիմանում.

- Ո՞ր է էն փուչը... Չեռս ընկնի, ականջը հյորեմ: Հալավը՛ բար ու բոլի են գցել ճղոտել:

- Մեր անիրավն էլ գոտին է կորցրել,- պատասխանում է մայրս:

Երկուսով անիծում էին մեզ, պատմում մեր չարածճի արարքները, քն առավոտից մինչև իրիկուն անհաց կորչում ենք այգիներում, «վարսուն անգամ մտնում ջուրը դուրս գալիս» և կապտած վերադառնում: Նրանք զանգատվում էին մեզանից, իսկ Անդրն գլուխը պատից վեր էր հանում և աչքով անում:

- Աղջի՛, ծեծած աղ չունե՞ս, մի բոռ տաս,- վերջացնում էր Անա զիզին:

Նրանք տուն էին մտնում, իսկ մենք ծլկում էինք դեպի ձիթահանքը, մեր խաղերի իրիկվա տեղը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Դո՛րս գրի՛ր այն հատվածները, որտեղ նկարագրված է
ա) գետը
բ) վարարած գետը
գ) գարնան գետը
դ) Նեղր:
2. Պատմի՛ր տղաների խաղերի մասին:
3. Գրի՛ր ի՞նչ իմացար ջրածտի, օձերի, ուղտի մասին:
4. Դո՛րս գրի՛ր Անդրյին նկարագրող բառերն ու բառակապակցությունները:
5. Համեմատի՛ր Անդրյին քեզ ծանոթ Հեքլերի Ֆինի հետ:
6. Կարդա՛ քեզ դուր եկած երկխոսությունները:

Ամփոփում.

1. Վերնագրի՛ր առանձնացված մասերը:
2. Կարո՞ղ ես յուրաքանչյուր հերոսին բնութագրել մեկ բառով:
3. Նկարագրի՛ր Անդրյին:
4. Ըստ այս պատմվածքի նկարագրի՛ր գյուղը եւ գյուղացի երեխաներին:
5. Գրի՛ր մի հետաքրքիր պատմություն քո կյանքից:

ԹՈՉՆՈՐԱԸ

Չարմանալի՜ է հուշերի աշխարհը... զարմանալի ու խորհրդավոր: Թվում է մեր հուշերը տարիներով անշարժ մնալու են ինչ-որ մութ գաղտնաբանում... և բավական է թեքի մի հպում, որ արթնանան ու հեղեղեն մեզ կամ պարզապես տանեն վաղուց մոռացված վայրեր, հարություն տան մեռած-հեռացած մարդկանց և կտրեն մեզ մեր շրջապատից:

Այդպես պատահեց ինձ, երբ վերջերս մի օր քաղաքի շուկան գնալով՝ տեսա բոլորներ վաճառող մի ձերուհու: Իսկույն փոխադրվեցի մանկության օրերը և հիշեցի մեր գյուղի միակ բոլորսին:

Քեռի Թորոսը՝...

Գա մի փոքրամարմին մարդ էր՝ մազի մեջ կորած դեմքով, մանր, սուր, ծակող աչքերով և բարակ կեռ քրով, որ հիշեցնում էր բռնի կտուց: Չնայած թեքի էր մարմնով, բայց քայլվածքը դանդաղ էր, շարժումները զգույշ. վախենում էր ասես մեկին արթնացնի կամ դժգոհություն պատճառի: Տարվա տասը ամիսը նա ապրում էր իր տանը՝ համարյա անկատելի, միշտ ընտանիքի օրվա հոգսերով ու գործերով զբաղված: Ասենք, կինը և երկու աղջիկը նրան մեծ հոգսեր չէին պատճառում: Իսկ ամառը՝ հունիս ամսից չքանում էր հանկարծ և էլ տանը չէր երևում, այլ միայն... շուկայում, ձեռքին ոռագործ վանդակ, իսկ վանդակի մեջ մեկ կամ մի քանի բոլորն՝ վայրի բոլորներ, որ վաճառում էր նա մեր ավանն եկած հովեկներից, իբրև խաղալիք երեխաների համար: Վաճառում էր նույնպես հանգիստ, անաղմուկ:

- Լավ բոլորներ... սիրուն, չալ՝ բոլորներ...

Ասում էր ոչ թե բարձր, ձայնը ամենքին լսելի դարձնելու համար, այլ կողքից անցնող հովեկներից, մանավանդ երե երեխաներ էին լինում նրանց հետ: Ասում էր ու երբեմն վանդակը բարձրացնում.

- Լավ բոլորն, բոլորն...

- Լավ ֆազան... Վիրու արլոր... ֆազան...

Երբեմն էլ վանդակով բոլորնը դնում էր բարձր, տեսանելի մի տեղ ու լռում:

Մարդիկ, կանայք՝ մենակ, խմբերով անցնում էին նրա վանդակների առջևից, դիտում էին բոլորներին, կարծիքներ հայտնում և միշտ էլ հավանում էին, թե ոչ, հարցնում էին նրանց զինը և հեռանում:

Բայց այդպես չէին երեխաները. վանդակներում բոլորներ տեսնելով՝ նրանք կանգնում էին և ուշադիր, երբեմն զարմացած նայում վայրի բոլորների խատուտիկ փետուրներին, դեղին կամ սադաֆի փայլ ունեցող կտուցներին, նրանց մաքրափետուր պոչերին, ուլունքի նման աչքերին և, ծնողների փեշը քաշելով, պահանջում.

- Ուզում եմ...

- Հեռո՛, հեռո՛, երբ ավելի լավը կլինի, - խուսափում էին ծնողները, երեխայի թևը քաշելով:

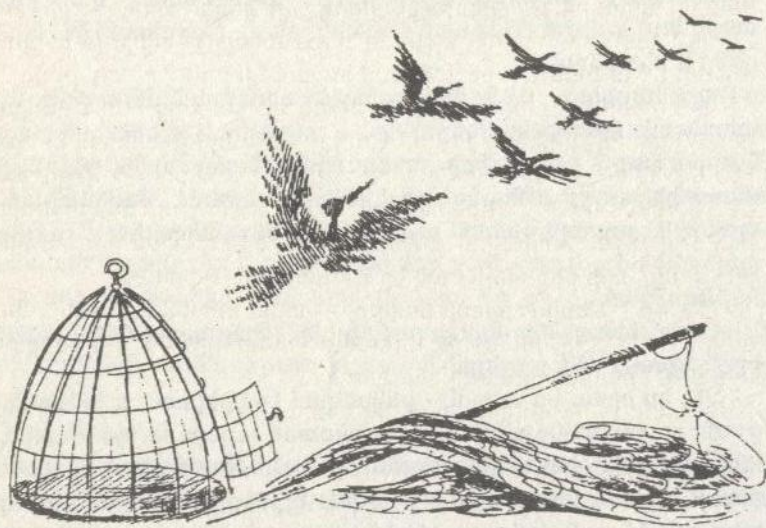
- Չէ՛, ես հիմա եմ ուզում, - քնկրկում էր երեխան, և իր ցանկությունն ու քախսանձանքի մեջ համառում այնքան, որ ծնողներն ստիպված էին լինում զենլ բոլորնը, իհարկե, վանդակով, որովհետև առանց դրան բոլորն պահելը դժվար կլիներ, մանավանդ որ երեխան ինքն էր պնդում, որ առեն վանդակով. չէ՞ որ բոլորնը երեխայի համար ավելի գեղեցիկ ու հետաքրքրական է վանդակի մեջ:

Այստեղ հիշենք և այն, որ այդ վանդակները Քեռի Թորոսն ինքն էր պատրաստում ոռեճու, ցրտեճու կամ գերամաստու շիվերից ու ճղներից, և այնքան լավ, ասես գործել էր մի հմուտ վարպետ: Գարունը բացվելուն պես, երբ ոռեճները կարմրում էին ջրադացների մոտ, Քեռի Թորոսը կտրտում էր դրանց մանր-բարակ ճյուղերը և վանդակներ հյուսում, քանի դեռ նրանք կակուղ էին լինում ու ճկուն: Նույնը անում էր ցրտեճու և գերամաստու շիվերով:

Նա այդ վանդակներով շուկա բերում էր ոչ միայն մանր բոլորներ, այլև խոշոր թևավորներ՝ ցին, բագե, փասիան կամ ցախաքլոր... բազմացել ու բազմագույն բոլորներ, բոլորներ, որ դաշտում չէին երևում. գույնզգույն, ծիածանագույն հավքեր, որ հազվագյուտ լինելով՝ խենթացնում էին երեխաներին և գրավում անզամ մեծերին: Բերում էր և շատ վայրի աղավնիներ, որոնց տեղացիք թլուն էին ասում... Ու այս բոլորը նա կարողանում էր վաճառել և ստացած փողը հանձնում էր կնոջը՝ տան կարիքների համար:

Որտեղի՞ց էր մեր Քեռի Թորոսը բերում այդքան բոլորներ կամ ինչպե՞ս էր կարողանում բռնել նրանց...

Այս հարցը սկզբում զբաղեցնում էր և ինձ, բայց հետո թե՛ մերոնք՝

ծնողներս, թե՛ հարևան տղաները պատմեցին, որ Քեռի Թորոսը մեր անտառի վերին մասում՝ մի բացատում սարքեր ու ցանցեր ունի, որոնցով և բռնում է այդ բռնուններին... Մակայն որքան էլ պատմում էին կամ նկարագրում՝ ես դժվար էի պատկերացնում բռնուններ բռնելու այդ հնարները. ի՞նչպես կարող էր բռնունն ինքը գալ-ընկնել ցանցի մեջ. այն էլ վայրի բռնունները, որ այնքան սրատես են և զգույշ... Ի՞նչպես:

Մի օր էլ, երբ ես կասկածներ ու տարակույսներ հայտնեցի այդ առքիվ, մեր քաղեցի երկու տղա, իմ ընկեր Արշամն ու Արամը, որ եղել էին Քեռի Թորոսի որսատեղում՝ Երկար սարի վրա, ինձ առաջարկեցին ընկերանալ իրենց և զնալ անձամբ տեսնել:

Ես համաձայնեցի, և մենք զնացինք:

Մեր անտառը, որ բարձրանում է լեռներն ի վեր, մանավանդ Երկար սարի վրա շատ խիտ է, ուղիղ արախետներից զուրկ, այդ իսկ պատճառով վերելքը դժվար է, առանձնապես սարի տեղերում: Դրանից էր, որ բավական երկար տևեց մեր ճանապարհը մինչև բռնունների բացատը. ստիպված էինք առաջ զնալ ճիգով. տեղ-տեղ

պետք էր ջանք քափել բարձրանալու քփերից, շիվերից, երբեմն ծառի բններից բռնելով: Ասում էին, թե Քեռի Թորոսը դիտմամբ է ընտրել անտառի այդ վերին բացատը, ուր ընդհանրապես քիչ մարդ է գնում, կամ՝ բոլորովին չի գնում, հետևաբար վայրի բռնունները թե՛ առատ են այնտեղ, և թե՛ անվախ իջնում են ամեն ծառի, քփի:

Խիտ, հաստաբուն ծառերի մթամած աշխարհից հետո բացատն ինձ քվաց արևով ողողված մի կանաչ լիճ՝ բարձր քփերով ու ծառերով եզերված: Ու առաջին իսկ հայացքից բացատում ինձ զարմացրեց կանեփաքելի ցանցերից շինած մի մարդահասակ շրջափակ, իսկ այդ շրջափակի վրա՝ տանիքի պես տարածված-ձգված մի ուրիշ ցանց, որի մեջտեղը ծակ էր և ձագարածի իջած:

- Այ, է՛ս է Քեռի Թորոսի սարքը, - ասաց տղաներից մեկը, մատնացույց անելով ցանցերից հյուսված տարօրինակ շինվածքը. ապա բևեռ բռնելով՝ տարավ ինձ առաջ:

Մի երկու քայլ անելով ես ցանցի ներսը նկատեցի երկու սովորական հավ և մի քանի մանր բռնուններ՝ ծտեր, սարյակներ, որոնցով լիքն էին գեղի պարտեզները:

- Մրանք ինչո՞ւ համար են այստեղ, - զարմացա ես:

- Բա՛. Քեռի Թորոսը հե՛նց սրանցով է բռնում էն խաս բռնուններին, - ասաց Արշամը:

Չարմանալի՛ էր. այդ շրջափակն ընկած մանր բռնուններն ու ընտանի հավերն ի՛նչպես կարող էին բռնել երկնքում ճախրող վայրի, ազատասեր բռնուններին:

Երբ ես իմ կասկածը հայտնեցի, մյուս ընկերս՝ Արամը, ժպտաց.

- Հենց հունարն էլ է՛դ է, է՛...

Ապա, շուրջը նայելով, ավելացրեց.

- Ինչպես երևում է էսօր ինքն էստեղ չի:

Հազիվ նա արտասանել էր այս բառերը՝ լավեց մի խուլ ձայն.

- Էդ ո՞վ է:

Խոսքը լավեց, բայց մարդը չէր երևում:

Ես նայեցի աջ-ձախ՝ մեկին տեսնելու հույսով:

Բայց տեսնելու փոխարեն՝ նորից լսեցի նույն խուլ, համարյա խուպոտ, խզված ձայնը.

- Հեռացե՛ք... Մի՛ խոսեք... Դշերին կփախցնեք...

Դարձյալ զարմանքով նայեցի շուրջս՝ բացատը շրջապատող ծառերի, քփերի կողմը:

Արամն այդ նկատելով, հրեց կողքս:

- Կարծո՞ւմ ես՝ անտառից է խոսում, - շնչաց նա: - Չէ՛. հրե՛ էնտեղից:

Նա մատնացույց արավ չոր ճյուղերով ու խոտերով ծածկված մի հողաբլուր, որ գտնվում էր բացատի եզրին՝ մի վիթխարի հացենու տակ:

Եվ մինչ Արամն ինձ բացատրում էր, քե՛ս այդ հողաբլուրը մի գետնափոր է, քե՛ս նրա կտորը շինված է երկթեք, որ չկաթի, իսկ ճղներով ծածկված է, որ մնա աննկատելի, հողաբլրի տակից դուրս եկավ մի գլուխ:

- Հեռո՛ւ, մտե՛ք ծառերի տակ... ոչե՛րը...

Ասաց նա նույն խուլ ձայնով և գլուխը նորից կոխեց ներս:

Պարզվեց, որ այդ հողաբլուրը իրոք մի գետնատնակ է, որ շինել էր բռնորոսն ինքը և մտել մեջը: Այդտեղից նա հսկում էր վերևից անցնող, ցանցից վեր պտտվող բոջոններին, քե՛ս արդյոք նրանցից ո՞րը պիտի իջնի ցանցի վրա կամ ընկնի ցանցի քակարդը՝ այնտեղ եղած բոջոններով ու կուտերով հրապուրված:

Քեռի Թորոսի այդ օրևա՞նն ասեմ, քե՛ս դիտարանը իսկապես մի ծակուտ էր՝ գյուղական հավանոցից փոքր, ավելի շուտ՝ մի շնաբույն, և այնքան ցածրիկ, որ ներս մտնելու համար բռնորոսը խեչափառի պես ոտներով ետ-ետ էր սողում և մեկնվում, ընկերներիս ասելով, այնտեղ փռված խոտերի վրա...

Ընկերներս ինձ բացատրեցին նաև, քե՛ս գիշերները Քեռի Թորոսը քնում է այնտեղ՝ մի հին յափնջի տակն ու վրան զցելով, իսկ ցերեկը, առավոտից մինչև արևամուտ, դարանում է ակնդետ, քե՛ս ե՞րբ պետք է բոջոններից մեկնումեկը ընկնի իր ցանցը:

Երբ, վերջապես, բռնորոսի սպառնալի կանչերից հետո, մենք հենացանք ցանցերից և մտանք ծառերի տակ, Քեռի Թորոսը դուրս սողաց իր ծակուռից և այդպես սողեսող հասավ ծառերին ու մեկեն դիք կանգնեց մեր առաջ:

Կանգնեց մազախոտի ու խոտեց գայրացած, ձայնը խեղդելով.

- Բա դուք հավի գո՞ւլս եք: Չե՞ք իմանում, որ դուշը մարդ տեսնելիս հեռո՛ւ է փախչում... Դե՛, էլ դենը չգնա՛ք, ձե՛ն չհանե՛ք, երեխանցս ապրուստը կտրեք... Մի անգամ որ խրտնեցին՝ էլ դեսը չեն գա, իմացե՛ք...

Ապա բարկությունը փոխեց մեղմությամբ.

- Տեսնում եմ՝ մեր լավ տղերքն եք, բայց էլ ծառերի տակից դուրս չգաք: Բա՞ն եք ասելու՝ ասեք... Չէ՞... Բա կարծեցի ձեզ ուղարկել են

ինձ մտա... Երկու օր է դուշ չեմ բռնել. շատ բարկացած եմ. չենդանաք... Չգիտեմ ի՞նչն է խանգարում, որ անտերները չեն մտնում: Ուզում եք բան տեսնել՝ էստեղ, ծառերի տակ մտնեցեք, մտիկ արեք, բայց անխոս: Երբ մեկն ընկնի՝ կբերեմ ձեզ ցույց կտամ...

Մենք՝ տասը-տասներկու տարեկան, ամեն բանի հետաքրքիր տղաներ, նրա խոստումի հույսով մտնեցինք հնազանդ ու աչքներս հառնեցինք դեպի ցանցերը, իսկ ինքը Քեռի Թորոսը նորից չորեքբաթ ու սողեսող գնաց, ետին ոտներով մտավ իր ծակուռը և նույնպես աչքերը չռեց դեպի ցանցավանդակը:

Այստեղ ամեն ինչ իրոք հետաքրքրական էր ինձ համար: Նստելով ծառերի տակ՝ մենք նկատում էինք, որ շատ մեծ ու փոքր բոջոններ էին անցնում մաքուր, կապույտ երկնքով, անցնում էին երբեմն բավական ցած, անգամ պտտվում էին ցանցի վերևում, բայց չէին իջնում... Ի՞նչ բոջոններ էին՝ չգիտեինք, բայց նկատելի էր, որ բազմատեսակ էին և բազմազույն: Անցնում էին հաճախ հատ-հատ, երբեմն գույզերով կամ փոքր ու մեծ խմբերով: Անցնում էին քե՛ս փոքր և քե՛ս մեծ քե՛ս քե՛ս բոջոններ, որոնց գույնն ու տեսակը սակայն դժվար էր որոշել օդի մեջ, այն էլ ներքևից...

Թե՛ որքան ժամանակ էինք դիտում այդպես՝ դժվար է ասել, բայց մի պահի հանկարծ նկատեցինք, որ մի բոջոն իջավ դեպի ցանցը, իջավ իրեն ցած նետելու պես, այնպես, ինչպես որս տեսած բոջոնն է իջնում. ու այդ իսկ վայրկյանին Քեռի Թորոսը դուրս սողաց իր գետնափորից և չորեքբաթ արջավազ տվեց դեպի ցանցը:

Հասնելով՝ նա ցանցի տակով սողաց-մտավ ներս և ռետինի ճկունությամբ կանգնեց իսկույն ու բռնեց մի բոջոն, որ տոտիկներով խճճվել էր վերևից ձգվող ցանցի թելերի մեջ և հուսահատ քափախարում էր քե՛ս:

Դրան բռնելով՝ Քեռի Թորոսը ցանցի վրայով տարավ նրան մինչև այնտեղ, որ ցանցի երկու կտորը միանում էին իրար՝ քողներով աննկատ ճեղք: Այս ճեղքից նա բոջնին քաշեց ներս, կոխեց իսկույն ոռազործ վանդակը, ապա նետվեց մի այլ կողմ: Այս անգամ բռնեց մի այլ բոջոն, որ ցանցի ձագարանման խորշից ընկել էր ներս:

Մեր բաքստոցից դժբախտաբար լավ չէին երևում այդ հավքերի գլուխն ու փետուրները, որ պարզեինք, քե՛ս ի՞նչ բոջոններ էին, և այդ կարողացանք այն ժամանակ միայն, երբ Քեռի Թորոսը, իր գետնափորը մտնելուց առաջ, ուրախությունից ճառագայթելով, ոռազործ վանդակը իր կալանավորներով բերեց մեզ:

- Բազարում ամենից լավ ծախվում են սրանք: Երեխաների խելքը գնում է... Լա՛վ է, լա՛վ է, - ուրախությամբ կրկնում էր նա՝ վանդակը բարձր բռնած, կարծես նրա համար, որ ավելի լավ տեսներ իր որսը:

Այդ թռչունները, որ վախից կուչ էին եկել վանդակի մեջ, հազիվ աղավնու չափ էին, բայց երկարակտուց. մեկը մոխրագույն քևեր ուներ, բայց ճերմակ վիզ ու կուրծք. մյուսի փետուրները խատուտիկ էին՝ կապույտ, ոսկեգույն և սև հատեր իրար խառնված. ասես փետուրներ չէին, այլ մետաքս կտորի նախշեր, որ ստեղծում են ծիածանի պատրանք... և Քեռի Թորոսն իրավացի էր իր ուրախության ու հրճվանքի մեջ. երեխաներն անշուշտ այդ սիրուն թռչունները պիտի խլեին իրար ձեռքից. անչափ գրավիչ ու հմայիչ էր մանավանդ խատուտիկը՝ իր շողողուն փետուրներով, որոնց ուզում էիր նայել անվերջ:

- Սրանց ծախելո՞ւ ես, քեռի, - հարցրեց իմ ընկեր Արամը ափսոսանքով, որ դրանք իրենը չեն:

- Ծախել... բա ո՞նց, - և թռչնորսն ուրախությամբ պատեց վանդակը: - Գիտե՞ս ինչպես կծախվեն...

Եվ մյուս օրն իսկ իմացանք, որ նա շուկայում անմիջապես լավ գնով վաճառել է դրանց և գոհ վերադարձել իր բացատը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Վերնագրի՞ր այս հատվածը:
2. Կարդա՞ առաջին պարբերությունը և բացատրի՞ր:
3. Նկարագրի՞ր քեռի Թորոսի թռչուններ որսալու սարքը:
4. Նկարագրի՞ր թռչնորսի որսատեղը և գետնատնակը:
5. Համառոտ պատմի՞ր, թե ինչպես էր քեռի Թորոսը վաճառում իր որսած թռչուններին:
6. Պատմի՞ր, թե ինչպես քեռի Թորոսին հաջողվեց երկու թռչուն բռնել:
7. Քեռի Թորոսին նկարագրի՞ր՝ գտնելով պատմվածքում համապատասխան հատվածները:
8. Նկարագրի՞ր ցանցն ընկած թռչուններին:
9. Ինչո՞ւ էր քեռի Թորոսը գրադվում թռչնորսությամբ:

***

Այդ օրվանից ես ու Արշամը կամ Արամը (որն ազատ է լինում), Քեռի Թորոսի որսով հետաքրքրված, մեկ-մեկ գնում էինք նրա բացատը, տեսներու, թե ի՞նչ թռչուններ է որսում կամ ի՞նչպես է որսում, ու ամեն անգամ տեսնում էինք հետաքրքիր մի բան. թռչնորսը կա՛մ իր գետնափորում էր լինում դարանած, գլուխը հազիվ հանած՝ ցանցին նայելիս, կա՛մ արդեն բռնած թռչունները մեկ երկու վանդակի մեջ դրած՝ կուտ էր տալիս նրանց և զարմանում, որ չէին ուտում:

- Կե՛ր, անխելք, - ասում էր նա վանդակի ճաղերին կպած թռչնին: - Դու երկնքում էսքան կուտ չես գտնի, ոչ էլ ինձ պես կերակրող: Կե՛ր...

Այս նույն խոսքերը նա ասում էր բռնված բոլոր հավերթին, բայց թռչունները այդ կուտը (որ ցորեն էր լինում կամ կորեկ) կտցում էին այն ժամանակ, երբ նա հեռանում էր վանդակներից: Կային սակայն թռչուններ էլ, որ բնավ չէին նայում վանդակի հատակին փռված կուտերին: Երևում էր՝ զիտակցում էին իրենց վիճակը. վշտից դառնում էին անտաքբեր, գուցե և հպարտ... Թվում էր նույնիսկ արհամարհում էին Քեռի Թորոսին և մեզ, որ նայում էինք ակնապիշ, սպասելով, թե ի՞նչ շարժումներ կանեն նրանք կամ ի՞նչ ձայն կհանեն...

Քեռի Թորոսը որսում էր առհասարակ զարմանալի հազվագյուտ թռչուններ, այնպիսի թռչուններ, որ երբեք գյուղ չէին իջնում, ոչ էլ դաշտերում էին երևում. ես գոնե այդպիսիների չէի հանդիպել. և այս պարագան մեկն էր այն պատճառներից, որ մեզ տանում էր Երկար սարի գլուխը: Իսկ այնտեղ հասնելիս, երբ Քեռի Թորոսը դարան մտած էր լինում՝ չէր թողնում մտնենք բացատը, բայց եթե վանդակներում թռչուններ էր ունենում՝ քույլ էր տալիս, անգամ կանչում էր նայելու:

- Տեսե՛ք, մտիկ արեք, բայց ձեռ տալ՝ չե՛: Չի՛ կարելի, առանց էն էլ վախեցած են: Տեսե՛ք՝ քանի էստեղ են, թե չէ էգուց տանելու են բազար...

Այդ պահերին նա հրճվանքի մեջ էր լինում, ինչպես զանձ գտած մեկը, մանավանդ եթե որսած թռչունները լինում էին գեղեցիկ, ուրեմն և թանկարժեք...

Մի օր էլ, երբ գնացել էինք թռչնորսի մտա, իմ ընկեր Արշամի հետ

ականատես եղանք մի օտարոտի տեսարանի, մի տեսարան, որը և առիք դարձավ այս պատմությունը գրի առնելուն: Դա իսկապես մեկն էր այն տեսարաններից, որ երբեք չեն մոռացվում, ոչ էլ ցնդում են պատրանքի ու երազի պես, այլ մնում են ձեր սրտում ու գլխում ամուր նստած, որ ժամանակ առ ժամանակ կենդանի պարզվեն ձեր առաջ:

Այդ օրը, երբ ես ու Արշամը բարձրացանք որսասար, այսինքն՝ երբ հասանք բացատին ու կանգնեցինք նրա պոնկին, սաղարբավետ ծառերի տակ, մենք Քեռի Թորոսին դարձյալ տեսանք իր ծակուռում մեկնված, աչքերը ցանցերի կողմը չոսած: Նորից լարված սպասում էր, քե ի՞նչ բռնուն է իջնելու ցանցի վրա, ուր կա՞մ պիտի խճճվեր քեյերի մեջ, կա՞մ, մանր բռնուններով, գուցե և այնտեղ շաղ տված կուտերով հրապուրված, ձագարած և տեղով սահեր-ընկներ ներս:

Կանգնելով բացատի պոնկին՝ մենք զգուշացանք որևէ շարժումով խանգարել մեր բարեկամ բռնուրսի նվիրական այդ պահը: Անխոս նստեցինք ծառերի տակ և նույնպես նայեցինք մեր ցանցապատնեշին, մերք Քեռի Թորոսին, որ բաց, բրդոտ գլուխը վեր, ականջները խշած դիտում էր սևեռահայաց ու վերացած:

Հիմա դժվարանում եմ ասել, քե ո՞րքան ժամանակ դիտեց այդպես կամ ո՞րքան անցավ, երբ նա անսպասելի մի քափով դուրս սողաց գետնափորից, կռացած վազեց առաջ և, ցանցի մի փեշը ետ տանելով, մտավ ներս և ուզեց բռնել այնտեղ ընկած մի բռնուն, որի ինչ լինելը մենք չիմացանք իսկույն, բայց նկատեցինք, որ բավականին մեծ բռնուն է սև ագորշ քեերով: Միաժամանակ տեսանք և այն, որ, բռնուրսի ներս մտնելու միջոցին, ցանցաքակարդից վեր՝ օդում լայն պտույտներ էին գործում երկու խոշոր բռնուն էլ՝ առանց քեաբխումների, պարզապես քեները լայն տարածած. պտույտներ էին գործում արագ և իջնում հետզհետե, իջնում դեպի ցանցը:

- Կարծես արծիվներ լինեն, գիտես, - ձեռը քեիս դիպրեց Արշամը: - Ո՞վ գիտի իջնում են Քեռի Թորոսի հավերը տանելու:

- Կարող է, - համաձայնեցի ես:

Բայց մենք սխալվում էինք:

Քեռի Թորոսը մտավ ցանցից ներս և ուզեց բռնել այնտեղ ընկած բռնին, վերևում պտույտներ գործող խոշոր բռնուններից մեկը քափով իջավ ցած՝ ուղիղ ցանցի վրա... ոչ քե իջավ, այլ իրեն ցած նետեց այնպես, ինչպես գնդակահարված, սակայն մի տարբերու-

րյամբ. նա քեերը չծալեց սպանվածի պես, այլ իջավ քեաբաց հենց այնտեղ, ուր ցանցի տակն ընկած բռնունն էր, որին այդ վայրկյանին բռնել էր ուզում Քեռի Թորոսը:

Արշամը, նայելով ցած նետված ահագին բռնին, նորից ձեռը դիպրեց ինձ, շշմարտվելով:

- Արծիվ է կարծես: Ո՞վ գիտի իջել է ընկերին ազատելու...

Այդպես էր արդյոք՝ ես չհասկացա անմիջապես: Բայց այդ խոշոր բռնունն իջնելուն պես, մի երկու փորձից հետո, մագիլներով բռնեց իրոք ցանցի տակ վերովար անող բռնին և ուզեց նրան բարձրացնել վեր, սակայն... զգա՞ց արդյոք, որ նա ցանցի տակ էր, քե կամեցավ քեերով պաշտպանել նրան մարդուց - քեերը տարածեց ցանցի վրա և նորից մագիլներով բռնեց ցանցն ընկած բռնին ու բարձրացրեց... դրա հետ բարձրացավ և վերի ցանցը մի երկու մետրաչափ, բարձրացավ ու ձգվեց այնպես, որ անկյուններում խրված ձողերը ծովեցին:

Այդ տեսնելով Քեռի Թորոսը գլխաբաց վազեց-կախվեց ցանցի տակն ընկած բռնից, միևնույն ժամանակ բռնեց վերևի բռնի մի ոտքը, որ նա չձգի-չքանդի ցանցավանդակը... ու սկսվեց մի տարեբային մենամարտ զայրացած վիթխարի բռնի և մարդու միջև. արծիվը վեր էր քաշում իր ընկերոջն ու ցանցը, Քեռի Թորոսը ձգում էր ներքև՝ որքան ուժ ուներ...

Գազազած բռնի ու մարդու պայքարը շարունակվեց երկար. բայց, ի վերջո, արծիվը տեսնելով, որ չի կարողանում այդ ձևով ընկածին ազատել ցանցից և միաժամանակ նկատելով, քե հասկանալով, որ այդ բանն արգելում է մարդը - հանկարծ քեերը տարածեց ավելի և ցանցով փաթաթված ոտքերով իջավ Քեռի Թորոսի բաց գլխին և կտուցի հարվածներ հասցրեց նրա երեսին, կրծքին... Քեռի Թորոսը պաշտպանվում էր՝ ձեռքերը բարձրացնելով, բայց ինձ պարզ չեղավ, քե քանի հարվածից հետո նա իրեն զցեց գետին, ու արծիվը մնաց ցանցից դուրս և նորից ջանաց վեր հանել ընկած բռնին...

Այդ միջոցին էր ահա, որ քափով իջնելով, նրան միացավ մյուս արծիվը, որն առաջինի հետ սկզբում պտույտներ էր գործում ցանցավանդակից վեր և ապա օղից կարծես հետևում, քե ինչ է կատարվում ներքևում:

Իրեն ցած նետելով՝ նա նույնպես, կարծես ընկերոջն օգնելու համար, կտուցով բռնեց ցանցից, երևի ընկածին վեր բարձրացնելու,

քե հանելու... Բայց ընկածն էլի մնում էր ցանցի տակ. ազատել չէր լինում... Չգիտես՝ ի՞նչ զգացին նրանք՝ մեկել երկուսը միասին բռնեցին ընկած բռչնի քե երկից ու վեր բարձրացրին ցանցի հետ միասին:

Բարձրացրին այնքան, որ ցանցը նախ դարձավ կոնածև, ապա տեղահան եղավ, ու մեկ էլ այն տեսանք, որ ինչքան բռչունները բարձրացնում էին իրենց ընկածին, այնքան նրանց հետ բարձրանում էր և ցանցը՝ արդեն իրար եկած, համարյա փալաս դարձած, բիիրները կախ ընկած:

Այդպես բռչունները իրենց հարազատին տարան ցանցի հետ, տարան անտառի վրայով՝ ծառերին քսելով, հետո, երբ հասան մի բարձր ծառի, իջան դրա վրա և սկսեցին կտուցներով քրքրել ցանցը...

Բայց մենք երկար չէինք կարող նայել այդ տեսարանին. Քեռի թորոսը, հսկա բռչնի հարվածներից ընկնելով, մնացել էր նույն տեղը. - վազեցինք օգնելու:

- Քեռի՛ թորոս, Քեռի՛ թորոս, - կռացավ Արշամը նրա վրա: - Էդ ի՞նչ եղավ, վե՛ր կաց հլա...

- Էհ, տեսա՞ք, - խոսեց Քեռի թորոսը: - Դուք էդ որտե՞ղ էիք ախար, մի քիչ շուտ գայիք, էի...

Մենք նրան նստեցրինք և ապա, ոտի կանգնեցնելով, քեերն ընկած տարանք իր հողատնակի մոտ. նա ոչ քե տխուր էր, այլ ընկճված անասելի. չնայած զայրացած բռչունը նրա աջ այտի մաշկը մսախառը պոկել-կախել էր և մազիվներով ճակատը ճանկոել մի քանի տեղից, բայց նա չէր տնքում, հայիոյում էր միայն և սպառնում.

- Ես դրանց ցույց կտամ... Չեռիցս չեն պրծնի...

Նրան հանգստացնելու, մխիթարելու համար բռռեր չգտնելով՝ մենք տակավին դեպքի տպավորության տակ, հարցրինք, քե ի՞նչ բռչուններ էին դրանք, նա պատասխանեց համարյա բարկացած.

- Բա չտեսա՞ք, որ արծիվներ են, եկել էին ցանցից ազատեն իրենց ձագին: Բա չտեսա՞ք ոնց էին կատաղել անիրավները... Էսպես բան առաջին անգամն է պատահում ինձ: Ես դրանց ցույց կտամ...

Մենք չհարցրինք, քե ի՞նչ կարող է անել նրանց... հիմա դրա ժամանակը չէր. պետք էր մարդուն օգնել, որ արյունոտ վերքերը լվանա և մի բանով կապի: Իսկ երբ գետնափորում պահած կավե կուլայի ջրով լվաց երեսի, ճակատի ճանկավածները և ապա կապեց ինչ-որ փալասներով, նա մոտեցավ հողատնակի առաջ շարված ու-

ռագործ վանդակներին և ոտքի մի քանի հարվածով ջարդեց դրանք, ապա արացիներով փլեց իր ծակուռի մուտքը:

Այստեղ էլ մենք հարմար չհամարեցինք հարցնել, քե ինչո՞ւ է այդպես անում: Մտածում էինք, զոնե ես մտածում էի, քե մարդ է, բարկացել է անհաջողությունից և սրտի բարկությունը քափում է անշունչ իրերի վրա...

Բայց այդ օրվանից նա իջավ գյուղ և հաջորդ տարին էլ չբարձրացավ Երկար սար՝ անտառի բացատը: Խոսում էին, քե փող չունի ցանց ու սարք առնելու: Սակայն մի քանի տարի հետո, երբ ես (քաղաքի ուսումից վերադառնալով) նրան տեսա իր բանջարանոցը ջրելիս (մի բան, որ կինն էր անում առաջ), հետաքրքրվեցի, քե մի՞քե էլ բռչնորսությամբ չի զբաղվում, նա գլուխը տարուրերեց.

- Չէ՛, ախպերս... Էլ պրծա՛վ... Աշխարհում ամեն ինս-ջինս ուզում է ապրել իր ընկերի, իր ձագի հետ... Ինչո՞ւ խանգարել: Թո՛ղ ապրեն իրենց համար...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Այս մասը փոքր հատվածների բաժանի՞ր եւ վերնագրի՞ր յուրաքանչյուր հատվածը:
2. Մանրամասն պատմի՞ր զազազած արծվի եւ մարդու պայքարի մասին:
3. Պատմի՞ր բակարդն ընկած բռչունների մասին:
4. Քեռի թորոսը ինչո՞ւ բողեց բռչնորսությունը:

Ամփոփում

1. Քեզ դուր եկա՞վ այս պատմվածքը: Ինչո՞ւ:
2. Ո՞ր պատմվածքի հետ կհամեմատես «Թռչնորս»:
3. Քեռի թորոսին բնութագրի՞ր:
4. Ի՞նչ գիտես արծիվների մասին:

ՀԱՄԵՐԳ

Վտակը ժայռից ներքև է բռչում,
Թափ առած ընկնում քարերի գլխին,
Չարկում ավազին, շաչում է, ճշում,
Ճշում անհանգիստ, փրփուրը բերնին:

Ինչպես ծերունին, ձայնով պառաված
Չայնակցում է ժիր բռնիկի երգին,
Այնպես է ծերուկ անտառը կամաց
Արձագանք տալիս ջրի աղմուկին:

Այնինչ բնության զվարթ համերգի
Ունկնդիրն անխոս, հավիտենական,
Ժայռը մտախոհ՝ իր մռայլ մտքի
Ետևից ընկած՝ լսում է նրան:

ՋԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդա՛ քանաստեղծությունը:
2. Ինչո՞ւ է քանաստեղծությունը կոչվում «Համերգ»:
3. Բանաստեղծության մեջ ի՞նչն է ավելի շատ՝ *զո՞ւյնը, ծա՞յնը, շարժո՞ւմը*:
4. Ի՞նչ բաներով ու արտահայտություններով է հեղինակը պատկերել շարժումը:
5. Թվարկի՞ր համերգի մասնակիցներին: Փորձի՛ր հնարավորին չափ դիպուկ բառերով բնորոշել նրանց:
6. Դո՞ւրս գրիր գեղեցիկ պատկերները:
7. Ո՞ր քառատողն է քեզ ավելի շատ դուր գալիս: Ինչո՞ւ:
8. Ի՞նչ գույներ կօգտագործես այս քանաստեղծությունը նկարագրողելիս:

ՉԱԼԱՆԿԸ

Շատ բան կարելի է պատմել շների մասին, բայց այն, ինչ ուզում եմ պատմել, վերաբերում է մեր շանը, որն արդեն չկա: Մեր Չալանկը մի սև, բրդոտ շուն էր, կուրծքն ու վիզը ճերմակ, որ հեռվից բվում էր սպիտակ վզկապ: Փոքրուց նրա ականջներն ու պոչը կտրել էին, այդ պատճառով ամառը սաստիկ տանջվում էր ճանճերի ձեռքից, հողը փոս էր անում՝ մեջը պատկում, կամ ժամերով մտնում էր քփերի ու լոբիների արանքը և դուրս գալիս միայն այն ժամանակ, երբ անձանոթ ոտնաձայն էր լսում քակում կամ անցնող շան հոտ էր առնում:

Չարմանալի շուն էր մեր Չալանկը, տարբեր մարդկանց վրա հաչում էր տարբեր ձևով. մուրացկանների վրա հատրնդիատ, ասես իմացնելու համար միայն, անձանոթների վրա տարակուսով, երևի մտածելով, քե հանկարծ տան քարեկամ չլինի՞, ձեռնափայտով մարդկանց վրա՝ հախտուն: Ինչպես երևում էր, փայտ չէր սիրում (դրանով հաճախ խփում էին իրեն). բայց, դրա փոխարեն, պատկառանքով էր վերաբերվում լավ հազնված մարդկանց... Հաչում էր նրանց վրա այնչափ, որ իմացնի, քե մարդ է գալիս... Իսկ քոյսվի կամ գգրի վրա չէր հաչում. մի երկու բերան «հաֆ» էր անում, կլանչելու պես ու մոռոցով քաշվում մի կողմ: Վախենում էր...

Ես այն ժամանակ չէի հասկանում դրա պատճառը, բայց հիմա մտածում եմ, որ Չալանկը երևի ընդօրինակում էր մեզ. ինչ վերաբերմունք մենք ունեինք դեպի մարդիկ, նույնն ուներ և նա: Մենք մուրացկաններին խղճում էինք, և Չալանկը չէր հալածում նրանց, բույլ էր տալիս մտնել բակը. մենք լավ հազնված մարդու քաշվում էինք, քաշվում էր և նա, քոյսվից ու գգրից վախենում էինք, վախենում էր և Չալանկը...

Դրան հակառակ՝ մենք սիրում էինք մեր տավարը. սիրում էր և նա... Երե պատահեք, օրինակ, մեր եզներն առանց հսկողի մնային դաշտում, Չալանկը կմնար նրանց մոտ, նույնիսկ առավոտից մինչև երեկո կհսկեր քաղցած, և երեկոյան միայն, երբ եզները գալին տուն, նա էլ հետները կգար:

Կամ, օրինակ, մայրս հավերին կուտ էր տալիս. պատահում էր, որ

հավերի մեջ լինում էին հարևանի հավեր: Մայրս «օտար, օտար» ասելով՝ քշում էր դրանց, որ մերոնց կուտը չխլին: Երբեմն Չալանկն ինքն էր անում այդ բանը, երբ մայրս չէր նկատում օտար հավերին. նա ցատկում էր կուտ ուտող հավերի մեջ և «օտարներին» քշում. քնկնում էր նախ մեկի ետևից ու թոթոացնելով հալածում նրան այնքան, մինչև որ բռցնում էր ցանկապատի այն կողմը: Հետո գալիս էր մյուսներին...

Չմեռը հայրս Չալանկին կապում էր մեր գոմի չարդախում, հենց գոմի դռան առաջ, ուր նա խոտ էր դնում նրա համար, որ տեղը փափուկ ու տաք լինի:

Հայրս Չալանկին գոմի դռանը կապում էր նրա համար, որ գող գալու դեպքում իմացնի, որովհետև գոմը գտնվում էր մեր տնից բավական հեռու: Եթե պատահեիր դուրս կուտրեին և ամբողջ տավարը տանեին՝ չէինք իմանա:

- Բնածն ու մեռածը մին է, - ասում էր հայրս և միշտ զգուշացնում, որ եթե ինքը, պատահեց, տանը չեղավ, մենք չմոռանանք Չալանկին կապել գոմի չարդախում:

Եվ, պետք է ասած, Չալանկի պատճառով, թե նրա ահից, ոչ միայն մեր գոմից, այլև մեր բակից բան չէր գողացվում: Հայրս հավատացած էր, թե մի բան պատահելիս Չալանկը հաշտոցով կիմացնի:

Իսկ Չալանկը երբեք սուտ չէր հաշում... Դա արդեն հայտնի էր:

Ու ահա ձմռան մի գիշեր, երբ մեր տանը բոլորս քնած էինք, հանկարծ զարթնեցինք ինչ-որ տարօրինակ ձայներից: Մեկը դիպչում էր մեր դռանը, ճանկոտում և մի տեսակ, մռոցի նման, ձայներ հանում:

Առաջինը զարթնեցինք ես ու մայրս: Հայրս, սովորաբար, խոր էր քնում, մինչև չհրելիր՝ չէր զարթնի:

Մի քանի անգամ ականջ դնելով այդ տարօրինակ ձայներին, մայրս արթնացրեց հորս.

- Տես մի էն ի՞նչ է, որ դուռը չանգռում է...

Այդ բուպեին դռան ճանկոտոցը կրկնվեց. նորից մեկը դիպավ դռանը, և լավեց զսպված կրանչոց:

- Շուն է՞, - հարցրեց հայրս տարակուսած, անկողնում նստելով: Ապա վեր կացավ, արխալուղը գցեց ուտերին ու զննեց դեպի դուռը:

Բայց մայրս չթողեց դուռը բանալ:

- Կատաղած շուն կլինի, աման...

Հայրս լուսամտուտի ապակիների միջով նայեց դուրս, բայց բան չնկատելով, լուսամտուտի մի փեղկը բաց արավ ու գլուխը դուրս հանեց:

- Դե կորի՛, - պոռաց նա և ետ դարձավ: - Մեր շունն է, կապը կտրել է:

- Բա խի՞ է դուռը չանգռում, - զարմացավ մայրս: - Չլինի՞ սոված է:

- Չէ՛. հենց իրիկունը, գոմը փակելուց հետո եմ հաց տվել, - պատասխանեց հայրս: - Ով գիտի գելի հոտ է առել, վախից կապը կտրել՝ դեսն է եկել...

Եվ հայրս, ուտերին գցած արխալուղը մի կողմ դնելով, ուզում էր կրկին անկողին մտնել, երբ շունը, որ լռել էր այդ բուպեին, նորից դիպավ դռանն ու կրանչեց:

- Չէ: Մա իսկ որ գելի հոտ է առել, - կրկնեց հայրս: - Վախից է...

չում է...

Ու նորից բարկացավ.

- Դե, կորի՛, անպետք:

Չալանկը ընդհատեց կլանչոցը, բայց դարձյալ դնուվը դիպավ:

- Բեզ պես հազար շուն սատկի, էս ցրտին դուրս չեմ գա, - ասաց հայրս ու մտավ անկողին:

Շունը դրան ետևից կարծես զգաց այդ բանը և ավելի անհանգստացավ. սկսեց նորից կլանչել ու բաքը դռանը քսել...

Կլանչում էր, բաքը դռանը քսում և մի վայրկյան լռում, սպասում: Տեսնելով ձայն չենք տալիս՝ շարունակում էր նույն ճանկոտոցն ու կլանչը:

Երբ շատ կրկնեց այդ, հայրս էլ չհամբերեց. վեր կացավ բարկացած և այս անգամ, առանց ուտերին մի բան զցելու, դուռը բաց արավ, դռան ետևը դրված ձեռնափայտը վերցրեց ու... շանը.

- Ա՛յ քեզ, քոտոտ անտեր:

Շունը կլանչելով հեռացավ:

Հայրս նորից տուն եկավ, դուռը փակեց ու մտավ անկողին:

- Կատաղել է, չի թողնում մարդ քնի:

Բայց հազիվ անկողին էր մտել՝ Չալանկը դարձյալ եկավ, դարձյալ դնուվը դիպավ ու կլանչեց:

Հայրս ուզում էր էլի բարկանալ, բայց այս անգամ մայրս խորհուրդ տվեց՝ վեր կենալ, տեսնել՝ ի՞նչ է պատահել:

- Էս շունն իսկի էսպես չի արել: Չըլնի՞ գոմը գող է մտել, - կասկած հայտնեց նա:

- Ես կարծում եմ զել է տեսել, դրանից է փախչում, - ասաց հայրս, դժգոհ վեր կենալով ու հագնվելով: - Եթե գող ըլներ՝ կհաչեր: Շունը միայն զել տեսնելիս չի հաչում:

- Դե որ էդպես է՝ հրացանը վերցրու, - խորհուրդ տվեց մայրս անհանգիստ, - սոված գելեր կըլնեն...

Հայրս այդպես էլ արավ. հագնվելուց հետո վերցրեց տան անկյունում կախված մեր հին քափանչան ու սկսեց վառող լցնել:

- Դու էլ վեր կաց, այ որդի, - ասաց մայրս: - Վեր կաց, ճրագ վառի, հորդ հետ գնա: Գելերը ճրագի լույսից վախենում են:

Ասաց ու ինքն էլ վեր կացավ:

Եվ մինչ հայրս հրացանը կլցներ, էս հագնվեցի արագ, գայլ տեսնելու ցանկությամբ տարված: Շատ էի լսել գայլերի մասին, բայց չէի տեսել:

ճրագը գտա, վառեցի և հորս հետ դուրս եկա:

Դուռը բաց արինք քե չէ՝ Չալանկը, կապի կտորը վզին, դիպավ հորս ոտներին, կլանչեց ու առաջ վազեց:

Բայց հայրս կանգ առավ շուրջը նայելու:

Ես նույնպես նայեցի. գայլ չի՞ երևում արդյոք...

Յուրտ էր, ձյուն... Գետինը, տանիքները, պատերը, ծառերը - ամեն ինչ ծածկված էր ձյունով: Թեև անլուսին գիշեր էր, բայց սպիտակ ձյունների վրա ամեն ինչ երևում էր պարզ:

Գայլ չկար... այսինքն՝ չկային գույգ ճրագի պես վառվող աչքեր, ինչպես նկարագրել էր մայրս:

«Երևի գոմի մոտ է», մտածեցի:

Շունը, որ առաջ էր գնացել, նկատելով հորս և իմ կանգ առնելը, էտ դարձավ իսկույն, կլանչեց ու նորից առաջ ընկավ՝ շուտ-շուտ ետ՝ հորս երեսին նայելով, ուզում էր կարծես հասկացնել, որ հետևենք իրեն:

Հայրս, հրացանը պատրաստ բռնած, դարձյալ չորս կողմնաչք անցնելով, էս էլ նրա հետ, քայլ առ քայլ գնացինք շան ետևից:

Չալանկը վազում-գնում էր մինչև գոմի դուռը, այնտեղից վազում, գալիս էր հորս մոտ, կլանչում և դարձյալ գնում դեպի գոմը:

Այս բանը Չալանկը կրկնեց մի քանի անգամ, և հայրս, էլ առանց շուրջը նայելու, շտապեց դեպի գոմը:

- Էստեղ մի բան կա, - ասաց նա ու քայլերն արագացրեց:

Ես, ճրագը ձեռքս, հետևեցի նրան:

Չալանկը, գոմի դռան առաջ կանգնած, սկսեց կլանչել ու անհանգիստ շարժումներ անել:

Հայրս անմիջապես բացեց գոմի դուռը, և երբ մտանք ներս, ու էս ճրագով լուսավորեցի գոմը - մեր աչքին պարզվեց մի այսպիսի տեսարան:

Մեր մեծ կովը ծնել էր, հորքը կովի տակ փռած ծղոտին ընկած շարժում էր երկար ոտները և ուզում բարձրանալ: Բայց չէր կարողանում: Իսկ մայրը մզգալով անհանգիստ շուտ էր գալիս երկու կողմի վրա, կապը ձիգ տալիս՝ դունչը հորքին հասցնելու... Ու չէր կարողանում:

Հայրս իսկույն վերցրեց հորքը, մաքրեց, աղ արավ ու դրեց մոր առաջ...

Եվ մինչ հայրս մաքրում, աղ էր անում - Չալանկը, ուրախ կլանչոցով, քոչկոտում էր դեսուդեն: Իսկ հետո, երբ հայրս հորքը դրեց մոր

առաջ, Չալանկը նստեց և, դունչը քաբերին դրած, սկսեց բարի աչքերով նայել կովին ու հորքին, որը դարձյալ, ժամանակ առ ժամանակ, մզգում էր բույլ ձայնով և փորձում վեր կենալ, կանգնել բույլ ստների վրա...

Այդ տեսնելով՝ Չալանկը ուրախությունից կլանչ-կլանչում էր և կտրած պոչը շարժում շարունակ:

- Այ կեցցե՛ս, Չալանկ, - ասում էր հայրս, նրա գլուխը շոյելով: - Ես քեզ գուր տեղը ծեծեցի:

Պարզվեց, որ Չալանկը, դրսից լսելով գոմում կատարվող անհանգստությունը, կապը կտրել էր՝ եկել մեզ իմացնելու:

Այդ օրվանից մենք սկսեցինք սիրել Չալանկին առանձին սիրով: Եվ երբ պատահում էր, նա հաչում, կլանչում էր դուրսը՝ մենք միշտ ուշադիր էինք նրա ձայնին:

Գիտեի՞նք, որ Չալանկը սուտ չի հաչի:

- Շունը լսելացի կենդանի է, - ասում էր հայրս այս դեպքից հետո: - Շանն ախպոր պես պիտի սիրել...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր:
2. Գտիր այս պատմվածքի
ա) ամենահետաքրքիր
բ) ամենահուզիչ
գ) ամենագարնանայի հատվածները:
3. Ո՞րն է այն նախադասությունը, որը ստեղծում է լարված, սպասումի իրավիճակ:
4. Նկարագրիր Չալանկին:
5. Բնութագրիր Չալանկին՝ հաստատելով ասածներից համապատասխան հատվածներով:
6. «Առածանի» բաժնից դո՛ւրս գրիր առածների շան մասին: Բացատրիր դրանք:
7. Շարադրություն գրիր՝ առածներից մեկը դարձնելով վերնագիր:
8. Ի՞նչ գիտես շների մասին:

ՇՈՒՆԸ

Լավ չեմ հիշում՝ երկրորդ քե երրորդ դասարանի աշակերտ էի: Մի ուսումնական ծանոթ ունեինք. օտար մարդ էր, մեկ-մեկ մեր տունն էր գալիս, մերոնց հետ գրույց էր անում:

Էդ ժամանակները մի էսպես դեպք պատահեց: Մեր հարևան հովիվը մեռավ: Նա երեք շուն ուներ: Էս երեք շունը իրենց մեռնելուց մի քանի օր առաջ անդադար ոռնում էին էնքան ողբալի ու չարագուշակ, որ ահ ու սարսափ էին գցել ամենքի սիրտը:

- Չո՛ռ, չո՛ռ, ձեր գլուխն ուտեք, քա՞նի ոռնաք, - կանչում էր երիտասարդ հովիվի մերն ու փետով զարկում շներին: Շները կլանչ-կլանչելով էս կողմ, էն կողմ էին փախչում ու մի քանի բուպեից հետո նորից սկսում ոռնալ: Հովիվը մեռավ քե չէ՛ բոլոր հարևանները բացականչեցին.

- Ա՛յ, ընչի համար էին շները ոռնում...

Մրանից հետո մի անգամ էլ, երբ մեր ուսումնական ծանոթն եկել էր գրույց անելու, մերոնք էս դեպքը պատմեցին ու խոսքն ընկավ շան վրա:

- Օ՛, չգիտեք, քե ինչ տեսակ կենդանի է շունը, - լուրջ ու խորհրդավոր խոսեց նա:

- Շունը իմաստուն կենդանի է, - նույն լրջությամբ վրա բերեց հերս:

- Այո՛, շունը իմաստուն կենդանի է, լավ է նկատել ժողովուրդը, - ասավ մեր ծանոթն ու ավելացրեց.

: Մարդկային կյանքի զարգացումը շան վրա է հիմնված: Մենք դեռ լավ չգիտենք, քե ինչ կենդանի է շունը, դեռ լավ չի ուսումնասիրված շունը...

Հակառակի նման իմ դասն էլ շունն էր, ու լավ էլ անգիր էի արել: Իսկույն մեջ մտա: Ասի. - Ես գիտեմ: Մենք շունը սովորել ենք:

- Չէ, քո սովորածը շունը չի, - մեղմ ու բարի ժպտալով նկատեց մեր բարեկամը: Ես վիրավորվեցի: Ո՞նց քե իմ սովորածը շունը չի... Ինքն ասում է՝ լավ չգիտենք... Իսկ մեր ուսուցիչն էնտեղ... իմ տեսրակն էնտեղ - ... ես էլ գրեթե անգիր գիտեմ... և առանց լսելու ասում

Է՛ր սովորածը շունը չի... - Լա՛վ, լա՛վ նեղանալ մի՛, դե ասա տեսնենք ո՞րն է քու սովորած շունը, - նույն մեղմ ժպիտով հարցրեց նա ու քևիցս բռնեց իրեն մոտ քաշեց:

Ես սկսեցի.

«Շունը չորքոտանի, կարճատուն, մսակեր, ընտանի կենդանի է: Նա ունի մի գլուխ, երկու աչք, մի քիթ, մի պոչ, երեսուցորս ատամ: Նրա մորթին ծածկված է մագով: Նա ծնում է սովորաբար 4-6 ձագ, բայց պատահում է, որ մինչև 12 էլ է ծնում: Ծան ձագերը ծնվում են առաջին ատամներով, բայց կույր են լինում և միայն 10-12 օրից հետո են աչքները բաց անում: Շունը ապրում է 15-20 տարի: Նա մարդուն շատ օգուտ է տալիս...»:

Մեր ծանոթը շարունակ ժպտում էր: Ես սկսեցի շփոթվել, մանավանդ գիտեցածս էլ հատնում էր:

- Այո՛, այո՛, ճիշտ ես ասում, սիրելի՛ս, - վրա հասավ նա: - Դասդ լավ ես սովորել, բայց... էդ շունը չի:

Ո՞նց քե՛ էս շունը չի: Հապա էլ ո՞րն է շունը... Դուք հիմի մեր վարժապետիցը լավ գիտե՞ք...

- Մո՛ս, - բարկացավ վրես հերս:

- Հա՛, սո՛ս... իրենք չգիտեն ու՛ սո՛ս...

Եվ, հիշում եմ՝ էն օրը բավական անհամոքյուն արի, մինչև որ վերջապես ինձ լռեցրին: Այնինչ մեր ծանոթը շարունակ ժպտում էր:

Վաղուցվա խոսք եմ ասում. մեր էն բարի, ուսումնական ծանոթն էլ վաղուց է մեռել: Նրանից հետո ես մեծացա, զանազան գրքեր կարդացի, նոր-նոր բաներ իմացա ու սովորեցի: Ու ինչքան սովորեցի՝ էնքան էլ տեսա, որ ես շատ ու շատ քիչ բան գիտեմ: Ծան մասին էլ կարդացի: Համ կարդացի, համ լսեցի, համ կյանքում տեսա, և ահա էդ բոլորից հետո հիմի գրում եմ շան մասին: Բայց համ գրում եմ, համ մտածում, քե՛ ո՞վ գիտի, դեռ ի՛նչքան բան կա, որ ես չգիտեմ:

Այժմ առանձին սիրով եմ հիշում մեր ծանոթին ու տեսնում եմ՝ ճիշտ որ, էն, ինչ որ ինձ ու իմ ընկերներին սովորեցրել էին՝ իսկի շունը չէր: Շունը շատ ավելի մեծ բան է եղել, քան քե՛ ես էի կարծում էն ժամանակ, և դեռ ո՞վ գիտի, մեզանից հետո էլ գիտությունն ինչեր է բաց անելու:

Գիտությունը դեռ չի կարողացել որոշի, քե՛ ո՞ր ժամանակից է շունը մարդուն ընկերացել, միայն կարծիք կա, որ ձեռնասուն կենդանիների մեջ շունը մարդու ամենահին ընկերն է:

Քրիստոնեությունից առաջ եղած հին կրոնները իրենց հոգևոր երգերի մեջ փառաբանում էին շան հավատարմությունն ու մարդուն արած ծառայությունները:

Ասորական ու բաբելական պալատների վրա քանդակած են ասորական ու բաբելական քազավորները իրենց որսի շների հետ:

Նրանից էլ դեռ, Քրիստոսից հինգ հազար տարի առաջ՝ եգիպտական հին հիշատակարանների վրա զանազան տեսակի շների պատկերներ կան փորագրած:

Նրանից էլ դեռ զմանք, նախապատմական ժամանակների, քարե շրջանի մարդկային բնակարանների շուրջը գտնված մնացորդների մեջ շան ոսկորներ են գտնվում:

Գիտությունը մինչև էսօր դեռ չի կարողացել հաստատ որոշի և շան ծագումը: Ոմանք ասում են տանու շունը առաջ է եկել մի վայրենի տեսակից, որ այժմ անհետացած է, ոմանք ասում են գելից է առաջ եկել, ոմանք ասում են շնագելից (չախկայից), ոմանք էլ՝ աղվեսից: Գիտնականներ էլ կան, որ ասում են և՛ գելից է առաջ եկել, և՛ շնագելից, և՛ մարդագելից, և՛ աղվեսից, դրա համար էլ շուն կա, որ գելի է նման, շուն կա՝ շնագելի, շուն կա՝ մարդագելի, շուն կա՝ աղվեսի, և հասցնում են մինչև սկզբնական յոթը տեսակի, որոնք էլ շան անունով ընդհանրապես կոչվում են շան ցեղ:

Ասում են էդ յոթը տեսակից էլ հետո, տարբեր կլիմաների, տարբեր կուլտուրաների ու խառնուրդների ազդեցության տակ առաջ են եկել եղած բազմազան տեսակները, որ հասնում են մինչև իննսունի և ցրված են ամբողջ աշխարհքում:

Ավստրալիայում մի տեսակ շուն կա, որ կոչվում է դինգո, բայց էն էլ տանու չի, վայրենի է:

Ինչպես աշխարհագրական և կլիմայական, էնպես էլ կուլտուրական պայմանները, մարդու պարապմունքն ու ապրելու եղանակը ահագին ազդեցություն են արել շան քե՛ ֆիզիկական կազմվածքի, քե՛ մտավոր ընդունակությունների ու բնավորության վրա: Ժողովրդական առածն ասում է. ապրանքը երե տիրոջը չզցի, այսինքն տիրոջ նման չլինի - գողանովի է: Երե էսպես է, ապրանքը տիրոջ նման է լինում, որովհետև նրա հետ ու նրա մոտ է լինում և ամեն կերպ ազդվում է նրանից, էն ժամանակ շունը հո էն ապրանքն է, որ բոլոր ապրանքներից ամենից շատ է լինում իր տիրոջ հետ ու մոտ: Եվ որովհետև ապրանքներից կամ անասուններից գրեթե ամենից ընդունակն է, կամ, ինչպես ժողովուրդն է ասում, իմաստուն կենդանի:

նի է, միշտ ազդվում է, կրթվում է, սովորում է և յուրացնում է իր տիրոջ՝ բնավորության առանձնահատկությունները: Առանց մանրամասնությունների մեջ մտնելու՝ նկատված է ընդհանրապես, որ գյուղացու շունը կոպիտ ու անճռռնի է լինում, բայց հավատարիմ. հովվի գամփռը ժիր ու մտացի է լինում, որսկանի շունը ճարպիկ ու հնարագետ. անբան, պարապ-սարապ պարոնի շունը՝ ծույլ ու քմապաշտ և գյուղացու անկիրք շնից էլ ավելի կոպիտ. փակ, անհյուրասեր մարդու շունը՝ տխուր ու մռայլ:

Մեր հովիվների մեջ սովորություն է հաճախ իրենց հոտը թողնել շների հսկողությանը: Ամեն մի հովիվ հաստատ գիտի, որ իր շունը միանգամայն կփոխարինի իրեն: Պատահում է, որ մթնագիշերով գելը կամ գողը վրա է տալիս, հարձակվում է, հոտը ցրվում է, կտրկան է անում ոչխարի մի մասն ու քշում: Մակայն հովիվը չի հուսահատվում, նա լավ գիտի, որ իր շները կփրկեն: Միմիայն շներն են իր հույսը և միմիայն նրանց է աղաղակում: Էդ ժամանակ շների մի մասը ցրված ոչխարն է հավաքում, մյուս մասը կամ մինը ընկնում է քշնամու տարածի, կտրկանի ետևից՝ անդադար բարձր հաչելով ու կլանչելով, որ տերն իմանա որ կողմն է գնում և ազատում է քշնամու ճանկից, հավաքում ու պահում, չորս կողմը պտտում, մինչև տերը վրա է հասնում: Եվ էդպես ժամանակը ոչ մի սպառնալիքով ու ոչ մի զենքով չի կարելի ետ դարձնել հովվի շանը:

Իսկ սովորական գիշերը հո նա անշարժ նստած է իր տեղը, իր քեռն, հոտի կողքին և ոչ մի բանով, ոչ մի ուտելիքով չի կարելի նրան հրապուրել, տեղահան անել, մինչև վտանգ չլինի կամ տերը չկանչի: Կպատահի, որ հոտի մի կողմը մի որևէ կասկածելի շարժում նկատի, էն ժամանակ էլ քաքուն կերթա, կստուգի, կրկին կգա իր քեռ: Հովվի շունը հովիվն ինքն է, որ կա, և դրա համար էլ հովիվը իր շանը սիրում է իր անձի նման:

* * *

Հիմի դուք նայեցեք մուրացկանի շանը:

Ելիազար Բլազ անունով մի եվրոպացի գրում է. ասում է՝ կառքում, դիլիժանսում նստած էի, մի շուն մոտեցավ՝ քաքերը բարձրացրեց դրեց առջևս ու աղաչավոր աչքերը ձգեց երեսիս: Կառապանը, որ ճանաչում էր շանը, ասավ, - «Մանր փող կունենաք, տվեք իրեն, պարոն. տեսեք ինչ է անում»:

Մի սև փող ձգեցի իրեն, վեր կալավ՝ վազեց մոտիկ հացբուխի խանութը, փողը տվեց, հաց առավ ու մի կողմ քաշվեց, սկսեց ուտել: Բանից դուրս եկավ, որ մի մուրացկանի շուն էր, տերը նոր էր մեռել, մնացել էր անտեր ու իր տիրոջ նման ողորմություն ուզելով ապրում էր:

Հիմի էլ մի ուրիշ շուն:

Մենք հո լավ գիտենք բարձրաստիճան մարդկանց բնավորությունը: Նրանք առհասարակ խոժոռ են ու կոպիտ դեպի ամեն մի մարդ, որ ներկայացրած չի իրենց: Ահա էս տեսակ մարդկանցից մեկը, կոմս Բոասիեն (Անդրեզի) 1774 թվին մի մեծ շուն ունեք, անունը՝ Պլուտոն: Շատ էլ սիրում էր: Պլուտոնը տանել չէր կարող ոչ մի օտար մարդու, ու կոմսի համար հյուրերը միշտ վտանգի մեջ էին: Մրա առաջն առնելու համար կոմսը սկսեց իր հյուրերին ամենից առաջ ներկայացնել Պլուտոնին ու ասել. Պլուտոն, ահա էս ինչ պարոնը, իմ բարեկամն է, և, միայն էսպես՝ Պլուտոնին ներկայացնելուց ու ծանոթացնելուց հետո մարդիկ կարող էին ազատ ել ու մուտք ունենալ կոմսի տանը: Երբ շուն իր տիրոջ նման:

Լոնդոնի հայտնի վիրաբույժ Բելկանին էլ իր շանից հետևյալ պատմությունն է անում: Ասում է՝ մի փոքրիկ շուն ունեի, որ միշտ հետս հիվանդանոց էի տանում ու միշտ կողքիս արոռին նստած ներկա էր լինում անդամահատություններին: Մի անգամ էլ հիվանդանոց մտնելիս, չէի նկատել, քե շունս ետ է մնացել, հանկարծ դուռն ամուր զարկեցի, ու շանս քաքը մնաց դռան տակը: Շունս սկսեց աղիողորմ կլանչել ու կլանչելով էլ կաղին տալով վազեց, բարձրացավ արոռին, արոռից էլ բռավ անդամահատության սեղանին, սեղանի վրա մեկնվեց ու կոնծկոնծալով քաքը մեկնեց ինձ: Նայեցի, տեսա ոտի մի մասը ջարդվել է, իսկույն փաթաբեցի, կապեցի, ու մի քիչ անց հանգստացավ, ու իր արոռի վրա կծիկ եկավ քնեց: Մյուս օրն էլ եկավ իրան իրան նույնն արավ, ու էսպես ամեն օր, մինչև որ լավացավ:

1881թվին. Մոսկվայում երաժիշտ Բենետտու շունը էնքան վարժ էր նվագում, որ մասնակցում էր երաժշտական խմբի մեջ և իր տիրոջ երգելու ժամանակ նվագակցում էր նրան:

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ

ԱՆԱՇԻՏ

Ա

Մի ժամանակ Աղվանից աշխարհի բազմաթիվ քաղաքներում և գյուղերում էր, որ այժմ ավերակ է և ասվում է Բարդա: Դա գտնվում է այժմյան Գանձակի և Շուշի-վա մեջտեղը՝ Թարքառ գետի վրա: Այդտեղ էր Վաչե քաղաքի հոյակապ ապարանքը՝ իր ընդարձակ ծառատանով, որ երկարուձեղ ձգված էր Թարքառի ավազանի վրա: Այդ հինօրյա արհեստական անտառը բնականից գերազանցում էր իր հսկայական չինարներով ու բարդիներով, որոնց բարձրության ստվերի տակ ծածկվում էին քաղաքի նույնիսկ ամենաբարձր աշտարակները: Նրա չորս կողմով քաշված ամուր պարիսպը վանդակի պաշտոն չէր կատարում բնավ այն քեթևաշարժ ու արագավազ այծյամների ու եղջերուների համար, որոնք այնտեղ խմբերով զբոսնելու և խաղալու ազատ ասպարեզ ունեին:

Մեկ անգամ Վաչե քաղաքի միամոր որդին՝ Վաչագանը, որ մի նորահաս երիտասարդ էր, պալատի պատշգամբի վրա կոթնած, նայում էր իրանց այդ ծառատանին: Եղանակը զարնանային էր և առավոտյան արևաբացին աշխարհի բոլոր երկրները բռնում էին կարծես խոսք մեկ արած՝ հավաքվել էին այդ ծառերի վրա, որ մի ընդհանուր նվազահանդես սարքեն և իրար հետ մրցեն: Մինն իր սրինգն էր փչում, մյուսն իր փողը, բայց հաղթանակը խոսողն էր տանում: Մոխակն էր այդ խոսողը՝ բյուրեղյուն Աղվանից, սիրահար սրտերի միակ մխիթարիչը: Նա որ սկսում էր նվագել իր բյուրաղի բնարը, իսկույն լուրս էին մյուսները, և ականջները սրած՝ նրան էին լսում և նրա դալալայիկի բյուրավոր ելևէջներից դաս առնում: Մինը

սովորում էր նրա ծվլոցը, մյուսը նրա կլկոցը, մինը շվշվալը, մյուսը սուլելը, և մեկ էլ հանկարծ ամենքը միասին, միախառն ձայնով սերտում էին իրանց սովորած եղանակները:

Արդյոք սրածն էր ականջ դնում Վաչագանը այնպես լուռ, այնպես ակնապիշ: Ոչ... Ուրիշ հոգս, ուրիշ ցավ կար նրա սրտումը. սրանք միայն սաստկացնում էին նրա ցավը և խոր տխրության մեջ ձգում նրան:

Այս տխուր մտմտությից հանեց Վաչագանին նրա մայրը՝ Աշխեն քաղաքից, որ այդ պահուն մոտեցավ նրան և մոտը նստելով հարցրեց.

- Վաչիկ, ես տեսնում եմ, որ դու սրտումդ մի ցավ ունիս, բայց քաքցնում ես մեզանից: Որդի, ասա ինձ, ինչո՞ւ համար ես այդպես տխուր:

- Մայր, ճշմարիտ ես ասում, - պատասխանեց որդին, - աշխարհիս փառքն ու վայելչությունը աչքիս չեն երևում: Ուզում եմ հեռանալ աշխարհիցս, գնալ անապատ: Ասում են՝ Մեսրոպ վարդապետը կրկին եկել է Հաջիկ, իր շինած վանքումը միաբանություն է հաստատել, աշակերտներ ժողովել. ուզում եմ ես էլ գնալ այնտեղ: Մայր, դու չգիտես, քե՛ս ի՞նչքան լավ գյուղ է այդ Հաջիկը: Այնտեղի քե՛տղերը և քե՛տղիկները այնպես սրամիտ, այնպես գեղեցիկ են, որ երբ տեսնես՝ կմնաս հիացած:

- Ուրեմն նրա՞ համար ես գնում Հաջիկ, որ այնտեղ տեսնես քո սրամիտ Անահիտին:

- Մայր, դու ո՞րտեղից գիտես նրա անունը:

- Մեր պարտիզի սոխակները բերին ինձ այդ համբավը: Միրելի Վաչիկ, ինչո՞ւ ես մոռանում, որ դու Աղվանից քաղաքի որդին ես: Թագավորի որդին կա՛մ քաղաքի, կա՛մ մեծ իշխանի աղջիկ կուզի և ոչ քե՛ս մի գեղջկուհի: Վրաց քաղաքը երեք աղջիկ ունի, կարող ես ընտրել նրանցից որին կամենաս: Գուգարանց բղեշխն ունի մի շատ գեղեցիկ աղջիկ, որ իր միակ ժառանգն է, իր հարուստ կալվածների միակ տիրուհին: Մյուսյաց իշխանն ունի դարձյալ մի շատ սիրուն աղջիկ. վերջապես մեր հազարապետի Վարսենիկն ի՞նչ պակաս աղջիկ է, - մեր աչքի առջև մեծացած, մեր ձեռքով կրթված...

- Մայր, ես արդեն ասացի, որ պիտի երբան վանք, բայց երբ դուր ուզում եք, որ ես անպատճառ ամուսնանամ, ապա գիտացեք, որ իմ ուզածը միայն և միայն Անահիտն է...

Այս ասաց Վաչագանը և ամոթից կարմրելով վազեց դեպի պարտեզ, ինչպես մի ծանր բեռնից ազատված փախստական գերի...

Վաչագանի քսան տարին նոր էր լրացել: Նա երկայնացել էր իրանց պարտեզի բարդիների նման, բայց շատ քնքուշ, դժգույն ու վատառողջ էր: Մանկությունից կրոնական կրթություն ստանալով մեծն Մեսրոպի աշակերտների մոտ, մտադիր էր իր վարդապետների օրինակին հետևել - քաշվել մի վանք, աշակերտներ պատրաստել և քարոզության նվիրվել: Բայց նրա այդ ձգտումը հակառակ իր ծնողաց կամքին, ըստ որում ինքն էր նրանց միակ գավակը, ինքն էր Աղվանից քաղաքի քաղաքի միակ ժառանգը:

«Որդյակ իմ Վաչագան, - ասում էր հայրը շատ անգամ, - դու գիտես, որ իմ հույսը միայն դու ես, դո՛ւ պետք է մեր տան ճրագը վատ պահես, մեր օջախի հիշատակը՝ կենդանի: Պետք է ուրեմն ամուսնանաս, ինչպես որ աշխարհիս օրենքն է»:

Որդին միայն կարմրում էր հոր այդ առաջարկությունը լսելիս և չէր իմանում ի՞նչ պատասխան տա, ըստ որում ամուսնության վրա նա չէր մտածել և չէր էլ ուզում մտածել: Բայց հայրը նրան հանգիստ չէր տալիս և նույն առաջարկությունը, ավելի գրավիչ խոսքերով՝ նա անում էր շաբաթը մի քանի անգամ: Հոր այդ ստիպումներից ազատ մնալու և նրան ուշ-ուշ տեսնելու համար, ինքն իրան որսորդության տվավ Վաչագանը, քեև գրոսասեր չէր, այլ ավելի սիրում էր շարունակ տանը նստել և կարդալ: Այնուհետև առավոտները վեր էր կենում շատ վաղ և ընկնում սար ու ձոր և երեկոները շատ ուշ էտ դառնում: Երբեմն երեք չորս օրով ուշանում էր և ծնողացը տարակուսության մեջ ձգում: Շատ իշխանների որդիք ուզում էին նրան ընկերանալ և նրա հետ միասին ման գալ, բայց ինքը չէր հոժարում: Նա հետը վերցնում էր միայն իր մտերիմ և քաջ ծառային՝ Վաղինակին, որ մի պնդակազմ և քաջառողջ տղամարդ էր, և իր հավատարիմ շունը՝ Չանգին, որ քեև դեռ լակոտ, բայց արդեն մի ահագին գամփռ էր: Սրանց հանդիպող մարդիկը չէին իմանում, որ մինը քաղաքի որդին է և մյուսը նրա ծառան, ըստ որում երկուսն էլ միևնույն հասարակ որսորդի հագուստն ունեին հազամ, երկուսն էլ միևնույն նետաղեղը ունեին և լայնաշեղք դաշույնը կախած գոտիկներից: Միայն պաշարի պարկը Վաղինակն էր կրում: Շատ անգամ իջնում էին գանազան գյուղերում և Վաչագանը, իբրև մի օ-

տար մարդ, ծանոթանում էր գյուղացոց կյանքին, տեսնում էր նրանց ամենօրյա հոգսերն ու կարիքները, նկատում էր, քե ո՛վքեր են քարոզություն անում և ո՛վքեր անիրավություն: Հանկարծ շատ կաշառակեր դատավորներ հեռացվում էին իրանց պաշտոնից և նրանց տեղ լավերն էին նշանակվում, շատ գողեր բռնվում ու պատժվում էին, շատ նեղության մեջ ընկած տներ ու համայնքներ օգնություն էին ստանում քաղաքից, առանց իմաց տալու նրան իրանց նեղությունը: Այսպես մի անբույր գործություն ամեն տեղ ամեն բան տեսնում էր և հոգացողություն անում: Այս տեսնելով՝ ժողովուրդն սկսեց հավատալ, որ Վաչե քաղաքի աստծո պես իմանում է, քե ո՛ւմ ի՞նչ է պետք և ո՛վ է պատժի կամ վարձատրության արժանի մի բան արել: Էլ ոչ մի տեղ ոչ գողություն էր լինում և ոչ մի ուրիշ անարդարություն: Բայց ոչ որ չէր իմանում, որ այդ լավ փոփոխության միակ պատճառը քաղաքի որդին էր:

Վաչագանի այս տեսակ բափառական ճանապարհորդությունը իր համար էլ ունեցավ լավ հետևանք: Նա ավելի զվարթացավ և առույգացավ: Նա սկսեց ավելի ուժեղանալ և ճարպիկանալ՝ քան քե առաջ էր: Մոտիկից տեսնելով ժողովրդի հոգսերը, նա զգաց, քե ինչքան բարիք կարող է անել մի քաղաքի իր երկրի համար, և սկսեց փոքր առ փոքր ճգնվելու միտքը բողնել: Նրա սրտի սերն արդեն վառվելու հատկություն էր ստացել, հարկավոր էր միայն մի առիթ, մի շփումն, որ ցուլային նրա լուսավառյալ ճառագայթները, այդ առիթը շուտով վրա հասավ:

Մեկ օր իրանց սովորական որսորդության ժամանակ, Վաչագանն ու Վաղինակը հասան մի գյուղ և նստեցին նրա աղբյուրի մոտ, որ հանգստանան: Շատ դադրած ու քրտնած էին: Գյուղի աղջկերքը եկել էին աղբյուրից ջուր տանելու և հերթով լցնում էին կուժերն ու փարչերը: Վաչագանը սաստիկ ծարավել էր: Նա ջուր ուզեց, և աղջիկներից մինը լցրեց փարչը և ուզեց Վաչագանին տալ, բայց մի ուրիշ աղջիկ նրա ձեռքից խլեց փարչը և դատարկեց: Ինքը նորից լցրեց, բայց էլի դատարկեց: Վաչագանի բուքը ցամաքել էր, և անհամբեր սպասում էր, քե երբ պետք է արդյոք նրան ջուր հասցնեն, բայց մեր անձանոք աղջկա հոգը չէր այդ, նա կարծես խաղ էր անում, լցնում դարսկում էր և այդ կրկնեց չորս, հինգ անգամ, միայն վեցերորդ անգամին տարավ իրան անձանոք որսորդին տվավ:

Վաչագանը երբ որ խմեց և փարչը տվավ Վաղինակին, ինքն

սկսեց խոսեցնել աղջկանը և հարցրեց, քե ինչո՞ւ նա իսկույն չբերավ ջուրը. չլինի՞ քե կատակ անել ուզեց կամ բարկացնել: Աղջիկը նրան պատասխանեց.

- Մենք սովորություն չունինք մի օտար երիտասարդի հետ կատակ անել, մանավանդ երբ նա ջուր է ուզում: Բայց ահա՛ ինչ էր իմ միտքը: Ես տեսա, որ դուք դադրած ու քրտնած եք, իսկ այդ վիճակի մեջ սառը ջուրը վնաս է մարդուն, դրա համար ես գիտությամբ ուշացրի, մինչև դուք մի փոքր հանգստանաք և հովանաք:

Աղջկա խելոք պատասխանը զարմացրեց Վաչագանին, բայց գեղեցկությունն ավելի ևս հիացրեց նրան: Նրա աչքերը խոշոր բուխքուխ և վառվռուն էին, ուները կարծես վրձինով քաշած. գլուխը բաց էր և ծամերը փռված քիկունքի վրա, ճակատը լայն, քիթ ու պոռչը նկարածի պես: Ոչինչ զարդ ու զարդարանք չունեք. հագուստը մի կարմիր մետաքսե շապիկ էր, որ նրա վայելչակազմ հասակը ծածկում էր մինչև ոտները և մի ասեղնագործած բաճկոնակ, որով կոճկված էր նրա բարակ մեջքն ու լայն կուրծքը: Ոտքերը բոքիկ էին, բայց նոր լվացված կաթնադրքի ջրով՝ բամբակի պես սպիտակին էին տալիս: Այսպես էր Անահիտի արտաքին կերպարանքը, բայց նրա դեմքի գծագրության, նրա աչքերի մեջ մի այնպիսի գրավիչ գորություն կար, որ իսկույն կախարդեց Վաչագանին և ապշեցրեց նրան:

- Անունդ ի՞նչ է, - հարցրեց Վաչագանը:
- Անահիտ, - պատասխանեց աղջիկը:
- Ո՞վ է քո հայրը:
- Իմ հայրը մեր գյուղի նախրչի Առանն է: Բայց ինչո՞ւ ես ուզում իմանալ, քե իմ անունն ի՞նչ է, կամ ով է իմ հայրը:
- Ոչինչ, հենց այնպես հարցնում եմ. հարցնելը հո մե՞ղք չէ:
- Եթե հարցնելը մեղք չէ, խնդրեմ դու էլ ինձ ասես, քե ինքդ ո՞վ ես, ո՞րտեղացի ես:
- Սո՞ւտ ասեմ, քե՞ ճշմարիտ:
- Ո՞րք քեզ արժան կհամարես:
- Իհարկե, ես արժան կհամարեմ ճշմարիտը, իսկ ճշմարիտն այս է, որ ես հիմա չեմ կարող ուղիղն ասել, քե ես ով եմ, բայց խոսք եմ տալիս մի քանի օրից հետո հայտնել:
- Շատ լավ: Շնորհեցեք ինձ փարչը, և եթե էլի ջուր եք կամենում, րե՛րեմ:
- Ոչ, շնորհակալ եմք. դու լավ խրատ տվիր մեզ, այդ կիիշենք

միշտ և քեզ չենք մոռանալ:
Անահիտն առավ փարչը և հեռացավ:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Դո՛ւրս գրիր անձանոր քառերը եւ քառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր:
2. Նկարագրի՛ր Վաչե քազավորի ապարանքը՝ օգտվելով նաև ծառաստանի գեղեցկությունը նկարագրող հատվածից:
3. Մանրամասն պատմի՛ր Վաչագանի քափառումների մասին:
4. Կարդա՛ր Վաչագանի հոգեվիճակն արտահայտող հատվածը: Փորձի՛ր մեկ նախադասությամբ արտահայտել նրա հոգեվիճակը:
5. Կարդա՛ր այն հատվածը, որտեղ երևում է Անահիտի խելացի լինելը:
6. Նկարագրի՛ր
ա) Անահիտին
բ) Վաղինակին
գ) Վաչագանին:
7. Ինչպե՞ս ես հասկանում.

* * *

«**Ո**րչյակ իմ Վաչագան, - ասում էր հայրը շատ անգամ, - դու գիտես, որ իմ հույսը միայն դու ես, դո՛ւ պետք է մեր տան ճրագը վառ պահես, մեր օջախի հիշատակը՝ կենդանի: Պետք է ուրեմն ամուսնանաս, ինչպես որ աշխարհիս օրենքն է»:

Գ

Երբ որ մեր որսորդները ճանապարհ ընկած գնում էին դեպի տուն, Վաչագանը հարցրեց Վաղինակին.
- Վաղինակ, դու մեր Բարդուղ տեսա՞՞մ ես սրա պես գեղեցիկ աղջիկ:
Վաղինակը պատասխանեց.

- Ես լավ չնկատեցի նրա գեղեցկությունը, իմացա միայն, որ իրանց գյուղի նախրչու աղջիկն է:

- Չես նկատել, բայց լավ ես լսել: Այդ նրանից է, որ քո ականջներն ավելի սուր են, քան քե աչքերդ, բայց քո սուր ականջները շատ սխալ են լսում:

- Ո՛չ, սխալ չեն լսում, աղջիկն ինքն ասաց, որ իր հայրը իրանց գյուղի նախրչին է:

- Շատ լավ, բայց դրանից ի՞նչ դուրս եկավ. ես կարծում եմ, որ այդ հանգամանքը նրա հրաշալի գեղեցկությունից ոչ մի մագ չպակսեցրեց, և նրա արժանավորությունն ավելի ևս բարձրացրեց:

- Ուրեմն դու երբ որ քազավոր դառնաս, մի նախրչական շքանշան հնարիր և նրանով բարձրացրու քո իշխաններին:

- Նախրչական նշանն այնքան բարձր է, Վաղինակ, որ կարելի չէ տալ ոչ մի իշխանի: Այդ նշանը կարող են կրել միայն քազավորներն ու հայրապետները: Դու չգիտե՞ս միքե, որ այն գավազանը, որ տրվում է քազավորներին և հայրապետներին՝ հովվական նշան է:

- Հովվական, բայց ոչ քե նախրչական:

- Հովիվն ու նախրչին ինչո՞վ են զանազանվում միմյանցից, երև ոչ նրանով, որ հովիվը միայն այժ ու ոչխար է արածեցնում, իսկ նախրչին՝ ամեն ինչ - ոչխար, այժ, տավար, գոմեշ, ձի, էշ, ջրդի և մինչև անգամ ուղտ: Եվ քազավորի պաշտոնն ավելի նախրչության է նման, քան քե հովվի, ըստ որում նրա ժողովուրդը միայն ոչխարներից ու այծերից չէ բաղկացած, այլ շատ տեսակ կենդանիներից: Մի՞թե քեզ հայտնի չէ, որ աստված ամենից շատ նախրչիներին է սիրել. ի՞նչ են եղել Աբրահամ, Մովսես, Գավիթ, երև ոչ մի-մի նախրչի: Ո՞վ էր աստծուն ավելի սիրելի, Եսա՞վը, որ մեզ նման որսորդ էր, քե՞՞ Հակոբը, որ նախրչի էր: Իմ կարծիքով նախրչի են եղել աշխարհիս բոլոր արդար մարդիկը, Աբելից սկսած մինչև այս գյուղի նախրչին, որ այսքան գեղեցիկ ու խելոք աղջիկ ունի:

- Քեզ հետ վիճել կարելի չէ, իշխան. քիչ էլ որ խոսեցնեմ, դու Մեսրոպ վարդապետի քարոզները կկարդաս գլխիս: Թող գեղեցիկ լինի նախրչու աղջիկը. ասած է՝ «աչքի սիրածը տգեղ չի լինի»: Բայց ես կարծում եմ, որ երև այդ աղջիկը լիներ մի երկրագործի աղջիկ, դու չէիր ասիլ, որ Կայենը երկրագործ էր, բայց կասեիր «երկրագործ են եղել աշխարհիս բոլոր լավ մարդիկը, Ադամից սկսած մինչև այս գյուղի երկրագործը, որ մի այսքան սիրուն աղջիկ ունի»:

- Վաղինակ, մի րուպե քո՞ղ քո սրախոսությունը և ինձ ուղիղն ասա:

Անահիտն է գեղեցիկ, քե՞ մեր հազարապետի աղջիկ Վարսենիկը:

- Ես կարծում եմ, որ իբրև իշխանուհի՝ հազարապետի աղջիկն է գեղեցիկ, իսկ իբրև նախարչուհի՝ այդ գեղջկուհին, մինը մյուսի տեղը չի բռնիլ:

- Բայց ո՞րը կլինի ավելի խելոք, Անահիտը, քե՞ Վարսենիկը:

- Ես ոչ մեկի խելքը չեմ չափել, բայց կարծում եմ, քե Վարսենիկը շատ լավ գիտե, որ մեր Թարթառի ջուրը ոչ որի վնաս տված չէ՛, և այդ պատճառով՝ երբ որ դու նրանից ջուր ուզես, նա հարկ չի համարիլ քո Անահիտի պես նագ ու սագ անել և քուրդ ցամքած բողմել:

- Վաղինա՛կ...

- Հրամայի՛ր, իշխան...

- Վաղինա՛կ, դու ինձ չե՛ս սիրում...

- Իշխան, ես հասկանում եմ քո միտքը: Ես տեսա, որ այդ առասպելական Անահիտի քերթևուքները նետերի պես ցցվեցան սրտիդ մեջ, բայց ցավում եմ, որ այդ վերքը քո մեջ պիտի անբժշկելի դառնա...

Վաչագանն այլևս չխոսեց և ընկավ մի խոր մտածության, մի երևակայական աշխարհի մեջ: Լռեց և Վաղինակը: Միայն Չանգին սովորականից դուրս ավելի ուրախ էր բռնկոտում ու խաղում, կարծես մի նոր որսի հոտ լիներ առած:

Նախընթաց դեպքից մի քանի օր անցած քազավորն ու Վաղինակը երկար խոսակցություն ունեին: Խոսակցության առարկան Վաչագանն էր:

- Վաղինակ, - ասաց քազավորը, - դու մի փոքր երեխա ես եղել, - որ մեր տունն ես եկել, ես քեզ հարազատ որդու պես եմ պահել: Այսօր դու ինքը որդու տեր ես և կարող ես զգալ, քե ի՞նչ է որդեսիրությունը: Մեր Վաչագանը քեզ եղբորից չի զանազանում և միայն քեզ է հայտնում իր սրտի գաղտնիքը: Դու պետք է իմանաս նրա միտքը և հայտնես մեզ, որ մենք մեր ձեռքից եկած հնարը գործ դնենք. Վաղինակը պատասխանեց.

- Հայր քազավոր, Վաչագանն այնքան գաղտնապահ է, որ ինձ էլ չի բաց անում իր սիրտը. միայն այս վերջին օրերս ես նրա մեջ մեծ փոփոխություն եմ նշմարում: Ես կարծում եմ, որ նա սիրահարված է Անահիտ անուհով մի աղջկա վրա:

- Ո՞վ է այդ Անահիտը:

- Դա Հացիկ գյուղի նախարչու աղջիկն է:

- Նախարչո՛ւ...

- Այո՛:

Այդ նախարչու Անահիտը մի աստվածուհի պետք է լինի ուրեմն, որ կարողացել է Վաչագանին այդպես կախարդել և կակղացնել նրա քարացած սիրտը:

- Հայր քազավոր, ես միշտ փսնում եմ այդ աղջկանը, ծիծաղում եմ Վաչագանի վրա, բայց զուր է անցնում իմ աշխատությունը, և կարծում եմ, որ պիտի գուր էլ անցնի, ըստ որում այդ աղջիկը ճշմարիտ որ մի աստվածուհի է. նրա գեղեցկությունը մի հիացք է. իսկ խելքի մասին հրաշքներ են պատմում: Ասում են՝ գյուղի ծերերը նրա խորհրդին են դիմում ամեն դժվար հանգամանքներում: Ոչ մի երիտասարդ նրա քաջությունը չունի, ոչ մի օրիորդ՝ նրա ձեռքի ճարտարությունը: Նրան անվանում են «Անտառների քազուհի», ըստ որում իր հոր նախրից երբ որ մի ապրանք է կորչում կամ գողացվում, նա իսկույն մի կրակոտ ձի հեծած՝ սար ու ձոր է ընկնում, և որտեղից լինի՝ գտնում բերում է: Այս տեղեկությունները ես հավաքել եմ Վաչագանից ծածուկ և ոչինչ չեմ հայտնել, որ ավելի ևս չտաքանա, բայց ինչպես ես տեսնում եմ, նա առանց այս էլ նրանից ձեռք վերցնողը չէ: Ես հույս ունիմ, որ ինքը եթե ձեզ չհայտնե, մայր քազուհուց չի քաքցնիլ:

- Եթե այդպես է, ես կհայտնեմ մորը: Ծնորհակալ եմ, որ ինձ նախապատրաստեցիր քո տված տեղեկություններով:

Վաղինակը ճշմարիտ որ լավ նախապատրաստեց քազավորին: Նա Անահիտի զովասանքը, իր կարծիքով, չափազանցության հասցրեց ավելի այն մտքով, քե՛ բան է, եթե որդու կողմից զիջում չլինի, զոհն ծնողաց կողմից լինի, որ Վաչագանի մուրազն անկատար չմնա: Միայն այս խոսակցությունից հետո էր, որ մայրն իմացավ որդու տխրության գաղտնիքը:

Թագուհին երբ որ իմացավ Վաչագանի վճռական խոսքը, քե նա միայն Անահիտին կուզի և ուրիշ ոչ որի, հայտնեց քազավորին, որ իրանց որդին Հացիկ գյուղի նախարչու աղջկանն է հավանել, և

պատմեց բոլորը, ինչ որ ինքը լսել էր: Այս լուրը շուտով տարածվեց ամբողջ պալատի մեջ: Բոլոր ծառաներն ու նաժիշտներն իմացան: Մյուս օրը ամբողջ քաղաքը դրդում էր այդ նոր համբավով: Գյուղացիք ուրախացան, որ քազուհին իրանցից կլինի և նրա օրով իրանք շատ բախտավոր կլինին: Մեծ-մեծ իշխանները տխրեցան, քե ինչո՞ւ քազավորի որդին ռամիկ նախընտրում իրանցից բարձր համարեց: Վաճառականները ծիծաղում էին, քե երևի քազավորի որդին խելքը կորցրել է, որ փոխանակ հարուստ օժիտով աղջիկ ուզելու՝ մի աղքատի աղջիկ է ուզում: Պակաս չէին և սրախոս մարդիկ, որոնք այդ առիթով զանազան առասպելներ էին հնարում և պատմում սրան նրան:

Ահա քե ինչ էին ասում այդ սրախոսները.

- Բաբիկ, ասում են՝ մեր քազավորի որդին նախընտրում աղջիկ է ուզում, լսե՞լ ես...

- Այդպես չէ, սիրելի Սադոկ, դու սխալ ես լսել: Այդ նախընտրում իսկապես նախընտրում է, այլ քազավոր է, բայց որովհետև իր հպատակները բոլորն էլ անասուններ են, այդ պատճառով նրան նախընտրում են ասում: Հիմա մենք որ հիմար լինենք, մի՞թե դրա համար պետք է մեր քազավորին տավարած անվանեին: Մեր քազավորի խնամագույն մի շատ իմաստուն քազավոր է. նա իմանում է բոլոր անասունների լեզուն. այդպես մեկ էլ Մողոմոն իմաստունն է եղել:

- Ինչ ես ասում... մի՞թե անասուններն էլ ունին քազավոր:

- Ինչո՞ւ ես զարմանում: Հապա չե՞ս լսել, որ ասում են՝ մորելսների քազավորը, օձերի քազավորը, մրջյունների քազավորը, մեղուների քազուհին: Եվ մարդիկն էլ դեռ այն ժամանակն են սկսել քազավոր ունենալ, երբ նրանց խելքը անասունների խելքից բարձր չի եղել:

- Ես այդ գիտեմ, բայց չեմ լսած որ տավարներն էլ ունենան քազավոր: Մեկ էլ որ՝ ասենք՝ օձերի քազավորը օձ է, մորելսներինը՝ մորելս, բայց տավարներինը մի՞թե մարդ է:

- Հապա մարդ որ չլիներ, էլ ինչպես աղջիկ կունենար, էլ ո՞ւմ կուզեր մեր քազավորի որդին. երևի մարդ է, որ աղջիկ ունի, և այն էլ գիտե՞ս, ինչպե՞ս աղջիկ, շատ գեղեցիկ և շատ իմաստուն: Ասում են՝ այդ աղջիկը մարդու չի գնում, և դեռ հայտնի չէ, քե արդյոք մեր քազավորի որդուն կուզի՞ր քե ոչ:

- Ի՞նչ ես ասում:

- Հապա դու ի՞նչ ես կարծում...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Առանձնացված մասերը վերնագրի՞ր:
2. Համառոտ պատմի՞ր Վաչագանի սիրո մասին:
3. Ըստ Վաղինակի՝ ինչպիսի՞ աղջիկ էր Անահիտը:
4. Պատմի՞ր Վաչագանի եւ Վաղինակի մտերմության մասին:
5. Ինչպե՞ս ընդունվեց Վաչագանի սիրո լուրը
ա) գյուղացիների կողմից
բ) իշխանների կողմից
գ) վաճառականների կողմից
դ) սրախոսների կողմից:

Թ

ագավորն ու քազուհին տեսան, որ չեն կարողանում Վաչագանի միտքը փոխել, մի երեկո խորհուրդ արին և վճռեցին, որ ընդունեն նրա ընտրությունը:

Թագավորն ինքը շատ բարի մարդ էր, նա սրտով հակառակ չէր ամեն ինչ որդու ընտրությանը: Նա մինչև անգամ ուրախ էլ էր, որ իր որդին բոլոր հպատակների վրա հավասար աչքով է նայում և մեկը մյուսից բարձր չի դասում: Նա միայն վախենում էր, քե մի՞ գուցե դրանով գոռոզ իշխաններին գրգռե իր դեմ: Բայց երբ որ իմացավ, քե գյուղացիք շատ ուրախ են այդ բանին և Անահիտն էլ բարձր համբավ է ստացել նրանց մեջ, ինքն սկսեց համոզել քազուհուն, որ հոժարի այդ բանին...

Մյուս օրը կանչեցին Վաղինակին, հայտնեցին իրանց հոժարությունը, և նրա հետ երկու պատվավոր և իշխան մարդ և ս ղնելով՝ մեծամեծ ընծաներով ուղարկեցին Հացիկ՝ հարսնախոսության:

Երբ որ դրանք հասան նախընտրում Առանի տունը, Առանը նրանց սիրով ընդունեց և շնորհավորեց նրանց գալը: Անահիտը տանը չէր: Հյուրերը նստեցին սրահումը՝ մի նոր գորգի վրա, որ Առանը փռեց իսկույն և ինքն էլ նստեց նրանց կշտին:

Խոսակցության նյութը ամենից առաջ դարձավ նոր գորգը, որ իր գեղեցիկ նախշերով, գույների պայծառությամբ և գործվածքի նրբությունով գրավեց հյուրերի ուշադրությունը:

- Այս ի՞նչ հրաշալի գորգ է, - ասաց Վաղինակը, - տանտիկինդ կլինի գործած անշուշտ:

- Ո՛չ, ես կին չունիմ, ահա ի՞նչ տարի է, որ կինս վախճանվել է: Այդ գորգը մեր Անահիտի գործածն է: Բայց ի՞նչը չի հավանում. ասում է՝ իմ ուզածիս պես չդուրս եկավ: Մեկ նորը հինգ է, ահա՛ այն ծածկված ոստայնն¹ է, հույս ունի, որ այն պիտի իր ուզածի պես դուրս բերե:

- Մեր քաղաքի պալատումն էլ չկա մի այսպիսի գարդ, - ասաց իշխաններից մինը, հետո դառնալով Առանին՝ ավելացրեց. - շատ ուրախ եմք, որ քո աղջիկն այսքան շնորհալի է: Բո Անահիտի համբավը մինչև քաղաքի ականջն է հասել: Եվ ահա՛ մեզ ուղարկել է քեզ մոտ խնամախոսության: Թագավորը կամենում է, որ քո Անահիտը տաս իր միևնուճար որդուն՝ Վաչագանին, որ իր քաղաքառանգն է:

Իշխանն այս առաջարկությունն անելով՝ սպասում էր, քե Առանը կամ չի՛ հավատալ, կամ քե՛ սաստիկ ուրախանալուցը՝ վեր կբռնի տեղիցը: Բայց Առանը ո՛չ այս արավ և ո՛չ այն, այլ գլուխը քաշ գցեց և սկսեց ցուցամատը գորգի նախշերով սահեցնել: Նրան այդ մտածությունից հանեց Վաղինակը՝ ասելով.

- Ինչո՞ւ տխրեցիր, Առան եղբայր, մենք քեզ ուրախություն ենք բերել և ոչ տխրություն: Մենք քո աղջիկը բռնի տանելու չենք: Այդ կախված է քո միակ կամքից. եթե կուզես՝ կտաս, չես ուզիլ՝ չես տալ. մեզ հարկավոր է միայն, որ դու ուղիղն ասես, քե դու ինչպես կկամենաս՝ տա՞լ, քե չտալ:

- Իմ պատվական հյուրեր, - պատասխանեց Առանը, - ես շատ շնորհակալ եմ, որ մեր տեր քաղաքի իր ճոխ պալատի համար իր ծառայի աղքատիկ խրճիթից մի գարդ է ուզում տանել: Գուցե այդպիսի մի գարդ, ինչպես ասացիք գորգի համար, չկա նրա պալատի մեջ, բայց ճշմարիտն ասում եմ ձեզ, իմ ձեռին չի տալն ու չտալը: Ահա կգա ի՞նչը, իրան կհարցնեք. եթե կհոժարի, ես ոչինչ չունիմ ասելու:

Չենց այս խոսակցության ժամանակ եկավ Անահիտը, որ իրանց այգումն էր եղել, ձեռին մի զամբյուղ խաղողով, դեղձով և տանձ ու խնձորով լիքը: Գլուխ տվավ հյուրերին, որոնց մասին իրան իմաց էին տվել, որ քաղաքից եկած իշխաններ են, և զամբյուղը ներս տա-

¹ ոստայն - այստեղ՝ դագճահ

նելով՝ միջի եղածը դարսեց մի նոր կլեկած մեծ սինու մեջ, և բերավ դրավ հյուրերի առջև: Ի՞նչը գնաց իր ոստայնի մոտ, վեր առավ նրա երեսից սավանը և սկսեց շարունակել իր կիսատ բողած գործը: Իշխաններն սկսեցին նայել, որ տեսնեն ինչպե՞ս է գործում Անահիտը, և մնացին ապշած նրա արագաշարժ մատների ճարպիկություն վրա:

- Անահիտ, ինչո՞ւ ես մենակ գործում, - հարցրեց Վաղինակը, - ես լսել եմ, որ դու աղջիկ աշակերտներ շատ ունիս:

- Այո՛, ունիմ մի քսան հոգի, - պատասխանեց Անահիտը, - բայց որովհետև հիմա այգեկոտ է, արձակել եմ: Այստեղ էլ լինին, չեմ բանեցնիլ սրա վրա: Այս մեկ հատը ես մենակ պետք է գործեմ:

- Լսել եմ, որ դու քո աշակերտներին կարդալ էլ ես սովորեցնում:

- Այո, սովորեցնում եմ: Հիմա մեզանում ամեն մարդ պարտական է կարդալ գիտենալ: Այս վերջին օրերիս էլի եկավ ծերունի Մեսրոպը և սաստիկ պատվեր տվավ, որ ամեն մարդ կարդալ սովորե, որ ամեն մարդ ի՞նչը կարդա ավետարանը և հասկանա: Հիմա մեր հովիվներն էլ գիտեն կարդալ և միմյանց սովորեցնում են իրանց հոտն արածացնելիս: Այժմ եթե մեր անտառները պտտես, բոլոր հաստ ծառերի կեղևները գրոտած կտեսնես: Անցյալ օրը ես մի ծառի վրա տասը տուն սաղմոս կարդացի: Մեր բերդերի պարիսպները, ժայռերի ճակատները ամխազրերով լցրել են: Մեկը ավետարանից մի տուն գրում է, կամ այնքան է գրում, ինչքան անգիր գիտե, հետո մյուսներն են շարունակում: Ահա այսպես սար ու ձոր լցվել է գրերով:

- Մեր մեջ ուսումն այդչափ տարածված չէ, ըստ որում մերոնք ծույլ են, բայց ես հույս ունիմ, որ երբ քեզ տանենք մեր քաղաքը, դու ծույլերին արիաջան կշինես: Մի բուպե բող քո գործը, Անահիտ, և եկ այստե՛ղ, քեզ բան ունի՞նք ասելու: Տե՛ս, ահա՛ քեզ համար ինչե՛ր է ուղարկել մեր քաղաքի:

Վաղինակն այս ասելով՝ բաց արավ մի կապոց և նրա միջից հանեց ոսկի զարդարանքներ և մետաքսե հագուստներ:

Անահիտն այդ բաները տեսնելով՝ ամենևին չհափշտակվեց և չտեսի նման չգարմացավ, այլ համեստ կերպով հարցրեց.

- Կարելի՞ է արդյոք իմանալ, քե այդ պատիվն ինչո՞ւ համար է արել ինձ քաղաքի:

- Մեր քաղաքի որդին՝ Վաչագանը, քեզ տեսել է աղբյուրին. դու նրան ջուր ես տվել և նա քեզ շատ հավանել է: Հիմա քաղաքի մեզ

ուղարկել է, որ քեզ նշանենք իր որդու վրա: Ահա այս մատանի է, այս ապարանջան է, այս մանյակ է, սրանք կոճակներ են, մի խոսքով քեզ համար են այս ամենն էլ:

- Ուրեմն իմ տեսած որսորդը քազավորի որդի՞ն է եղել:

- Այո:

- Նա շատ լավ երիտասարդ էր: Բայց արդյոք գիտե՞ մի որևիցե արհեստ:

- Նա քազավորի որդի է, Անահիտ, նրան ի՞նչ արհեստ է հարկավոր, ողջ աշխարհի տերը նա է, ամենքն էլ նրա ծառաներն են:

- Գիտեմ որ այդպես է, բայց ո՞վ գիտե, աշխարհք է, այսօրվան ծառաների տերը վաղը կարող է ինքը լինել ծառա, քեւ նա քազավոր էլ լինի եղած: Արհեստը մի այնպիսի բան է, որ ամենայն մարդ պիտի գիտենա, քե ծառա լինի, քե տեր, քե քազավոր և քե իշխան:

Այսպես որ ասաց Անահիտը, իշխանները մնացին իրար երեսի մտիկ տալիս: Նայեցին Առանին, տեսան, որ նա շատ հավան է աղջկա ասածին: Հետո դարձան Անահիտին ու կրկին հարցրին.

- Ուրեմն դու քազավորի որդուն չպիտի ուզես միայն նրա՞ համար, որ նա արհեստ չգիտե:

- Այո, և այս ամենը, ինչ որ բերել եք, ետ կտանեք և կասեք, որ ես իրան շատ հավանում եմ, միայն բող ներե ինձ, որ ես ուխտ եմ դրել արհեստ չգիտցող մարդու չգնալ: Եթե կամենում է, որ ես իր ամուսինը լինիմ, բող նախ և առաջ մի արհեստ սովորի:

Իշխանները տեսան, որ Անահիտը հաստատ է իր ասածին, էլ չստիպեցին: Նույն գիշերը մնացին Առանի տանը: Անահիտը նրանց լավ հյուրասիրություն ցույց տվավ և մի քազավորի հեքիաք պատմեց, քե ինչպես նա շատ արհեստներ է սովորել, հետո իր ժողովրդին էլ սովորեցրել և դրանով իր երկիրը շատ հարստացրել: Իշխանները տեսնելով, որ ճշմարիտ է Անահիտի ասածը, ամաչում էին, որ իրանք ոչ մի արհեստ չգիտեն, միայն Վաղինակն սկսեց պարծանքով ասել, որ ինքը շատ լավ ոսկերչություն գիտե, քե նա այդ սովորել է քազավորի պալատական վարպետից: Մյուս օրը վեր կացան գնացին և ինչ որ տեսել, լսել էին, մի առ մի պատմեցին քազավորին: Թազավորն ու քազուհին, երբ լսեցին Անահիտի վճիռը, շատ ուրախացան, կարծելով քե Վաչագանը չի ընդունիլ նրա առաջարկությունը և ձեռք կվերցնեն նրանից, բայց երբ կանչեցին իրան և հայտնեցին՝ նա ասաց.

- Շատ ուղիղ է ասել Անահիտը. ամենայն մարդ պետք է մի ար-

հեստ գիտենա, քազավորն էլ մարդ է, նա էլ պետք է գիտենա մի արհեստ:

- Ուրեմն դու հոժա՞ր ես մի արհեստ սովորելու, - հարցրեց մայրը:

- Այո՞:

- Բայց ուղիղն ասա, ինչո՞ւ համար ես ուզում սովորել. արհեստի կարևորությունն զգալով, քե՞ Անահիտին արժանանալու համար:

- Երկուսն էլ... ինչո՞ւ քարցնեմ, - պատասխանեց Վաչագանը և հեռացավ իսկույն, որ երեսի կարմրիլը ծածկե իր ծնողներից...

Թազավորը տեսավ, որ որդին հոժար է մի արհեստ սովորելու, խորհրդի կանչեց իշխաններից մի քանիսին և նրանք միաձայն վճռեցին, քե նրան վայելուչ արհեստը լավ դիպակ գործելն է, որ չկա իրենց երկրի մեջ և հեռավոր երկրներից են բերել տալիս շատ քանկ գնով: Մարդիկ ուղարկեցին և խորին Պարսկաստանից մեկ հմուտ վարպետ բերել սովին Վաչագանի համար: Մի տարվա մեջ Վաչագանն այնպես սովորեց դիպակ գործելը, որ իր ձեռքով նուրբ ոսկերչից մի բաճկոնացու գործեց Անահիտի համար և Վաղինակի ձեռքով ուղարկեց նրան ընծա:

Անահիտը, ստանալով այդ ընծան, ասաց. - հիմա ոչինչ չունիմ ասելու.

Երբ կանճարանա,

Ջուլիակ կդառնա:

Հայտնեցեք քազավորի որդուն իմ հոժարությունը և իմ կողմից էլ իմ նոր գործած գորգը տարեք նրան ընծա:

Վաղինակը վեր առավ գորգը և ձին հեծնելով շտապեց դեպի Բարդա, որ մի լուպե առաջ ավետե Վաչագանին Անահիտի հոժարությունը:

Սկսեցին հարսանիքի պատրաստություն տեսնել, և յոթն օր՝ յոթը գիշեր հարսանիք արին: Այդ հարսանիքը մի չտեսնված մեծ տոնակատարության պես եղավ բոլոր երկրի համար: Գյուղացոց ուրախությանն էլ չափ չկար: Նրանք ուրախանալու առիթներ շատ ունեին. նախ՝ որ շատ սիրում էին քազավորին և նրա որդուն. երկրորդ՝ որ Անահիտը նրանց մեջ մեծ համբավ էր ստացել, և նրա գրության վրա մեծ հույս ունեին. երրորդ՝ որ քազավորը հարսանիքի օրը հրաման էր հանել, որ երեք տարի ժամանակով գյուղացոց բոլոր հարկերը ընծայված լինին: Եվ դրա համար էլ գյուղացիք երկար ժամանակ երգում էին.

Անահիտի հարսանիքին ոսկի արև փայլեցավ.
 Անահիտի հարսանիքին ոսկի անձրև թափվեցավ.
 Մեր արտերը ոսկի դառան, մեր հորերը լցվեցան.
 Մեր հարկերն անհետացան, մեր ցավերը վերացան.
 Շա՛տ ապրի Ռսկեձղին՝¹
 Մեր մայր բազուկին...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Հետեյալ արտահայտությունները փոխարինի՛ր այլ բառերով կամ արտահայտություններով.
ուխտ դնել, իր ասածին հաստատ լինել, հյուրասիրություն ցույց տալ, խորհուրդ անել, ձեռք վերցնել որեւէ մեկից, որեւէ մեկի ասածին հավան լինել, պատվեր տալ, իմաց տալ, վեր առնել:
2. Վերնագրի՛ր այս մասը:
3. Մանրամասն պատմի՛ր հարսնախտության մասը:
4. Անահիտին բնութագրի՛ր՝ ասածներդ հաստատելով համապատասխան տողերով:
5. Անահիտի հորը՝ Առանին, բնութագրի՛ր:
6. Ի՞նչ ես կարծում, հեքիաթն ամբողջական կլինե՞ր, եթե այս մասով ավարտվեր:
7. Գ՛րի՛ր քո իմացած արհեստների եւ արհեստավորների մասին:

¹Ոսկեձղի (ձղի - բազուկ) - հայոց Անահիտ աստվածուհու մասին է խոսքը, որի բազուկները ոսկուց էին ձուլված:

Անահիտի փառավոր հարսանիքին ներկա չէր Վաղինակը: Մեկ օր քաղաքը նրան մի հանձնարարությունով ուղարկեց Պերոժ քաղաքը, որ շատ հեռու չէր Բարդախյց և այն գնալն էր, որ գնաց, էլ ետ չեկավ: Շատ հարց ու խնդիր եղան, ման եկան, որոնեցին, բայց Վաղինակը կորավ ու կորավ:

Վաղինակին որոնելու գնացող մարդիկ լուր բերին քաղաքորին, թե անհայտ եղած մարդիկ շատ կան, և ոչ ոքի հայտնի չէ, թե ինչպես են անհետանում այդ մարդիկը և ո՛րն են կորչում:

Թագավորը կարծեց, թե երևի ավագակ գերեվաճառներ կան, նրանք են գալիս գողանում և տանում Կովկասյան լեռներում բնակվող բարբարոս ազգերի մեջ վաճառում: Գարպիկ լրտեսներ ուղարկեց այն երկրները, նրանք գնացին, գյուղե գյուղ, քաղաքե քաղաք ման եկան, բայց ոչ մի հետք չգտնելով՝ ետ դարձան հուսահատ:

Վաղինակի այդպես անհետ կորչիլը մեծ ցավ պատճառեց քաղաքորին: Նա ցավում էր ոչ միայն նրա համար, որ նրան որդու պես էր սիրում, այլև նրա համար, որ իր երկրի մեջ մի այդպիսի անսովոր բան էր պատահում և ինքը չէր կարողանում հետքը գտնել:

Այս դեպքից հետո շատ չանցած՝ քաղաքորն ու բազուկին վախճանվեցան, խորին ծերության հասած: Բոլոր երկիրը սուգ պահեց նրանց համար մինչև քառասուն օր: Քառասուն օրից հետո հավաքվեցին բոլոր քաղաքացիք և Վաչագանին իր հոր տեղը նստեցրին:

Վաչագանը՝ իր նախնյաց գահը բարձրանալով՝ ուզեց իր երկիրը այնպես բարեկարգել, որ էլ ոչ մի հոգի ոչ մի բանից դժգոհ չլինի, ամենքն էլ ուրախ լինին, ամենքն էլ բախտավոր: Իր ամենամոտիկ խորհրդակիցը Անահիտն էր: Առաջ նրա հետ էր խորհրդակցում միշտ և հետո ժողովրդից խելացի մարդկանց հրավիրում խորհրդի և նրանց հայտնում իր միտքը: Բայց Անահիտը այսքանը բավական չհամարեց, և մեկ օր նրա հետ սկսեց այսպես խոսիլ.

- Տեր իմ քաղաքոր, ես տեսնում եմ, որ դու քո երկրիդ մասին մանրամասն ու ստույգ տեղեկություններ չունիս: Քո հրավիրած մարդիկը ամեն բան ուղիղը չեն ասում: Նրանք քեզ միամտացնելու և ուրախացնելու համար ասում են՝ ամեն բան լավ է և կարգին, ամենքն էլ գոհ են իրենց վիճակից: Ո՞վ գիտե, ինչե՛ր են լինում այս բոլորիս քո երկրիդ մեջ, որոնց մասին այդ մարդիկը ոչ մի տեղեկություն չեն տալիս քեզ: Դու ժամանակ առ ժամանակ պետք է զանազան հազուստով ու կերպարանքով ման գաս երկրիդ մեջ, երբեմն աղքատի

ձևով մուրացկանություն պետք է անես, երբեմն մշակի հագուստով պիտի երբաս նրանց հետ մշակություն անես, երբեմն վաճառականություն, մի խոսքով ամեն վիճակի մեջ էլ պետք է մտնես, որ ամեն վիճակի էլ մոտիկ ծանոթանաս: Աստված ամենի համար էլ քեզանցից հաշիվ է պահանջելու, դու նրա փոխանորդն ես քո երկրիդ վրա, պետք է ամենայն ինչ տեսնես, և ըստ այնմ, քո անելիքդ անես:

- Դու շատ ճշմարիտ ես ասում, Անահիտ, - ասաց թագավորը: - Հանգուցյալ հայրս այդ սովորությունն ունեք, ինչ որ դու ասում ես, միայն ծերության ժամանակ էլ չէր կարողանում կատարել իր ուզածը: Ես իմ որորդության ժամանակ համարյա միևնույնն էի անում, բայց հիմա ի՞նչպես անեմ. ես որ երթամ, ո՞վ կկառավարի իմ տեղս:

- Ես ինքս կկառավարեմ, և այնպես կանեմ, որ ոչ ոք չի իմանալ, որ դու բացակա ես:

- Շատ լավ. ես հենց վաղը կայող եմ ճանապարհ ընկնի: Քսան օր ժամանակ եմ դնում, երբ որ քսան օրն անցնի և ես չգամ, իմացիր, որ ես կենդանի չեմ, կամ մի փորձանքի մեջ եմ ընկել:

Վաչագան թագավորը հասարակ շինականի հագուստով ծպտած՝ ճանապարհ ընկավ դեպի իր երկրի հեռավոր կողմերը: Շատ բան տեսավ, շատ բան լսեց, բայց ամենից անցավ այն՝ ինչ որ նա տեսավ իր վերադարձին Պերոժ քաղաքումը: Պերոժ քաղաքը, որ այժմ անհետացած է, գտնվում էր Կուր գետի ափումը: Բնակիչները կռապաշտ պարսիկներ էին: Կային և հայ քրիստոնյաներ, բայց շատ սակավ էին և չունեին ոչ քահանա և ոչ աղոթատուն:

Քաղաքի կենտրոնումը կար մի շատ ընդարձակ հրապարակ, որ քաղաքի շուկան էր. նրա չորս կողմն էին գտնվում բոլոր արհեստավորների ու վաճառականների խանութները:

Մի օր այդ հրապարակումը նստած էր Վաչագանը, մեկ էլ տեսավ՝ ահա՛ մի խումբ մարդիկ են գալիս և բերում են իրանց հետ մի փառավոր և սպիտակ մորուքով ծերունի՝ աջ ու ձախ բազուկները բարձրացրած: Ծերունին շատ ծանր էր գալիս. նրա առջև սրբում էին ճանապարհը և աղյուսներ դնում ոտների տակին: Վաչագանը մոտեցավ մի մարդու և հարցրեց, թե ո՞վ է այդ ծերունին: Մարդը պատասխանեց.

- Սա մեր մեծ քրմապետն է, մի՞թե չես ճանաչում: Տես որքան

սուրբ է, որ ոտը գետնին չի դնում, որ չլինի թե մի որևիցե միջատ ընկնի ոտքի տակը և սպանվի:

Հրապարակի ծայրումը մի կարպետ փռեցին, և քրմապետը չոքեց նրա վրա, որ հանգստանա: Վաչագանը գնաց նրա դիմացը կանգնեց, որ տեսնի ի՞նչ է խոսում այդ մարդը կամ ի՞նչ է անում: Քրմապետը շատ սրատես էր. նա էլ Վաչագանի վրա նայեց և նկատելով նրա օտարական լինելը և առաջին անգամ իրան տեսնիլը, ձեռով արավ, որ գնա մոտը: Վաչագանը մոտեցավ:

- Դու ո՞վ ես, ինչ գործի ես, - հարցրեց քրմապետը:

- Ես մի օտար բանվոր եմ, - պատասխանեց Վաչագանը, - եկել եմ այս քաղաքը մշակության:

- Շատ լավ, կգա՛ս ինձ հետ, ես քեզ գործ կտամ և լավ կվարձատրեմ:

Վաչագանը գլուխ տալով՝ հոժարություն ցույց տվավ և գնաց կանգնեց նրա հետ եղած մարդկանց մոտ:

Քրմապետն իր մոտ եղած քուրմերին մի բանի խոսք փսփսաց և նրանք ցրվեցան այս ու այն կողմ, և մի բանի թուպեից վերադարձան այլևայլ պաշարներով՝ մշակների շալակը տված:

Երբ որ բոլոր քուրմերը եկան, քրմապետը վեր կացավ և միևնույն հանդիսով ճանապարհ ընկավ դեպի իր բնակարանը: Վաչագանն էլ լուռ ու մունջ հետևեց նրան ավելի հետաքրքրությունից շարժված, որ տեսնի ինչո՞վ են զբաղված այդ քուրմերը կամ ի՞նչ մարդ է քրմապետը, ի՞նչ բարեգործություններ ունի, որ այդպես սուրբի պես պաշտվում է: Այսպես գնացին մինչև քաղաքի ծայրը:

Այդտեղ քրմապետը, օրհնելով ճանապարհի ձգող ջերմեռանդ կռապաշտներին, ետ դարձրեց, մնացին միայն իր քուրմերը և բեռնակիր մշակներն ու Վաչագանը: Դրանք շարունակեցին իրանց ճանապարհը և հեռանալով քաղաքից մոտ երկու վերստ, հասան մի պարսպապատ շենքի և կանգ առան նրա երկաթի դռան մոտ: Քրմապետն իր գրպանից հանեց մի ահագին բանալի, բաց արավ դուռը և ամենին ներս անելով՝ կրկին կողպեց: Այստեղ Վաչագանը մի անսովոր սարսուռ զգաց, տեսնելով, որ այստեղից իր կամքով դուրս գնալու հնար չի ունենալու: Վաչագանի հետ եղած մշակներն էլ առաջին անգամն էին մտնում այս շենքի մեջ: Նրանք ամենքն էլ իրար երեսի նայելով՝ սկսեցին փսփսալ, թե ո՞ր բերին մեզ այս մարդիկը: Վերջապես պարսպի կամարակապ ճանապարհն անցնելուց հետո, դրանց առջև բացվեց մի շատ ընդարձակ հրապարակ, որի

մեջտեղը կար մի գմբեքահարկ մեհյան, մանր խուցերով շրջապատված: Մշակների բեռները ցած դնել տվին այդ խուցերի մոտ, և նրանց՝ Վաչագանի հետ միասին՝ քրմապետը տարավ մեհյանի մյուս կողմը, այնտեղ բաց արավ մի նոր երկաթի դուռ և ասաց.

- Գնացե՛ք ներս, այդտեղ ձեզ գործ կտան: Նրանք մոլորվածի պես լուռ ու մունջ ներս մտան և քրմապետն այդ դուռն էլ փակեց նրանց քամակից: Այստեղ մեր օտարականները նոր ուշքի եկան, նոր աչք բաց արին և տեսան, որ մի ստորերկրյա ճանապարհի վրա են կանգնած:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Համառոտ պատմիր:
2. Այս մասը բաժանիր հատվածների եւ վերնագրի՞ր դրանք:
3. Ինչո՞ւ Վաչագանը որոշեց ծալոված շրջել իր երկրում:
4. Համառոտ պատմիր այն հատվածը, թե ինչպես Վաչագանը հայտնվեց քրմապետի պատրաստած բակարդում:
5. Նկարագրի՞ր Պերոժ քաղաքը:
6. Նկարագրի՞ր մեծ քրմապետին:
7. Պատմի՞ր քո բնակավայրի մասին:

Տղերք, ի՞նչ տեղ ենք մենք, չգիտե՞ք, - հարցրեց Վաչագանը:

- Ես գիտեմ, որ մենք բակարդի մեջ ենք ընկել, էլ այստեղից ազատվելու չենք, - ասաց մեկը:

- Բայց չէ՞ որ այս մարդը սուրբ մարդ է, մի՞թե այդպես բան կանի, - ասաց մի ուրիշը:

- Ինչո՞ւ չի անի. երևի այս սուրբ մարդը գիտե, որ մենք մեղավոր ենք, սրա համար մեզ բերավ ձգեց իր քավարանը, որ մեղքներս ապաշխարենք:

- Տղերք, կատակի ժամանակ չէ, - ասաց Վաչագանը: - Ես կարծում եմ, որ այդ դաժան ձերուհին սուրբի անուն առած մի գարհուրելի դև է, և մենք կանգնած ենք այժմ նրա դժոխքի ճանապարհի

վրա: Տեսե՛ք ինչպե՛ս խավար է, ինչպե՛ս մուր, և դեռ ով գիտե՞ ի՞նչ տանջանքներ կան մեզ համար պատրաստված: Բայց ինչո՞ւ ենք քարացել կանգնել այստեղ, էլ հավիտյան բացվելու չէ՛ այս դուռը. եկե՛ք առաջ գնանք, տեսնենք ո՞ր է տանում մեզ այս անդառնալի ճանապարհը:

Այդ ճանապարհով բավականին առաջ գնացին և հանկարծ նրանց աչքին մի ճրագի աղոտ լույս երևաց: Գնացին դեպի ճրագը և նրանց առջև բացվեց մի լայն քարահատակ, որի չորս կողմից լսվում էին խառնաշփոթ աղաղակներ: Վեր նայեցին և տեսան, որ մի արհեստական քարայրի մեջ են գտնվում: Դա շինված էր ցորենի հորի պես. վերևից սկսել էին փորել ժայռը, և որքան ցած էին իջել, այնքան լայնացրել էին, և այս կերպով միապաղաղ քարի մեջ շինել էին մի ստորերկրյա գմբեքաձև ընդարձակ սրահ:

Մեր կալանավորները մի կողմից ապշած գննում էին անելանելի բանտը, մյուս կողմից խաչած ականջ էին դնում, որ տեսնեն ո՞րտեղից էին գալիս խառնաշփոթ ձայները: Հենց այս միջոցին նրանց դիմացը երևաց մի ստվեր, որ հետզհետե մոտենալով ու քանձրանալով՝ մարդու նմանությամբ առավ: Վաչագանն առաջ գնաց դեպի այդ ստվերը և բարձրաձայն կանչեց.

- Ո՞վ ես դու, սատանա՞ ես, թե մարդ. մոտեցիր մեզ և ասա՛, ո՞րտեղ ենք գտնվում մենք:

Ուրվականը մոտեցավ և դողդողալով կանգնեց նորեկների առջև: Դա մի մարդ էր, մեռելի կերպարանքով, աչքերը խոր ընկած, այտերը ցցված, մազերը քափված, մի մերկ կմախք, որի բոլոր ոսկորները համրվում էին: Այդ կենդանի մեռյալը՝ սրացած ծնոտիքը հազիվ շարժելով՝ հեկեկալով ու կակազելով՝ ասաց.

- Եկե՛ք իմ հետևիցս, ես ձեզ ցույց կտամ, թե ի՞նչ տեղ եք ընկել դուր:

Գնացին մի նեղ անցքով և մտան մի ուրիշ բույն. այնտեղ տեսան սառը գետնի վրա վայր քափված մերկ մարդիկ, որոնք աղեկատուր տնքոցով փչում էին իրանց վերջին շունչը: Այդտեղից անցան մի ուրիշ որջ, և այնտեղ տեսան կարգով շարված ահագին կաքսաներ, որոնց մեջ կերակուր էին եփում մի քանի մեռելագույն մարդիկ: Վաչագանը մոտեցավ այդ կաքսաներին, որ տեսնե ի՞նչ է նրանցում եփվածը, և երբ տեսավ, քստմնելով ետ քաշվեց և ընկերներին չասեց, թե ի՞նչ էր տեսածը: Այդտեղից մտան մի ավելի երկար սրահ, և այդտեղ տեսան զանազան արհեստավորներ խառնիխուռն աշ-

խատելիս. մի քանիսը մի-մի բան էին ասեղնագործում, մյուսները նրանց կողքին մի-մի բան էին հյուսում, մի քանիսը կար էին անում, մյուսները՝ ոսկերչություն: Այսպես հարյուրաչափ մարդիկ այստեղ աշխատում էին աղոտ լույսի տակ, ամենքն էլ մեռելի գույն առած:

Այս ամենը ցույց տալուց հետո առաջնորդող մարդը կրկին տաքավ նրանց առաջվա սրահը և այնտեղ ասաց.

- Այն դիվական ծերունին, որ ձեզ խաբել բերել է, մեզ ամենիս էլ նա է բերել այստեղ: Թե քանի ժամանակ է, որ ես այստեղ եմ, ինձ հայտնի չէ, որովհետև այստեղ օր ու գիշեր չկա, այլ կա միայն մի անվերջ խավար: Այսքանը միայն գիտեմ, որ ինձանից առաջ և ինձ հետ եկող մարդիկը կոտորվել են ամենքն էլ: Այստեղ բերում են երկու տեսակ մարդիկ, արհեստավոր և անարհեստ: Արհեստավորներին աշխատեցնում են մինչև իրանց մահը, իսկ արհեստ չգիտողներին տանում են սպանդանոց, որ ես ձեզ ցույց չտվի, և այնտեղից բերում են այն խոհանոցը, որ դուք տեսաք: Սիս մի այսպիսի գար-հուրելի տեղ է այս տեղը: Ծերունի դեր մենակ չէ, նա ունի հարյուրավոր գործակիցներ, որոնք ամենքն էլ բուրմեր են: Այս դժոխքի վրա է նրանց բնակարանը:

- Դու այս ասա, հիմա մեզ ի՞նչ են անելու, - հարցրեց Վաչագանը:

- Միևնույնը կանեն, ինչ որ մյուսներին: Ով որ ձեզանից արհեստ գիտե, կապրի մինչև մեռնիլը, իսկ ով որ չգիտե, նրան կտանեն սպանդանոց: Ես հիմա մեռելատանն եմ, ըստ որում հայտնեցի, որ է՛լ աշխատելու ուժ չունիմ: Բայց աստված հոգիս չի առնում, երևի ուզում է ինձ լույս աշխարհի արժանացնել. և գիտե՞ք, ես հավատում եմ, որովհետև երագուս ինձ երևաց մի կինարմատ՝ գլխին քազածև սաղավարտ, ձեռին երկսայրի սուր, մի հրեղեն ձիու վրա նստած և ասաց ինձ. «Մի՛ հուսահատվիր, Վաղինակ, ես կգամ շուտով և ձեզ ամենիդ կազատեմ»: Ես վաղուց մեռած կլինեի, եթե այդ հրաշագեղ քազուհին ինձ հույս տված չլիներ. նրա տված հույսը իմ հոգուս սնունդ է տալիս, և ինչքան քույր եմ մարմնով, այնքան ուժեղ եմ հոգով: Ա՛յս, ի՛մ Վաչագան, ո՞րտեղ ես, ինչո՞ւ ես մոռացել քո Վաղինակին...

Վաչագանը, որ մինչև այս ժամանակ մի քմբած վիճակի մեջ էր և պատմողի խոսքերը միայն դնդոցացնում էին նրա ականջի քմբուկը առանց տպավորվելու մտքի վրա, վերջին խոսքերից սրափվեց նա իբրև մի խոր քնից, և սկսեց հիշել երազի նման «քազուհի», «Վաղինակ», «Վաչագան» բառերը: «Ուրեմն սա մեր Վաղինակն

է», մտածեց նա: Այս մտածելով և ուշքի գալով ուզում էր վրա ընկնիլ և զգվել, ուզում էր հայտնել, քե ինքն է Վաչագանը, բայց մեկ էլ չհավատալով իր ականջին՝ կրկին հարցրեց, քե ո՛վ է նա և ի՞նչպես է ընկել այստեղ:

Վաղինակն իր պատմությունն սկսեց շատ հեռվից և Վաչագանին անծանոթ առարկայից: Իսկ այդ միջոցին Վաչագանն սկսեց մտածել, որ լավ չի լինիլ, եթե ինքը հանկարծ հայտնե իր ով լինիլը, ըստ որում մի այդպիսի հայտնություն՝ քե՛ ուրախություն և քե՛ կսկիծ լինելով՝ կարող էր սրի պես կտրել նրա կյանքի բարակացած թելը: Այս պատճառով ընդհատեց նրա պատմությունը, ասելով.

- Զո անունդ, ինչպես լսեցի, Վաղինակ՞ է:

- Վաղինակ է, այո՛, Վաղինակ... ես մի ժամանակ...

- Եղբայր Վաղինակ, շատ խոսիլը քեզ շատ վնաս է: Ապրի՛ր մինչև քո երազը կատարվի: Ես հավատում եմ քո երազին և շնորհակալ եմ, որ հայտնեցիր մեզ: Այսուհետև մենք էլ կապրինք այդ հույսովը: Լավ կանես, որ քո մյուս արհեստակիցներին էլ հայտնես քո երազը: Ես ինքս երազ մեկնող եմ, հավատացնում եմ քեզ, որ երազդ պիտի կատարվի տեսածիդ պես: Բայց ահա ոտքի ձայն է գալիս, դու գնա քո տեղը:

Վաչագանի հետ եկածները քվով վեց հոգի էին: Հարցրեց նրանց, քե արդյոք մի որևիցե արհեստ գիտե՞ն: Մինն ասաց, որ գիտե կտավ գործել, երկրորդը դերձակություն գիտեր, երրորդը մետաքսագործ էր, մյուս երեքը ոչ մի արհեստ չգիտեին:

- Վնաս չունի, որ դուք արհեստ չգիտեք, - ասաց Վաչագանը, - ես կանեմ, որ դուք ամենքդ ինձ արհեստակից եք, իսկ ես շատ լավ արհեստ գիտեմ:

Ոտնաձայնը, արձագանք տալով, հետզհետե մոտեցավ, և նրանց առջև կանգնեց մի դաժանատեսիլ բուրմ՝ հետն առած մի խումբ գինված մարդիկ:

- Դո՞ւք եք նոր եկածները, - հարցրեց բուրմը:

- Այո՛, ծառաներդ ե՛նք, - պատասխանեց Վաչագանը:

- Չեզանից ո՞վ է արհեստ իմանում:

- Մենք ամենքս էլ գիտենք, - ասաց Վաչագանը, - գիտենք շատ բանկազին դիպակ գործել: Մեր գործվածքի մի կշիռը հարյուր կշիռ

նսկի կարծե: Մենք մեծ գործարան ունեինք, բայց պատահամբ կրակ ընկավ այրվեց, և մենք ընկանք պարտքի տակ և խեղճացանք: Եկանք քաղաք, որ մի գործ գտնենք մեզ համար, հանդիպեցանք մեծ քրմապետին, և նա մեզ բերավ այստեղ:

- Շատ լավ. բայց մի՞թե ճշմարիտ այդչափ քա՞նկ կարծե ձեր գործվածքը:

- Մեր ասածի մեջ սուտ չկա, չէ՞ որ պիտի ստուգեք:

- Իհարկե, ես շուտով կիմանամ, թե որքան ճշմարիտ է ձեր ասածը. հիմա ասացեք, ի՞նչ նյութեղեն և գործիքներ են հարկավոր, որ ես բերեմ:

Վաչագանը հայտնեց մի առ մի, թե ինչ ու ինչ է հարկավոր: Մի քանի ժամից հետո ամեն ինչ պատրաստ էր: Քուրմը պատվիրեց, որ երբան արհեստատուներ, այնտեղ աշխատեն և նրանց հետ կերակրվին:

- Այնտեղ մեր գործը լավ չի հաջողիլ, - ասաց Վաչագանը: - Մեզ հարկավոր է ջոկ և ընդարձակ տեղ, և այս տեղը ամենից հարմար է: Մեր գործի նրբությունը պահանջում է առատ լույս, աղոտ լույսի տակ ոչինչ չենք կարող կատարել, իսկ ինչ վերաբերում է մեր կերակուրին, պետք է գիտենաք, որ մենք մսակեր չենք, սովոր չենք այդ կերակուրին. հենց որ միս ուտենք, իսկույն կմեռնինք, և դուք կզրկվիք այն մեծ օգուտից, որ մեզանից կարող եք ստանալ: Ճշմարիտն եմ ասում, որ մեր գործի մի քաշը հարյուր քաշ նսկի կարծե...

- Շատ լավ, - ասաց քուրմը, - ես ձեզ համար կուղարկեմ հաց և բուսեղեն կերակուր, դուք կուրենաք և առատ լույս, բայց եթե ձեր գործը այնպես շլինի, ինչպես խոստանում եք, ես ձեզ ամենիդ սպանդանոց կուղարկեմ և սպանելուց առաջ ենթարկել կտամ չարաչար տանջանքների:

- Մեր ասածի մեջ ոչինչ սուտ չկա. եթե ուզում եք մեր խոստացած շահն ստանալ, պետք է միայն կատարեք մեր ուզածը:

Քուրմը կատարեց իր խոստումը: Նրանց համար ուղարկում էր սպիտակ հաց, կանաչեղեն, կաթ, մածուց, պանիր և զանազան չոր ու քարմ մրգեր: Վաղինակն էլ մասնակցեց այդ սնունդին, մյուսներին էլ նշխարքի պես բաժանում էին ծածկաբար սպիտակ հացից, որ հաղորդության տեղ էր բռնում և կենաց հացի պես կենդանություն տալիս նրանց: Վաղինակը նոր սնունդի ազդեցությունով հետզհետե կազդուրվեց և կենդանի մարդու կերպարանք առավ: Վաչագանն սկսեց իր գործը և իր ընկերներին էլ իրան օգնական

շինեց: Կարճ միջոցում պատրաստեց մի կտոր շատ պատվական դիպակ այնպիսի նախշերով, որոնց եթե ուշադրությամբ զննեին և իմանալին նրանց խորհուրդը, նույն դժոխքի պատմությունը պիտի կարդալին նրանց մեջ:

Քուրմը եկավ, տեսավ պատրաստված դիպակը և մնաց հիացած: Վաչագանը, ծաղկով իր գործը ինչպես պետք էր և հանձնելով քուրմին, ասաց.

- Ես առաջ ասացի, որ մեր գործվածքի մի կշիռը հարյուր կշիռ նսկի կարծե, բայց հիմա հարկավոր եմ համարում ասել, որ սա իմ ասածի կրկնապատիկը կարծե, ըստ որում սրա վրա կան այնպիսի քալիսմաններ, որ հագնողին միշտ զվարթ և ուրախ կպահեն: Այս կա միայն, որ հասարակ մարդիկը սրա գինը չեն իմանալ: Սրա գինը կիմանա միայն Անահիտ բագուհին, և բացի նրանից ոչ որ չի էլ համարձակիլ հագնիլ մի այսպիսի բանկազին գործվածք:

Արժարամուլ քուրմը աչքերը չորս բաց արավ, երբ որ իմացավ դիպակի իսկական արժեքը: Այս մասին նա խորամանկ քրմապետին ոչինչ չհայտնեց և մինչև անգամ ցույց չտվավ նրան: Ուզեց, որ բագուհու տեսությամբ միայն ինքն արժանանա, և նրանից առած ավելի նսկիքը ինքը վայելի...

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆԵՐՆԵՐ

1. Վերնագրի արանձնացված մասերը:
2. Նկարագրի այն դժոխքը, որտեղ հայտնվեց Վաչագանը իր նման խարված մշակների հետ:
3. Պատմի դժոխքում փակված մարդկանց մասին:
4. Դուրս գրիք այն բառերը, որոնք բնութագրում են քրմին և քրմապետին:
5. Կարդա՛լ Վաղինակին նկարագրող հատվածները:
6. Մանրամասն պատմի՛ր, թե ինչպես է Վաչագանն իրեն ու իր հետ եկածներին փորձում փրկել:

Մեկ առավոտ էլ՝ սաստիկ սրտնեղած՝ Անահիտը ման էր գալիս պարտիզուսը, իր ծառաներից մինը ներս եկավ և հայտնեց նրան, թե մի օտար վաճառական է եկել և ասում է, որ մի երևելի բան ունի վաճառելու բազուիում: Անահիտի սիրտն սկսեց մի անսովոր կերպով տրոփել: Հրամայեց, որ շուտով ներս բերեն այն մարդուն:

Ներս եկավ մի դաժան կերպարանքով մարդ, խոր գլուխ տվավ բազուիում և արծաթե սինու վրա դրած մի ոսկե դիպակ դրավ քազուիու առջև: Անահիտը վեր առավ քննեց դիպակը և ուշ չդարձնելով նախշերի վրա, հարցրեց գինը:

- Իր կշռովը երեք հարյուր կշիռ ոսկի կարծե, ողորմած քազուի: Ուզում եմ ասել, որ ինձ վրա այդքան է նստել միայն գործքն ու նյութը, իսկ աշխատանքն էլ բողմում եմ քո ողորմության կամքին:

- Մի՞թե այդքան բանկ կարծե:

- Ողջ լինի քազուիին, դրա մեջ կա մի այնպիսի գորություն, որ անգնահատելի է: Դրա վրա եղած նկարները հասարակ նախշեր չեն, այլ քալիսմաններ են, իսկ այդ քալիսմանները այն գորությունն ունին, որ դրա հազնողին միշտ զվարթ, միշտ ուրախ կպահեն: Դրա հազնողը կյանքի մեջ տխրություն չի տեսնի:

✓ - Մի՞թե այդպես, - ասաց Անահիտը և սկսեց բաց անել դիպակը և ուշի ուշով զննել նրա նկարները, որոնք ոչ թե քալիսմաններ, այլ ծաղկագրեր էին: Անահիտը լուռ ու մունջ կարդաց նրանց մեջ հետևյալ խոսքերը.

«Իմ աննման Անահիտ, ես ընկել եմ մի սոսկալի դժոխքի մեջ: Այս դիպակ բերողը նույն դժոխքի վերակացուներից մեկն է: Ինձ մոտ է և Վաղինակը: Դժոխքը գտնվում է Պերոժ քաղաքից դեպի արևելք մի պարսպապատ մեհյանի հատակում: Եթե շուտ օգնության չհասնես, մենք կորած ենք հավիտյան:

«Հաչազան»:

Անահիտը մեկ անգամ կարդալով չրավականացավ, երկրորդ և երրորդ անգամ էլ կարդաց, ըստ որում իր աչքերին չէր հավատում. կարդաց և չորրորդ անգամ, միայն այս անգամ ոչ թե կարդում էր իսկապես, այլ մտածում էր, թե ինչ անելու է: Աչքը ձգած գրերին՝ եր-

կար մտածելուց հետո՝ դարձավ դեպի վաճառականի հագուստի մեջ ծպտած քուրմը և ուրախ դեմքով ասաց.

- Դու ճշմարիտ ես ասում. քո դիպակիդ նկարները ուրախացնելու գորություն ունին: Ես այսօր շատ տխուր էի, բայց այս րոպեիս մի անպատմելի ուրախություն եմ զգում: Իմ կարծիքով այս դիպակը անգնահատելի է: Եթե սրա համար իմ բազավորության կեսը պահանջեիր, ես խնայելու չէի: Բայց գիտե՞ս ինչ կա, իմ կարծիքով ոչ մի գործ կարող չէ իր գործողից ավելի գորավոր լինել: Այսպես է թե ոչ:

- Թազուիին ո՞ղջ լինի, քո կարծիքը շատ ճշմարիտ է. արարածը կարող չէ հավասարվիլ արարողին:

- Եթե դու էլ գիտես, որ այդպես է. պետք է բերես ինձ մոտ սրա գործողին, որ ես վարձատրեմ նրան նույնպես, ինչպես և քեզ: Դու էլ լսած կլինիս, որ ես արհեստին մեծ նշանակություն եմ տալիս, և պատրաստ եմ ամեն մի լավ արհեստավորին նույնպես վարձատրել, ինչպես իմ ամեն մի քաջ գորակահին:

- Ողորմած քազուիի, ես տեսած չեմ դրա գործողին և չեմ ճանաչում: Ես մի վաճառական մարդ եմ, այս կտորը գնել եմ Հնդկաստանումը մի հրեայից, իսկ հրեան գնել էր մի արաբից, արաբն էլ ո՞վ գիտե ումից կամ ո՞ր աշխարհից:

- Բայց դու կարծե՞ս ասացիր, թե գործն ու նյութը այսքան կարծե, և չասացիր թե ես այսքանով եմ զննել. դրանից երևաց, որ դու ինքդ ես գործել տվել:

- Ողորմած քազուիի, ինձ այդպես էին ասել Հնդկաստանումը, ես էլ...

Սպասիր, որտե՞ղ է քո Հնդկաստանը. այստեղից մինչև Պերոժ կլինի՞:

- Ոչ, ողորմած տեր, Պերոժը մեր կշտին է, իսկ Հնդկաստանը երեք չորս ամսվա ճանապարհ է:

- Բայց գիտե՞ս, եթե ես ուզեմ, կարող եմ քո Հնդկաստանը մինչև Պերոժ մոտեցնել: Կարո՞ղ ես ասել ինձ, թե դու ո՞վ ես, ի՞նչ տեղացի ես, ի՞նչ ազգից ես, ի՞նչ կրոնի ես, որտե՞ղ ես ծնվել, որտե՞ղ ես կենում, այժմ ինչ գործի ես ծառայում:

- Ողորմած քազուիի...

- Լռի՛ր, ես քեզ ողորմելու չեմ. քո բերած քալիսմաններդ ինձ հայտնեցին քո ով լինելդ: Ծառաներ, բռնեցեք այս մարդուն և ձգեցե՛ք մթին բանտի մեջ:

ԺԲ

Վաչագանն իր ազատվելու մասին էլ ոչ մի կասկած չուներ: Կամենալով ընկերների մեջն էլ ազատության հույսը սաստկացնել, դարձավ դեպի Վաղինակը և ասաց.

- Եղբայր Վաղինակ, մի երագ էլ ես տեսա բոլորովին քո տեսածի նման: Ես այնպես եմ կարծում, քե մենք հենց այսօր քե այս գիշեր պիտի ազատվինք: Բայց գիտե՞ս ինչ կա, Վաղինակ, մենք եքե այս խավարից հանկարծ լույս աշխարհի դուրս գանք, դրսի լույսը մեզ

համար այնքան սաստիկ կլինի, որ մենք ոչինչ չենք տեսնիլ, և կարելի է քե մեր աչքերը վնասվին էլ: Այս բանը ես նրա համար եմ ասում, որ երբ դուրս գալու կլինիք և կտեսնեք, որ լույսը ծակծկում է կամ ոչինչ չեք տեսնում, փակեցեք աչքներդ, մինչև քիչ-քիչ սովորեր: Ես շատ եմ տեսել մքին բանտից դուրս եկած մարդիկ, նրանցից եմ իմանում:

- Երանի՛ քե դուրս գանք միայն այս սպանդարանից, քեկուզ աչքներս կուրանա, վնաս չունի. բայց վարպետ եղբայր, քո այդ ասածդ մի բան ձգեց միտս, որ չեմ կարող չասել: Մի անգամ ես ու քազավորի որդին որսորդություն անելիս՝ իջանք մի աղբյուրի մոտ, շատ դաղբած ու քրտնած: Մոտակա գյուղի աղջկեքը շքապատել էին աղբյուրը և հերքով լցնում էին իրանց ամանները: Իշխանս ջուր ուզեց, աղջիկներից մինը լցրեց փարչը, որ բերի տա իրան, մի ուրիշ աղջիկ առավ նրա ձեռից փարչը և դարտկեց: Հետո ինքն սկսեց նորից լցնել, բայց էլի դարտկեց, և այսպես կրկնեց նա քսան քե երեսուն անգամ, սուտ չեմ կարող ասել, լավ միտս չէ: Իմ բարկությունս սաստիկ եկավ, բայց իշխանիս շատ հաճելի քվաց աղջկա վարմունքը, մանավանդ, երբ նա ջուր բերելուց հետո հայտնեց, քե իր միտքը չար չէր, այլ տեսնելով, որ հոգնած ու քրտնած եմք, հարկավոր համարեց ուշ հասցնել սառը ջուրը, մինչև մենք փոքր-ինչ շունչ առնենք և հովանանք: Հիմա քո ասածն էլ նրա ասածի նման է. և զիտե՞ք արդյոք, գուցե հենց այն ջուր տվող աղջիկն է այժմ մեր քազուհին: Վաչագանը նրան տեսնելուց հետո՝ էլ ուրիշ աղջիկ չուզեց. վճռարար ասաց, կուզեք՝ նա՛ է, չեք ուզիլ՝ նա է: Թագավորը ճարահատած՝ ինձ ուղարկեց նրա հոր մոտ հարսնախոսություն: Բայց աղջիկը չհոժարեց, քե ես արհեստ չգիտցողին չեմ ուզիլ: Ես այն ժամանակ մտքումս ծիծաղեցի, բայց էլի իշխանս իմացավ նրա խելացի միտքը և մի տարումը սովորեց շատ գեղեցիկ դիպակ գործել՝ բոլորովին քո գործածիդ պես: Իսկ ես, երբ որ ընկա այդ դժոխքի մեջ, նոր իմացա նրա խոսքի նշանակությունը:

- Բայց դու ինձ ա՛յս ասա, եղբայր Վաղինակ, պատճառն ի՞նչ է, որ մենք քազուհուն եմք տեսնում երազներումս և ոչ քե քազավորին:

- Ո՞վ գիտե, այդ բանը դու ինձանից լավ կիմանաս, ըստ որում երազի մեկնողը դու ես, և, ներիք ինձ, որ երեսիդ ասեմ, ասածիս մեջ կեղծավորություն չկա. դու իմ աչքումս մի շատ իմաստուն մարդ ես երևում. դու որ կարողացար դժոխքի արբանյակներից մարդու կերակուր ստանալ, դու էլի շատ բան կարող ես անել, և ես դեռ գար-

մանում եմ, որ մի հրաշքով հանկարծ չես չբացնում այս տարտաբուսը և մեզ ամենիս փրկություն տալիս: Եթե աստված տա, որ մենք այս դժոխքից ազատվենք, ես հավատացած եմ, որ քազավորն իսկույն կկանչե քեզ և իր ամենամոտիկ խորհրդակիցը կան:

- Եվ այդ, իհարկե, քո շնորհիվ կլինի, ըստ որում քազավորին ես ծանոթ չեմ: Բայց ով գիտե, քե ինքը քազավորն ինչ վիճակի մեջ է այժմ, գուցե նա էլ մի ուրիշ դժոխքի մեջ է ընկել և ինձ նման զարբար է գործում: Բա՛ էլ որ օրվան համար է ջուլիակ դառել:

- Բո խոսքերդ խորհրդավոր են թվում ինձ... բայց չէ՛... ինչպե՞ս կարելի է, որ իմ Վաչագանին քո օրն ընկած տեսնեմ, լավ է, որ ես մեռնիմ այս րուպեիս:

- Իմ խոսքերիս մեջ ոչինչ խորհրդավոր բան չկա, եղբայր Վաղինակ, ես այն եմ ասում, ինչ որ սրտինս է: Իմ կարծիքով քազավորն էլ մեզ նման մի մահկանացու մարդ է, մեզ նման ամեն փորձությունների ենթակա: Մենք հիվանդանում ենք, նա էլ է հիվանդանում. մեզ սպանում են, գերի են տանում, նրան էլ են այդպես անում: Նա էլ է ջուրն ընկած ժամանակ մեզ պես խեղդվում, կրակն ընկած ժամանակ մեզ պես այրվում, նրա կերածն է մի փոր հաց, այն էլ գուցե ավելի դառն...

- Այդ շատ ճշմարիտ ես ասում, վարպետ եղբայր, բայց իմ կարծիքով քազավորն այնքան խոհեմ պետք է լինի, որ ինձ նման լոկ հետաքրքրությունից շարժված՝ քրմապետի հետևից չերթա և ընկնի նրա դժոխքի մեջ:

- Այդ մի փորձանք է, եղբայր Վաղինակ: Մի՞թե քազավորը կարող է կարծել, որ սուրբ քրմապետը մի զարհուրելի դև է. մի՞թե նա կարող է կարծել, քե կան այնպիսի մարդիկ, որոնք քստմունքի եղեռնագործությունը իրանց համար մի զվարճություն են համարում: Չէ՛, Վաղինակ, աշխարհիս երեսին ոչ մի մահկանացու ազատ չէ փորձանքից. այս օրվան բախտավորը կարող չէ իմանալ, քե վաղն ի՞նչ անբախտության մեջ պիտի ընկնի: Բայց ուրիշ բան է, եթե վերահաս վտանգը առջևդ կանգնած երևում է իր իսկական կերպարանքով: Խեղքը գլխին մարդը՝ երբ որ պատահում է մի վարար գետի, գլխապատառ ներս չի ընկնում, այլ փնտրում է նրա ծանծաղուտը: Դու ինչ կուզես ասա՛, բայց մեր տեսած երազը ցույց է տալիս, որ քազավորը նմանապես ընկած է մի փորձանքի մեջ, և իմ սիրտն ասում է, որ նա կազատվի միայն այն ժամանակ, երբ որ կազատվինք մենք ինքներս:

- Եվ իհարկե նա ինքը կլինի ազատած մեզ իր դիպակագործության շնորհիվ: Իմ սիրտս էլ ասում է, որ այս րուպեիս ես լսում եմ իմ քազավորի ձայնը. այդ ձայնը հենց առաջին անգամ լսելիս քափանցել է սրտիս մեջ: Բայց արդյոք հավատա՞մ իմ ականջին, ի՞նչ կասես, ասա՛ ինձ կտրական:

- Ո՛չ, ո՛չ, մի հավատար. բայց հավատա՛ այն ձայնին, որ դրսից կլսես: Ականջ դրեք, ահա՛ ձայներ են լսվում, կարծես դժոխքի դուռն է դողդում, երևի փրկիչն արդեն մոտեցել է. իմա՛ց տվեք ամենքին, որ գան այստեղ պատրաստ կենան...

ՋԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՆԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Վերնագրի՛ր առանձնացված մասերը:
2. ԺԱ գլուխը բաժանի՛ր ինքնուրույն հատվածների և Վերնագրի՛ր դրանք:
3. Դո՛րս գրի՛ր Անահիտի հոգեվիճակը արտահայտող նախադասությունները:
4. Կարդա՛ այն հատվածները, որտեղ երևում է Վաղինակի վերաբերմունքը Վաչագանի նկատմամբ:
5. Համառոտ պատմի՛ր դիպակի գաղտնիքի բացահայտման մասին:
6. Համառոտ փոխադրի՛ր Վաչագանի և Վաղինակի գրույցը:
7. Դո՛րս գրի՛ր դարձվածքները և բացատրի՛ր:

ԺԳ

Անահիտը, երբ որ բանտարկեց ծպտած քուրմին, իսկույն փչել տվավ պատերազմական փողերը: Ահագին փողերի այդ հանկարծական որոտալը հայտնի նշան էր, որ մի մեծ վտանգ է պատահել աշխարհին: Մի ժամ չանցած՝ բոլոր քաղաքացիք քափվեցին պալատի առջև և այդտեղ սկսեցին խոնիր ու տատանիլ լճացած հեղեղի պես: Ոչ ոք չէր իմանում, քե ի՞նչ է պատահել, ամենքը շնչասպառ միմյանց էին հարցնում և ոչ մեկից մի որոշ պատասխան չէին ստանում: Հանկարծ պատշգամբի վրա երևաց Անահիտը՝ ոտից մինչև գլուխ սպառազինված, և դեպի ժողովուրդը

դառնալով՝ այսպես խոսեց.

«Չէր քազավորի կյանքը վտանգի մեջ է: Այս բուսեիս իմացա, քե ինչ տեղ է ընկել: Նա գնացել էր իր երկրի մեջ պտտելու, որ ժողովրդի կարիքներն ու հոգսերն աչքով տեսնի: Չար մարդկանց է հանդիպել և ընկել է մի տարտարոսի մեջ: Էլ ուրիշ բան չունիմ հայտնելու ձեզ առայժմ: Ժամանակ չպետք է կորցնել: Ով որ սիրում է իր քազավորին, ում համար քանկ է նրա կյանքը, շուտով ձիավորվի և գա իմ հետևից: Մենք պետք է կեսօր չեղած՝ հասնենք Պերոժ քաղաքը: Ես արդեն պատրաստ եմ և ձեզ եմ սպասում: Դե՛հ գնացե՛ք և շուտով պատրաստվեցե՛ք»:

Մի ակնբարքի մեջ ցրվեցավ ժողովուրդը՝ գոչելով՝ կեցցե՛ք քազավորը, կեցցե՛ք բազուխին, և մի ժամ չանցած, արդեն ամենքը զինված պատրաստ էին: Քաջասիրտ օրիորդներն ու տիկիներն էլ երբ որ իմացան, քե քազուիին պիտի առաջնորդե գորքին, նմանապես գրահավորվեցին ու ձիավորվելով շրջապատեցին քազուիուն:

Մի կատարյալ հիացք էր Անահիտը սպարապետի զգեստի մեջ: Կրակոտ ձիու վրա նստած, ոսկեգօծ գրահով պատած, մագերթ սաղավարտի մեջ ամփոփած, լայնաշեղք բուրբ կապած, վահանը քիկունքին կախած: Այս բոլորը նրա արեգնատիպ դեմքի և հրավառ աչքերի հետ մի ահեղ կերպարանք էին տվել նրան:

Երբ քաղաքից դուրս եկան տափարակ դաշտը, Անահիտը դարձրեց ձիու գլուխը և այս ու այն կողմ քշելով՝ հրամաններ արձակեց, և մի քանի բուսեի մեջ կարգավորելով ամբողջ այրուծին, գոչեց բարձրաձայն՝ «հառա՛ջ» և ինքն առաջ անցնելով՝ ասպանդակեց ձիւն և մի վայրկյանի մեջ աներևուրացավ: Հեռվից երևում էր միայն ձիու բարձրացրած քանձր փոշին, որ ամպի պես մինչև երկինք էր հասնում: Երկու ժամից հետո նա իր հրեղեն ձիով կանգնած էր Պերոժ քաղաքի հրապարակի մեջ մեն-մենակ: Կռապաշտ քաղաքացիք նրան երկնքից իջած մի նոր աստված համարելով՝ խոտն բազմությունով չորեցին նրա առջև և զլխները մինչև գետին կորացրին:

- Ո՞ր է ձեր քաղաքապետը, - գոչեց Անահիտը սպառնալից ձայնով:

Շունկ չորածներից մինը վեր կացավ և դողդողալով ասաց.

- Շառաղ եմ, այստեղի քաղաքապետը:
- Դո՛ւ ես ուրեմն, որ այնքան անհոգ ես, որ չգիտես քե ի՛նչ է գործվում քո աստվածների բնակարանում:
- Շառաղ եմ, ես ոչի՛նչ չգիտեմ:

- Դու կարելի է քե չգիտես էլ քե որտե՞ղ է գտնվում ձեր տաճարը:

- Ինչպե՞ս չգիտեմ, ծառաղ եմ, շատ լավ գիտեմ:

- Առա՛ջ անցիր ուրեմն...

Կես ժամ չանցած՝ ամբողջ քաղաքը զջլված գնում էր Անահիտի հետևից: Երբ որ մոտեցան մեկյանի պարիսպներին, քուրմերը կարծեցին, քե ուխտավորների մեծ բազմություն է եկույր, շտապով բաց արին դուռը: Բայց երբ ներս խոնկեց ժողովուրդը, երբ տեսան գրահավորված հրաշագեղ ասպետի սպառնալից դեմքը և իրանց ուշ չդարձնելը, մի անսովոր սարսափի մեջ ընկան: Անահիտը մի բուսեի մեջ գտավ տարտարոսի դուռը և դառնալով քաղաքապետին՝ հրամայեց.

- Բա՛ց արեք ահա՛ այս դուռը: Մինչդեռ քաղաքապետի հրամանով մի քանի անձինք պատրաստվում էին կտորատել դուռը, ձերուցի բրմապետը, վերահաս վտանգը տեսնելով, դուրս եկավ իր մեհենական զգեստով, որ ժողովրդի վրա սարսափ ձգե և ետ մղե: Երբ որ իր սպիտակ շորջառը ձգած, բրմապետական երկճյուղ ու երկայն քազը գլխին դրած և գավազանը ձեռին դուրս եկավ ուռած ու փքված՝ ժողովուրդը ճանապարհ բաց արավ և ետ քաշվեց ահ ու դողով: Նա մոտեցավ Անահիտին և պատգամախոսի ձայնով աղաղակեց.

- Ի՞նչ ես ուզո՞ւմ, ինչ ես անո՞ւմ, ե՛տ քաշվիր այդտեղի՛ց:

Անահիտը, բարկությունը հազիվ զսպելով, ասաց.

- Ես հրամայում եմ, որ այս դուռը բացվի՛:

- Ո՞վ կարող է հրամայել այստե՛ղ, բացի ինձանի՛ց: Այս դո՛ւրը մեր սրբարանի դո՛ւռն է. այստե՛ղ է գտնվում մեր նախնայաց փոշի՛ն, այստեղ է մեր անշեջ կրակարա՛նը. տեսե՛ք ահա՛ այն ծո՛վսը, որ մինչև երկի՛նք է բարձրանո՛ւմ: Աստվածների բարկությունը մի՛ շարժեք: Յրվեցե՛ք, հեռացե՛ք, կորե՛ք, ինչպե՛ս եք համարձակվում ձեր պի՛ղծ ոտներով կոխտունել այս սո՛ւրբ վա՛յրը:

Քրմապետի ահեղագոչ սպառնալիքը սնապաշտ ժողովրդի վրա սարսափ բերավ, ամենքը կորագլուխ ետ քաշվեցին. բայց նրանց մեջ կային և քրիստոնյաներ, որոնք պի՛նդ կանգնեցին իրանց տեղերը, կասկածելով, որ այդ ծածկարանումը մի սարսափելի գաղտնիք պիտի լինի քարնված: Նրանք միաբերան գոչեցին.

- Բացվի՛, բացվի՛ այդ տարտարոսի դուռը:

Քրմապետը տեսավ, որ իր հրամանին ընդդիմացողներ կան, երեսը դարձրեց դեպի մեկյանը և ձեռքերը մեկնելով՝ աղաղակեց.

- Ո՞վ հզոր աստվածնե՛ր, ձեր սուրբ տաճարը պղծվո՞ւմ է, օգնու-

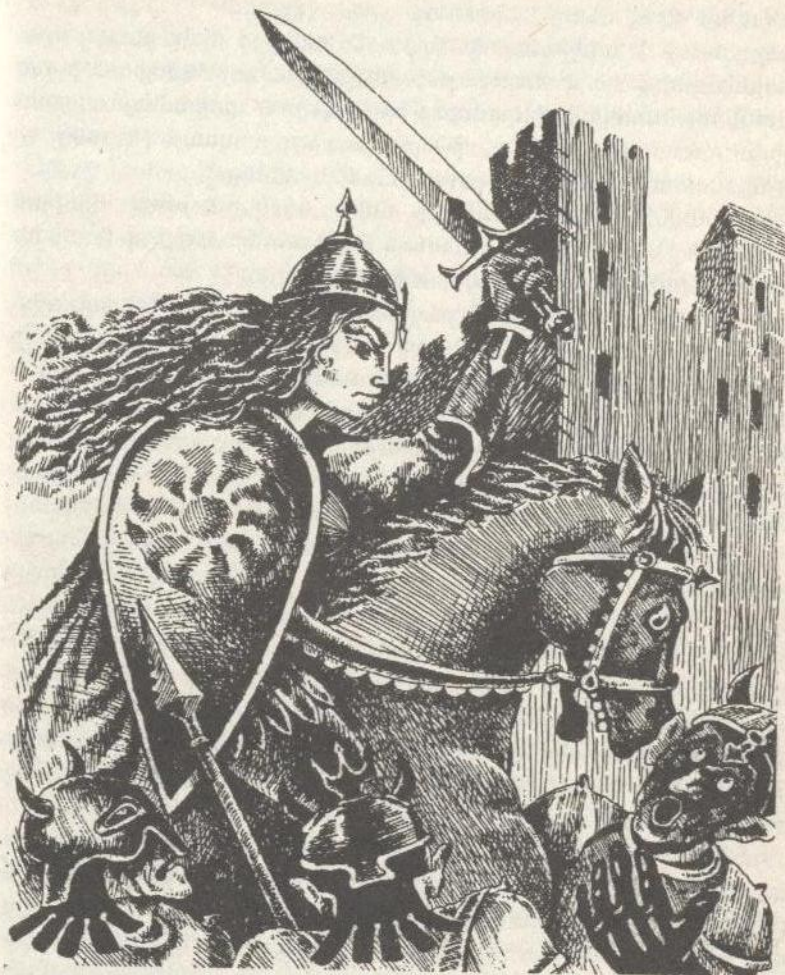
բոլորն հարցրեք...

Այս ձայնի վրա մեհյանի դուռը բացվեց և նրա միջից դուրս բախվեցին մի խումբ սպառազինված դաժանատեսիլ մարդիկ: Մրանք քուրմերն էին, որոնք վերահաս վտանգը տեսնելով՝ անձնապաշտպանության էին պատրաստվել: Քրմապետը հրամայեց նրանց, որ դուռը պահպանեն և ոչ ոքի բույլ չտան մոտենալ:

Անահիտի համբերությունը հատավ սաստիկ բարկությունիցը: Դարձրեց ձիու գլուխը և ետ նայելով՝ տեսավ, որ քաղաքի վրա ամպի պես փռչի է բարձրացած, իմացավ, որ գորքը մոտեցել է: Այդ հանգամանքից ավելի ևս սրտապնդվելով՝ ուզեց ինքը մենակ վերջացնել ամեն բան և մի րուպե առաջ տեսնել իր Վաչագանին: Չախ ձեռքն առավ վահանը և աջով սուրը հանելով, դարձավ դեպի քուրմերը և գոչեց.

- Վերջին անգամ հրամայում եմ ձեզ զինաբաժնի լինել և բանալ այդ դժոխքի դուռը:

Քուրմերը պատրաստվեցին դիմադրելու: Անահիտի իմաստուն ձին իմացավ տիրուհու մտադրությունը. մի քերև ասպանդակի հարված ստանալուն պես՝ կոխկռտեց քավրառ քրմապետին և հարձակվեց քուրմերի վրա: Կայծակի արագությամբ երեքի գլուխը բռցրեց Անահիտը և իսկույն ետ մղեց ձին: Քուրմերը նրան շրջապատեցին և վիրավորեցին ձին: Անահիտը պաշտպանողական դիրք բռնեց, բայց ձին իր հարձակմունքը շարունակում էր. նա միանգամից քե՛ առջևից և քե՛ հետևից էր հարձակվում և հարվածներ էր, որ տալիս էր արագիներով: Քուրմերը կռվում էին ամենահուսահատ և կատաղի կերպով: Անահիտի կյանքը անխուսափելի վտանգի մեջ էր: Այդ որ նկատեցին քրիստոնյաները, քուրմերի քամակից հարձակվեցին: Քուրմերը շփոթվեցին և երեսները դարձրին, որ պաշտպանվին: Անահիտը, օգուտ քաղելով այդ հանգամանքից, կրկին հարձակվեց և էլի մի քանի գլուխ բռցրեց և մի քանիսին ոտնատակ տվավ: Կռապաշտները տեսան, որ քրիստոնյաներն օգնում են Անահիտին, կարծեցին, քե՛ կռիվը կրոնական է, իսկույն անցան քուրմերի կողմը և սկսեցին քարե կարկուտ քափել քրիստոնյաների վրա: Այդ միջոցին Անահիտի սաղավարտը վայր ընկավ մի քարի հարվածից, որ դիպավ նրա ծայրին: Նրա խիտ ու երկայն մազերը փռվեցին և ծածկեցին ամբողջ կազմվածքը ամեն կողմից, բացի հրացայտ աչքերից: Նրա այդ տեսքը մի նոր սարսափ ձգեց ամբոխի վրա, որոնք իրանց քարե կարկուտը դադարեց-

րին իսկույն: Այդ հանգամանքից էլ օգուտ քաղեց Անահիտը. մի անգամ էլ հարձակվեց քուրմերի վրա և մի քանիսին մահացու վերք տալով՝ գետին գորեց: Հենց այդ ժամանակ վրա հասան գորքի առաջապահ նիզակավորները օրիորդների և տիկիների հետ և իրանց քաղուհուն հուսահատ կռվի մեջ տեսնելով, միաձայն աղաղակեցին և հարձակվեցին քուրմերի վրա: Մի րուպե չանցած՝ կենդանի մնացած քուրմերը փախան. ամբոխը ետ քաշվեց և բաց հրա-

պարակի վրա մնաց Անահիտը՝ շրջապատված քաջասիրտ օրիորդներով ու տիկիհներով: Քրիստոնյաներից մինը բերավ նրա սաղավարտը, որ ազատել էր ամբոխի ձեռից: Անահիտն իջավ ձիուցը ողջ առողջ, կարգավորեց իր մագերթը և սաղավարտը դրավ գլխին: Հրաման արձակեց, որ եկող գորքը շրջապատե մեհյանը, որի մեջ պատասպարվել էին բոլոր քուրմերը և ներսից դուրս փակել: Հետո դառնալով դեպի ամբոխը, ասաց. «Եկեք այստեղ կարգով կանգնեցեք հանդարտ, որ տեսնեք ինչ կա ձեր սուրբ քրմապետի սրբարանումը» և հրամայեց դուռը կոտրել:

Մի գարհուրելի տեսարան բացվեց ժողովրդի առջև: Դժոխային որջից դուրս սողացին բազմաթիվ հոգիք, որոնք նոր գերեզմանից հանած դիակների էին մմանում: Շատերը վերջին շնչումն էին և ոտքի վրա կանգնել չէին կարողանում: Նրանց ուրախության լացն ու կոծը, ճիչն ու աղաղակը մարդու սիրտ էին կտրատում: Ամենից հետո դուրս եկան Վաչագանն ու Վաղինակը՝ գլխները քաշ գցած: Թագուհին ճանաչեց Վաչագանին և նշանացի արավ իր մարդկանցը, որ նրան տանեն իրան համար պատրաստելի վրանը: Վաչագանը գնաց Վաղինակի ձեռքից բռնած՝ որ աչքերը խփած կույր աղքատի պես հետևեց նրան: Մյուս բոլոր դուրս եկողներին հրապարակի վրա նստեցնելուց հետո Անահիտը հրամայեց զինվորներին, որ ներս գնան և ամեն բան՝ ինչ կա չկա՝ դուրս տան: Չինվորները մտան դժոխքի մեջ և այնտեղից դուրս բերին նոր մեռած մարդկանց դիակներ, նոր կտրած գլուխներ, կրոցներով լիքը մարդկային լեշեր, մարդամսով լիքը կաթսաներ, զանազան արհեստի գործիքներ և պարագաներ...

Կռապաշտները, որ արդեն ամոքահարված և քստմամբ էին, այդ ծայրահեղ եղեռնագործությունը տեսնելով՝ էլ չհամբերեցին, և բարձրաձայն աղաղակեցին. Մե՛ծ է քրիստոնեից աստվածը, դժո՛խք է մեհյանը, դե՛ռ են կուռքերը, սատանա՛յք են քուրմերը, կուտորե՛նք, ջնջե՛նք, սատկացնենք սրանց...

- Ո՛չ, ո՛չ, - գոչեց բազուխին, - սպասեցե՛ք, չմոտենա՛ք տաճարին, ձեռք չտա՛ք քուրմերին, նրանց պատժելու իրավունքն իմն է: Մեզ հարկավոր է նախ և առաջ այս բշվառների հոգսը քաշել: Եվ սկսեց հարցնել ամեն մեկին առանձին, թե նա ո՞վ է, ի՞նչ տեղացի է: Մեկն ասում էր՝ իմ անունս Առնակ է, ես Բաբիկի որդին եմ: Այդ անունը բարձր ձայնով կրկնում էր քաղաքապետը, և ասա՛ մի ձերունի մարդ՝ դողդոջալով մոտենում էր և հեկեկալով ասում. «Ուր է իմ որ-

դիս»: Երկրորդի մայրն էր լույս ընկնում և ուշաքափ ընկնում իր մի-նուճար որդու վրա, երրորդի բույրը, չորրորդի եղբայրը: Շատ քշերը մնացին անտիրական, այդպիսիներին էլ քագուհին առավ իր խնամակալության տակ. դրանց թվումն էին և Վաչագանի արհեստակիցները:

Այդ բշվառներին տերվետեր անելուց հետո՝ քագուհին կամեցավ անձամբ զննել քուրմերի սպանդարանը: Քաղաքապետի և մի խումբ զինվորների հետ ներս գնաց և նավթավառ լուցկիներով զննեց նրա ամեն մի քունջ ու պուճախը: Ո՛ր կողմը նայում էր, մարդկային արյունի հետք էր նշմարում և անհամար ոսկրներ այս ու այն անկյունում քափած:

- Այս գարհուրելի տարտարոսը կարճ ժամանակում գլուխ բերված բան չէ, - ասաց նա քաղաքապետին. - սրա վրա շատ տարի և շատ մարդիկ պիտի լինին աշխատած, իսկ այդ մարդիկը մի անգամ այստեղ ընկնելուց հետո՝ էլ լույս աշխարհք չեն տեսել:

- Ողորմած քագուհի, ես մեղավոր եմ, որ խիստ հսկողություն չեմ ունեցել, բայց մի այսպիսի բան իմանալու համար՝ քո իմաստությունն ունենալու է: Ամեն տարի միայն մեր քաղաքից՝ եթե քիչն ասեմ՝ հարյուր մարդ է անհայտացել, բայց ես միշտ կարծել եմ, թե լեռնցիք են գերի տարել: Այդ գարշելի քուրմերին մենք ոչ միայն սուրբերի տեղ ենք ընդունել, այլև կարծել ենք, թե դրանք շատ ժրջան և արհեստասեր մարդիկ են, իրանց ձեռքի աշխատանքովն են ապրում և ոչ ժողովրդի հաշվով և արյունով: Ո՞վ կկարծեր, թե այն բանկազին հյուսվածքներն ու գործվածքները, որ դրանք ամենայն օր բերում էին շուկա վաճառելու, իրանց ձեռքի գործքը չի եղել, ո՞վ կկարծեր, որ մեր պաշտած քրմապետը մի կերպարանափոխված դև է եղել և անմեղ մարդկանց արյան ծարավի...

Վերջապես դուրս եկան այդտեղից և գնացին դեպի տաճարը: Բախեցին տաճարի դուռը, որ քուրմերը բաց անեն և անձնատուր լինին, բայց ներսից ձայն հանող չեղավ: Դուռը կոտրեցին զինվորները և ներս գնացին, բայց ներսը մարդ չգտան. վերև նայեցին և մի նոր տեսարան բացվեց նրանց առջև. բոլոր քուրմերը և քրմապետը կախվել էին առաստաղից և դեռ ճոճվում էին իրենց պաշտած հնդկացի կուռքերի դիմաց: Երբ որ այդ մասին հայտնեցին քագուհուն, նա ասաց.

- Այդ մահը շատ թեթև է դրանց համար, բայց վնաս չունի, բողբ այդպես մնան, միայն թո՛ւյլ տվեք ժողովրդին, որ ներս գնան և

երկրպագություն տան իրանց սուրբերին:

Դրսումը ամբոխված և գրգռված մարդիկը հեղեղի պես ներս քափվեցին և կատաղի կերպով հարձակվեցին կուռքերի վրա և ջարդուփշուր արին իրանց երեկվան պաշտած աստվածներին: «Ի՞նչ հեշտ են ջարդվում այս գարշելիները, մինչդեռ մենք կարծում էինք, թե անհպելի և անմատչելի են», - ասում էին շատերը: Դուրս տվին բոլոր անոթներն ու սպասները, քարոքանդ արին խորաններն ու ծածկարանները, անքիվ ոսկի և արծաթ գտան, բայց առանց մի բան հափշտակելու և գողանալու՝ ամեն ինչ տարան քափեցին հրապարակի մեջ թագուհու առջև, իսկ թագուհին կարգադրեց, որ քուրմերի բոլոր այդ ունեցած չունեցածը բաժանվին դժոխքից ազատվածներին: Երբ որ մեհյանի մեջ էլ ոչինչ չմնաց, ամեն ինչ տակն ու վրա արին՝ իրանց արդար գայրույթի վերջին մրուրը քափեցին խեղդամահ եղած քուրմերի գլխին: Ցած բերին դժոխքի արբանյակներին և ամենքին կտոր-կտոր անելով՝ դուրս նետեցին պարսպից, որ գազաններին լափ դառնան:

Մնացած անելիքը թագուհին հանձնեց իր հարյուրապետներից մեկին, իսկ ինքը գնաց իր վրանը, ուր նրան անհամբեր սպասում էր Վաչագանը: Երկու սիրելիները նստեցին իրար կողքի և միմյանց նայելուց չէին կշտանում: Վաղինակը մոտեցավ թագուհուն, համբուրեց նրա ձեռքը, և մյուս կողքին նստելով՝ սկսեց հեկեկալ մորը գտած երեխայի պես:

- Դու ոչ թե այսօր ես փրկել մեզ, իմ անմահ թագուհի, այլ շատ օրեր սրանից առաջ, երբ ես տեսա քեզ երազումս, հենց այդ զգեստիդ մեջ:

- Դու սխալվում ես, Վաղինակ, - ասաց Վաչագանը, - թագուհին այն ժամանակը փրկեց մեզ, երբ քեզ ասաց. «Չեր թագավորի որդին արհեստ գիտե՞»: Մի՞տղ է, որ դու էլ մի կուշտ ծիծաղել էիր:

- Ա՛յս, ճշմարիտ է. ի՞նչ ասեմ: Եվ ես, որ այն ժամանակը շատ անհավատ էի, միայն հիմա եմ սկսել հին լսածներիս հավատալ: Մեսրոպ վարդապետը, որ մեզ քարոզում էր, թե՛ «Երե Բրիստոս դժոխք չիջներ, դժոխքը չէր կործանվի», ես նրա այդ ասածի վրա էլ էի ծիծաղում, բայց հիմա իմ թագավորն անձամբ ցույց տվավ, որ Մեսրոպը ճշմարիտ էր ասում:

- Հանգստացիր, Վաղինակ, այդ մասին մենք հետո շատ կխոսինք, - ասաց թագուհին, նոր արդեն զգալով, որ ինքն էլ է սաստիկ հոգնած:

- Ես ինչպես տեսնում եմ, քեզ նմանապես հարկավոր է հանգստանալ, - ասաց Վաչագանը թագուհուն: - Դու հիմա հանգստացիր, մնացածը ես ինքս կհոգան:

Թագուհին քաշվեց վրանի մյուս բաժինը, ուր նրա համար փափուկ փովածք էին արել օրիորդներն ու տիկիները: Այդտեղ նա հանեց իր զենքն ու զրահը և ուղարկեց Վաչագանին, իսկ ինքը փովածքի վրա քիկն տալով՝ ուզեց իբր հանգստանալ, բայց նրա երևակայությունն այնպես գրգռված էր, նրա սիրտն այնպես վրդովված, որ հանգստանալ չէր կարողանում: Մեկ ուզում էր լիասիրտ ուրախանալ իր սիրելու ազատությունովը, բայց մեկ էլ թվում էր նրան, թե դեռևս շրջապատված է կատաղի քուրմերով, և ինքը մերթ հարձակողական և մերթ պաշտպանողական դիրք էր բռնում: Մերթ ուզում էր արդար վրեժը հագեցած համարել, հիշելով, թե ինչպես էին քավազլոր լինում դաժան քուրմերի գլուխները, բայց հանկարծ նրա առջև պատկերանում էին մարդամտով լիքը կաթսաները և նոր արդեն սկսում էր ամբողջ մարմնով զինահարվիլ և զարգանդիլ ու սարսռիլ... Ահի այս խառնիխտուն տպավորությունները նրանից շուտ չհեռացան, իսկ այժմ ավելի չարչարում, քան թե հանգստություն էին տալիս:

Վաչագանը շատ լավ գիտեր, որ Անահիտը ինչքան որ քաջ էր, նույնքան և փափկասիրտ էր: Գիտեր, որ նա կարող էր վրեժխնդրության հոգվով վառված, անխնա կոտորել իր բշտամիներին, բայց նրա քնքուշ սիրտը կարող չէր հեշտությամբ մարսել մի այդպիսի կոշտ գործողություն: Այս պատճառով շտապեց Անահիտից առնել իր զենքն ու զրահը: Նա լվացվեց, մաքրվեց, փոխեց իր հագուստը, հագավ զրահը, կապեց արքայական բուրբուլ և դուրս գալով վրանից՝ երևաց գորբին, որ նրա տեսությանն սպասում էր անհամբեր: Հենց որ երևաց Վաչագանը և ողջույն տվավ, գորբն ուրախության աղաղակ բարձրացրեց: Թագավորը հայտնեց նրանց իր շնորհակալությունը: Այդ միջոցին քաղաքապետը եկավ թագավորի ոտներն ընկավ, շնորհավորեց նրա ազատությունը և հայտնեց, որ ճաշ էր պատրաստել կանաչ դաշտումը գորբի համար: Թագավորը հրաման տվավ գորականներին, որ երբան ճաշեն և ուրախություն անեն. իսկ ինքը գնաց Անահիտի մոտ, ուր արդեն օրիորդներն ու տիկիները ճոխ սեղան էին սարքել և թագավորի գալուն էին սպասում, որ հացի նստեն: Այդտեղ էր Վաղինակը՝ փոխած իր հնոտիքը և գեղեցիկ հագուստով զուգված: Այդպես գեղեցիկ և ուրախ ճաշ

չէր արած Վաչագանը իր բոլոր կյանքումը: Այն ուրախությունն ու զվարճությունը, որ անում էին օրիորդները, Վաղինակին էլ մի այնպիսի հոգեկան զմայլանքի մեջ էին ձգել, որ նա կարծում էր, թե երանելյաց աշխարհի մեջ է և հրեշտակների հետ է խնդում, ուրախանում: Անահիտն էլ ազատվեց հոգեմաշ ցնորքներից և մի քաժակ գինուց հետո ինքն էր առաջնորդում օրիորդներին ու տիկիներին սրախսություն անելիս:

Այսպես ուրախ ճաշելուց հետո, փողերը նշան տվին, որ ժամանակ է ճանապարհ ընկնելու դեպի տուն: Առաջ ընկան քազավորն ու քազուհին, նրանց կողքին օրիորդներն ու տիկիները, իսկ հետևից բոլոր զինվորները, որոնք միաձայն երգում էին մի ազգային հաղթական երգ: Երբ որ հասան Պերոժ քաղաքի հրապարակը, բոլոր քաղաքացիք, մեծ ու փոքր, այր ու կին միաբերան աղաղակեցին:

- Կեցցե՛ք քազավորը, կեցցե՛ք քազուհին, կորչի՛ն քուրմերը, կորժանվին կռատունները, քրիստոնյա՛, քրիստոնյա՛ կուզենք լինել:

Թազավորը նրանց պատասխանեց, որ շուտով կգա հայրապետը և նրանց կմկրտե (և հիրավի, երկու օրից հետո եկավ Աղվանից Շուփհաղիշե կաթողիկոսը շատ քահանաներով և եպիսկոպոսներով և բոլոր պերոժցոց տարավ Կուրի եզրը, ուր մերկացան ամենքը և սպիտակ սավանով ամփոփված մտան գետը, փոքր մանուկներին գրկերն առած: Կաթողիկոսը մկրտության համառոտ կարգը կատարեց և ամենքին հրամայեց երեք անգամ ընկղմվել ջրումը և դուրս գալ: Այսպես լուսավորվեցին պերոժցիք քրիստոնեական լույսով: Բայց մենք դառնանք մեր պատմությանը:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐԱՆՔՆԵՐ

1. Վերնագրի՞ր այս մասը:
2. Համառոտ պատմի՞ր:
3. Կարդա՛
ա) սարսափելի
բ) հուզիչ հատվածները:
4. Ի՞նչ վերաբերմունք ունեք ժողովուրդը իր քազավորի և քազուհու նկատմամբ:
5. Մանրամասն նկարագրի՞ր, թե ինչպե՞ս կործանվեց մեկյանը:
6. Համառոտ պատմի՞ր հաղթանակի տոնակատարության մասին:
7. Դո՞ւրս գրի՞ր այն հատվածը, որտեղ նկարագրված է սպարապետ-Անահիտը:
8. Անահիտին նկարագրի՞ր կովի դաշտում:
9. Բնութագրի՞ր Անահիտին:

* * *

Մյուս օրը բանտից հանեցին դիպակավաճառ քուրմին, որ դատեն հրապարակավ և դատապարտեն: Երբ որ դատավորները ժողովվեցին և ուզում էին դատել նրան քազավորի ներկայությամբ, Վաղինակը մոտեցավ և խնդրեց քազավորից, որ այդ դաժան ծերի կյանքն ու մահը իրան հանձնեն:

- Դու ինչպե՞ս ես ուզում պատժել սրան, - հարցրեց քազավորը:
- Այդ մասին ես ու Չանգին կմտածենք, - պատասխանեց Վաղինակը: - Դրա մահվան կերպովը միայն կարող եմ թեթևացնել հիշողությանս մեջ իմ կրած կսկիծը: Այն գարշելիները հեշտ պրծան, նրանց բախտին չպիտի արժանացնեմ սրան:
- Բայց, Վաղինակ, դու մոռանում ես, որ քրիստոնեին անվայել է վրեժխնդրությունը: Ինչպես տեսնում եմ, դու սրան տանջել ես ուզում:
- Ո՛չ, ես ուզում եմ միայն, որ դրա սև հոգին Չանգուն հանձնեմ և քողնեմ նրա կամքին, որ ինչպես ուզենա, այնպես հանե...
- Տա՛ր, տա՛ր, շանսատակ արա սրան, - ասացին միաբերան դատավորները: Թազավորն էլ չուզեց Վաղինակի խնդիրը մերժել:

Վաղինակը բուրմի ձեռները կապտած, տարավ մի ձորի մեջ և այնտեղ բաց բողբոջով, ասաց Չանգուն.

- Չանգի՛, տե՛ս, սա է այն մարդը, որ ինձ քանի տարի տանջել է սուկալի տանջանքով, ինձ այնպես բան է ուտեցրել, որ դու չես տեսել բո օրումը: Չանգի՛, տանջի՛ր այս մարդուն, որ մի քիչ սիրտս հովանա: Դե՛, գազա՛ն է սա, բռնի՛ր, կծի՛ր, պի՛նդ, պի՛նդ...

Չանգին մի ուստյունով հարձակվեց բուրմի վրա և մի ակնբարքի մեջ բուկը հախտելով խեղդեց և մոռալով ետ քաշվեց իսկույն:

- Ա՛յս, Չանգի, այդ ի՞նչ հեշտ պրծացրիր դու այդ անիրավին: Մի՞թե ես քեզ այդպես ասացի: Այդպես հո ոչ մի բարեգուր դահիճ չէր անի, ինչպես որ դու արիր:

Վաղինակը շատ գոջաց, որ Չանգուն դահճի պաշտոն տվավ և բազավորին զանգատվեց, բայց բազավորը շատ ուրախացավ, որ Չանգին այնքան բարի է եղել:

Վաչագան բազավորի այս արկածքի լուրը տարածվեց բոլոր քաղաքներում և գյուղերում: Այդ մասին խոսում էին մինչև օտար երկրներում էլ և ամենայն տեղ Անահիտի և Վաչագանի գովասանքն էին անում: Ազգային երգիչները գյուղն գյուղ և քաղաքն քաղաք պատելով՝ այդ անցքի պատմությունն էին անում երգերով: Ափսո՛ս, որ այդ երգերը մեզ չեն հասել. բայց ինչ որ արել են Վաչագանն ու Անահիտը իրանց աշխարհի համար, այդ բանը հեքիաթի ձևով պատմում են մինչև այսօր էլ: Այդ հեքիաթի գլխավոր միտքը այն է, որ «բազավորի կյանքը արհեստն է փրկել»: Այս լավ միտք է, և ինչ ժողովրդի մեջ որ գտնվում է մի այսպիսի սրբացած ավանդություն, դա ցույց է տալիս, քե ուրեմն այն ժողովուրդը մեծ նշանակություն է տալիս արհեստներին, աշխատասիրությանը, որից գլխավորապես կախված է ժողովրդի բախտավորությունը: Այդ բախտավորությունը և ս առավել ապահովանում է, երբ որ երկրի բազավորն ինքն անձամբ օրինակ է տալիս ժողովրդին և հովանավոր ու պաշտպան է դառնում արհեստին:

Եվ ճշմարիտ, մեր պապերը, որ աշխատասեր և արհեստասեր էին, այդ անցքից հետո և ս առավել ուշադրություն դարձրին արհեստների վրա: Ամբողջ աշխարհումը էլ ոչ մի՛ հոգի չէր գտնվում, որ մի որևիցե արհեստ չիմանար, և շատ արհեստներ մեր աշխարհում մինչև վերին կատարելագործության հասան: Աղջկեքը սովորում էին առհասարակ գործվածքներ անել. քրդից գործում էին զանազան գորգեր և շալեր, բամբակից՝ կտավեղեն, մետաքսից՝ նուրբ

կերպասներ: Կար, ձև, հյուսվածք ամենը գիտեին: Ամեն երկրագործ ինքն էր շինում իր բոլոր գործիքները, իր գուրբանն ու սայլը, իր զենքն ու գրահը, իր պղնձեղենն ու կավեղեն ամանները, իր տունն ու կարասիքը: Ամառը երկիրն էր գործում,¹ ձմեռն իր արհեստը բանեցնում: Եվ աշխատում էին ոչ քե ջոկ-ջոկ՝ այլ խմբովին, միասին: Տեսնելու բան էր, քե ինչպե՛ս գյուղի բոլոր առույզ երիտասարդները՝ ահագին կռանները ձեռքներին՝ զարկ զարկի հետևից կարկուտի պես բափում էին մի կտոր երկաթի վրա, որից ուզում էին խոփ շինել, կամ կացին, կամ բուր և այլն: Այսպես միասին էին հերկում իրանց դաշտերը և ճիասին հնձում արտերը:

Հոգևորականությունն այն ժամանակ մի ձրիակեր դասակարգ չէր: Բոլոր վանքերը մի-մի գործարան էին, ուր պատրաստում էին ազնիվ մագաղաթ, գրում էին, կազմում էին և բացի սրանից իրանց բոլոր հագուստներն ու կարասիքը իրանց ձեռքովն էին պատրաստում: Նրանք ասում էին.

«Ուսումն ու արհեստը պետք է այնպես հյուսված լինեն միասին, ինչպես Վաչագան բազավորի դիպակը իր խորհրդավոր քալիսմաններով»:

Կարող եք ուրեմն երևակայել, քե ի՞նչ կլիներ մի ժողովուրդ այնպիսի հոգևորականների օրով, մանավանդ այնպիսի մի բազավորի, ինչպիսին Վաչագանն էր, որ ժողովրդի գավակն էր, նրա հայրն ու եղբայրը: Ի՞նչ կլիներ Անահիտի պես մի բազուիտ օրով, որ երկրի համար դառավ հարազատ ու սնուցիչ մայր, և ահա՛ ինչ էր ասում ժողովուրդը Անահիտի մասին:

«Նա մեր գետերը ծածկեց լաստերով ու կամուրջներով, մեր ծովերն ու լճերը՝ նավերով ու նավակներով. նա մեր դաշտերը ողողեց ջրանցքներով և առուներով, մեր քաղաքներն ու գյուղերը՝ սառն աղբյուրներով: Նա մեր սայլերին հարք ճանապարհներ տվավ, մեր գուրբաններին՝ ընդարձակ երկիր: Նա կործանեց դժխքը և մեր աշխարհը շինեց մի եղենական դրախտ:

Կեցցե՛ Անահիտը, կեցցե՛ հավիտյան»:

¹Երկիրն էր գործում - հողն էր մշակում

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Այս մասը բաժանի՞ր փոքր հատվածների եւ վերնագրի՞ր դրանք:
2. Համառոտ պատմի՞ր դիպակավաճառի հետ պատահածի մասին:
3. Անահիտին նվիրված գովքը կարդա՛ եւ մեկնաբանի՞ր:
4. Գտի՞ր հեքիաթի գլխավոր միտքն արտահայտող նախադասությունը:
5. «Առածանի» բաժնից դո՛ւրս գրի՞ր համապատասխան առածներ:
6. Ինչպիսի՞ն է մեր օրերի մարդկանց վերաբերմունքը արհեստների նկատմամբ:

Ամփոփում

1. Հեքիաթի ո՞ր մասը քեզ ավելի շատ դուր եկավ: Այդ մասը վերնագրի՞ր եւ պատմի՞ր:
2. Ո՞ր հերոսին ավելի շատ սիրեցիր: Բնութագրի՞ր նրան:
3. Փորձի՞ր համառոտ պատմել հեքիաթը:

ՍԱԳԱՐԱՅ ԱՂՋԻԿԸ

(փոխադրությունը՝ Հովհաննես Թումանյանի)

Լինում է, չի լինում մի պառավ, շատ պառավ կին: Էս պառավն իր սագերի հետ ապրելիս է լինում անմարդաբնակ լեռների մեջ՝ մի փոքրիկ տնակում: Բնակատեղն էլ չորս կողմից շրջապատված է լինում անտառով, ու պառավն ամեն օր իր ձեռնափետը վերցնում է, ձեռնափետին հենված տմբտմբալով գնում անտառ: Գնում է սագերի համար խոտ է անում, պտուղ է քաղում, հավաքում է՝ ինչի որ ձեռքը հասնում է ու շալակում է բերում տուն: Տեսնողն ասում է՝ հիմի որտեղ որ է, խեղճ պառավն իր բեռան տակին կճկո՞ւքայց միշտ էլ հաջողակ տուն է հասցնում: Ճամփին էլ, բան է, եթե մարդ է պատահում, ուրախ-ուրախ բարևում է.

- Բարի օր, այսպե՛ր ջան: Տեսնո՞ւմ ես էսօր եղանակն ինչ լավ է: Հը՞, չի՞նի՞ քե գարմանում ես, որ պառավ տեղովս էսքան շալակը տանում եմ: Ի՞նչ անենք. ամեն մարդ պետք է իրեն բեռը կրի:

Սակայն մարդիկ չէին ուզում նրան պատահեն: Պատահելիս էլ ճամփաները ծռում էին, հեռվից անց կենում: Իսկ եթե հեր ու որդի միասին կողքովն անց կենալիս էին լինում՝ հերը որդուն կամաց զգուշացնում էր. «Տեսնո՞ւմ ես սրան. սրանից հեռու կաց հա՛. սա կախարդ է...»:

Սի առավոտ էլ էս անտառով մի գեղեցիկ երիտասարդ է լինում անց կենալիս: Արևը վառ ու պայծառ լուսավորում է, քոչունները ծղվում, երգում են, զով հովը զլզլում է, սլալում է տերևներում: Ու անցնում է երիտասարդն ուրախ, զվարք: Ճամփին ինս-ջինս, մարդ չի պատահում: Սին էլ տեսնում է մի պառավ, ծառերի տակին չոքած, մանգաղով խոտ է անում: Գոգնոցը լիքը խոտն ու երկու զամբյուղն էլ կողքին դրած:

- Էդ ո՞նց ես էսքանը տանելու, նա՛նի,- հարցնում է երիտասարդը:

- Ուզեմ - չուզեմ՝ պետք է տանեմ, որդի ջան, ի՞նչ անեմ, հարուստներն, իհարկե, կարող են էսպես բան չանեն, բայց գյուղացու համար ասված է.

«Ետ մի՛ նայիլ նոր,
Սե՛ ջբդ վաղ է կոր...»

Ու, երբ տեսնում է երիտասարդը մնաց կողքին կանգնած, ասում է.

- Հը՞, գուցե կկամենաս ինձ օգնել: Մեջքդ դեռ ուղիղ է, ծնկներիդ առողջ, քեզ համար մի մեծ բան չի սա: Իմ տնակն էլ էստեղից էնքան հեռու չի. ա՛յ, էս սարի ետևի հովտումն է: Չեռաց կհասնենք:

Երիտասարդը մեղքանում է պառավին:

- Թեև, - ասում է, - իմ հերը գյուղացի չէ, հարուստ իշխանի որդի եմ, բայց քո շալակը կվերցնեմ, որ ցույց տամ, քե մենակ գյուղացին չի ընդունակ ծանր բեռը կրելու:

- Դե արի վեր կալ, հենց ապրես: Եղած-չեղածը մի ժամվա ճանապարհ է, քեզ համար դատարկ բան է: Հա՛, չմոռանաս, էս խնձորն ու տանձն էլ հետը:

Երիտասարդ իշխանը «մի ժամվա ճանապարհի» անունը որ լսում է, սկսում է տատանվել, բայց պառավն օձիքը բաց չի բողնում: Խոտի կապոցը շալակն է տալիս, տանձ ու խնձորի զամբյուղներն էլ ձեռը:

- Տեսնում ե՞ս՝ ինչ քեթի է:

- Ո՞րտեղից է քեթի, - տնքում է երիտասարդը: - Կապոցդ էնքան ծանր է, որ կարծես քե քար լինի մեջը լցրած, իսկ տանձ ու խնձորի զամբյուղները արճճի մնան կոներս պոկում են... Շունչս կտրում է...

Ուզում է վեր գցի՝ պառավը չի բողնում. հեզնում է, ասում է.

- Տեսե՛ք, տեսե՛ք, ես իմ պառավ տեղովը միշտ մենակ տանում եմ, սա ջահել մարդ է՝ չի կարողանում... Էդպես է. բանը որ լեզվի գա - կտրիճ եք, իսկ գործի գալիս՝ ետ-ետ եք գնում: Էլ ի՞նչ ես կանգնել: Ոտներդ ժած տուր՝ գնանք: Միևնույն է, էդ բեռն էլ ոչով քո ձեռիցն առնելու չի:

Քանի դեռ հարք ճամփով են գնում, էլի ոչինչ. բայց որ դեմ են ընկնում սարերին, քարերն էլ ոտի տակիցը դուրս են պրծնում՝ իրար ետևից ներքև բռչում, տեսնում է, որ էս արդեն ուժիցը վեր է: Քրտինքը ճակատը կոխում է ու մին սառը, մին տաք՝ մեջքից հոսում:

Աղաչում է, ասում է.

- Նա՛նի, էլ չեմ կարողանում գնամ, - պետք է մի քիչ շունչ առնեմ:

- Ոչինչ, - պատասխանում է պառավը, - երբ որ տեղ կհասնես, կհանգստանաս: Ով գիտի, կարելի է մի օր սրանից քեզ համար մի լավ բան է դուրս գալի... Գնա...

- Դու իսկի խղճմտանք չես ունեցել, այ՛ պառավ, - բարկանում է երիտասարդը և ուզում է շալակինը մեջքից զցի, բայց ո՞րտեղից. կապոցն էնպես է մեջքին կպել, ոնց որ թե հետը ծնված լինի: Դես է շուռ գալիս, դեն է պտտվում, իրեն քափահարում, չի լինում, չի ազատվում: Իսկ պառավը վրեն ծիծաղում է ու, իր կեռ ձեռնամախարհ ձեռին, էս կողմն, էն կողմն է թռչկոտում:

- Ինչո՞ւ էս էդպես բարկանում, աղա ջան. հենց կարմրել էս՝ կասես հնդուհավ լինես: Հանգիստ բեռդ տար, մի տուն հասնենք, էս գիտեն՝ քեզ ինչպես կվարձատրեն:

Ինչ պետք է աներ խեղճ երիտասարդը: Ուզեր-չուզեր պետք է հնազանդվեր իր ճակատագրին ու քարշ գար պառավի հետևից:

Պառավն է՛լ քանի գնում են՝ էնքան ժրանում է ու արագանում, իսկ իր բեռն ավելի ու ավելի ծանրանում: Վերջը մի տեղ էլ հանկարծ էս պառավը թռչում է կապոցի վրա ու պինդ նստում երիտասարդի շալակին:

Ինքն էլ թեև չոր չոփի նման, բայց մի հաստ ու կոպիտ գյուղացի կնկանից ավելի ծանր է լինում: Երիտասարդի ծնկները դողդողում են, բայց հենց կանգնում է թե չէ՝ պառավը ճիպոտով կամ եղինջով սկսում է ռոտերին զարկել ու զարկել: Այս ու Օխով, քառանչ քաշելով մինչև սարն է բարձրանում, էնտեղից էլ հասնում պառավի տունը, քիչ է մնում տեղն ու տեղը ընկնի, հոգին տա:

Մազերը որ պառավին տեսնում են, քևերը քափահարելով, շինքները երկարացրած, ուրախ-ուրախ աղմկելով վազում են դեմը, իսկ սագերի ետևից ճիպոտը ձեռին մի պառավ կին է գալիս, ինքը պնդակազմ ու բարձրահասակ, բայց սաստիկ այլանդակ ու անճոռնի:

Գալիս է ու մայրիկ, - ասում է, - ի՞նչ պատահեց քեզ, որ էսքան ուշացար:

- Ոչինչ, աղջիկս, - պատասխանում է պառավը, - ինձ ոչ մի բան չի պատահել: Ընդհակառակը, անտառում պատահեցի էս երիտասարդ պարոնին, որ իմ տեղակ իմ բեռը շալակեց բերեց: Էդ հերիք չէր, երբ որ էս հոգնեցի, ինձ էլ գոռով շալակն առավ: Ճամփեն էլ էնքան կարճ թվաց, որ չիմացանք ինչպես եկանք: Շարունակ ծիծաղում էինք ու իրար հետ հանարներ էինք անում:

Վերջապես պառավն էս տղի շալակից իջնում է, մեջքից կապոցն առնում, ձեռքերից զամբյուղները ու փաղաքուշ վրեն նայելով ասում.

- Դե հիմի նստիր էստեղ շենքում, հանգստացիր: Դու քո աշխատանքով պարգևի արժանացար ու էդ պարգևը էս քեզ կտամ:

Հետո դառնում է սագարած աղջկանը.

- Դու գնա տուն, աղջիկս, ջահել տղի մոտ կանգնել էս, լավ չի: Կրակի վրա յուղ չեն ածիլ: Պարոնը հանկարծ վրեղ կսիրահարվի: Պարոնը էս որ լսում է՝ չի իմանում ինչ անի, լաց լինի, թե ծիծաղի: Մտքումն ասում է.

- Ա՛յ քեզ գեղեցկուհի. - սա թեկուզ երեսուն տարով էլ ջահելանա, դարձյալ չի կարող իմ սիրտը շարժել, ուր մնաց հիմի:

Այնինչ պառավը փայում, փայփայում էր իր սագերին, ոնց որ թե իր երկխեքը լինեին, ու հետո աղջկա հետ մտնում են տնակը:

Հոգնած երիտասարդը ձգվում է վայրի խնձորենու տակի նստարանի վրա: Օղը ջերմ ու բուրավետ: Չորս կողմը տարածվում է ընդարձակ դալար մարգագետինը՝ լիքը կապույտ ու դեղին ծաղիկներով: Մարգագետնի միջով, արևի տակ արծաթի պես պսպլալով, վազում է վճիտ առվակը, մեջը գնում են գալիս ճերմակ սագերը ու ճղփում, լողանում:

- Ի՞նչ լավ տեղ է, - բացականչում է երիտասարդը: - Բայց էնքան հոգնել եմ, որ աչքերս կուլ են գնում: Պատկեն աչքս մի քիչ կպցնեն. էն էլ չլինի թե քնած տեղս քամին ռոտերս տանի. էնպես ուժից ընկել են, կարծես բամբակից լինեն:

Մի քիչ քնում է, պառավը գալիս է, հրում զարթնեցնում: Ասում է.

- Վեր կաց, չի կարելի, որ դու էստեղ մնաս: Ե՛շմարիտ է, էս քեզ բավական չարչարեցի, բայց հո էլի կաս ու կենդանի էս: Հիմի քեզ կվարձատրեն: Եթե փող տամ քեզ կամ մի ուրիշ գանձ, ոչ փողի կարիք ունես, ոչ ուրիշ գանձի. դրա համար էլ քեզ մի բան կտամ, որ փողից էլ է քանկ, գանձից էլ:

Ասում է ու ձեռը տալիս մի փոքրիկ արկղ՝ ամբողջը զմրուխտից:

- Ա՛ն, պահիր քո աչքի լուսի պես, և սա քեզ երջանկություն կբերի:

Երիտասարդ իշխանը հանկարծ իրեն ուժեղ ու կայտառ է զգում. տեղից վեր է կենում, նվերն առնում, շնորհակալություն է անում պառավին ու ճանապարհ է ընկնում առանց մտիկ տալու պառավի աղջկա վրա: Ճանապարհից բավական կտրել էր, դեռ ետևից լսվում էր սագերի ուրախ ճղճոցը:

Երեք օր ամայության մեջ մոլորված քափառելուց հետո երիտասարդը դուրս է գալիս մի մեծ քաղաք: Ինքը քաղաքին անձանոթ, քաղաքն իրեն: Անձանոթ նորեկին առնում են տանում էդ քաղաքի

բազավորի պալատը: Պալատում երիտասարդը ծնկի է գալիս, երկրպագություն է անում բազավորին, ապա քե գրպանից հանում է պառավի տված զմբուխտյա արկղիկն ու դնում բազուի ոտների տակ: Թագուհին հրամայում է վեր կենա՝ իր ձեռքովը տա քանկագին նվերը: Թագուհին բաց է անում արկղիկը, մեջը նայում, նայելն ու ուշաքափ գեղեցիկը դիպչելը մին է լինում: Պալատականները խկույն վրա են բափում, երիտասարդին բռնում են, որ բանտ տանեն, բազուիին աչքը բաց է անում, ուշքի է գալիս, հրամայում է ազատ բողոքն ու իրենք բոլորը դուրս գնան, որ ինքը ուզում է նրա հետ մեկ խոսի:

Մենակ են մնում քե չէ, բազուիին սկսում է լաց լինել ու լաց լինելով էսպես է խոսում երիտասարդի հետ.

- Ինչի՞ս համար են էս փառքն ու փայլը, երբ ամեն առավոտ վեր են կենում արտասուքով ու ամեն իրիկուն պառկում են արտասուքով: Ես երեք աղջիկ ունեի: Փոքր աղջիկս էնքան էր սիրուն, որ տեսնողն ասում էր՝ աղջիկ չի սա - հրաշք է: Չյունի ճերմակն ու խնձորի ծաղկի կարմիրն իրար էին խառնված նրա այտերին, իսկ մազերը փայլում էին արևի ճառագայթների նման: Արտասվելիս աչքերից արտասուքի տեղակ ակն ու մարգարիտ էր թափվում: Տասնուհինգ տարին որ լրացավ, հերը երեք աղջկան էլ կանչեց իր մոտ: Տեսնելու բան էր, քե ինչպես ամենքն էլ հիացմունքից աչքները չռեցին, երբ ներս մտավ փոքր աղջիկս: Հենց իմանաս երկնքից արև դուրս եկավ:

- Չավակներս, - ասավ բազավորը, - չեմ իմանում, քե երբ կամ ինչ ժամանակ կհասնի իմ վերջին օրը, դրա համար էլ ուզում եմ հենց էսօրվանից որոշել, քե ինչ բաժին եք ստանալու ամեն մեկդ իմ մահից հետո: Գիտեմ, որ ամենքդ էլ սիրում եք ինձ, բայց ձեզանից որն ավելի շատ է սիրում, նա էլ ամենից մեծ բաժինը կստանա: Ասացեք տեսնեմ, ամեն մեկդ ինչքան եք սիրում ինձ, որ ձեր խոսքերով կարողանամ ձեր սերը չափել:

Մեծն ասավ.

- Ես քեզ սիրում եմ ամենաքաղցր շաքարի չափ:

Միջնեկն ասավ.

- Ես քեզ սիրում եմ իմ ամենալավ զգեստի չափ:

Փոքրը լուռ էր:

Թագավորը հարցրեց.

- Իսկ դու, իմ ամենասիրելի աղջիկս, դո՞ւ ինչքան ես սիրում ինձ:

- Չգիտեմ, հայրիկ,- պատասխանեց աղջիկը,- ոչ մի բանի հետ չեմ կարողանում համեմատել իմ սերը:

Բայց հերն ստիպեց, որ նա մի բան ասի. էն ժամանակ աղջիկն ասավ.

- Ամենալավ կերակուրն էլ ինձ համար համ չունի առանց աղի. ես քեզ սիրում եմ աղի չափ:

Թագավորն էս որ լսեց՝ կատաղությունը բռնեց ու գոռաց.

- Էդպե՛ս... եթե դու ինձ աղի չափ ես սիրում՝ քո սիրո վարձատրությունն էլ կլինի՝ աղ:

Իր բազավորությունը բաժանեց երկու մեծ աղջիկների մեջ, իսկ փոքրի մեջքին հրամայեց մի տոպրակ աղ կապեն ու տվեց երկու ծառայի, որ տանեն բաց բողոքն մի վայրենի խոր անտառում: Ամենքս նրա համար խնդրեցինք, աղաչեցինք, պաղատեցինք, բայց չեղավ, չկարողացանք մեղմել բազավորի ցատուը:

Ա՛խ, եթե տեսնեիք, քե ինչպես էր լաց լինում մեզանից բաժանվելիս: Ամբողջ ճանապարհը շաղ էր անցած էն մարգարիտներով, որ արցունքի տեղակ թափվում էին նրա աչքերից: Մրանից հետո շուտով բազավորը զոջաց իր խստասրտության վրա, բարկությունը անցավ, փոխվեց գուրի ու խղճահարության. հրամայեց ամեն տեղ որոնեն, գտնեն մեր դժբախտ երեխային, բայց ոչով չկարողացավ գտնի: Ամեն անգամ երբ մտքովս անց է կենում, քե նրան կերած կլինեն վայրենի զագանները, ցավից ու վշտից տեղս կորցնում եմ, չեմ իմանում, քե որտեղ եմ: Շատ անգամ էլ ինձ մխիթարում եմ էն հույսով, քե նա կենդանի է դեռ և թաքնվել է մի որևէ քարանձավում կամ ապաստան է գտել գրասիրտ մարդկանց մոտ: Հիմի բաց եմ անում ձեր տված զմբուխտյա արկղիկն ու հանկարծ տեսնում եմ մեջը էն մարգարիտներից, որ արցունքի տեղակ թափվում էին իմ աղջկա աչքերից...

Դուք պետք է ինձ պատմեք - էս մարգարիտը որտեղից է ընկել ձեր ձեռքը: Երիտասարդը պատմում է, քե՛ էս մարգարիտն ստացել եմ մի էս տեսակ պառավից, որ անշուշտ կախարդ պիտի լինեք, ու ինձ էլ շատ չարչարեց, բայց էդպես մի աղջիկ ոչ տեսել եմ, ոչ էլ դրա մասին մի որևէ բան եմ լսած:

Էստեղ բազավորն ու բազուիին վճռում են՝ ինչ ուզում է լինի՝ գտնեն պառավին: Ասում են որտեղ էս մարգարիտը գտնվել է, էնտեղ էլ կարելի է մի տեղեկություն իմանալ իրենց աղջկանից:

Մրանց բողոքները իրենց ճամփեն գնան, մենք դառնանք պառավին

ու իր աղջկանը: Պառավել իր տնակի լոռայան մեջ նստած իլիկ էր մանում: Մութն ընկել էր, օջախի կողքին էրվող մարխը մարելու վրա էր: Հանկարծ դուրսը աղմուկ բարձրացավ. սագերը հանդից տուն էին վերադառնում, ու հեռվից լսվում էր նրանց խուլ ճղճղոցը: Մի քիչ անց՝ ներս մտավ պառավի աղջիկը: Մերը մի քեփե զլխով արավ: Աղջիկը մոր կողքին նստեց, իլիկն առավ ու սկսեց քել մանել էնպես աշխույժ, ինչպես մի ջահել աղջիկ: Էսպես լուռ մի երկու ժամ նստեցին՝ առանց միևր կամ մյուսը լեզուն պռունգովը տալու: Վերջապես լուսամուտից մի շրշյուն լսվեց ու մթնից ներս նայեցին մի գույգ կրակոտ աչքեր: Մի պառավ բու էր, որ երեք անգամ կանչեց՝ բո՛ւ-բո՛ւ, բո՛ւ-բո՛ւ, բո՛ւ-բո՛ւ ու կորավ:

• Պառավը գլուխը մի փոքր բարձրացրեց ու ասավ. «Ժամն եկավ, աղջիկս, գնա արա, ինչ որ անելու ես»:

Աղջիկը լուռ վեր կացավ, դուրս գնաց: Գնաց, գնաց, դուրս եկավ մի հովիտ ու հասավ մի ջրհորի, որի կողքին երեք կաղնի ծառ էին կանգնած:

Լրացած ահագին լուսինն էլ դուրս եկավ սարերի գլխին ու էնպես լուս արավ, որ ասեղ լիներ կորած, մարդ կնկատեր: Լուսնի լուսի տակ աղջիկը հանեց իր հագի խորխը, ջրհորի վրա կռացավ ու սկսեց լվացվել: Հետո խորխը ջուրը քաշեց ու փռեց, որ սպիտակի լուսնի լուսի տակ: Եվ միանգամից ի՛նչպես փոխվեց էն այլանդակ աղջիկը: Դուրս եկավ կանգնեց մի անտես-աննման գեղեցկուհի, որ ոչ ուտես, ոչ խմես, կանգնես ու քամաշա անես: Գերմակ մազերը գլխիցն ընկան քե չէ՝ նրանց տակից ճոխ ոսկե մազերը էնպես վերևից ներքև քափվեցին, ոնց որ խրճով արևի շողքերը քափվեն, ու մարմինը պատեցին: Մազերի տակից աչքերը փայլում էին ջուլստ աստղի նման ու այտերը վառվում էին կարմիր խնձորի ծաղկի պես:

Բայց ինքը տխուր-տխուր: Գետին ընկավ ու սկսեց աղի-աղի լաց լինել: Աչքերից արտասուքներն իրար ետևից քափվում էին գետնին: Էսպես նստած լաց էր լինում, ու երկար կմնար էս դրոշյան մեջ, երև հանկարծ մոտակա ծառերից մի խշխշոց չլսվեր ու հեռն էլ մի չրտկոց: Հրացանի ձեն լսած եղնիկի նման տեղիցը ծլունգ եղավ. իսկույն մտավ իր հին խորխի մեջ ու մի ակնբարբում չքացավ, տեղն ու տեղը հանգավ, ոնց որ ճրագին փչես՝ հանգչի: Տեքևի նման դողալով հանավ իրենց տնակը: Տեսավ մերը շեմքում կանգնած սպասում է: Ուզեց պատմի, պառավը մեղմորեն ասավ.

- Լավ, լավ, աղջիկս, ես ամեն բան գիտեմ: - Ասավ, ներս տարավ,

մարխը վառեց ու մանածը քողած՝ ավելն առավ, սկսեց տնակն ավելն:

- Ամեն բան իստակ ու մաքուր պետք է լինի:

- Նանի, էս գիշերվա կիսին ինչո՞ւ ես տունը վեր քաղում: Մա՞քուր պետք է գա, ի՛նչ է:

- Գիտե՞ս որ ժամն է, աղջիկս, - հարցրեց պառավը:

- Դեռ գիշերվա կեսը չկա, բայց մոտիկ է:

- Իսկ մտքովդ չանցա՞վ, որ սրանից երեք տարի առաջ մին էլ էսօր ես եկել դու ինձ մոտ: Հիմի էս գիշեր ժամանակը լրացավ, ու մենք էլ միասին ապրել չենք կարող:

Աղջիկը գունատված հարցրեց.

- Նանի ջան, մի՞թե ուզում ես ինձ դուրս անես քո տանից: Ո՞ր գնամ ես: Ոչ բարեկամ ունեմ, ոչ տեղ, ո՞ւմ մոտ գնամ: Ինչ ասում ես՝ անում եմ, դու էլ գոհ ես ինձանից, էլ ինչո՞ւ ես դուրս անում...

Պառավը չէր ուզում ամեն բան պարզի, քե ինչ էր պատահել աղջկա հետ, ու խոսքը փոխեց:

- Էլ էս խրճիքում չեմ ապրելու, ուզում եմ հեռանամ ու հեռանալիս մաքուր քողնեմ. քող սրբեմ: Քեզ համար էլ դարդ մի՛ անի, էլ ետ կգտնես քո հորական օջախը ու գոհ կլինես էն վարձով, որ ես կտամ:

- Բայց, նա՛նի, ի՞նչ է պատահելու ինձ հետ, - կրկին հարցրեց աղջիկը:

- Մին էլ եմ ասում. ինձ մի՛ խանգարի, քող սրբեմ: Անխոս գնա քո սենյակը, խորխը հանիր ու հագիր քո էն մետաքսե զգեստը, որ հագիդ էր, երբ առաջին անգամ եկար ինձ մոտ: Հագիր ու սպասիր քո սենյակում, մինչև կկանչեմ:

Հիմի քազավորից ու քազուիտուց տանք տեղեկությունը:

Թագավորն ու քազուիին երիտասարդ իշխանին հետները առնում են ու ճանապարհ են ընկնում, գնում են պառավին գտնեն:

Երիտասարդը մի անտառում նրանցից ետ է մնում ու պետք է ճանապարհը մենակ շարունակեր: Մյուս օրը նրան բվում է, քե ուղիղ ճանապարհն է դուրս եկել: Գնում է, գնում է, մի տեղ մութը վրա է հասնում, բարձրանում է մի ծառի, ուզում է ծառի վրա գիշերի, առավոտը վեր կենա էլ ետ իր ճամփեն շարունակի: Գիշերվա մի ժամին լրացած լուսնյակը որ դուրս է գալի, նկատում է, որ մի պառավ լեռներից իջնում է ցած: Նկատում է, որ ճիպտը ձեռին չի, բայց էս էն սագարած աղջիկն է, որ տեսել էր պառավի տնակում:

- Օհո,- բացականչում է ինքն իրեն.- ահա մինը եկավ: Էս մինը որ ձեռք ընկավ, էն մյուսն էլ չի պրծնիլ ինձանից:

Բայց ի՞նչքան է զարմանում, երբ այլանդակ կինը մտնենում է ջրհորին, խորխոր հանում է, լվացվում, ոսկե մազերը քափվում են ուսերին, ու առջև կանգնում է մի գեղեցկուհի, որ իր օրումը ոչ տեսել էր, ոչ լսել: Շունչն իրեն պահած՝ գլուխը ճյուղերի արանքից հանում է ու աչքերը հառած նայում է աղջկանը: Շատ է լինում դեպի առաջ հակված, քե ինչ, ծառի մի ճյուղը կտորում է. որ կտորում է՝ աղջիկն իսկույն էլ ետ մտնում է իր խորխոր ու եղնիկն սնանք բռնում, կորչում:

Աղջիկը հեռանում է քե չէ, երիտասարդն էլ ծառից իջնում է, ընկնում ետևից: Շատ է գնում քե քիչ, մին էլ տեսնում է՝ մի տեղ առաջին երկու սովեր են քափառում: Դու մի ասի՝ քազավորն ու քագուհին են: Հեռվից պառավի մարխի լույսը նշմարել են, էն լուսի վրա գնում են: Երիտասարդը պատմում է նրանց ջրհորի մոտ աչքով տեսած հրաշքը, ու էլ ոչ մի կասկած չի մնում, որ էն աղջիկը իրենց որոնած աղջիկը պիտի լինի: Երկուսը դառնում են երեք ու գնում: Գնում են, գնում, հասնում են պառավի տնակին: Տեսնում են սագերը պառավի տնակի չորս կողմը բռնած, գլուխները քեների տակը կոխած քնած են: Ոչ մինը ոչ շարժվում է, ոչ ձեն է հանում: Լուսամուտից ներս են նայում. տեսնում են՝ ներսը պառավը նստած իրեն համար իլիկ է մանում: Տունն էլ էնքան մաքուր սրբած, վեր քաղած, հենց իմանա մեջը հորի-փերիներ էին ապրում, որ չգիտեն աղբն ու փոշին ինչ բան է: Էս ամենը տեսնում են, բայց իրենց աղջկանը չեն տեսնում: Չկա: Մի առժամանակ էսպես մտիկ են անում, վերջը սիրտները պնդացնում են, լուսամուտը կամաց ծեծում են: Պառավը կարծես քե հենց սրանց սպասելիս լիներ. տեղիցը վեր է կենում ու քաղցր ձեն տալի.

- Եկեք, ներս եկեք, ես ձեզ ճանաչում եմ:

Ներս են մտնում քե չէ՝ ասում է.

- Թագավորն ապրած կենա, դուք հո էսօր ստիպված չէիք լինիլ էսքան երկար ճանապարհ կտրելու, եթե երեք տարի առաջ ձեր սիրուն ու բարի աղջկանը, չգիտեմ ինչի համար, էնքան անիրավ կերպով դուրս չանեիք ձեր տանից: Էն էլ էն աղջկանը, որ էնքան սիրում էր ձեզ: Ասենք դրանից նրան ոչ մի վնաս չհասավ: Էս երեք տարին, ճշմարիտ է, նա սագ էր արածացնում, բայց ոչ մի վատ բան չի տվորել ու իր մաքուր սիրտը պահել է անարատ: Բայց դուք ձեր արժանի պատիժն առաք հենց էն ահ ու դողով, որով ապրում էիք էս ե-

րեք տարին:

Ապա մտնենում է կողքի դռանն ու կանչում.

- Դուրս արի, աղջիկ ջան:

Դուռը ետ է բացվում, մետաքսե զգեստը հագին հայտնվում է քազավորի աղջիկը՝ ոսկի մազերը արձակ քափված ուսերին ու քիկունքին, աչքերը ցուլուն աստղեր ու ինքը ամբողջ կարծես քե իրենշտակ էր, որ երկիր իջավ:

Դուրս է գալիս, վագում է ընկնում հորն ու մոր վզովը ու սկսում է համբուրել: Հերն ու մերը ուրախությունից լաց են լինում, իսկ երիտասարդ իշխանը մնում է ապշած կանգնած նրանց կողքին: Աղջիկը նրան նկատում է քե չէ, ինքն էլ չի իմանում ինչու, կարծրացնում է, կարմիր վարդ է կտրում: Թագավորն ասում է.

- Աղջիկ ջան, իմ քազավորությունը արդեն բաժանել եմ, հիմի ի՞նչ տամ քեզ:

- Սրան ոչ մի բան չի հարկավոր, - աղջկա տեղակ պատասխանում է պառավը: - Ես ձեզ եմ նվիրում սրա էն արտասուքները, որ քափել է ձեզ համար. սրանք մաքուր մարգարիտներ են, ավելի մաքուր ու բանկ, քան էն մարգարիտները, որ հանում են ծովերից, և ավելի արժեն, քան ձեր ամբողջ քազավորությունը: Իսկ իրեն, ինձ արած ծառայության համար, նվիրում եմ իմ տնակը:

Պառավի էս ասելն ու անհետանալը մին է լինում: Մին էլ էն են տեսնում՝ տնակի պատերը ճոճոռացին. նայում են՝ տնակը դարձել է մի շքեղ պալատ, քազավորավայել սեղանները բաց արած, քազմաքիվ ծառաները վագում են դես ու դեն, ու ճերմակագգեստ ջահել աղջիկներ շրջապատել են իրենց:

Դուրս է գալիս, որ պառավը ոչ քե մի չար կախարդ է եղել, այլ բարի ոգի: Նա է տվել քազավորի աղջկանն էն շնորհքը, որ արտասուքները մարգարիտ դառնան, ու նա է նրան պահել դժբախտության օրերում: Նա է պահել և էն բոլոր կախարդված ու դժբախտացած աղջիկներին, որ դարձել էին սագեր, այժմ նորից առան իրենց մարդկային կերպարանքը: Վերջապես նա է առաջնորդել բարի երիտասարդ իշխանին դեպի քազավորի անմեղ հալածված աղջիկը:

Էս բոլորից հետո ամուսնանում են նրանք, մոռանում են իրենց անցկացրած ծանր օրերը և ապրում են ուրախ ու երջանիկ բարի ոգու պարգևած էն գեղեցիկ պալատում, որ առաջ մի աղքատիկ տնակ էր:

ՀԱՐՑԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Տղայի անունից պատմի՛ր պատալի հասցրած տանջանքի եւ վարձատրության մասին:
2. Ո՞րն էր պատալի նվիրած արկղի գաղտնիքը:
3. Ո՞րն է այն նախադասությունը, որի շուրջ ծավալվում են հետազա դեպքերը:
4. Ո՞վ ավելի շատ տառապեց՝ աղջի՞կը, թե՞ քազավորն ու քազուհին:
5. Կարդա՛ այն հատվածները, որտեղ երևում է պատալի կախարդ լինելը:
6. Պատալին բնութագրի՛ր:
7. Նկարագրի՛ր աղջկան
  - ա) քստ քազուհու պատմածի
  - բ) ջրհորի մոտ
  - գ) երբ ներկայացավ հորը եւ մորը:
8. Համեմատելով բնութագրի՛ր քազավորին եւ քազուհուն:
9. Դո՞ւրս գրի՛ր դարձվածքները եւ բացատրի՛ր:
10. Համառոտ պատմի՛ր հեքիաթը:

ԱՌԱՋԱՆԻ

Անխիղճ մարդի հացը երկաթ կդառնա:
Աղբատն ասավ՝ կատուն ջիգյար կերավ, չհավատացին, հա-
րուստն ասավ՝ մուկն երկաթ կերավ, հավատացին:
Աշխատանքը փոխ հաց է, ոնց անես՝ ընենց էլ կուտես:
Ամռանը պառկես հովեր, ձմռանը կսատկեն կովեր:
Աղվեսի դունչը խաղողին չհասավ, ասաց թթու է:
Աղվեսի հնարքը հավի գլխին է:
Աղվեսը հավին ասաց.
- Աչքդ լույս, քեզ տղա է եղել:
- Շնորհակալ եմ, - ասաց հավը, - միայն քե ինձանից հեռացիր:
Աչքը կշտանալ չունի:
Ապաշնորհ մարդու լեզուն երկար կլինի:
Ագռավի ճուտը իր մոր համար քաղցր է:
Ագռավն ասաց իր ճուտին՝ մեռնեմ քո սպիտակ տոտերին:
Ագռավին հարցրին՝ բռչունների մեջ ո՞րն է սիրուն, ասաց՝ իմ
ճուտը:
Արհեստը կաթ-կաթ աղբյուր է, եթե չվարարի, չի էլ պակասի:
Արհեստավորը մինչև կեսօր է սոված, չունեցողը՝ մինչև իրկուն:
Անուստա արհեստը հարամ է:
Աշխատանքը լեռներ կհավասարեցնի:
Աշխատողը անոթի չի մնա:
Աստված, որ ուզում է մեկի տունը քանդի, առաջ խելքն է առնում:
Աջով տուր, որ ձախով առնես:
Ագռավը ինչքան լողանա, սագ չի լինի:
Աղվեսի վկան իր պոչն է:
Արջն իր ահից կգոռա:
Արջը խաղով ընկավ, տանձը մտքից ելավ:
Ամեն փորձանք մի խրատ է, ոչ փորձանքը կվերջանա, ոչ՝
խրատը:

Գեղի հետ ընկերացի, դազանակդ ձեռիցդ մի գցիր:
Գելն ընկավ սուրուի մեջը՝ վա՛յ մեկի տիրոջը:
Գեղի հետ ախպերություն չի արվի:
Գեղի անունն է դուրս եկել, աղվեսը աշխարհը քանդեց:
Գայլը երբեք չի կշտանա:
Գիտուն աղվեսը երկու ոտքով քակարող կընկնի:
Գիտունի հետ քար քաշի, անգետի հետ փլավ մի ուտի:
Գիշերը սուփրեն քափ չեն տա:
Գործ անելիս բողնեմ փախչեմ, հաց ուտելիս՝ գամ ու նստեմ:
Գործը վաղվան մնաց, իմացիր՝ կորավ, գնաց:
Դատարկ կուժ եկավ առաջս՝ գործս ձախ կգնա:
Եթե ջուր լցնես թփի մեջ, մարդ կգա ձեր տուն:
Ելած սիրտը, վարար գետը մեկ է:
Ջուլում անողը գուլումի կգա:
Էշը մնաց - բզե, գնա, ձին մնաց - քող, գնա:
Էշն իր գոռոցով է հիանում:
Էծը սատանի սանահերն է:
Թրի կտրածը կլավանա, լեզվի կտրածը չի լավանա:
Ժեռ քարը լավ է, քան անգութ սիրտը:
Իշից բռնացրու, որ ձիուն հասնես:
Իշին նստի իշվոտ է, ձիուն նստի՝ ձիավոր է:
Ինչ որ ցանես, էն կհնձես:
Ինչ քար վերցնես՝ տակից դուրս կգա:
Ինքը չկա թիզ ու կես, արարմունքը գազ ու կես:
Ինչ գա մարդու գլխին՝ իր խելքից է:
Ինչ որ ուզում ես արա, Պուրին Պետրոս չի դառնա:
Ինչ որ անես, առաջդ կգա:
Լավ ձին ու լավ գենքը մուրազ են:
Լեզու կա դեղ է, լեզու կա՝ մկնդեղ:
Լավ կանես՝ քեզ կանես, վատ կանես՝ քեզ կանես:
Խոզին ինչքան պատիվ անես, վերջը դանակն է նրա ջանը:
Խոզի գլուխը սեղանին են դրել, գլորվել աղբն է ընկել:
Խոզն իր խոզությունը չի բողնի:
Խոզը աղաչանքով կորկի արտիցը դուրս չի գա:
Խոզից ո՛չ մատաղ կլինի, ո՛չ էլ՝ մածուն:
Խելքը մեծ ու պատիկ չի հարցնում:
Ճառի տակին պառկելով՝ բերանդ տանձ չի ընկնի:

Ծիծեռնակը տանը շինություն է, ծիտը տանը ավերություն է:
Կատու չեղած՝ մուկ կբռնի:
Կատվին կտրիցն էլ գցես, մեջքը գետնին չի առնի:
Կատուն քացախ է խմել:
Կատվի քիթը հոտ է առել:
Կատուն քաքիկներով երեսը լվաց, գիտցիր որ անձրև պիտի գա:
Կատուն Քրիստոսի աղյուխն է:
Հիմարը տալիս է, խելոքն էլ՝ առնում:
Հարևանիդ ուզի մի կով, որ աստված քեզ տա երկու կով:
Հարամ վաստակը մորիկը կտանի:
Հարամ ուտողի մեկը երկուս չի լինի:
Չին դատարկ տոպրակին չի մոտենա:
Չվի գողը ձի էլ կգողանա:
Չիու արացուն ձին կդիմանա:
Չիուց ընկնողը չի վնասվի, իշից ընկնողը՝ կվնասվի:
Չին նստավ՝ աստված մոռացավ, ձիուց իջավ՝ ձին մոռացավ:
Չերը՝ ճրագին, խունկը՝ կրակին:
Չախ ձեռով հաց ուտելը ջանին չի կպչի:
Չեռքդ կեռա, հաջողություն պիտի գա:
Մունջ կատուն շատ մուկ կբռնի, քան խոսունը:
Դիշտ խոսողի ձին պիտի քամքած ըլնի:
Մարդ կա՝ հազար արժե, հազար կա՝ մեկ չարժե:
Մարդու քաշածը իր խելից է:
Մինչև յոթ դուռ չծեծես, մեկը չի բացվի:
Մի ունեցիր հարյուր դահեկան, այլ ունեցիր հարյուր բարեկամ:
Միսն ու ձուկը մի պղնձում չեն եփի:
Նմանը նմանին կսիրի:
Շանը շապիկ կհագցնի, կատվին՝ վարտիք:
Շան պոչը կտրելով, անմեղ գառ չի դառնա:
Շատ համ ունեք, խանձրահամն էլ վրեն տվեց:
Շատի ետևից ընկնողը՝ քիչն էլ կկորցնի:
Շատ պարծեցողը շուտ ցած կընկնի:
Շան պոչը յոթը տարի կաղապար դրին, էլի էն կեռ պոչն է, էլի էն կեռ պոչը:
Շան բնի կողքին աղվես չի ապրի:
Շան հետ ընկերացիր, փետը ձեռիցդ մի գցիր:
Շունը իր տիրոջ վրա չի հաչի:

Շունը պատկել է սելի հովին, գիտի իր հովն է:
Շատ հաչան շունը, ոչխարին գել կբերի:
Շաքարը շան բերանն է:
Շան անունը տուր, փետը վերցրու:
Շանը՝ դարբին արին, առաջ իրենը գողեց:
Շնից լակոտ վերցրու, ոչխարից՝ գառ:
Շունը շան միս չի ուտի:
Շունն իրենց դռանը դոչաղ կլինի:
Շունը շինականի պահապան ընկերն է:
Շունը հավատարիմ է, կատուն՝ գող:
Շունը կաղալով չի մատկի:
Շունը հաչելով կմեծանա:
Շունը կհաչի, քարվանը կբռչի:
Ո՛չ մարդանման, ո՛չ մարդահավան:
Ով ինչ անի՝ իրեն կանի:
Ոսկոր բերող շունը ոսկոր էլ կտանի:
Որտեղ երկու շուն լծեն, դու էնտեղ սելվոր կլինես:
Ով ալարի, ոչ դալարի:
Չարությունը չարություն կբերի:
Չար աչքը քարն էլ է ճաքացնում:
Պուճուր մարդիկ մեծ երագ կտեսնեն:
Ջրի բերածը ջուրն էլ կտանի:
Սև շունը չի սպիտակի:
Սատանայից յոթ օր շուտ է ծնվել:
Սառած օձը առաջ տաքացնողին կկծի:
Վազող ձիու գլխին չեն զարկի:
Տախտակը պակաս է:
Տանձն ինձ, խնձորն ինձ, սերկևիլն էլ սիրտս կուզի:
Ունքը շինելու տեղ՝ աչքն էլ հանեց:
Ուրիշին հոր փորողը՝ ինքը կընկնի մեջը:
Փեշակը որ կա, ոսկե բիլագուկ է:
Փեշակը վարար աղբյուր է:
Փորձված գայլը արջի բակարողը կընկնի:
Քամու բերածը քամին կտանի:

ԲԱՌԱՐԱՆ

արար -	անասունների չորացրած աղը, որ սովորաբար գործածում են որպես վառելիք
արևոր -	1. ծերացած 2. ծերունի 3. սպիտակած, ճերմակած
ակնատես -	որևէ դեպքի ներկա գտնված (անձ)
ակնապիշ -	աչքերը սևեռած, աչքերը հառած
ակնդետ -	ուշադիր, աչքերը հառած
ակոս -	արորի կամ գուրբանի խոփի բացած երկարածիզ փոսը հողի մակերեսին վախենալ, երկյուղել, սարսափել, զարհուրել
ահարեկվել -	սարսափելի, ահ ու սարսափ
ահարկու -	տարածող
աղեկտուր -	աղիողորմ, խղճալի
աղիողորմ -	սրտաճմլիկ
աճյուն -	մարդու դիակ
ամայի -	անբնակ, անշեն, բնակությունից գուրկ
ամբար -	մթերքներ պահելու շենք, շտեմարան
ամբոխ -	ժողովուրդ, բազմություն
ամրակոտ -	ամուր կռած, խիստ ամուր
այրի -	ամուսինը մեռած, որբևայրի
անակնկալի բերել -	հանկարծակիի բերել
անբան -	1. անխելք 2. անգործ 3. ծույլ
անդրանիկ -	1. ծնողների առաջին զավակը, առաջնեկ 2. առաջին
անդրդվելի -	համառ, անհողողող, անսասան, աներեր, անխախտ
անդուլ -	անդադար, անընդհատ, շարունակ
աներևութանալ -	անհետանալ, ջրանալ, կորչել
աներկյուղ -	անվախ, համարձակ, խիզախ
անգուսպ -	կատաղի, սանձարձակ, մոլեգին, անհամբեր
անբրոց -	բոնրի կրակը խառնելու երկար ձող,

անհպտելի -	քիակ, փայտ
անհախ -	որին չի կարելի ձեռք տալ, անմատչելի
անճոռնի -	անվարձ
անմատչելի -	այլանդակ, տգեղ, կոպիտ, անդուրեկան
անմիտ -	անառիկ, անհաս, անհասանելի
անտերունչ -	1. անխելք, հիմար, տխմար
անրջային -	2. անիմաստ, անհեթեր
անշուշտ -	անտեր-անտիրական, անպաշտպան երազային
անողորմ -	անկասկած, անպատճառ
անպատկառ -	անգութ, անխիղճ, դաժան
անվեհեր -	պատկառանք չունեցող, անամոր
աչալուրջ -	անվախ, աներկյուղ
ապառիկ -	զգույշ, ուշադիր
ապարանջան -	կանխիկ չվճարված՝ հետագայում վճարելու պայմանով
ապարանք -	քևի, բազկի գարդ
ապրում -	1. պալատ, դրյակ 2. շքեղ տուն
ապրուստ -	հոգեկան խոր զգացում, զգացածը
առերևույթ -	1. անպրելու նյութական միջոց
ասպանդակ -	2. անպրելակերպ, անպրելու եղանակ
ասպանդակել -	աչքին երևացող, թվացող, խաբուսիկ, արտաքնապես
ավանդել -	քամրից կախված ոտնատեղ
ավետել -	ասպանդակով ծիուն խրանել և առաջ ընթանալ
արահետ -	հանձնել ուրիշին
արախած -	բարի, լավ լուր հաղորդել
արեգունի -	ոտքով բացած նեղ ճանապարհ, կածան
արիաջան -	1. անբան էակ, անասուն
արկած -	2. մարդ
	արևկող
	ջանասեր, գործունյա, ժրաջան, աշխատասեր
	1. անսպասելի դեպք 2. փորձանք,

արկածախնդիր - արկածներ որոնող, արկածներ սիրող

արնախում - արյան ծարավի, արյունառուշտ, արյունախում

արտասովոր - անսովոր, արտակարգ, տարօրինակ, ոչ սովորական

ափ առնել - բռնել

աքսորել - 1. քսոր ուղարկել, իր բնակավայրից՝ երկրից դուրս քշել 2. փխր. վռնդել

բազուկ - 1. ձեռքի արմունկից մինչև դաստակը եղած մասը 2. ձեռք, քև

բաղարջ - անքթխմոր հաց

բաղձալի - ցանկալի, տենչալի, ըղձալի

բանագետ - բանիմաց

բանուկ - ճանապարհ, ուր շատ անցուղարձ, շատ երթևեկություն է լինում

բաշխել - 1. պարզել, ընծայել, նվիրել 2. Բաժանել 3. Ներել (մեղքը, հանցանքը)

բարբարոսություն - վայրենություն, անգրություն, վայրագություն, դաժանություն

բարենադբել - մեկին բարի ցանկություն արտահայտել

բեկբեկուն - 1. (փխր) բրբռացող 2. կտրված

բհիր - ցից, որ խփում են գետնի մեջ անասունների թուկը կապելու կամ վրանի ծայրերը ամրացնելու, ցանկեպատ շինելու համար

բյուրաղի - շատ լարեր ունեցող

բյուրյուլ - սոխակ

բնագղ - կենդանիների անգիտակից և նպատակային շարժումներ կատարելու բնածին հատկությունը

բոզ - գորշ, մոխրագույն

բոզալուկ - գորշափուն

բոստան - բանջարանոց

բռնակալ - դաժան ու քմահաճ վարմունք ունեցող, իր իրավունքները չարաչար

բռնտել - գործադրող

բուխարիկ - շատերին բռնել

գաղտագողի - վառարանի ծխնելույզ պատի միջով և երդիկով

գավագան - գաղտնի, ծածուկ, քաքուն

գարշելի - 1. ձեռնամախյտ 2. կլոր և երկար ձող, մահակ

գեղջկուհի - զգվելի, նողկալի

գեղջուկ - գյուղացի կին

գրություն - գյուղացի, ռամիկ, շինական սրտացավություն, կարեկցանք

գիշատիչ - 1. հոշոտող, պատառոտող 2. (փխր.) հափշտակող, կողոպտող

գլխիկոր - ամոքից, վշտից գլուխը կախած, ամոքահար, վշտահար, լուռումունջ, սուսուփուս

գողունի - գաղտագողի, ծածուկ, քաքուն, գաղտնի

գորշ - մոխրագույն, ոչնչով աչքի չընկնող, խղճուկ, տգեղ

գռեհիկ - անճաշակ, անվայել, անկիրք, կոպիտ, անտաշ

գուռ - քարե կամ փայտե փոքր ավագան, որ դնում են աղբյուրի առաջ կամ գոմերում և ջրում անասուններին երկաթե մեծ գլխով ծանր ու կարճ գավագան, որ գործածում էին իբրև գենք

գուրգ - դալկանալ

գուրգ - դառնացնել - 1. փխր. վիշտ պատճառել, սրտնեղություն պատճառել 2. լեղի դարձնել

դարան մտնել - 1. որոգայթ լարել 2. քաքնվել

դարավոր - 1. մեկ դարի տևողություն ունեցող՝ հարյուրամյա 2. դարերից ի վեր գոյություն ունեցող, հնամենի

դերվիշ - մահմեդական մուրացիկ՝ աղքատ

կրոնավոր, որ զբաղված է նաև
գուշակությամբ

դիպակե -
դիպակից (մետաքսյա ոսկեթել կամ
արծաթաթել կտոր) պատրաստած
կախարդական, մոգական, հմայիչ,
դյուրիչ, սքանչելի, բովիչ

դյուրական -
դյուրին -
դյուրագնական -
դյուրագուն -
1. հեշտ 2. քեթև, հանգիստ
հերոսական
աստվածների ցեղից սերված,
կիսաաստված, հերոսական գործեր
կատարող, հսկա, հաղթանդամ

դրուստ (բրբ.) -
դուման (բրբ.) -
դուշման-
դուռ ու դրկից -
դուրգար -
եղեմային -
եզերք -
ելարան -
եռանդ -
երախտապարտ -
երանյալ -
երդիկ -
երերուն -
երկանք -
երկյուղ -
երկսայր -
1. ուղիղ 2. ճիշտ, ոչ սուտ 3. իսկապես,
իրոք
1. մեզ, մառախուղ 2. մշուշապատ
քշմամի
հարևաններ
հյուսն
փխբ. երանավետ, դրախտային,
երջանկավետ, բաղջրանալ
եզր, ափ
սանդուղք
աշխուժություն, ոգևորություն,
խանդավառություն, ավյուն, կորով
շնորհակալ, պարտական
երանություն, մեծ երջանկության
արժանացած, երջանիկ
տանիքի մեջտեղից բացված անցք,
որ ծառայում է իբրև լուսանցույց և
ծխանելույզ
1. դողդոջուն 2. տատանվող
ձեռքի աղաց, որ բաղկացած է գույզ
տափակ, կլոր, տաշած քարերից՝
հատիկներ, աղ և այլն մանրելու
համար
վախ, սարսափ, ահ, սոսկում,
զարհուրանք
երկու բերան՝ սայր ունեցող

զանցառու -
զառամել -
զարմ -
զերք -
զիլ (բրբ.) -
զմբուխտյա -
Օգոռով -
էրե -
ընդօրինակել -
ընտրել -
բազաժառանգ -
բալիկ-բալիկ տալ -
բալիսման -
բախանձանք -
բախանձել -
բախիծ -
բամաշա (բրբ.) -
բամաշի գնալ -
բամբ -
բավամազ -
բավիշ -
բարեք -
1. օրինազանց, օրենքը խախտող
2. անպարտաճանաչ
ծերանալ, պառավել
1. տոհմ 2. ժառանգ, որևէ ցեղի
պատկանող
իբրև, որպես:
1. շատ լավ, գերազանց 2. ուժեղ,
խիստ 3. շատ բարձր և սուր
(ձայնի մասին)
1. գմբուխտով (կանաչագույն
բանկազին քար) զարդարված
բռնի, հարկադրաբար, ստիպողական
որսի խոտակեր կենդանի
1. նմանահանել, կրկնօրինակել
2. նմանվել, օրինակել, կապկել
ջոկել, ջոկջոկել, զատել
բազափորի որդի, որը ժառանգում է
հոր զահը նրա մահից հետո
բավավել
ըստ սնտոխապաշտական
պատկերացման մի այնպիսի
առարկա, որ ունեցողին բախտ է
շնորհում, փրկում է չարից,
փորձանքից, դժբախտությունից
աղաչանք, պաղատանք
աղաչել, պաղատել, խնդրել
վիշտ, կսկիծ, տխրություն, ցավ
տեսարան
գնալ մի տեղ որևէ բան դիտելու
բամբ (ծիու մեջքին ամրացվող՝
վրան նստելու հարմարանք)
բավ մազեր ունեցող, խիստ մազոտ
1. (փխբ.) փափուկ և նուրբ,
բավշանման 2. մետաքսյա նուրբ խավ
ունեցող կերպաս, մախմուր
տան պատի վրա հորիզոնական
դիրքով ամրացված տախտակ կամ

քացան -
 քափառել -
 քերևամիտ -
 քերևասահ -
 քեղած -
 քիկնեղ -
 քլսել -
 քմբիր -
 քոկ -
 քոնքորալ -
 քուխալ -
 քնս ու ջինս (բրբ.) -
 ինքնամոռաց -
 ինքնավստահ -
 իրիցկին -
 լախտ -
 լալ -
 լայնաշեղք -

նման մի առարկա, որի վրա դրվում են
 ամաններ և այլ իրեր
 կարնեղեն, քարմ կարնամբերք
 շրջել, շրջագայել, դեզերել
 անլորջ, ոչ լրջախոհ, քերևստիկ
 քերևորեն սահող
 կուտակած, դիզած, կիտած
 լայնաքիկունք, քիկնավետ
 1. (բրբ.) ապտակել, ծեծել 2. լավաշ
 եփել 3. խմորեղեն եփել
 քմբություն, ընդարմացում
 քելերից, մագից և այլնից հյուսած
 պարան՝ չվան
 քրքմնջալ, փնքփնքալ, մրքմրքալ,
 տրտնջալ
 1. քանձր մշուշ, մառախուղ, մեզ
 2. ամպ 3. (փխբ.) օղի մեջ տարածված
 փռչամպ
 ամեն շունչ կենդանի
 1. իրեն՝ իր զգացումները,
 մտածումները, շրջապատը մոռացած,
 վերացած 2. հափշտակված, հիացած
 3. անձնորաց, անձնագոհ
 իր ուժերի՝ ունակությունների
 նկատմամբ վստահ, իր ուժերը
 գերազնահատող, անձնավստահ
 տերտերի կին
 1. ծայրը գնդածև՝ մեծ մասամբ
 երկարե հաստ մահակ, որ հնում
 գործածվում էր իբրև զենք, կուպալ
 2. ճիպոտ, ձեռնափայտ 3. ծայրը
 կապարյա գնդով մտրակ՝ ծեծելու փոկ,
 խարազան
 1. կարմիր գույնի քանկազին քար
 2. վառ կարմիր
 լայն շեղքով՝ բերանով, լայն շեղք
 ունեցող

րլրացնել -
 լիակուրծք -
 լինգ -
 լլսպոր -
 լու -
 լուսեղեն -
 լսաբս տալ -
 լսալխ -
 լսամ -
 լսամ լինել -
 լսանդադատանք -
 լսանձող -
 լսաշամ -
 լսաս (բրբ.) -
 լսատուտիկ -
 լսարջ -
 լսարտյաշ -
 կակազել
 1. ուժեղ, գորեղ 2. լիաթոք, խոր
 3. կրծքի կաթով լի
 սուր ծայրերով երկաթյա
 երկար լծակ ծանրություն շուռ
 տալու, քար հանելու համար
 1. (անարգ.) լակոտ, փսլնքոտ
 2. նիհար
 փոքրիկ անքև միջատ, որ սնվում է
 մարդկանց և կենդանիների արյունով
 1. (փխբ.) լուսավոր 2. փխբ.
 հրաշագեղ, լույսի նման
 գեղեցիկ
 1. որևէ ճարպիկ շարժումով
 հարվածից՝ բռնվելուց խուսափել
 2. որևէ ձևով (կեղծ փախչելով,
 ձայներով և այլն) մոլորության մեջ
 զցել
 1. ժողովուրդ 2. ուրիշներ
 անփորձ,
 փորձ ու ծանոթություն չունենալ,
 անվարժ ու անփորձ լինել
 գորով, գուրգուրանք, սեր
 1. ծայրը վառվող կամ վառված
 փայտի կտոր, ածխակոթ
 2. կիսով չափ այրված փայտ
 ծառերից թափված աշնան
 տերևները, խազալ
 1. մետաքսյա 2. փխբ. ընտիր,
 լավորակ
 1. վրան խայտեր ունեցող,
 ճլպտուրիկ, պուտպուտիկ
 2. գույնզգույն 3. գեղեցիկ, սիրունիկ
 հարկ՝ պարտադիր վճար, տուրք
 1. ոսկեգույն, դեղին և բաց
 շագանակագույնին տվող
 2. այդ գույնի մազեր ունեցող

խենք -	1. ծուռ, գիծ 2. չարածճի, խենքուկ, 3. անգապելի
խեչափառ -	խեցզետիմ
խլշել -	1. որևէ վտանգ զգալով ականջները ցցել՝ լավ լսելու համար (կենդանիների մասին) 2. փխք. ուշադրությունը սրել, լարվել
խլշկոտել -	անհանգիստ այս ու այն կողմ նայել, զգուշացման շարժումներ կատարել
խլուշ-խլուշ լինել -	երկյուղ զգալով՝ ականջները միշտ սրած պահել
խղճմտանք -	խիղճ
խոժոռ -	մռայլ նայվածք, իր տեսքով ծանր զգացում առաջացնող
խոտհարք -	դաշտ, որ անասուններից զերծ է պահվում խոտ հարելու համար, խոտատեղ
խոնդումներես -	ուրախ, զվարք, ժպտերես, ծիծաղաղեմ
խորհել -	1. մտածել 2. մտքում քննել 3. կշռադատել, քննարկել
խորշ -	1. ճեղք, բացվածք 2. փոս
խոնվել -	1. խոուն բազմությունը մի տեղ լցվել՝ հավաքվել 2. փխք. իրար վրա կուտակվել, իրար վրա թափվել
խրտնել -	1. մի բանից վախենալով տեղից մի կողմ ցատկել կամ փախչել (կենդանիների մասին) 2. որևէ բանից խուսափել
խսիր -	դալար բույսերից կամ բույսերի կեղևներից գործած կարպետ
խուզարկել -	զննել, պրպտել, քրքրել, որոնել, փնտրել
խուղ -	1. խրճիք 2. ստորգետնյա բույն
խուց -	1. (եկեղ.) կրոնավորի փոքրիկ սենյակ 2. փոքրիկ սենյակ 3. նեղ, ցածր, անշուք սենյակ
ծածանել -	ալիքածև շարժել, տարուբերել

ծակուռ -	1. փոքրիկ խրճիք 2. բույն (գազանի, մկան) 3. փչակ:
ծանձաղուտ -	1. գետի այն տեղը, ուր ջուրը խոր չէ 2. ծանձաղ, ոչ խոր:
ծառաստան -	1. անտառ 2. պարտեզ, ծառերի այգի
ծառս լինել -	ետևի ոտքերի վրա կանգնել (ձիու մասին)
ծապան -	բարձունք, լեռ, սար
ծեզ -	արևածագ, արշալույս, արևազալ, աղոթարան
ծերպ -	1. ժայռախոռոչ 2. ճեղք, բացվածք, ճեղքվածք 3. կիրճ
ծիրանի -	1. բոսոր, բոցագույն 2. ծովագույն, կապտավուն
ծխահան -	ծխնելույզ
ծկրբալ -	1. ծղրտալ 2. վշտից, վտանգից, ցավից, վախից և այլն ճչալ
ծմակ -	1. անտառ 2. այն տեղը, ուր արև չի ընկնում
ծուղակ -	1. թակարդ 2. բռնուն որսալու ցանց 3. մեկին բռնելու խորամանկ միջոց՝ հնարք
կալ -	հացահատիկը կալսելու տեղ՝ կալատեղ
կալված -	կալվածատիրոջ (թագավորի, իշխանի, վանքի և այլն) հողային սեփականությունը
կաքնակեր -	1. (արհմրհ.) դեռևս երեխա, կյանքի փորձ չունեցող, անփորձ 2. կաթով սնվող, կաթ ուտող
կածան -	ոտքի նեղ ճանապարհ, արահետ, շավիղ
կակուղ -	1. փափուկ 2. փխրուն 3. նուրբ
կամ -	4. փխք. հեշտությամբ ազդեցության տակ ընկնող հացահատիկ կալսելու երկրագործական հին գործիք

կապարճ - նետ պահելու փայտե կամ կաշվե
աման, նետաման

կապերտ - բրդյա հաստ գործվածք, որ իբրև գորգ
փռում են հատակին, քախտին, ինչպես
նաև օգտագործում են որպես
վրանի ծածկոց

կեղտակուր - կեղտը վրան չերևացող՝ աչքի չընկնող

կզակ - 1. դունչ 2. ծնոտ

կիզիչ - 1. այրիչ, բոցակեզ 2. բարկ (արև)

կիսանդրի - մարդու գլխի, ինչպես նաև մարմնի
վերևի մասի քանդակ (մինչև կուրծքը
կամ գոտկատեղը), կիսարձան

կիտել - մի տեղ հավաքել, կուտակել, դիզել,
ժողովել

կլանչել - կաղկանձել, հաչել

կշտին - կողքին, մոտը

կոկ - 1. հարթ, ողորկ, հղկուն 2. կոկիկ,
վայելուչ, ճաշակավոր, հարդարուն
երկրագնդի կողմերը որոշելու գործիք

կողմնացույց - հափշտակել, գողանալ, թալանել,
գռվել

կոռ - կեռ ծայրով հովվական գավազան

կոտ - փայտե աման, որը ծառայում է
հացահատիկի չափի միավոր
կապարի մանրագնդակ, որ
սովորաբար օգտագործում են
որսորդական հրացանից կրակելու
համար

կռան - մուրճ, գործիք, որով կռում՝ ծեծում են
մետաղը և նրան ձև տալիս

կռապաշտ (կրոն) - կուռք (մարդկային կամ կենդանիների
կերպարանքով արձան, որին հնում
իբրև աստված պաշտում էին),
պաշտող, հեթանոս

կռնակ - թիկունք, մեջք

կտրիճ - քաջ, արի, խիզախ, քաջասիրտ

կցկտուր - 1. ոչ կապակցված, անկապ

2. կիսատ-պռատ

կուռ - 1. (բրբ.) կողմ 2. բազուկ, բև, ձեռք

հագեճալ - 1. կշտանալ 2. փխբ. որևէ բանով լրիվ
բավարարվել 3. լցվել, ներծծվել

հազվագյուտ - 1. դժվարությամբ գտնվող, քիչ
պատահող 2. անզուգական,
արտակարգ

հալածել - 1. հետևից ընկնել, վռնդել 2. բռնի
միջոցով մեկին նեղել, ճնշել

հալքաք - երևի, թերևս

հախտուն - 1. համարձակ, խիզախ, հանդուգն
2. առանց կշռադատելու, կատաղի

համակրել - 1. հավանել 2. դուր գալ 3. սիրել

համայնք - քաղաքի կամ գյուղի բնակիչների
կազմակերպություն

համբավ - 1. բարի անուն, հռչակ 2. լուր,
տեղեկություն, ավետ, ավետիս (բարի),
գույժ, բոք (չարաբեր) 3. ճանաչում,
զնահատում

հանդ - արտ, դաշտ, արոտավայր,
անդաստան

հանդիմանություն - պախարակում, նախատինք,-
կշտամբանք

հանդիմանել - կշտամբել, նախատել, պախարակել,
սաստել

հանդուգն - 1. չափազանց համարձակ
2. անպատկառ, անզուսպ

հաշմել - խեղել, խեղանդամ հաշմանդամ
դարձնել

հառաչել - հեծել, տնքալ, տնքտնքալ

հավիտենական - անմահ, վերջ չունեցող

հատնել - սպառվել, վերջանալ

հարկ - պարտադիր վճար, որ հաղորդ
պետությունը տալիս է հաղթածին
չափման միավոր

հարյուր լրրական - վեիակենդանացնել, վերականգնել

հարություն տալ - 1. հափշտակելը, բռնությամբ խլելը

հափշտակություն -

	կորզելը 2. ուրիշի ունեցածին ապօրինաբար տիրանալը
հեզնանք -	3. փխր. զմայլում, հիացում, սքանչացում
հեզնել -	հեզնական խոսք, ծաղր
հետզհետե -	ծաղրել, ծանակել, ծաղրաբանել
հերահոտ -	աստիճանաբար, օրստօրե,
հերու -	կամաց-կամաց
հիներ -	հայրացու
	անցյալ տարի
հլու հնազանդ -	հենքը զցել, հյուսվածքը
հնազանդվել -	նախապատրաստել
	շատ հնազանդ
հնձան -	1. լսել, հնազանդ լինել 2. նվաճվել, հպատակվել, ենթարկվել
	այգիներում գետնի մեջ փորած
հոզեվարք -	և մաքուր շինած ավազան՝ խաղողը
հոզնաբեկ -	ճզմելու և նրա հյութը հանելու համար
հոժարել -	օրհաս, մահաժամ
հողմ -	հոզնած, դաղրած, հոզնատանջ
հոյակապ -	համաձայնել
	քամի, փոթորիկ, մրրիկ
	շքեղ, փառավոր, փառահեղ, վեհաշուք,
հովասուն -	հոյակերտ
	հով, ով, գովաշունչ, հովաշունչ,
հովել -	օղավետ
հովիտ -	ամառանոց եկած անձ
	1. դաշտավայր, հարթավայր 2. ձոր,
հպատակ -	ձորակ
հռչակ -	1. հնազանդ, հլու 2. ենթակա անձ
հրապույր -	բարի անուն, համբավ, փառք
	հրապուրանք, հմայք, դյութանք,
	գրավչություն, թովչանք
հրացայտ -	1. հուր, կրակ ցայտող 2. փխր.
	վառվոռու
հուժկու -	ուժեղ, զորեղ, հզոր, զորավոր, կորովի
հուշ -	հիշողություն

հունար (լսակց.) -	հուսահատ -
հուր-հրեղեն -	հուր-հրեղեն -
ձայնակցել -	ձայնակցել -
ձեռաց (լսակց.) -	ձեռաց (լսակց.) -
ձեռնարկել -	ձեռնարկել -
ձիթանք -	ձիթանք -
դարիք -	դարիք -
դուրբան (բրբ.) -	դուրբան (բրբ.) -
ճակատել -	ճակատել -
ճզնել -	ճզնել -
ճոք -	ճոք -
ճրճքալ (բրբ.) -	ճրճքալ (բրբ.) -
մագաղաթ -	մագաղաթ -
մակաղել -	մակաղել -
մահակ -	մահակ -
մահկանացու -	մահկանացու -
մաղբել -	մաղբել -
մանյակ -	մանյակ -
մարգարե -	մարգարե -
մարջան -	մարջան -

շնորհք, վարպետություն	շնորհք, վարպետություն
հուսակտոր, փիտ, թևաբափ, անհույս	հուսակտոր, փիտ, թևաբափ, անհույս
չքնադագեղ, չնաշխարհիկ	չքնադագեղ, չնաշխարհիկ
երզված եղանակին ընկերակցել	երզված եղանակին ընկերակցել
1. իսկույն, անմիջապես 2. առձեռն, կարճ ժամանակով	1. իսկույն, անմիջապես 2. առձեռն, կարճ ժամանակով
մի բան սկսել, նոր գործ սկսել	մի բան սկսել, նոր գործ սկսել
գործարան, որտեղ ձիթատու բույսերի սերմերը և պտուղները ճզմելով, ձեթ են հանում	գործարան, որտեղ ձիթատու բույսերի սերմերը և պտուղները ճզմելով, ձեթ են հանում
պանդուխտ, օտարական	պանդուխտ, օտարական
զոհ, մատաղ	զոհ, մատաղ
1. (փխր.) կովել, մաքառել 2. ճակատ առ ճակատ կանգնել թշնամո՞ղ դեմ պատերազմելու համար, դիմադրել	1. (փխր.) կովել, մաքառել 2. ճակատ առ ճակատ կանգնել թշնամո՞ղ դեմ պատերազմելու համար, դիմադրել
1. ուժերը լարած աշխատել, ջանալ 2. (կրոն) ճզնավորի կյանք վարել, կամավորապես զրկանքներ հանձն առնել	1. ուժերը լարած աշխատել, ջանալ 2. (կրոն) ճզնավորի կյանք վարել, կամավորապես զրկանքներ հանձն առնել
1. չկարված կտոր 2. իրի ծայրը	1. չկարված կտոր 2. իրի ծայրը
ճըճքալ (բրբ.) -	ճըճքալ (բրբ.) -
մագաղաթ -	մագաղաթ -
մակաղել -	մակաղել -
մահակ -	մահակ -
մահկանացու -	մահկանացու -
մաղբել -	մաղբել -
մանյակ -	մանյակ -
մարգարե -	մարգարե -
մարջան -	մարջան -

	կազմված վառ կարմիր կամ վարդագույն գեղեցիկ քար
մատղաշ -	1. նորաբույս, բարձր 2. մատաղահաս, դեռատի 3. ընտանի անասունի ձագ
մացառ -	խիտ բուսած մանր վալրի ծառեր, բփեր, փշեր
մացառուտ -	մացառախիտ, քավուտ, անտառախիտ
մեզ -	բանձր մառախուղ, որ ծածկում է, մքնեցնում երկինքը
մելամաղձություն -	մռայլ տրամադրություն, ծանր քալսիծ, մելամաղձություն ունեցող
մեծամեծ -	1. նշանավոր, ակամավոր 2. խոշոր-խոշոր, մեծ-մեծ
մեհյան -	հեքանոսական տաճար, կրակատուն
մինդար (բրբ.) -	կտորից կարած տոպրակ, որի մեջ լցնում են բուրդ կամ բամբակ և գցում են արոռին կամ բազմոցին՝ փափուկ նստելու համար
մխիթարել -	1. մեկի վիշտը մեղմացնել, սփռփել 2. սիրտ տալ, քաջալերել
մղկտալ -	1. կսկծալ, ցավել, մորմոքել 2. լալ, արտասվել, հեկեկալ, ողբալ
մշուշ -	մառախուղ, մեզ
մոլեգնություն -	կատաղություն, սաստկություն
մոտալուտ -	շուտ մոտեցող, վերահաս, մոտ ժամանակ սպասվող
մոունջ -	մոնչյուն, մոնչոց
մտախոհ -	մտածմունքի մեջ ընկած, մտազբաղ
մտմտալ (բրբ.) -	մտածմունքի մեջ ընկնել, մի բանի մասին շատ մտածել
մտմտուք -	հոգս, մտատանջություն, մտածմունք
մուրագ -	իդձ, փափագ, ցանկություն, երազանք
մուրացկան -	ողորմություն խնդրող, աղքատ (մարդ)
նախատել -	հանդիմանել, անպատվել, վիրավորել, խայտառակել
նախքի -	նախրապան, նախիրն արածեցնող

նամարդ -	ստոր, ցածրահոգի, տմարդի, անազնիվ
նգովյալ -	անիծված, անիծյալ
նիրիել -	ննջել, մրափել բունը տանել
նշանառու -	ճիշտ նշան բռնող
նոսրանալ -	քչանալ, սակավանալ, ցանցառանալ
նորելուկ -	որև է ասպարեզում, գործում անփորձ մարդ, նորածին
շաղակրատել -	շատախոսել, դատարկաբանել, գրախոսել (բրբ.) բլբլացնել
շաղ -	բույսերի վրա կուտակված ջրի կաթիլներ
շամփրել -	1. շամփուրով ծակել, սուր զենքով հարվածել, շեշտակի խփել 2. փխր. սուր ծակոց առաջացնել
շղարշ -	1. փխր. նուրբ ծածկույթ 2. քափանցիկ նուրբ գործվածք
շավիղ -	ճանապարհ, ուղի, արահետ, կածան
շարական -	եկեղեցում երգվող հոգևոր երգ
շեղբիկ -	1. անկոր դանակ 2. փոքր, անպետքացած դանակ
շինական -	գյուղացի, գեղջուկ
շիվ -	բարակ ու դալար ճյուղ, ոստ
շլինք -	վիզ, պարանոց
շլինքը ծռել -	խեղճանալ
շյուղ -	ոստիկ, փոքր ճյուղ
շնկշնկան -	շնկշնկոց, սոսափյուն
շվաք -	1. ստվեր 2. հով տեղ 3. փխր. պաշտպանություն
շուշտիկ -	թեթևամիտ
շուտիկ (բրբ.) -	արագաշարժ, ժիր, աշխույժ
ողբաձայն -	1. ողբի ձայն, ողբալու՝ սգալու ձայն 2. ողբալի, լաց ու կոծի ձայնով
ողորկ -	կոկ, հղկուն, հարք, հավասար, ուղիղ, լերկ
ողորմել -	խղճալ, կարեկցել, գրալ
ոսկեգեղմ -	1. փխր. ոսկետերև, ոսկեսաղարք

որդան կարմիր -	2. ոսկեգույն գեղմ ունեցող 3. հին հունական դիցաբանության մեջ՝ ոչխարի ոսկե մորթի կարմիր ներկ, որ ստացվում է որոշ բույսերի վրա ապրող մանր նույնանուն որդերից
որդեգրել -	1. օրինական կարգով ուրիշ ծնողներից ծնված երեխային իր գավակը դարձնել 2. մեկին իր խնամքի՝ հովանու տակ առնել
չախչախ (բրբ.) -	մի ծայրով ջրադացքարի վրա հենված փայտի բարակ ձող, որը պտտվելիս ցնցվում է, և հատիկը դանդաղ հոսում է ներքև և աղացվում
չամ -	սոճի (ծառ, որի տերևները ասեղների են նման)
չարախոսել -	զրպարտել, բամբասել, վատաբանել
չարդախ (բրբ.) -	1. սրահ, ծածկ 2. տան կտուրին քերև շինություն, ձեղնահարկ 3. փխր. խոտի դեզ 4. կոպիտ փայտերից պատրաստված նստելու տեղ
չարքաշ -	տաժանելի, դժվար, տքնաջան, տաժանակիր
չարագուշակ -	չարիք գուշակող, աղետալի
չարդաք (բրբ.) -	մետաքսե գլխաշոր
չափ զցել -	ամբողջ արագությամբ վազեցնել
չիբուխ -	ծխամորճ
չիբուխ քաշել -	ծխամորճով ծխել
չվան -	1. տարբեր թելերից ոլորած կամ հյուսած պարան 2. կապ, գոտի 3. երկարության չափ (հատկապես հող չափելու)
չքոտի -	Չնչին, աննշան, չեղած
պաղել -	1. սառչել, մրսել, ցրտահարվել 2. ապչել, զարմանալ
պայտել (բրբ.) -	նալել
պաշտամունք -	1. անսահման սիրո առարկա

պապանձվել -	2. կրոնական հարգանք երկրպագություն
պաս -	լեզուն կապ ընկնել, չխոսել, ձայն, ծպտուն չհանել
պատգամ գնալ -	ծոմ, կրոնական օրենքով որոշ օրեր մսեղեն և յուղեղեն չուտելը
պատկառանք -	պատգամը՝ առաջարկությունը, պահանջը տանել
պատուպարել -	1. ամոք, ամոքխածություն համեստություն 2. հարգանք մեծարանք
պատրվակ -	1. վտանգից զերծ պահել՝ ապահովել, պաշտպանել 2. Ապահով պահել՝ պահպանել
պարուսան -	ատիք, պատճառ
պինչ -	1. Ուղտի պախուրց (ծիու սանձ, երասանակ) 2. Սեզից հյուսված չվան
պիղծ -	1. քիթ 2. քրանցք 3. դունչ
պճնվել -	1. զզվելի, գարշելի 2. ապականված
պոունկ -	3. (հնգ.) անսուրբ
ջանալ -	զարդարվել, պճնազարդվել
ջերմեռանդ -	1. ափ, եզր 2. մարդու շրթունք 3. փխր. ամանի շուրթ՝ բերանի եզր
ջրբախ -	աշխատել, ձգտել, ճգնել, տքնել
ջուխտ -	1. շատ եռանդուն, ջանասիրությամբ, փութաջան 2. շատ ջերմ, սրտագին
ռխել (բրբ.) -	ջուր չպահող, ոչ խոնավ, չոր, զույգ, երկու հատ
սաղաֆ (սաղափ) -	ռելիս առնել, բերանով բռնել
սալա -	1. սաղափի նման փայլող
սալարել -	2. մարգարտաբեր խեցեմորթու փայլուն խեցին, զանազան իրեր և զարդեր շինելու փայլուն խեցի կողով
սաղավարտ -	1. կուչ գալ 2. բորշոմել, քառամել հարվածներից պաշտպանվելու համար մետաղից պատրաստված

սամուրե - զինվորականների գլխի ծածկոցը
 սամուրի (շատ արժեքավոր մորթի
 ունեցող կենդանի) մորթուց
 սանձարձակ - անսանձ, անզուսպ, ամենի,
 սանձագորկ
 սասանել - շարժել, ցնցել, դողացնել
 սաստկանալ - ուժեղանալ, ուժգնանալ
 սարփ (բրբ.) - վերևից ներքև իջնող թեք
 տեղանք, չառիքափ
 սափ (բրբ.) - ամբողջ, չվնասված, ամուր
 սերտել - անզիք անել
 սինի - սկուտեղ
 սնուցել - սնել, կերակրել, խնամել
 սոսկալ - վախենալ, երկյուղել, դողալ,
 սարսափել, զարհուրել
 սպանդանոց - 1. անասունների մորթելու և միսը
 կտրատելու հատուկ տեղ 2. շատ
 արյունահեղություն կատարված տեղ
 սպառնալ - 1. վախեցնել, ահաբեկել
 2. հանդիմանել
 ստահակ - 1. ըմբոստ, անկարգ, խռովարար
 2. սրիկա, անառակ
 սրամիտ - 1. սուր միտք ունեցող, հնարամիտ
 2. սրամտություն արտահայտող
 սրտնեղել - բարկանալ, զայրանալ, նեղսրտել
 սուրալ - արագ վազել, սլանալ, արագ
 անցնել, թռչել
 սուփրա - սփռոց
 վալի - նահանգի կառավարիչ Թուրքիայում
 վայել - 1. բուրի չարագուշակ ձայներ հանել
 2. ճչալ, հեծեծել
 վայելել - ճաշակել, անուշ անել
 վայելչություն - 1. գեղեցկություն
 2. քաղաքավարություն
 վայրագ - 1. վայրենի, գազան 2. անզուսպ,
 կատաղի 3. բիրտ, կոպիտ
 վարանել - տարակուսել, ինչ անելը չգիտենալ

վարդապետ - 1. (հնց.) ուսուցիչ, որ շուրջը հավաքում
 էր աշակերտներ և սովորեցնում
 վեհանճն - 2. քահանա, որ ապրում է վանքում
 վերստ - մեծահոգի, ասպետական
 վխտալ - երկարության ռուսական հիմ չափ`
 = 1,06 կմ-ի
 վճիտ - մեծ բազմությամբ մի տեղում գտնվել
 և խառն շարժումներ անել
 վճռական - մաքուր, հստակ, պարզ, ակնանկիտ,
 ջինջ
 տարածամ - վերջնական, հաստատուն,
 անխախտելի, կայուն
 տարակույս - անժամանակ, ոչ ժամանակին, ուշ
 տարակուսել - կասկած, տարակուսանք, երկմտանք
 1. շվարել, ապշել, ինչ անելը չիմանալ
 2. կասկածել 3. մտահոգվել
 տարերային - 1. բնության երևույթներից
 վերաբերող 2. ուժեղ, ոչնչի
 չենթարկվող
 տեղն ու տեղը - անմիջապես, հենց նույն տեղում
 տիկ - այժի, ոչխարի կամ խոշոր եղջերավոր
 կենդանիների մորթը, որ հանվում է
 պարկանման, մեջը զինի, ձեթ, պանիր
 և նման այլ մթերքներ լցնելու համար
 տիղմ - 1. կպչուն նստվածք ծովերի, գետերի,
 լճերի հատակին կամ ճահիճներում
 2. ցելս 3. որևէ հեղուկով ներծծված
 քաց հող
 տնօրհներ - կրոնական ծես, որ կատարում են
 քահանաները՝ ծննդյան և զատկի
 տոներին իրենց ժխականների տներն
 այցելելով և տներն օրհնելով, տուն
 օրհնելը
 տրելս - 1. կիսամշակ, կաշվից տանը
 պատրաստված ռոքի անկրունկ
 հագնելիք 2. ընդհանրապես՝
 ռոնաման

տրտմել - 1. քախծել 2. տխրել, վշտանալ
տուտ - 1. կենդանիների՝ մահավանդ ծծի պոչ
2. զգեստի ծայր, քղանցք
ցալքուն (բրբ.) - 1. ընդհանրապես հեղուկի ցայտած
շիթը 2. բերանից պատահաբար դուրս
ցայտած քուր
ցավակցել - վշտակցել, կարեկցել, ցավել,
մեղքանալ
ցաք - փշոտ բուփ, փուշ, որով ցանակապատ
են քաշում
ցնորք - աչքին երևացող երևակայական
պատկեր, տեսիլք
ուխտ դնել - որևէ բան խոստանալ ցանկության
կատարման համար
ուղղաթևներ- ուղիղ թևեր ունեցող միջատների դաս
(ծղրիդ, մորելս և այլն)
ունկնդիր - մեկի խոսքերին՝ երզին, նվագին լսող
ուշագրավ - 1. ուշադրությամբ 2. ուշադրության
արժանի, հետաքրքրական
ուշունց տալ - հայիռյել
ուտիս - կրոնական օրենքով ամեն ինչ ուտելու
արտոնյալ օրեր, ոչ պաս օրեր
փաղաքշել - փայփայել, զգվել, գուրգուրել, շոյել
փառամոլ - սաստիկ փառասեր՝ փառքի ձգտող
փառահեղ - փառավոր, շքեղ, հոյակապ, մեծաշուք
փառք - 1. պատիվ, հեղինակություն
2. պարծանք 3. հարգանք, մեծարանք
փարչ (բրբ.) - կավե կամ պղնձե երկարավուն
ունկավոր գավաթ
փարվել - փաթարվել, զգվել, գրկախառնվել,
ողջագուրվել
փինաչի (բրբ.) - հին կոշիկներ կարկատող,
հնակարկատ
փլել - կիսափլված, խարխլված
փոխեփոխ - հերթականությամբ, հերթով
փտնել - (բրբ.) վատաբանել
փրկանք - որևէ մեկին գերությունից ազատելու

համար տրվող փող, ապրանք և այլն
քարաժառ
քննադատություն - կարծիքների փոխանակում՝
քննարկում
քոքակել - ծեծել
քրքմնջալ - փնփնքալ, դժգոհել,
տրանջալ, մոքմոքալ, զանգատվել
քրիստոնյա - (կրոն.) քրիստոնեությունն
ընդունած (անձ)
քունջ (բրբ.) - անկյուն, խորշ
քունջ ու պուճախ - տան բոլոր անկյունները
քուրմ - հեթանոսական կրոնի քահանա
քուրք - կենդանու մորթուց կարած տաք
վերարկու, մուշտակ
օրախ - սենյակ
օճորք (բրբ.) - առաստաղ
օր ու արև չտեսնել - երջանիկ չլինել, բշվառ կյանք ունենալ
օր ու արև տեսնել - բախտավոր լինել, երջանիկ կյանք
վայելել

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՉԱՍՉԱՍ ԹԱԳԱՎՈՐԸ	5
ՄՏԵՓԱՆ ՉՈՐՅԱՆ ՓԻԼՈՍԸ	11
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՔԵՖ ԱՆՈՂԻՆ ՔԵՖ ՉԻ ՊԱԿՍԻԼ	15
ՀԱՍՏ ՄԱՀՅԱՆ Ամեն, ամեն ինչ ոսկեգօծվել է	22
ԱՎԵՏԻԷ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ ՆՈՒԿԻՄ ԲԱՂԱՔԻ ԽԵԼՈՔՆԵՐԸ	23
ՎԻԼՅԱՄ ՄԱՐՈՅԱՆ ՎԻՐԱՎՈՐ ԱՌՅՈՒԾՆ ՈՒ ԿՐԻԱՆ	27
ԳԻՏԵՊ ՈՐ...	28
ՎԱՆԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆ ԸՆՏԱՆԻ ՕՉԵՐ	29
ԼՍԵՂ ԵՍ	33
ՀԱՍՏ ՄԱՀՅԱՆ Մշուշների շղարշի տակ...	34
ՎԱՆԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ	35
ՎԱՆԹԱՆԳ ԱՆԱՆՅԱՆ ԹՈՒՄՆԻԿԸ	38
ՖՐԻԴՐԻԽ ԵՐԼԵՐ ՀՈՎՎԻ ՀՐԱԺԵՇՏԸ	41
ԱՎԵՏԻԷ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ ԵՂՆԻԿԸ	42
ԱՎԵՏԻԷ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ԽՐՃԻԹԸ	45
ՂԱՋԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ	48
ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ	49
Ա ՊՈՒՇԿԻՆ ՈՍԿԻ ՉԿՆԻԿԸ	50
ՍԱՍՈՒՆՅԻ ԴԱՎԻԹԸ	61

ՄՏԵՓԱՆ ՉՈՐՅԱՆ ՄԱՀԱԿԸ	96
Է. ՈՍԱՊԵ ԲԱՐՈՆ ՄՅՈՒՆԻՆՀԱՈՒՋԵՆԻ ՉԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ	101
ՄՏԵՓԱՆ ՉՈՐՅԱՆ ՎԱՍԸ	107
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՄՈԾԱԿՆ ՈՒ ՄՐՋՅՈՒՆԸ	112
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԾՂՐԻԴԸ	117
ՎԻԼՅԱՄ ՄԱՐՈՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ ԴՊՐՈՅՈՒՄ	123
ՄԱՐԿ ՏՎԵՆ ԹՈՍ ՍՈՅԵՐԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ	129
ՀԱՍՏ ՄԱՀՅԱՆ ՄԱՅՐԱՍՈՒՏ	143
ՎԻԼՅԱՄ ՄԱՐՈՅԱՆ ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌԸ	144
ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՅՑ ԲՐՈՒՏԻ ՏՂԱՆ	151
ՄՏԵՓԱՆ ՉՈՐՅԱՆ ԹՈՉՆՈՐՍԸ	162
ՀԱՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՀԱՄԵՐԳ	174
ՄՏԵՓԱՆ ՉՈՐՅԱՆ ՉԱԼԱՆԿԸ	175
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՇՈՒՆԸ	181
ՂԱՋԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ ԱՆԱՀԻՏ	186
ԳՐԻՄ ԵՂՐԱՅՐՆԵՐ ՍԱԳԱՐԱԾ ԱՂՋԻԿԸ	231
ԱՌԱԾԱՆԻ	243
ԲԱՌԱՐԱՆ	248

Մարգարիտ Հակոբի Հարությունյան
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ
4 - րդ դասարան

Խմբագիր՝ Ա. Դավթյան
Սրբագրիչ՝ Ա. Համբարձումյան
Նկարիչ և զեղ. խմբագիր՝ Ա. Բաղդասարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ս. Հովսեփյան

Ստորագրված է տպագրության 10. 06. 1995 թ.
Թուղթ 60 X 84 1/16: Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Ծավալը՝ 17 տպ. մամուլ:
ՀՀ Լուսավորության նախարարության «Նոր դպրոց» հրատարակչություն
Երևան, Սպորտինտերնի 73

Տպագրված է ՀՀ կառավարության գործերի կառավարչության
«ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ» հրատարակչության տպարանում
Երևան, Արշակունյաց 2

